

Universiteit Gent
Vakgroep Nieuwste Geschiedenis
Academiejaar 2004 - 2005

De leef- en denkwereld van een koloniaal en zijn gezin
in Belgisch - Congo (1947-1961).
Analyse van een privé-archief.

Jef Hermans

Promotor:

Prof. Dr. Luc François

Commissarissen:

Prof. Dr. Daniel Vangroenweghe

Dra. Klaartje Schrijvers

Eindverhandeling voorgelegd
voor het verkrijgen van de graad
van licentiaat in de geschiedenis.

'Juze na jana si kama leo.'

'Gisteren en gisteren zijn niet hetzelfde als vandaag.'

(gezegde in het Swahili)

Je in het leven vastklampen aan het verleden (...) heeft geen zin.
Het is belangrijker om van het verleden te leren,
want alleen dan kan onze toekomst anders zijn.
Als we ons aan het verleden vastklampen,
ontkennen we het heden en alle mogelijkheden
voor de toekomst.¹

---

¹ SCHAEF (A. W.), Woorden op de tong geschreven: 365 traditionele wijsheden voor de westerse mens, Haarlem (NL)/Bloemendaal, Becht, 1997, p. 66.

Dankwoord

Dankzij deze thesis deed ik ervaring op met het uitwerken van een wetenschappelijk ‘verhaal’. Dit is het resultaat, dat waarschijnlijk niet hetzelfde zou geweest zijn zonder de hulp van verschillende personen en instellingen. Daarom schenk ik in dit dankwoord graag aan hen de aandacht.

Om te beginnen wil ik mijn promotor Prof. Dr. L. François bedanken voor zijn hulp. Toen ik hem overdonderde met een vaag en warrig scriptie-idee en hem vertelde wat ik wilde onderzoeken, was zijn geestdrift en enthousiasme onwaarschijnlijk groot. Dit deed me beseffen dat er altijd iemand achter me zou staan als ik het even niet meer wist.

Twee andere mensen die ik ook uitermate dankbaar ben, zijn mijn ouders. Ze bleven me altijd door dik en dun steunen tijdens mijn studies. Mama en papa, hartelijk bedankt voor alles! Dank je wel voor de steun vanaf het middelbaar tot mijn laatste dagen aan de UGent.

Een derde speciale paragraaf wijd ik aan niemand minder dan mijn vriendin Mieke. Waarom? Gewoon omdat zij het is, voor het verbeteren van al mijn papers en deze eindverhandeling (alle fouten die in het werk achtergebleven zijn, zijn weliswaar voor mijn rekening), voor de algemene hulp, voor...

Andere mensen die ik dankbaar ben en die eigenlijk mee op de eerste plaats zouden moeten staan, zijn de fundamenten van mijn thesis. Het zijn mijn vrolijke en supergezonde grootouders (de ‘subjecten’ van deze thesis). Zonder hen was het voor mij nooit mogelijk geweest dit onderwerp te verwerken tot een thesis. Hun blijk van vertrouwen in mij was zeer groot, het overhandigen van hun volledige briefwisseling uit de ‘koloniale periode’ gaf dit weer. Ik hoop dat ik hun vertrouwen dan ook niet geschonden heb. In deze paragraaf wil ik ook mijn tantes en nonkels, neven en nichten bedanken voor het geven van bronnenmateriaal, tips, boeken... Ze keken allen reikhalzend naar dit werk uit. Wel, hier is het dan! Ik hoop van harte dat het jullie bevalt en dat jullie jezelf er in herkennen.

Zoals ik bij de aanvang van dit dankwoord vermeldde, had ik de intentie ook enkele instellingen te bedanken. Deze dank gaat vooral uit naar het VRT – beeldarchief. Dankzij Roel Van De Winkel (UGent) ben ik met de VRT in contact gekomen zodat de oude filmspoelen, die een onderdeel van het archiefmateriaal zijn, op een modern medium werden gezet. Zij verlichtten door deze overeenkomst mijn werk en zorgden ervoor dat de hele familie nog generaties lang kan genieten van deze leuke opnames. Een andere instelling die ik zou willen bedanken is het archiefwezen van het Ministerie van Buitenlandse Zaken.

Een laatste eerbetuiging gaat uit naar al mijn medestudenten met wie ik kon filosoferen, klagen, hulp vragen, mijmeren, ideeën spuien... Dank je wel Emilie, Dennis, Joachim, Stijn en al die anderen.

Ik hoop dat ik niemand ben vergeten. Indien dit wel zo zou zijn, bied ik deze persoon mijn oprechte excuses aan.

Dat de eindverhandeling even overtuigd mag zijn als mijn dankbetuiging!

Wat komt ...

Chronologisch gezien wordt deze verhandeling opgebouwd uit 6 grote delen:

In deel I werpen we een kritische blik in eigen boezem. Met welke grote maatschappelijke en wetenschappelijke stromingen moeten we rekening houden? Wat gaan we eigenlijk proberen te onderzoeken? Hier bakenen we met andere woorden de verhandeling af, positioneren en onderbouwen we ze theoretisch.

In deel II lichten we Belgisch - Congo toe. Dit deel wordt met name de verpersoonlijking van de literatuurstudie. Met andere woorden, de belangrijkste gegevens, zoals: demografie, fysische geografie, de politieke en economische toestand... die mee zullen spelen in de rest van de scriptie, worden hier blootgelegd en ontleed.

Deel III wordt de specifieke toelichting van de analyse van het archiefmateriaal. Het is immers belangrijk om te weten waar ik mij op baseerde om tot dit werk te komen. Hoe werden de brieven, films en foto's ontleed? Wat is de inhoud van Archief René Désiré Hermans (kortweg ARDH)? Eveneens proberen we in dit deel een verband te leggen tussen de drie mediabronnen. Wie gebruikte ze? Hoe staan ze in verbinding met elkaar?

In het vierde en grootste deel – selecteren en geven we grote ‘topics’ uit de brieven, films en foto's weer. We denken bijvoorbeeld aan het leven in de brousse, aan de sociale contacten en dergelijke meer. De kennis die we uit het ARDH halen koppelen we dan direct aan de wetenschappelijke literatuur die we in deel II aanhaalden. De literatuur uit deel II wordt dus verweven met het bronnenmateriaal. Onze ‘subjecten’ worden hier binnen hun leefkader gepositioneerd.

Deel V omhelst een eindbesluit waarin de hele thesis kort gebundeld wordt. De vragen van de probleemstelling krijgen hier hun antwoord. Na dit deel volgt het allerlaatste deel met de bijlagen en de bibliografie .

De rode draad doorheen mijn thesis, ofwel de thematische blik, verklaren we het beste aan de hand van de scriptietitel: ‘De leef – en denkwereld van een koloniaal en zijn gezin in Belgisch – Congo (1947 – 1961). Analyse van een privé – archief.’ Wat kan je verwachten van een titel als deze? Welke ladingen en doelstellingen dekt deze titel eigenlijk?

Om het algemeen te stellen is het onderwerp van deze scriptie ‘het leven van een persoon in de directe confrontatie met zijn onmiddellijke omgeving’. Individuele personen worden als het ware bekeken als kleine onderdeeljes van grotere raderen die op hun beurt weer functioneren in een nog omvangrijker netwerk. Om deze probleemstelling op te bouwen kijken we met een terugwerkende kracht van de grotere raderen naar de kleinere onderdeeljes.

De grootste rader die we kunnen plaatsen is ‘tijd’, de periode waarin de subjecten in kwestie leefden. De besproken periode loopt van 1947 tot en met 1961. Dit raderonderdeel heeft een beslissende invloed op onze maatschappij, die eveneens werd gevormd door wat voorafging. Hierbij is het goed om af en toe ideeën en culturele uitingen te nuanceren. Ook vanuit de tijd moeten we de maatschappij observeren. Deze toegepaste nuanceringen zorgen hopelijk voor het rechtzetten van misinterpretaties en koloniale mythes omtrent hun leefwereld.

In de tweede plaats is het ‘decor’, Belgisch – Congo, aan de beurt. Dit kan omschreven worden als het ruimtelijk kader. Het is de maatschappij die men, zoals eerder beschreven, kan beschouwen als de basis, een kader dat het leven van de mensen grotendeels bepaalt. Met andere woorden: Wat maakte het leven in Belgisch – Congo zoveel anders dan het leven in België tussen 1947 -1961? Het ruimtelijk kader mag echter niet te strak gezien worden, we gaan ook aandacht schenken aan de vakanties in Zuid - Afrika en de verloven in België.

Wie is dit koloniale gezin en wat deden ze juist in de kolonie? Er wordt vertrokken van het leven van deze mensen. Hun dagelijkse communicatie en handelingen houden de basis van de studie in. Deze basis is het privé – archief. De brieven, de foto’s en de films van en voor RH en zijn gezin worden namelijk toegepast als het fundament van deze thesis. Vandaar ook de ‘Analyse van een privé – archief.’

Inleiding en Probleemstelling

1. Voorwoord

Vooraleer dit voorwoord tot stand kwam, heb ik veel nagedacht en herschreven. Ik haperde al bij enkele belangrijke vragen: Wat was het prille begin van deze eindverhandeling? Wat bracht me ertoe om de knoop door te hakken en een scriptie te schrijven over Belgisch - Congo? Waarom een biografie? Is het allemaal begonnen met die eerste schuchtere, naïeve vraag aan een professor na zijn les in de eerste kandidatuur? Is hij het die mij toen al onbewust op weg heeft gezet? Of zit de allereerste vonk eerder in de familie en zijn het de verhalen van mijn grootvader en vader die me zover brachten? Werkelijk, hoe langer ik er over nadenk, hoe minder ik 'de eerste vonk' kan plaatsen.

Wat me nog wel vers in het geheugen ligt, is het eerste gesprek met René Hermans (RH) bij hem thuis. Hij vroeg me in de herfst van 2003 om te komen vertellen wat de mogelijke gevolgen waren in verband met het schrijven van mijn eindverhandeling. Na mijn uiteenzetting kreeg ik zijn toezegging en overhandigde hij me het volledige archief. Wat begon als het lezen van één brief werd het lezen van een uitgebreide - 14 jaar durende - briefwisseling. Wat het kijken van één stuk filmspoel werd, werd het beleggen van een vergadering met mensen van het VRT - beeldarchief. Wat het zoeken van één foto werd, werd het schrijven naar familie die over heel de wereld verspreid zit. Wat klein en pril begonnen was, is een thesis geworden.

Wat waren nu de gevolgen van al dit verzamelde archiefmateriaal? Wat begon als het leuk lezen en bekijken van bronnen werd soms een gesakker en gevloek op het feit dat de brieven en foto's maar binnen bleven komen (of net niet binnenkwamen). Alle informatie werd in het academiejaar 2004 - 2005 geanalyseerd en vervolgens getoetst aan de wetenschappelijke literatuur. Het hele verhaal eindigt dan ook met een mentaliteitsstudie van een gezin.

Een mentaliteitsstudie houdt in dat er psychologische kenmerken worden blootgelegd, dat mensen beter doorgrond worden. Door het onderzoek komt men dan ook kleine menselijke kantjes tegen die een persoon kunnen maken. Dit is boeiend aan mijn studie, je ziet hoe mensen doorheen de geschiedenis gevormd worden en hoe men zich ofwel hiertegen probeert te verzetten, ofwel laat vormen. Niet alleen is het een mentaliteitsstudie geworden van een gezin dat in de naoorlogse kolonie verbleef, ook is dit een biografie geworden van een kostwinner en zijn gezin.

Zoals elke biografie en levensbeschrijving zullen er ook in deze thesis hiaten zitten. Zaken die beter en dieper uitgespit kunnen worden of die door vergetelheid overgeslagen werden. Deze hiaten of tekortkomingen geven misschien aan een toekomstige dolende vorser een thesisonderwerp of een kleine studie voor een taak. Het lijkt me zelfs zinnig dat iemand anders deze studie herdoet en *zijn* accenten plaatst. Ik geef immers maar één kant van het verhaal, mijn kant. Een andere blik, een andere accentuering, levert hoogstwaarschijnlijk een volledig ander werk op.

Als voorlaatste noot van dit voorwoord wil ik nog even naar een artikel in ‘De Morgen Bis’ verwijzen. Walter Pauli schrijft dat Belgisch – Congo voor jongeren gelijkstaat aan een *“sympathieke nostalgie (...) De tijd van missionarissen met tropenhelm, witte toog en Ernest Claes-baard (...) Van blanke gewestbeheerders in korte broek, met brosse – kapsel in de brousse. En, altijd op de achtergrond, massa’s sympathieke negertjes. Dit is Belgisch Kongo, door de populaire bril gezien.”*² (sic) Het komt misschien vreemd en onecht over, maar het verhaal dat ik onderzocht heb, wordt bevolkt door zo een missionaris, wordt bevolkt door zo een gewestbeheerder, wordt (zeker in het begin) bevolkt door sympathieke ‘negertjes’. Doe ik dan mee aan de popularisering van een ‘droomkolonie’? Misschien deels wel, maar ik wil dieper gaan, het verhaal nauwkeuriger vertellen. Het was voor sommigen een ‘droom’, voor anderen een ‘paradijs’ en voor evenzoveel een ‘nachtmerrie’. Maar als de eindconclusie bevestigt wat W. Pauli het ‘ideale model’ noemt, dan moet ik me er erbij neerleggen dat ik heb meegeschreven aan het ‘ideale model’, aan de popularisering van een ‘nieuwe Belgitude’.

Deze laatste paragraaf werd ‘à la limite’ bijgevoegd om te melden dat op inhoudelijk vlak mijn scriptie niet meer origineel is. Net voor het indienen van dit werk heeft Frank Ryon een boek uitgebracht met bijna exact dezelfde indeling en weergave als mijn werk. Zijn werk is echter veel uitgebreider opgevat. Mijn werk verschrompelt hierdoor tot iets kleins tegenover zijn boek. Ondanks dat dit soort literatuur meer en meer de kop zal opsteken in aanloop van ‘50 jaar onafhankelijkheid Congo’ wil ik wel verwijzen naar de verschillende analysemethode. Op dit vlak blijft mijn werk immers wel origineel. Ik maakte immers geen gebruik van de mondelinge bron. Getuigenissen werden in mijn werk niet opgenomen. Op dit vlak hoort mijn thesis dus niet bij een Peter Verlinden, Frank Ryon en zovele anderen die zullen volgen.

---

² Pauli (W.), “De kolonisatie van het geheugen”, *De Morgen Bis*, 29.01.2005/2, E.

2. Situering van mezelf ten opzichte van het onderwerp

Waarom juist een zelfsituering? Iedereen wordt toch beïnvloed? Dat klopt! Echter, een wetenschapper moet objectief en ongebonden trachten te werken. Aanhankelijkheid betekent immers beïnvloeding. Maar, kan een wetenschapper ongebonden en onafhankelijk te werk gaan? Uiteraard niet, iedere wetenschapper is immers gebonden aan bepaalde aspecten binnen de wetenschap. Hij is door deze samenleving gevormd, gemaakt zoals hij is, zoals hij zijn werk gepresenteerd heeft. Een wetenschap kan men pas neutraal en objectief bestuderen wanneer de wetenschapper zelf beseft wat zijn positie tegenover zijn studieobject is en weet wat zijn positie in de maatschappij is.

Door het gekozen studieobject dat mijn thesis inhoudt, komt er nog een extra dimensie bij. De dimensie van een niet – Europese beïnvloeding, van een ‘vreemde’ kracht. Deze dimensie wordt via verschillende invloedshaarden aan de westerse bewoner aangebracht. Van al deze mogelijke invloedshaarden die op iemand kunnen inspelen en die een idee over de niet – westerse culturen verspreid, zijn er drie die sterk met elkaar concurreren. Deze zijn de school, de media en de familie.³ Aangezien deze laatste in een (deels) niet – westerse culturele omgeving bestudeerd zal worden lijkt het me opportuun een zelfsituering te doen. Ook het feit dat personen die tot eenzelfde sociale en culturele groep behoren, een gelijkaardigheid in hun beeldvorming hebben, doet mede hiertoe.⁴ Het geboren en getogen worden in een ideologische groep (dit geldt voor iedereen) kan uiteraard leiden tot een onbewuste ideologische subjectiviteit. Deze attitude is echter niet het toepassen van censuur! Dit laatste is immers het plegen van bedrog, zeker in een wetenschappelijk werk waar objectiviteit en correctheid bovenaan staan.⁵

---

³ BAETS, DE (A.), De figuranten van de geschiedenis: hoe het verleden van andere culturen wordt verbeeld en in herinnering gebracht, Berchem, EPO, 1994, p. 18.

⁴ ibid., p. 21

⁵ BOONE (M.), HOWELL (M.), PREVENIER (W.), Uit goede bron: Introductie tot de historische kritiek, Leuven/Apeldoorn, Garant, 2000, deel 3.3, 3.4., 3.5.

Maar is in deze postmodernistische tijd dan het behalen van objectiviteit ‘*a noble dream*’? Ik denk het niet. Ondanks de verbondenheid met het onderzoeksobject is er geprobeerd om zo objectief mogelijk, zo koppig mogelijk, mijn vragen op te lossen zonder een rechtstreekse invloed van buiten af. Uiteraard is dit één interpretatie van het bronnenmateriaal. Ik heb getracht om de bronnen te laten spreken en de literatuur hieraan te koppelen. Dit alles binnen mijn referentiekader en mijn leefwereld, waar ik niet buiten kan, waar ik als het ware in ben opgesloten.⁶

2.1. Mijn positie en subjectivisme

Wat in het vorige deel zeer algemeen werd gehouden, gaat hier specifiek toegelicht worden. Hoe sta ik tegenover het onderwerp? Zoals wel duidelijk in de vorige delen handelt de thesis over mijn grootvader en zijn gezin. Er is dus een zeer nauwe familiale band tussen hen en mij. Eigenlijk gaat het over mijn beide grootouders (beiden zijn nog in leven) en hun kinderen, ofwel mijn tantes, nonkel en vader. Van kleine jongen tot nu is mijn relatie met deze mensen gezond en eerlijk geweest. Anders gesteld: deze thesis wordt geen afrekening, hopelijk ook geen verafgoding. Tegen beide vormen van ‘schrijverij’ moet men zich verzetten, anders gaat de objectiviteit in het gedrang komen. Zoals men kan aanvoelen is het schrijven van deze thesis een strijd geweest tussen objectiviteit en subjectiviteit. Vooroordelen waren niet welkom en externe druk werd zoveel mogelijk genegeerd of vermeden. Dit is ook één van de redenen waarom niemand binnen de familie mijn scriptor of verbeteraar werd. Ook heeft niemand van hen één stuk gelezen vooraleer ze werd ingediend, dit om mijn onafhankelijkheid niet in het gedrang te brengen.

Wat zijn nu in concreto de positieve en negatieve elementen in dit werk? Positief is uiteraard dat een periode uit het leven van een groep mensen te boek is gesteld. Het zal altijd wel deugd doen om te weten dat er iemand geïnteresseerd is geweest in een periode van hun leven. Of men deze periode nu zelf in handen had of niet, doet er op zich niet toe. Een ander positief element is dat men kan terugblikken naar een unieke periode in de Belgische geschiedenis, met al zijn controverses en tegenstellingen. Uit deze terugblik kan men desnoods zaken leren

---

⁶ ibid., deel 3.3.

die niet direct voor herhaling vatbaar zijn. Ook al is deze periode meer dan 40 jaar geleden beëindigd.

Om bovenstaande reden is mijn thesis op een zo heldere en duidelijk mogelijke manier opgebouwd. Niet alleen een historicus met een grote wetenschappelijke achtergrond en met kennis van vakjargon moet de mogelijkheid hebben om dit werk te lezen, te interpreteren en te analyseren, ook een leek moet dit werk zonder problemen en zonder woordenboek kunnen vatten.

Minder positieve elementen die kunnen opduiken hebben maar één oorzaak. Vooraleer deze oorzaak uit de doeken te doen, herhaal ik wat hoger ook vermeld staat: deze thesis is geen afrekening! Persoonlijke wrok moet men niet koesteren tegen mij. Weet dat de periode – de context – vroeger anders was dan nu, weet dat gewoontes en woordkeuzes veranderen doorheen de tijd. De tijd van vroeger had een omkadering die nu door mij wordt gereconstrueerd. Een reconstructie is een poging om het geheel te benaderen in al zijn diepgang en veranderingen, toch blijft het een afspiegeling, een mogelijke benadering. Om dit te kunnen vatten gaan we een kijkje nemen bij Derrida. Hij stelde dat de betekenis van een begrip nooit vast ligt, het is een dynamisch iets. Het verandert met de context waarin het begrip wordt gebruikt. Dit idee geldt niet alleen voor specifiek woordgebruik, ook voor teksten. Hierdoor kunnen zij oneindig veel betekenissen krijgen.⁷ Op het feit dat er een contextverandering is gebeurd en dat die hier gereconstrueerd wordt, ga ik een sterke nadruk proberen te leggen.

Als kind doet men dingen die men als volwassenen niet zou doen. Iemand van de derde leeftijd kijkt anders naar de volwassenheid dan deze volwassene naar zichzelf kijkt. Om het in Von Der Dunk zijn woorden te zeggen: *“(…), dan dat geen enkel individu gedacht kan worden zonder de vormende kracht van zijn tijd en omgeving, omdat het, naar een andere tijd en omgeving verplaatst, ook een geheel ander individu zou zijn.”*⁸ Heb aldus begrip voor neergeschreven feiten waar men bedenkingen bij heeft, heb begrip wanneer er een misinterpretatie begaan is. We leven in een andere tijd met een andere context. En, ook belangrijk te weten, is het feit dat de basis van deze eindverhandeling de geschreven bron is,

---

⁷ LORENZ (C.), *De constructie van het verleden. Een inleiding in de theorie van de geschiedenis*, Amsterdam, Boom, 2002, p. 101.

⁸ DUNK, VON DER (H.W.), “Over de betekenis van egodocumenten. Een paar aantekeningen als in – en uitleiding”, In: *Tijdschrift voor geschiedenis*, LXXXIII, 1970, p. 147.

niet de mondelinge bron. Het mag duidelijk zijn: het negatieve element is de misinterpretatie die aan beide kanten, van de vorser en van de onderzochte subjecten, kan ontstaan.

In de vorige paragrafen onderzochten we hoe ik – de historicus – tegenover het onderwerp stond. Nu zouden we ook de rollen moeten omkeren en ons de vraag stellen hoe staat de familie en meerbepaald RH tegenover mij? Uiteraard zal dit een gissing worden. Zekerheid heb ik hierover niet, maar me dunkt dat zij allen met een bang hart mijn handelingen volgden. Wat gaat er tevoorschijn komen? Wat gaat het worden? Met enerzijds vragen over de gevolgen van ‘het onderwerp zijn van deze thesis’, hielpen ze me anderzijds wel met het toesteken van archiefmateriaal en boeken. RH en zijn vrouw Maria Sandermans (MS) hebben zich bij de feiten neergelegd. Zij weten nu dat zij dingen anders zouden hebben aangepakt of net hetzelfde zouden hebben gedaan, mochten ze de mogelijkheid hebben opnieuw te kunnen beginnen. Met deze geruststelling hebben zij mij hun vertrouwen en hun archiefmateriaal gegeven. Zij wachten niet met een bang hart het eindresultaat af, maar eerder gerust en zelfzeker.

Mijn mogelijk subjectivisme tegenover het onderwerp kunnen we ook verklaren door het feit dat een blanke gaat schrijven over een blanke die zich in een niet – westerse wereld bevindt. Wie ben ik om te schrijven over de gedragingen van die blanken, casu quo de familie Hermans in Belgisch – Congo? Dit terwijl ikzelf er nooit ben geweest, noch in ruimte of tijd. De tijd werd gepoogd om overbrugd te worden door middel van het lezen van wetenschappelijke literatuur en andere mémoires. Ook de ruimte van toen bestaat niet meer en is gereconstrueerd door middel van het archief, tekst en foto’s uit wetenschappelijke literatuur.

Toch blijft onze leefwereld totaal verschillend. Nu leven we in een multiculturele, post - koloniale samenleving waar iedereen gelijk is (in theorie toch), in de jaren ‘50 was er nog een serieus doorgedreven ‘colour bar’ tussen ‘wit’ en ‘zwart’. Ook al probeerde men in 1955 deze ‘colour bar’ officieel op te heffen, toch waren er geen fundamentele wijzigingen te zien.⁹ Nu moet de overheid allochtonen aannemen om deze mensen een kans te geven. Er moet meer diversiteit komen zodat we tot een multiculturele samenleving groeien. Het aantal allochtonen dat moet opgenomen worden, werd zelfs in een quotum vastgelegd. Dit kleine voorbeeld toont

---

⁹ DOORSLAER, VAN (R.), “De ondergang van de kolonialen. Over Peter Verlindens *Weg uit Congo*, de sociale herinneringen van de kolonialen en de wetenschappelijke geschiedschrijving”, In: *Bijdragen tot de eigentijdse geschiedenis*, XI, 2003, pp. 161 – 75.

aan dat één van de belangrijkste zaken die we moeten onderscheiden het grote tijdsverschil is dat heerst tussen de koloniale tijd (die we doorheen de thesis gaan proberen te herschrijven) en het post – koloniale tijdstip waarin we nu zitten. De meeste wetenschappelijke literatuur van na 1960 is vanuit deze post – koloniale invalshoek geschreven, maar welke visie hangt het post – kolonialisme nu aan? Wat houdt kolonialisme nu eigenlijk in? Welke theorie of auteur verklaart het post – kolonialisme op een duidelijk, bevattelijke en heldere manier? Wat zijn de gevolgen van deze veranderende geschiedschrijving? Al deze vragen dienen beantwoord te worden om mij en mijn scriptie te kunnen plaatsen in het wetenschappelijke veld.

2.2. **Het postkolonialisme: betekenis en gevolgen**

Post – kolonialisme omschrijven we het beste als een hernieuwde visie op ons koloniale gebeuren na het onafhankelijk worden van Congo. Na 1960 gebeurde er een kentering in het schrijven over onze ex – kolonie. Waar men zich in eerste instantie zelf vereerde en een – gematigd - overtuigende paternalistische toon ging aanhangen, komt er na 1960 een nieuwe stroming die over zichzelf gaat reflecteren. Zij gaan zich de volgende vragen voorleggen: Was het allemaal wel zo goed wat men gedaan heeft? Wat heeft men daar juist gedaan? Wat is de meerwaarde die men daar heeft achtergelaten?

Tijdens de periode van de kolonisatie was er nog een grote koloniale geschiedschrijving actief. Na de kolonisatie was de wetenschappelijke liefde echter over. We houden nog wel een massa documentatie over, maar het verleden wordt bijna niet meer be- en dus verwerkt.¹⁰ Het hele schrijven over onze kolonie wordt geminimaliseerd en gemarginaliseerd. Het gaat zelfs zo ver dat de Koloniale Hogeschool van Antwerpen zijn volledige bibliotheek in 1963 van de hand zal doen. Het was een van de laatste wetenschappelijke infrastructuren met betrekking tot Afrika die verdween.¹¹

---

¹⁰ BLONDEEL (W.), De jongste Congo-opstoot: mag het ietsje meer zijn?, A.V.R.U.G, <http://www.avrug.be>, p. 1

¹¹ CEUPPENS (B.), Congo made in Flanders? Koloniale Vlaamse visies op “blank” en “zwart” in Belgisch Congo, Leuven, Davidsfonds, 2003, p. XXXIV

Vele auteurs hadden toen (en nu nog steeds) schrik dat de Afrikaanse samenleving slechts het decorstuk ging vormen van het leven van de kolonialen.¹² Toch zal de geschiedenis van Congo niet volledig uit de belangstelling verdwijnen. Een voorbeeld is Jean-Luc Vellut die een historische bibliografie over ‘Congo’ realiseerde. Zijn uitgave telt 3985 nummers en geeft een overzicht van werken die gepubliceerd werden in de periode 1960-1996. Vooral de laatste jaren, met de vernieuwde interesse in de ex – kolonie, zijn in Vlaanderen de volgende auteurs toch min of meer bekende namen geworden: Hilde Eynikel die een synthese probeerde, Daniel Vangroenweghe en A.-M. Delathuy¹³ over de Leopoldiaanse ontsparing, Walter Geerts en Jef Van Bilsen over de overgang naar de dekolonisatie, Ludo De Witte over de moord op Lumumba, Zana Etambala en nog enkele anderen.¹⁴

De eerder opgenoemde auteurs doen aan een kritische zelfreflectie waarin ze de Belg tijdens de kolonisatie bestuderen vanuit een zo neutraal mogelijk standpunt. Zo proberen ze de gebeurtenissen niet te vergoelijken of te dramatiseren. Nochtans doet niet iedereen aan een reflectie over zichzelf, ondanks dat het onze geschriften en ideeën bepaalt. Persoonlijk lijkt het me opportuun om het wel te doen. Het lijkt me niet alleen noodzakelijk om zich te plaatsen tegenover dit onderwerp (ut supra), maar ook in de huidige maatschappelijke context. Dat Marie – Benedicte Dembour in haar toonaangevend werk nauwelijks over het post - kolonialisme reflecteert, doet volgens mij een afbreuk aan haar werk.¹⁵ Hoe weet de lezer waar zij zich positioneert? Hoe denken haar geïnterviewde oud – kolonialen over het kolonialisme? Denken zij of Dembour paternalistisch of niet?

Het nadenken over het post – kolonialisme en andere relevante maatschappijkritische vragen hebben me toegelaten het bronnenmateriaal en de literatuur vanuit een ander - naar mijn gevoel meer onafhankelijke - invalshoek te benaderen. De kritiek die Dembour kreeg tijdens een voordracht, was naar mijn mening dan ook het gevolg van het niet – bestuderen van dat post - kolonialisme. Haar werd verweten emotioneel te dicht bij de kolonisator te staan.¹⁶ De oplossing zou dus een voorafgaande reflectie geweest zijn.

---

¹² CASTRYCK (G.), VANHEE (H.), “Inleiding: Belgische historiografie en verbeelding over het koloniale verleden”, In: *BTNG/RBHC*, XXXII, Gent, 2002, 3-4, p. 8

¹³ pseudoniem voor Jules Marchal

¹⁴ BLONDEEL (W.), *op.cit.*, p. 1.

¹⁵ DEMBOUR (M.-B.), *Recalling the Belgian Congo: Conversations and Introspection*, New York/Oxford, Berghahn Books, 2000, 235 p.

¹⁶ CEUPPENS (B.), *op.cit.*, p. XXXII

De heersende visie in het post – kolonialisme wordt het best bevattelijk gemaakt met de studie van Edward Saïd. Ondanks dat zijn studie over de visie van de Westerse wereld op de Oriënt gaat, kunnen we dit standpunt gemakkelijk ‘kopiëren’ naar de visie van het Westen op Afrika. Van zijn ‘Oriëntalisme’ maken we met andere woorden een ‘Afrikanismen’.¹⁷ Saïd kaart aan dat wij de ‘andere’ maatschappij in het Zuiden niet willen zien. Dit heeft als gevolg (gehad) dat we ons heersende paradigma (het Cartesiaans - Newtoniaans paradigma) - met alle gevolgen van dien - proberen over te planten naar het Zuiden. Het inplanten van ons paradigma in het Zuiden is dus het gevolg geweest van het niet zien van de andere maatschappij. Waar we in de eerste plaats Edward Saïd aan het woord laten om ons veranderend gezichtspunt te verduidelijken, gaan we voor de verklaring van ons Cartesiaans - Newtoniaans paradigma Werner S.A. Cornelis hanteren.

Het discours dat door Edward Saïd wordt verdedigd, komt neer op de verschillende machtsverhoudingen die heersen tussen de Europeaan als kolonisator en de gekoloniseerde. De beeldvorming van de kolonisator over de andere beschaving steunt niet noodzakelijk op factoren die met cultuur te maken hebben. Door deze factoren, die al dan niet steunen op cultuur, wordt er door de Europese kolonisator een beeld geconcipieerd over de ‘Andere’. Dit beschrijven van de ‘Andere’ - in het geval van Saïd de Arabier, in ons geval de Congolees - zegt echter meer over de visie van de Europeaan dan over de visie van de Congolees.

Dat zijn studie over de Oriënt gemakkelijk overplaatsbaar is naar andere cultuurgroepen bewijst hij door de nadruk te leggen op de diepe verwevenheid tussen zijn boek en de koloniale heerschappij.¹⁸ Het is dit discours dat E. Saïd verdedigt in zijn ‘Orientalism’. Zijn essay heeft dan ook tot doel om de eenzijdige eurocentrische visie op de gekoloniseerde volkeren systematisch af te breken. Zijn essay over de Oriënt is met andere woorden een concreet voorbeeld over een algemene visie van de kolonist. Dat zijn methode om deze visie te breken reserves en kritieken vanuit de Westerse wereld oproept, is dan ook te begrijpen.

Vanwaar put Edward Saïd zijn hoofdkritiek eigenlijk? Hoe komt hij tot de visie van de conceptie van de ‘Andere’? Het lijkt misschien contradictorisch, maar bij het ontwerpen van zijn ideeën baseerde hij zich voornamelijk op Michel Foucault.¹⁹ Deze Westerse filosoof -

---

¹⁷ *Ibid.*, p. XXXVI, naar Kerstens verwijzend.

¹⁸ SAID (E. W.), *Orientalism*, London, Penguin books, 2003, p. 1-28.

¹⁹ Deze polemieek werd uitgebreid besproken tijdens de lessen ‘Kolonisatie en Dekolonisatie’ van Prof. Dr. Deneckere in het academiejaar 2003 – 2004. Contradictorisch omwille van het feit dat Saïd de Westerse

historicus komt eveneens op voor de rechten van de ‘Andere’ dat niet als een ‘andere ik’ mag worden gezien. Hiermee klaagde hij de superioriteit van ‘het’ Westen tegenover andere tradities aan.²⁰

De superioriteit van het Westen dat Foucault ontwerpt en Saïd verder uitwerkt, krijgt bij Saïd nog een vervolg en een uitdieping in zijn volgende boek: ‘Culture and Imperialism’. In dit werk koppelt hij het superioriteitsgevoel van het Westen – dat een verkeerd beeld geeft over de gekoloniseerde – aan imperialisme. Zijn theorie die hij in ‘Orientalism’ uitwerkt, krijgt aldus een praktische toepassing in ‘Culture and Imperialism’. Ook hier blijft hij het idee aanleunen dat de visie van het Westen op de gedomineerde cultuur een culturele – lees: ideologische - constructie is. Specifiek over de beeldvorming van de kolonialistische en imperialistische periodes zegt Saïd dan ook het volgende: *“Het imperialisme bestaat evenmin als het kolonialisme domweg uit het verzamelen van veroveringen. Beide worden ondersteund en misschien zelfs ingegeven door indrukwekkende ideologische tegenstellingen die onder meer van het idee uitgaan dat bepaalde gebieden en volkeren overheersing nodig hebben en afsmecken (...).”*²¹

Het mag duidelijk zijn dat met de bovenstaande visie van Saïd een kentering wordt gemaakt. Hij zegt immers dat koloniseren of imperialiseren meer is dan alleen maar overheersen. Het is ook de visie op de gekoloniseerde volkeren die we hebben. Om dit tegen te gaan stelt hij dan ook voor dat de westerling zichzelf goed positioneert en een helder inzicht op de andere cultuur trachtte te krijgen.

Eigenlijk wil Saïd in navolging van Foucault verklaren, dat geen enkele machtsrelatie een eenvoudige, totale dominantie kan nastreven.²² Er zullen altijd onderhuidse spanningen of protesten aanwezig zijn. Wanneer deze vrijkomen, komt men tot een revolutie of tot de opstanding van vrijheidsstrijders of predikers. Hier denken we bijvoorbeeld aan Franz Fanons ‘de verworpenen der aarde’.²³ Anders gesteld: door onze westerse visie koloniseerden we en deden we andere culturen onrecht aan. Met het idee dat dominantie protesten zou

---

eenzijdige wetenschappelijke visie wil verklaren en omverwerpen met een theorie van een Westerling. Zo ondermijnt hij deels zijn eigen theorie.

²⁰ LORENZ (C.), *op.cit.*, p. 101.

²¹ SAID (E. W.) (vert. L. Dorresteyn), *Cultuur en Imperialisme*, Amsterdam, Atlas, 1994, p. 37

²² BELLE, VAN (G.), *De beeldvorming van de Belgische koloniaal over Zichzelf, Afrika en de Afrikaan. Studie en bespreking van een aantal rapporten van expedities in Congo Vrijstaat tussen 1887 en 1903*, Gent, UGent (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), 2002, p. 17

²³ FANON (F.), *De verworpenen der aarde*, Utrecht, Bruna, 1973, 249 p.

onderdrukken, buiten we de gekoloniseerde uit. Deze protesten zullen echter opstaan en onze visie doen veranderen waardoor we een nieuw inzicht krijgen: het post – kolonialisme.

Met het kort aanhalen van deze koloniale discours­theorie is de hele beweging hopelijk bevattelijk geworden. Om kort te recapituleren: men beseft na de jaren ‘60 dat men niet meer onbevooroordeeld kan kijken naar een andere cultuur. Het koloniseren van een andere cultuur heeft negatieve gevolgen voor de onderdrukte cultuur gehad. De onderdrukking gebeurt niet alleen fysiek, ook psychisch komt er een superioriteitsgevoel ten opzichte van deze cultuur. Het idee dat men echter opbouwt van deze cultuur komt helemaal niet overeen met deze cultuur zelf. Saïd verklaart het als volgt: *‘De Oriënt van het Oriëntalisme is niet de Oriënt zoals hij werkelijk bestaat.’* De gevolgen van deze vernieuwende post – kolonialistische visies waren dan ook niet te overzien op geschiedkundig vlak. Om het op zijn ‘Comaroffs’ te zeggen: *‘The legalism of the postcolony has had a direct impact on the shape and uses of history.’*²⁴

Daar­net hebben we gezien welke veranderingen er zich voordeden op literair geschiedkundig vlak. Het niet zien van de ‘andere’ – gekoloniseerde - maatschappijen had als gevolg dat we deze gebieden gingen domineren en probeerden ‘om te vormen’ tot een gelijkwaardig niveau. We trachtten onze levenswijze, ons paradigma in het andere paradigma in te bouwen. Dit omdat we én niet zagen dat binnen het andere paradigma andere waarden en normen heersten én omdat we er geen belang aan hechtten. We wilden niets liever dan dat ons paradigma primeerde.

Het Westerse paradigma dat we in Centraal – Afrika hebben ingebouwd is het Cartesiaans - Newtoniaans paradigma geweest. Wat houdt dit paradigma concreet in? Hoe ziet het eruit? Wat zijn de waarden en normen die het meedraagt? Wat bracht dit paradigma met zich mee op materieel - economisch vlak?²⁵

---

²⁴ COMAROFF (J.), “The End of History, Again? Pursuing the Past in the Postcolony”, In: Postcolonial Studies and Beyond, Durham, Duke University Press, 2004, p. 9.

²⁵ Deze theorie is opgebouwd aan de hand van een gastcollege van Cornelis W.A.S. in december 2005 en zijn 2 begeleidende artikels:

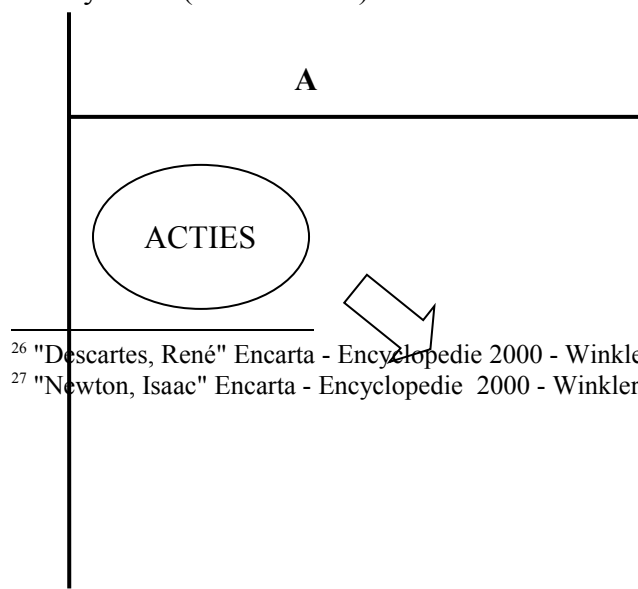
- CORNELIS (W.A.S.), “De verloeder­ing van de Derde Wereld”, In: A. Roes en E. Vanhoute (eds.), Reader: Inleiding tot het wereld – systeem perspectief, pp. 333 – 347

- CORNELIS (W.A.S.), “De verwestering van het wereld – systeem: een benadering vanuit de Derde Wereldrealiteiten”, In: A. Roes en E. Vanhoute (eds.), Reader... pp. 348 - 367

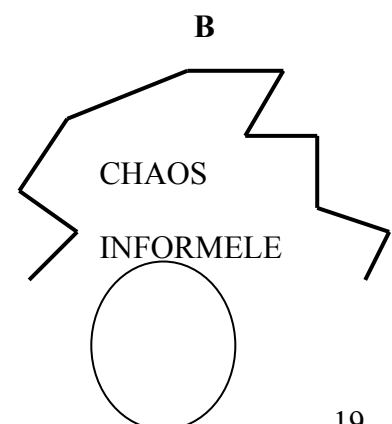
Om dit te verklaren moeten we teruggrijpen naar René Descartes en Isaac Newton. De betekenis van Descartes ligt vooral in zijn poging een zeker uitgangspunt vast te stellen voor het menselijk denken. Vanuit dit uitgangspunt wordt dan vervolgens kritisch en rationeel het menselijke beeld opgebouwd door redenering.²⁶ Vooral zijn rationele aspect heeft op latere denkers veel indruk gemaakt en heeft de Westerse maatschappij sterk beïnvloed.

Isaac Newton daarentegen was een ‘totale’ wetenschapper. Door zijn totale kennis in vooral wiskunde en fysica was hij een van de eersten die vermoedde dat de kracht die de maan in haar baan houdt dezelfde is als de kracht die een steen op aarde doet vallen.²⁷ Zijn wetenschappelijk denken gecombineerd met zijn grote kennis zorgde ervoor dat hij verbanden tussen de wetenschappen - de realiteiten - kon trekken.

Ons systeem (Het Noorden)

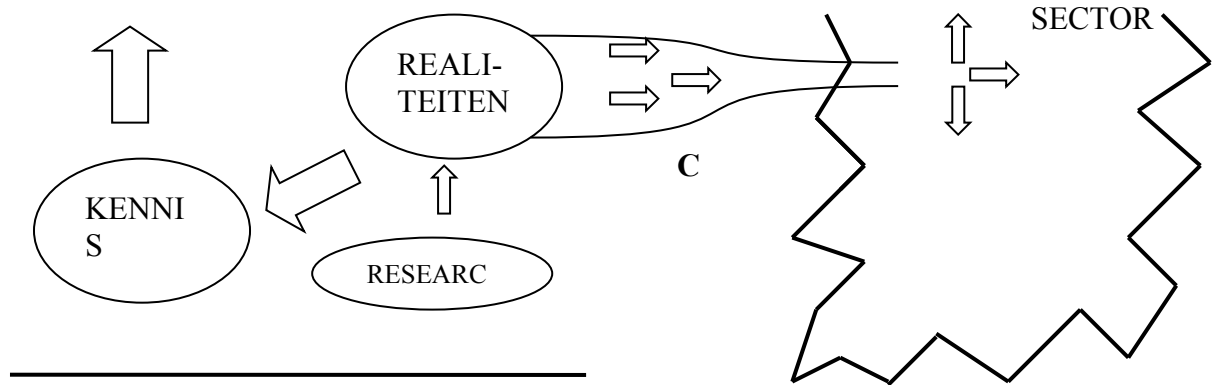

Het Zuiden

²⁶ "Descartes, René" Encarta - Encyclopedie 2000 - Winkler Prins. 1993-1999.

²⁷ "Newton, Isaac" Encarta - Encyclopedie 2000 - Winkler Prins. 1993-1999.

2.2.1. Het Noorden

Vanuit de realiteiten bouwen wij kennis op. Deze kennis wordt groter en zal met regelmaat van de klok aan de werkende mens gepresenteerd worden. De acties van deze mensen leiden weer tot het verveelvoudigen van realiteiten. Hoe komt dit? Het Newtoniaanse model stelt namelijk dat wanneer een klein stukje uit de realiteit verbeterd wordt, alles verbeterd wordt. (ut supra) Iedereen (de historicus, de chemicus, de psycholoog...) kan met andere woorden deze realiteiten vanuit zijn standpunt verbeteren en benaderen. Dit zorgt er uiteraard voor dat onze vooruitgang indrukwekkend is. Op een bepaald moment botsen wij echter tegen onze grenzen en staat onze realiteit op springen. Om deze realiteiten dan te verbeteren, doen we aan research of onderzoek. Deze verbetering slaat op het ontdekken van nieuwe producten, betere producten en een lagere kostprijs. Casu quo: het hele paradigma van het Noorden draait rond consumptie. Wanneer deze gestopt wordt, komen er grote problemen. Het zoeken naar afzetgebieden is dus een belangrijk iets, want deze afzetmarkten moeten eventuele overschotten aan consumptie verwerken. We vonden deze afzetmarkten in het Zuiden en dachten onze superieure cultuur over te kunnen planten zodat ook zij gaan consumeren (zie C). Het is logisch dat we eerst onze cultuur overplaatsen vooraleer we aan afzet doen. We moeten de heersende Zuiderse cultuur immers afhankelijk proberen te maken van onze producten.

2.2.2. Het Zuiden

Het Zuiden wordt ook beheerst door een paradigma (zie **B**), maar het is zeker een paradigma dat niet leeft van consumptie. Het Zuiden zal echter wel geïnteresseerd raken in het Noorden, maar zal niet toegelaten worden, er heerst namelijk een eenrichtingsverkeer van Noord naar Zuid. Door de diepe intense penetratie die het Noorden veroorzaakt, raakt het zuiderse paradigma ontspoord. Het resultaat is dan wanneer het Westerse paradigma zich terugtrekt (in Congo op 30/06/1960), dat er een onopgevulde ruimte ontstaat die door de informele sector en chaos – beide zijn zaken die in het begin marginaal aanwezig waren – wordt opgevuld. Nu moeten we, wat we vroeger onbedoeld hebben binnengebracht en gecultiveerd, – met name de informele sector en de chaos - terug verwijderen.

Ondanks onze vernieuwde post – kolonialistische visie die mede door auteurs als Saïd, Fanon en Foucault is teweeggebracht, hebben onze kolonialistische en imperialistische visies veel kapot gemaakt. Zij hebben op lange termijn voor een desastreuze verloedering van de Derde Wereld gezorgd. Het mag duidelijk wezen dat het toepassen van onze ideeën en onze vooroordelen ten aanzien van een bevolking (zie Saïd) in een wereld die we niet kennen, geen positieve gevolgen heeft gehad voor deze bevolking. Dit wil niet zeggen dat er met een beschuldigende vinger gewezen moet worden naar bepaalde mensengroepen. Het zijn niet zij die het Cartesiaanse – Newtoniaanse paradigma hebben ontwikkeld. Dat bepaalde mensen en systemen deel namen aan het proces is geen schande: want wij allen zitten namelijk in dit systeem. Het doel van deze uiteenzetting was dan ook aan te tonen hoe België in Centraal – Afrika binnengetroten is en hoe het heeft geprobeerd zijn paradigma te vestigen. Het toont tevens wat de gevolgen zijn geweest na 1960.

3. Probleemstelling

Om de helderheid van dit werk niet in het gedrang te laten komen, heb ik de doelstellingen van de probleemstelling afgescheiden. Ter verduidelijking: een doelstelling verwijst naar iets

waarnaar wordt gestreefd. Een probleemstelling is een wijze waarop een probleem wordt gesteld en onder woorden wordt gebracht, als het ware het ‘hoe’ van de scriptie.²⁸

Naar welke hoofddoelstelling wordt als eerste gestreefd? De hoofdbedoeling van deze scriptie is te onderzoeken hoe RH en zijn gezin hun nieuwe leef - en denkwereld beleefden. Onder leefwereld verstaan we de materiële en ruimtelijke wereld waarin ze zich bevonden. Dit is zowel Belgisch – Congo, als België (al zal dit maar kort aan bod komen), als hun vakantie-reizen in Afrika. Uiteraard kunnen we dit alleen maar onderzoeken aan de hand van hun nagelaten sporen, het archief. Onder denkwereld verstaan we ‘mentaliteit’. Het is uiteraard moeilijk om als student van de eenentwintigste eeuw een wereld van de twintigste eeuw te herbeleven. Toch lijkt me deze reconstructie noodzakelijk om de leefwereld beter te kunnen begrijpen. Beide gaan doorheen de thesis dan ook door elkaar lopen.

Hieraan gekoppeld komen we tot een tweede doelstelling die we wensen te onderzoeken. Namelijk, wat vonden zij de moeite waard om te noteren, te filmen of om te fotograferen voor het thuisfront? Door het schrijven en opnemen van bepaalde beelden, gaven zij een specifieke wereld weer aan de mensen die thuis, in de metropool, bleven. Deze specifieke beeldvorming die toen heerste bij de kolonialenfamilie en de beeldvorming die ze uitdroegen in hun thuisland is het onderzoeksdomein dat ik me eigen wil maken.

Een ander onderdeel van het onderzoek is om na te gaan hoe de berichtgeving tussen de kolonialen en het thuisfront verliep. Welke media gebruikten ze om met elkaar te communiceren en boodschappen aan elkaar door te geven? Bleef het alleen bij brieven, foto's en film? Hoe werd deze media aan elkaar doorgespeeld? Gebeurde dit alleen maar via de officiële post?

Het lijkt misschien een nobel idee, maar een andere belangrijke doelstelling van deze thesis is om een voorbeeldfunctie te stellen. Graag wil ik de archieven van oud - kolonialen openbaar zien worden. Binnenkort wordt er het afscheid van 100 jaar Kongo – Vrijstaat gevierd, 2 jaar later volgt 50 jaar onafhankelijkheid Congo.²⁹ Vele archiefinstellingen (waaronder het VRT – Beeldarchief) zijn nu een speurtocht naar onontgonnen archiefmateriaal begonnen om de hele

---

²⁸ CLAES (S. J.), (red.), Verschuieren, Groot Geïllustreerd Woordenboek, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 1991, p. 473, 1559.

²⁹ Niet iedereen vindt dat er reden zijn om deze gelegenheden te vieren, maar de keuze of dit gevierd dient te worden of niet, laat ik volledig aan de lezer over.

periode te kunnen reconstrueren. Meestal hebben oud - kolonialen wel enige vorm van archief of ander bronnenmateriaal liggen en willen deze niet openstellen voor de buitenwereld wegens schrik voor misinterpretaties of beseffen ze gewoonweg de waarde van hun documenten niet.

Deze thesis heeft dus een voorbeeldfunctie voor andere ex - kolonialen. Het tijdperk dat zij hebben opgebouwd is een belangrijk tijdperk en mag zeker niet vergeten worden of verdwijnen in de nevelen van de tijd. Nu deze generatie nog leeft, is het - mijns inziens - noodzakelijk om samen met hen aan een reconstructie van dit tijdperk te werken. Binnen een aantal jaren is ook deze generatie verdwenen, bijgevolg verdwijnt dan veel kostbare informatie.

Tijdens mijn speurtocht naar literatuur en het bespreken van mijn scriptie met allerhande mensen, stootte ik op ettelijke mythes. Om een beter beeld van de realiteit te geven, wil ik daarom – wanneer de kans bestaat – deze mythes en misinterpretaties uit de wereld helpen. Niet dat ik mezelf de rationele denker vind die alle realiteiten van mythes kan onderscheiden, maar wanneer ik ermee in aanraking kom, ga ik ze wel van de baan helpen. Om het anders te formuleren: Niet dat alle misvattingen gaan uitgelegd kunnen worden, maar misvattingen die op mijn onderzoeksweg liggen, zullen wel verbeterd en rechtgezet worden.

Nu we weten waarnaar ik op zoek ben, kunnen we de eigenlijke probleemstelling aanpakken. Het ‘hoe?’ van de thesis. Eerst en vooral gaan we de beeldvorming die de familie had, onderzoeken aan de hand van het ARDH. Dit onderzoek zal bestaan uit het analyseren van hoofdzakelijk de briefwisseling, het filmmateriaal en het fotomateriaal. De nadruk zal echter op de briefwisseling liggen omdat deze een heel dichte bezetting heeft van de periode 1947 tot en met 1960. Door het destilleren van categorieën uit de brieven (ut infra: DEEL III) kan onderzocht worden wat de onderwerpen waren waarover gesproken werd en welke onderwerpen er vastgelegd werden. Aan de hand van deze methode hopen we zo de leef- en denkwereld te reconstrueren.

De onderwerpen die vernoemd werden in de specifieke media waren grotendeels bedoeld voor het thuisfront. De vragen die dan ook gesteld worden zijn: hoe kwam deze informatie over bij de achterblijvers aan het thuisfront? Hoe reageerden zij hierop? Nauw aansluitend hierbij komt de vraag hoe de familie van RH zich gedroeg tegenover hun leefwereld. Hoe

reageerden hij en zijn gezin op een welbepaalde gebeurtenis? Hoe keken zij aan tegen de economische, politieke, culturele en maatschappelijke ontwikkelingen in België en zijn kolonie Belgisch – Congo? Niet alleen deze aspecten zullen aan bod komen. Ook de vraag hoe de reactie van de familieleden tegenover de inlanders - de Congolezen - en hun levenswijze was, krijgt een plaats in deze verhandeling. Was er eigenlijk een verschil in communicatie tussen de Congolees en de blanke op professioneel werkvlak, thuis en in de vrije tijd?

Om de methode te kunnen achterhalen hoe ze ‘de wonderen en raadsels van hun nieuwe wereld’ vastlegden, dient er ook onderzocht te worden hoe deze koloniale familie hun leven organiseerde. Welke waren de zwaartepunten? Wat dreef hen naar deze koloniale wereld? Wat was de motivatie van de familieleden om er te vertoeven? Hoe verliep de koloniale loopbaan van de kostwinner van de familie... Anders gesteld: is deze koloniale familie te vergelijken met andere koloniale families of is deze familie eerder een uitzondering?

Indien er de kans bestaat, is gebruik maken van de mogelijkheid om het onderzochte archief te koppelen aan andere mémoires of privé – archieven, een interessante uitbreiding. Een vergelijkend onderzoek zou immers een volledig nieuwe invalshoek betekenen. Eveneens lijkt het me zeer opportuun om de huidige visie van de koloniaal – die de dag van vandaag nog leeft – te koppelen aan zijn verleden. Hoe staat hij nu tegenover de daden van toen? Wat vindt hij nu nog steeds rechtvaardig en goed, wat keurt hij nu, met de veranderende tijdsgeest, af en wat niet? Was er een verschillende reactie waar te nemen van familie die in de stad woonden of die op het platteland leefden? Het stellen van deze vragen is echter maar het topje van een berg die onopgelost blijft. Om mijn thesis echter niet te laten verzeilen in een onontwarbaar kluwen van vragen en methodes, heb ik me de beperkt tot bovenstaande doelstellingen en oplosmethodes.

Algemene context van Belgisch – Congo

In dit deel lijkt het me noodzakelijk en belangrijk om de fysische en maatschappelijke context te scheppen van de leefwereld waarin RH en zijn gezin zich bevinden. Deze manier van werken geeft een kans aan de lezers die geen kennis van dit onderwerp hebben. Zoals al in ‘Mijn positie en subjectivisme’ aangegeven, moet ook hij/zij die minder ervaren is, kunnen volgen en een idee hebben welke invloeden er allemaal op deze koloniale familie inspeelden. Het merendeel van de informatie die hier weergegeven wordt, gaan we toegepast terugvinden in DEEL IV, het deel waar we het archief uitspitten.

1. Korte geschiedenis

Het belang van Centraal – Afrika voor België begint iets na de troonsbestijging van Leopold II. Deze vorst had een grote imperialistische droom die hij zeker wou waarmaken. Na een zoektocht over de hele wereld naar mogelijke gebieden die overgenomen konden worden, stootte de koning uiteindelijk op het Congobekken.³⁰ Met de hulp van H. M. Stanley zal het Congobekken verkend en later geannexeerd worden.

Het hele proces van verkenning en annexatie gebeurde onder de hoede van een van Leopolds organisaties, de AIA. Tijdens de conferentie van Berlijn (1884 – 1885) stemmen de andere staten in met het voorstel van Leopold II om het Congobekken door hem te laten exploiteren als een vrijhandelszone. Dit laatste keldert Leopold II tamelijk snel. De winsten zijn voor hem, andere staten worden niet toegelaten.

Om aan de nodige gelden te komen zal onze Belgische vorst Kongo – Vrijstaat (waarvan hij ondertussen soeverein geworden was) in 1892 opdelen in drie gebieden. Dit zijn met name het persoonlijke kroondomein, gebieden in concessie en een deel wordt verkocht (aan bijvoorbeeld ABIR). Terzelfder tijd begon het rubberschandaal. Om snel winsten te maken, werden de inlanders door de concessiehouders en onderdanen van de vorst verplicht om rubber te leveren. Waarom rubber? Een eerste reden is dat het een goedkoop te verkrijgen product is, het vraagt geen grote investeringen om te exploiteren. Een tweede reden is dat de

---

³⁰ COOLSAET (R.), België en zijn buitenlandse politiek, 1830-2000, Leuven, Van Halewijck, 2001, p. 146.

vraag naar rubber fenomenaal stijgt door de uitvinding en verspreiding van de auto en motorfiets.³¹

Om aan deze snelle winsten te geraken, wordt de bevolking zo hard onderdrukt dat er nationaal en internationaal protest opkomt. Kritische stemmen zijn bijvoorbeeld E. D. Morel en F. Cattier.³² Dit zorgt ervoor dat de Belgische regering Kongo – Vrijstaat overneemt van Leopold II. De gesprekken hierover lopen van 1906 tot en met 1908. Op 18 oktober 1908 wordt Kongo – Vrijstaat bij wet een Belgische kolonie.³³ De officiële overname zal ook voor de naamsverandering zorgen van Kongo – Vrijstaat naar Belgisch – Congo. Om de kolonie op een gestructureerde en gecontroleerde manier uit te bouwen (het blijft een wingewest), zal België een administratie ontplooien. De grote bevolkings‘boom’ die zal dienen om de administratie en de belangrijkste punten in de economie te bevolken, komt op na Wereldoorlog II.

2. Demografie

Het belang van de komende cijfers dient om een idee te geven van de blanke bevolking in verhouding met de inlanders. Een ‘idee te geven’ omdat men, wanneer men zoekt, veel in aanraking komt met tegenstrijdige en niet - conforme cijfers. Zo is er tijdens het zoeken naar cijfergegevens voor dit werk drie verschillende wetenschappelijke bronnen geraadpleegd. Zij gaven allen diverse cijfers weer. Vandaar dat het vrij algemeen gehouden wordt. Omdat de meest complete, overeenstemmende cijfers uit 1956 komen, wordt dit jaar iets nauwkeuriger belicht.³⁴

---

³¹ S.n.,” reportage, Het Congo van koning Leopold: 100 jaar conrtoverse”, In: De Standaard, 14.02.2004, <http://www.destandaard.be/archief>

³² COOLSAET (R.), op.cit., p. 154.

³³ S.n., “Chronologie van een koloniaal tijdperk”, In: De Morgen Bis, 29.01.2005/2, A.

³⁴ De informatie van de cijfergegevens rust op volgende bronnen:

- CEUPPENS (B.), op.cit., p. 81, 86.

- DIENST VOOR DE VOORLICHTING EN DE PUBLIEKE RELATIES VAN BELGISCH-CONGO EN RWANDA-URUNDI IIIe DIRECTIE “TOERISME”, Reisgids, Brussel, dienst voor de voorlichting en de publieke relaties van Belgisch-Congo en Rwanda-Urundi IIIe Directie “Toerisme”, 1958, pp. 41 – 42.

- MINISTERIE VAN BELGISCH – CONGO EN RUANDA – URUNDI: ALGEMENE INSPECTIE VAN DE HYGIËNE, Volksgezondheid in Belgisch Afrika, Brussel, InforCongo, 1958, p. 7.

- MEYER, DE (R.), Introduction au Congo Belge, Bruxelles, office de publicité, 1958, p. 19, 111.

- GILLOT (J-L), La vie des Belges au Congo, Brussel, Daniel van Eeckhoudt, 1983, p. 11.

Vlak na Wereldoorlog Twee verblijven er ongeveer 25.000 Belgen (!) in de kolonie. Dat cijfer zal verdubbelen tussen 1946 en 1951 en tussen 1950 en 1958. In 1940 is 71% van alle niet - inlanders Belg, in 1960 is dit getal gestegen tot 78%. De niet – inlandse bevolking is een zeer jonge bevolking. 22% zit boven de 45 jaar in 1945, tegenover 15% in 1954. Nochtans wil dit niet zeggen dat het om niet-volwassenen gaat, want deze laatste groep maakt maar 16% uit in 1934 en 32% in 1954. Anders gesteld: het gaat om een jonge, actieve klasse van werkenden.

Wanneer men de cijfergegevens van 1956 nauwkeurig onder de loep neemt, ziet men dat op 01/01/1957 de totale bevolking in Belgisch – Congo (Ruanda – Urundi is hier niet meegeteld) bestaat uit 113.376 niet - inlanders en 12.843.574 Congolezen. De verhouding van niet – inlanders ten opzichte van de inlanders bedraagt 1/113. Tevens impliceert dit een dichtheid per vierkante kilometer van 5,47. Specifiek voor de Katanga – provincie zijn er op 01/01/1957 34.936 niet – inlanders op 1.561.344 Congolezen, ofwel een verhouding van 1/44. Bij een telling drie jaar eerder was de verhouding nog 1/51. Hier wordt zeer duidelijk dat in economisch belangrijke plaatsen het hoogste aantal niet – inlanders aanwezig zijn . Dit om de industrie en de economie onder controle te houden.

Met de laatste cijfers in het hoofd, wordt duidelijk dat het niet de bedoeling was om van Belgisch – Congo een kolonisten - of bevolkingskolonie te maken.³⁵ Het lage geboortecijfer van 1956 bevestigt deze trant nogmaals. In 1956 was het geboortecijfer bij de niet – inlandse bevolking namelijk 35 per 1000 en het sterftcijfer 21,6 per duizend. In concrete cijfers geeft dit een stijging van 11.574 eenheden, van wie er 10.476 ‘blanken’ waren.

Wanneer men nu op basis van origine de verschillen verder bestudeert binnen de niet - inlandse groep komt men tot de volgende gegevens: Van de 123.320 niet – inlanders op 1/01/57 in Belgisch – Congo en Ruanda – Urundi, behoorden er 113.899 tot het blanke ras, vanwaar 89.309 Belgen, hetzij 78,41%. De overige niet - inlanders waren afkomstig van de volgende naties (in volgorde van aantal tot een minimum van 1000): Portugal, Italië, Griekenland, Frankrijk, Engeland, Amerikanen en Nederlanders.

---

³⁵ Wat is het verschil tussen een kolonist en een koloniaal? Een kolonist heeft de bedoeling om zich permanent te vestigen in de kolonie, hij zal deze als zijn nieuwe moederland beschouwen. Een koloniaal daarentegen blijft echter afhankelijk van hd van oorsprong (in dit geval België) en zal na zijn carrière hiernaar terugkeren. In Belgisch – Congo vestigde minder dan 10% van de niet – inlanders zich als kolonist.

Het gebied wat het meest bevolkt werd met autochtone bevolking was in 1956 Elisabethstad met 18,35 inwoners per vierkante kilometer.³⁶ De minst dichtbevolkte gebieden waren Luapula – Moëro (1,86), Leopold II meer (2,17), Boven – Lomami (2,82), Tshuapa (2,95) en het Evenaarsdistrict (2,99).

3. Fysische geografie

Onder fysische geografie verstaan we een toelichting op het klimaat, een studie rond fauna en flora en geografische informatie. Deze geografische informatie werd op zijn beurt gesplitst in een puur geografisch deel en een geologisch deel. Het hoeft geen uitleg dat het klimaat verantwoordelijk is voor factoren zoals fauna en flora of geologie en geografie. Dat de geologie en de geografie van Belgisch – Congo op hun beurt een invloed hebben op de fauna en flora lijkt me ook evident. Wanneer men onderstaande opsplitsing leest, krijgt men misschien wel het gevoel van een artificiële indeling. Dit gevoel is niet ten onrechte, maar het is gedaan om het beeld zo kort en toch volledig mogelijk weer te geven.

3.1 Klimaat³⁷

Met klimaat bedoelen we de neerslag, de temperatuur, de vochtigheidsgraad, de winden en de jaargetijden. Door de grootte van Belgisch – Congo kunnen we niet spreken van één soort klimaattype, vandaar dat elke factor die de term ‘klimaat’ vult, apart besproken wordt.

De neerslag wordt bepaald door de ligging van het land. Aangezien het tussen de twee keerkringen ligt, heeft men er twee droogte- en regenseizoenen. De evenaar loopt midden door Belgisch – Congo wat als gevolg heeft dat het in het zuiden droogtseizoen is, wanneer

---

³⁶ Dit cijfer vergeleken met het verhoudingscijfer van niet – inlanders tegenover inlanders in de provincie Katanga maakt duidelijk dat de meeste ‘blanken’ in deze provincie zaten.

³⁷ Gebaseerd op:

- DIENST VOOR DE VOORLICHTING EN DE PUBLIEKE RELATIES VAN BELGISCH-CONGO EN RWANDA-URUNDI IIIe DIRECTIE “TOERISME”, op.cit., p. 60 – 65.

- MEYER, DE (R.), op.cit., p.19.

het in de het noorden regenseizoen is. Hoe hoger men de plateaus van Katanga opgaat, hoe minder neerslag er valt. De termen regenseizoen en droogteseizoen zijn in deze zones zeer letterlijk te nemen. Op de evenaar is dit minder het geval. Doordat Belgisch – Congo op de evenaar ligt, komt de zon het ganse jaar bijna altijd op hetzelfde moment op. Om 6 uur 's morgens komt de zon op, om 18u gaat ze weer onder.

De gemiddelde temperatuur in de kom van het Congo - bekken bedraagt een drukkende 25°C, op de hoogvlaktes is dit nog slechts een 20°C. Alleen op de hoogtevlakten kan het tijdens de droogteseizoenen vriezen. In het Congo - bekken daarentegen is er tijdens het droogteseizoen een minimumtemperatuur van 20°C.

Bij de studie van de temperaturen mag men uiteraard de vochtigheid niet vergeten. Wat Neder - Congo zo vermoeiend en dodelijk maakt, is niet alleen de constante hoge temperatuur. De hoge vochtigheidsgraad zorgt voor het gemakkelijk verspreiden van ziektes door insecten (bijvoorbeeld: de malariamug). Het is vooral dit drukkende klimaat waar vele Europeanen niet tegen konden en weer huiswaarts deed keren. De vochtigheidsgraad in Katanga is heel wat lager. Dit gecombineerd met een lagere temperatuur zorgt voor een aangener klimaat. Immers: hoe hoger de vochtigheidsgraad, hoe drukkender de temperatuur aanvoelt.

In het evenaarswoud zijn er weinig winden. Wanneer er toch een wind opsteekt, verandert deze spoedig in een wervelwind of tornado. Hoe verder men van de evenaar gaat, hoe meer kans op gevarieerde winden. Belgisch – Congo blijft hoofdzakelijk nog in de invloedzones van de passaatwinden.

In de wouden aan de evenaar kent men praktisch geen droogseizoen, wel mindere regenperiodes. In de oostelijke bergen (de goudstreek) treden er 2 droogteseizoenen in van een maand: in januari en juli. In het zuiden (zuiden van Kasai en noorden van Katanga) vangt de regenperiode begin oktober aan, ze duurt tot einde april met een droge tussenpoos in januari. Het regenseizoen zorgde (en zorgt nog steeds) voor veel verkeersellende door weggespoelde bruggen, ondergelopen wegen en modder alom.

3.2 Fauna en Flora

Alle dieren uit Belgisch - Congo opsommen, zou onbegonnen werk zijn. Een uitvoerige kennisgeving hiervan is niet het onmiddellijke doel van een thesis zoals deze. Vandaar dat we ons beperken tot de dieren waar in het archief sprake van is. Op basis van deze selectie kunnen we drie groepen onderscheiden. De eerste groep bestaat uit de dieren waarop gejaagd werd. De tweede groep heeft betrekking op de huisdieren en de derde groep bestaat uit de kleinere dieren en insecten die of gevaarlijk zijn of het leven lastig maken.

De jacht op klein en grof wild werd in Belgisch – Congo streng aan regels gebonden.³⁸ Dit ging van het verkrijgen van een speciale toelating tot en met het soort kaliber dat men mocht gebruiken. Men kon niet zomaar gaan jagen, pas met een toelating in de hand kon men zich op pad begeven. Het doden van een dier was tevens niet kosteloos. De belasting of taks die men bijvoorbeeld moest betalen voor het doden van een witte neushoorn bedroeg in 1958 50.000 Belgische frank. Een impala jagen in Katanga kostte dan weer maar 4.000 franken. Dit jagen kon niet het hele jaar, er werden per regio periodes vastgelegd.

De gids die gebruikt werd om de gegevens over de jacht op te sporen, vermeldt geen enkele verwijzing naar de sancties wanneer men betrapt wordt op stropen. Wat men wel terugvindt, is dat alle ivoor dat van het geschoten wild afkomstig is, toebehoort aan de staat. De ivoren tanden moeten zo spoedig mogelijk bij de gewestelijke overheid ingediend worden.³⁹ Wanneer deze ‘gewestelijke overheid’ gelijk staat aan de territoriale gewestbeheerder, veronderstel ik dat dit eveneens wil zeggen dat de gewestbeheerder en zijn assistenten de jacht moeten controleren. Wanneer men weet dat de gewestbeheerders gebieden moesten controleren die de oppervlakte van België hadden, kan men begrijpen dat de controle op stroperij miniem zal geweest zijn. Dat stroperij zeker plaats heeft gevonden toont de roman ‘Pan zonder fluit’ aan. Hierin wordt er expliciet naar een voorbeeld verwezen.⁴⁰

---

³⁸ DIENST VOOR DE VOORLICHTING EN DE PUBLIEKE RELATIES VAN BELGISCH-CONGO EN RWANDA-URUNDI IIIe DIRECTIE “TOERISME”, *op.cit.*, p. 121 – 143.

³⁹ DIENST VOOR DE VOORLICHTING EN DE PUBLIEKE RELATIES VAN BELGISCH-CONGO EN RWANDA-URUNDI IIIe DIRECTIE “TOERISME”, *op.cit.*, p. 121.

⁴⁰ ADRIAENSENS (R.), *Pan zonder fluit*, Antwerpen/Amsterdam, Standaard Uitgeverij, 1979, p. 64.

De dieren waar op gejaagd werd en waarvan sprake is in het archief zijn hoofdzakelijk dieren die op de savanne leven of in waterige omgevingen: olifanten, impala's, boa constrictor, nijlpaarden, luipaard, cheeta of jachtluipaard, paardantilopen, schildpadden, buffels en konijnen.

Ook vis was in trek. De provincie Katanga en Kasai, twee rivierrijke streken, zijn de plaatsen bij uitstek. Visjacht gebeurde alleen, in familieverband of met een kennissenkring. Welke vis in welke mate werd gevangen is niet duidelijk. Het komt niet ter sprake in de bronnen.

Over de tweede groep dieren kunnen we zeer kort zijn. Ook hier is het archief de basis. De enige dieren die ooit als huisdier hebben gefungeerd, zijn een hond en papegaaien. Van andere mogelijke huisdieren is wel sprake, maar ze zullen er nooit komen. Zo wordt er eenmalig een aapje door de kinderen gevraagd. Waarschijnlijk zullen er ook wel mensen zijn die katten of een ander dier hebben gehouden.

Dieren die rond het huis van de familie Hermans leefden, zijn kippen, duiven en eenmaal kalkoenen. Ook hier is geen sprake van andere hoenderdieren, al kunnen we hetzelfde veronderstellen als bij de huisdieren. Andere mensen zullen wel andere dieren hebben gehad.

De insecten en andere dieren die het leven in Belgisch – Congo onaangenaam en zelfs gevaarlijk maakte zijn in de eerste plaats slangen. Naast slangen waren er nog schorpioenen. Ook dit dier werd wel eens in huis aangetroffen. Wanneer een van deze dieren gevonden werd, werd dit onmiddellijk gedood.

Andere dieren die hoofdzakelijk last berokkenden en zoveel mogelijk werden geweerd of gedood zijn kakkerlakken, muggen, zandvlooien, vliegen en wespen. De muggen zijn vooral gevaarlijk voor de verspreiding van malaria. Zij worden dan ook uitvoerig bestreden met D.D.T., getuige de komst van koning Boudewijn in 1955.⁴¹

De flora in Belgisch - Congo verschilt van gebied tot gebied omwille van de uitgestrektheid van het land en het hoogteverschil. De regio's die hier van belang zijn, is ten eerste de regio rond Stanleystad en ten tweede de provincies Katanga en Kasai. In Stanleystad overheerst

---

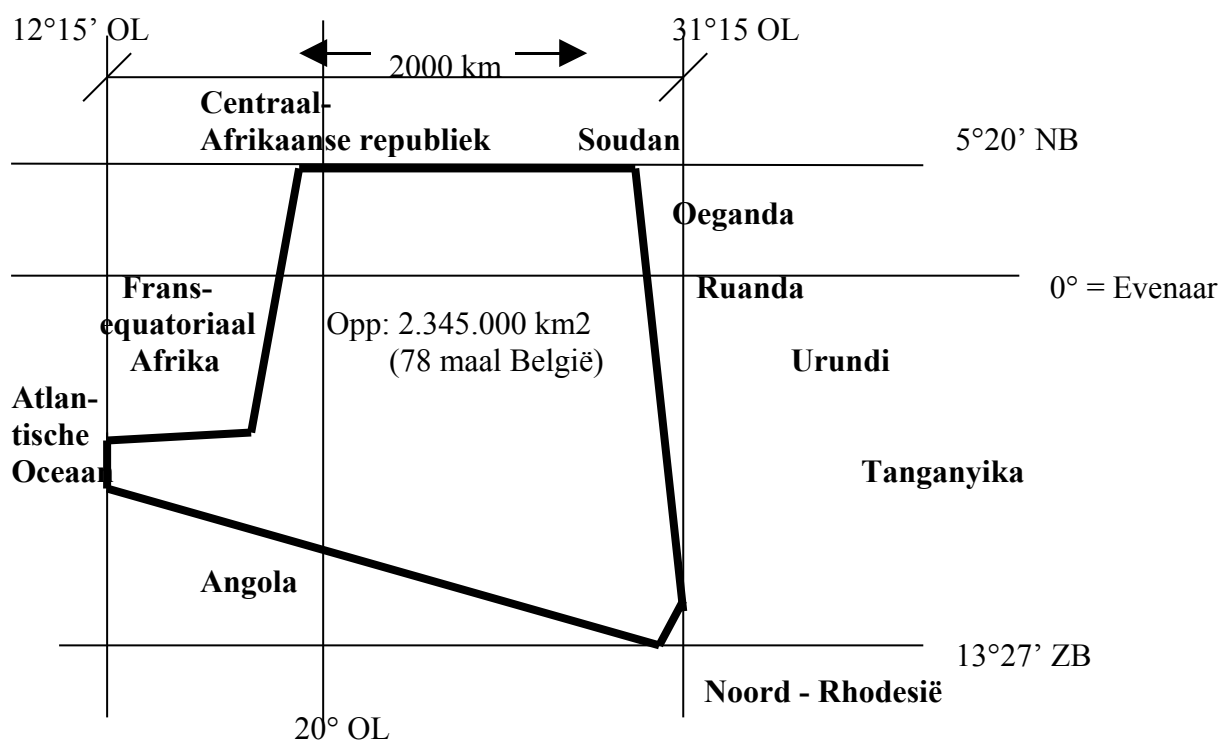
⁴¹ ETAMBALA, (Z. A.), Congo '55 – '65 – Van koning Boudewijn tot president Mobutu, Tielt, Lannoo, 1999, p. 26.

evenaarswoud. In de provincie Kasai domineert bossavanne en in de provincie Katanga overheerst vooral een dun woud met struiksavanne en ‘woud van Mayumbe’.⁴² Onder ‘woud van Mayumbe’ bevinden zich vooral boomsoorten uit het evenaarswoud, rubberlianen, boomvarens en baobabs. Het evenaarswoud zelf typeert zich door rubberbomen, kopalbomen en talrijke andere bomen vanwaar het hout wordt geëxploiteerd. De reden waarom de provincie Katanga een andere (open en lagere) vegetatie heeft, vindt zijn oorsprong in de hoogteplateau’s. Op deze hoogplateaus werd ten tijde van de kolonisatie vooral aan veeteelt gedaan door de COBELKAT. Vandaag zijn er nog steeds grote veeteeltbedrijven gevestigd.

3.3 Geografische en geologische informatie

Om de lezer de toevloed van feiten gemakkelijker te laten verwerken, zijn de geografische gegevens visueel verwerkt in onderstaande tekening. (situatie in 1950)

⁴² Gebaseerd op:

- DIENST VOOR DE VOORLICHTING EN DE PUBLIEKE RELATIES VAN BELGISCH-CONGO EN RWANDA-URUNDI IIIe DIRECTIE "TOERISME", *op.cit.*, p. 60.
 - NDAYWEL È NZIEM (I.), *Histoire générale du Congo. De l'héritage ancien à la République Démocratique*, Brussel/Parijs, Deboeck en Lancier S.A., 1998, p. 43.

De belangrijkste stroom is de Congostroom, in het binnenland de “Zaire” genoemd. Het is een van de langste rivieren van de wereld en vormt een centraal bekken. Dit bekken beslaat een groot deel van het land en wordt door opeenvolgende vlakten en plateaus verbonden met de omringende bergen. In dit bekken worden veel moerassen gevormd. Langs oostelijke zijde wordt het centrale bekken begrensd door een keten van bergen en meren. Zoals eerder al vermeld en wat ook nu weer duidelijk wordt, is dat het vroegere Belgisch – Congo rijk is aan waterstromen en watervallen. Dat de Europeaan vroeger onder de indruk was van deze watervallen en rivieren wordt zeer duidelijk aan de hand van de thesissen van Marijke Aerts en de foto’s in het ARDH.⁴³

Belgisch – Congo, het latere Zaïre, de Democratische Republiek Congo van nu... Welke naam je het land ook geeft, het blijft bekend en berucht om zijn belangrijkste exportproduct, namelijk delfstoffen. De ontginning van deze ertsen gebeurt allemaal in het oosten van het land, met als zwaartepunt de provincie Katanga. Deze provincie is immers de economische locomotief van het land.

Het grootste deel van de ontginning gebeurt in dagbouw. De oorsprong hiervan bevindt zich in de geologische formaties die in twee groepen te splitsen is. Een eerste groep bestaat uit de betrekkelijk jonge, horizontaal gelaagde sedimenten die na het Carboon (345 – 280 miljoen jaar geleden) ontstaan zijn. De tweede groep zijn de oudere lagen die onder de eerste laag bedolven liggen. Deze oudere lagen komen aan de oppervlakte op de plateaus en in de gebergtes.⁴⁴ Vandaar ook dat het oosten en zuid – oosten zo veel delfstoffen bevatten. Dit komt ongeveer overeen met de provincies Kasaï, Kivu en Katanga.

In Kivu is de grootste bron van de mijnindustrie tin. In de provincie Kasaï is dit diamant. Het feit dat er diamant in de bodem zat, was al bekend sinds 1907. Doorheen de jaren werd deze industrie alleen maar groter en groter. Nog steeds is Kasaï een van de grootste diamantproducenten van de wereld. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de diamant het symbool is geworden van de rijkdom.⁴⁵

---

⁴³AERTS (M.), De zusters van liefde en Maria in Congo: een studie van hun leef- en denkwereld aan de hand van hun briefwisseling (1891-1900), Gent, RUG (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), 2000, 220 p.

⁴⁴DIENST VOOR DE VOORLICHTING EN DE PUBLIEKE RELATIES VAN BELGISCH-CONGO EN RWANDA-URUNDI IIIe DIRECTIE “TOERISME”, op.cit., p. 43 – 46.

⁴⁵CORNET (J.-A.), TURCONI (A.), Zaïre: Volken/kunsten/cultuur, Antwerpen, Mercatorfonds, 1989, p. 268 – 269.

De meest bekende en tot de verbeelding sprekende ontginningsmaatschappij die actief was in Katanga tijdens de koloniale periode was de “Union Minière du Haut Katanga”, kortweg de U.M.H.K. De drie belangrijkste centra van deze maatschappij waren Jadotstad, Elisabethstad en Kolwezi. Zij ontgonnen vooral koper. Daarnaast, maar in mindere mate, werden er ook andere kostbare metalen zoals kobalt, cadmium, uranium, germanium, selenium, zink, zilver etc ontgonnen.⁴⁶ De eerste mijn en ontginningsplaats van de U.M.H.K. is aan ‘l'étoile’ in Elisabethstad.⁴⁷ Deze plaats heeft een belangrijke symbolische functie voor de U.M.H.K.. Het is tevens deze machtige maatschappij die rond 1900 voor de ontsluiting van Katanga zorgde. Waar voor Wereldoorlog I het transport van het koper nog met ossenwagens en mobiele stoomwagens gebeurde over broussepaden, zal tijdens Wereldoorlog I de eerste spoorweg Elisabethstad bereiken. Zoals voorgesteld in de uitgave van de U.M.H.K. ter gelegenheid van haar 50 - jarig bestaan in 1956 is hun geschiedenis een langgerekte periode van voorspoed en bloei. Wat begon met een paar pioniers in Katanga wordt een succesverhaal voor de hele kolonie en de metropool.⁴⁸

De grote ontginningsmaatschappijen zoals U.M.H.K., Forminière, Géomines... stonden in voor de huisvesting, ontspanning en verzorging van hun arbeiders en bedienden. Het is daarom ook dat deze maatschappijen zo machtig waren en veel invloed konden uitoefenen. Zo een bedrijf was, om het in de woorden van Julien Van Eeghem te zeggen, “*een staat in de staat*”.⁴⁹

De enige twee belangrijke grondstoffen die nog niet ter sprake werden gebracht, zijn goud en tindioxide. Het Belgisch - Congolese goud leverde in 1958 een productie van 11.470 kg op en werd vooral ontgonnen in het gebergte tussen Rwanda, Burundi en Belgisch – Congo, te weten in de Kilo – Moto - streek. De tweede belangrijkste erts is tindioxide (ook cassiteriet of tinsteen genoemd), een natuurlijke afgeleide variant van tin.⁵⁰ Deze delfstof werd over heel het oosten van Belgisch – Congo gezocht en gevonden. De ertsaders in de buurt van Stanleystad (meerbepaald de streek Bafwaboli) spelen in de jaren 1947 – 1948 voor RH een cruciale rol.

---

⁴⁶ EEGHEM, VAN (J.), Getuigenissen van een koloniaal, Oostende, Marc Schelfhout, 1993, p. 24.

⁴⁷ “l'étoile” is niet vertaald omdat in de Nederlandse teksten ook van “den étiole” wordt gesproken.

⁴⁸ Ik hoop dat de lezer de ironie hiervan inziet en kritisch blijft denken over deze uitgave! U.M.H.K., Union Minière du Haut Katanga : 1906-1956, Bruxelles, éditions L. Cuypers, 1956, 278 p.

⁴⁹ EEGHEM, VAN (J.), op.cit., p. 25.

⁵⁰ MEYER, DE (R.), op.cit., p.70 – 73.

Andere delfstoffen die ontgonnen maar nog niet vernoemd werden, zijn: radium, lood, mangaan, wolfram, tantalium, antraciet, ijzer, bismut, platina, bauxiet, robijn, saffiersteen, diamantspaat, topaas, toermalijn, zirkoon, berilsteen, etc.⁵¹ Zij werden in mindere mate opgegraven en werden daarom niet uitgesproken vermeld. Zoals men zelf kan ontdekken, is Centraal – Afrika nog steeds een buitengewoon gebied dat rijk is aan vele verschillende delfstoffen.

De vele aandacht die in dit deel werd geschonken aan de verschillende soorten delfstoffen vindt zijn oorzaak in de opleiding van RH. Hij studeerde namelijk burgerlijk ingenieur mijnbouwkunde te Leuven. Zijn studies tonen aan waar zijn interesse naar toe ging. Ook het feit dat deze familie lang in Elisabethstad heeft gewoond, het centrum van de Katangese mijnbouwindustrie, speelt hier een rol.

4. Maatschappelijke context

Na een uiteenzetting van Belgisch - Congo, een demografische schets en de fysische geografie uitgelegd te hebben, lijkt het me belangrijk om een blik te werpen op de maatschappelijke context. Het is immers niet alleen de fysische geografie die het leven bepaalt, ook de maatschappelijke invloeden van na 1945 spelen een doorslaggevende rol.

4.1. Politieke situatie van 1940 tot 1961

Door de grote wereldbrand tussen 1940 en 1945 was de controle van de metropool op de kolonie sterk verminderd. De kolonie moest op politiek vlak zijn plan trekken. Deze semi – politieke onafhankelijkheid tijdens de oorlog werd geleid door gouverneur – generaal P. Ryckmans. Na de oorlog gaf hij in 1946 het roer door aan E. Jungers.⁵² Door deze oorlog veranderde de koloniale wereld in zijn geheel. De inlanders van kolonies wereldwijd hadden

---

⁵¹ Ibid., p. 73.

⁵² Zie tevens voor een duidelijk overzicht welke gouverneur – generaal er onder welke minister werkte bij: NDAYWEL È NZIEM (I.), op.cit., p. 375 – 6.

gezien dat hun moederland ook in de problemen kon geraken en de strijd voor vrijheid trachtte aan te vatten. Dit was niet de enige stimulans voor de kolonies. Ze bemerkten een metropool die afhankelijk was van de hulp van zijn kolonies en bovendien niet zo almachtig was als ze leek. De Congolezen zagen met andere woorden hoe de politiek van België steken liet vallen die zij hielpen rechtzetten.⁵³ Voor deze hulp eisten zij compensaties die ze op politiek vlak wensten bevredigd te zien.

Puur politiek gezien bracht de kolonie aan België het voordeel dat België ook iets te zeggen had tussen de grote oorlogsvoerende landen.⁵⁴ De reden is hun uitvoer van ertsen allerhande, waarvan uranium de belangrijkste rol in speelt. Ondanks het feit dat België met behulp van de kolonie mocht en kon meespelen tussen deze grote landen, verkeerde de politiek in de kolonie na de oorlog in een crisis. De oververhitte economie en de ontvolking van de rurale middens hadden hier een grote invloed op. De inlanders trokken door de hogere werkloosheidsgraad op het platteland naar de steden. De schuld van deze crisis werd gestoken op de nieuwe karweien die uitgevoerd werden om de politiek tijdens de oorlog draaiende te houden.⁵⁵

Hoe zat nu eigenlijk deze gehele politieke organisatie in elkaar? Vooraleer hierop te antwoorden, zou nog duidelijk gesteld moeten worden dat iedereen die naar Belgisch – Congo vertrok zijn politieke rechten verloor. Deze mensen mochten in Belgisch - Congo met andere woorden niet gaan stemmen en mochten geen politieke partijen oprichten. Aangezien er geen politieke rechten waren in de kolonie, kan men ook moeilijk spreken van de politieke situatie in Belgisch – Congo. Het lijkt me dan ook beter te spreken van de politieke situatie in België die handelt over haar kolonie. Het is dus goed om te weten dat alle ‘macht’ die in Belgisch – Congo aanwezig was, alleen maar een uitvoerende macht was. Uiteraard verstaan we onder de uitvoerende macht de administratie en zijn diensten. Wanneer er al eens politici naar de kolonie kwamen (wat uitzonderlijk was, want de interesse van de politici was net zoals de interesse van de publieke opinie miniem), dan sprak men van de ‘bezoekers van het droge seizoen’.⁵⁶

---

⁵³ HOBBSAWM (E.), Een eeuw van uitersten; De twintigste eeuw 1914 – 1991, Söderström (Finland), Het Spectrum, 2000, pp.245.

⁵⁴ BAELDE (B.), De kongolese vrouw tijdens de kolonisatie. Beelden over de zwarte vrouw (1920-1960), Gent, RUG (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), 1999, p. 25

⁵⁵ BEGHIN (P.), “De “inheemse politiek” in Belgisch Kongo”, In: Politica, XXI, 1971, p. 208.

⁵⁶ EYNIKEL (H.), Onze Kongo. Portret van een koloniale samenleving, Antwerpen, Weesp, Standaard Uitgeverij, 1983, p. 128.

De politieke organisatie was vastgelegd in de Charte Coloniale en dat in een sterk gecentraliseerde vorm. De macht behoorde toe aan de Kamers, de Minister van Koloniën en de Koloniale Raad. In Belgisch – Congo zelf vertegenwoordigde de gouverneur – generaal en zijn administratie de uitvoerende macht.⁵⁷ Nieuwe wetgevingen of ordonnanties werden zowel door de koning als de minister van Koloniën ondertekend. De medeondertekening van de minister werd geacht een Leopoldiaans gebeuren te vermijden. Deze gedeelde verantwoordelijkheid wijst er niet op dat de minister van Koloniën gezien kan worden als een soort onderkoning. Hij bleef een reus op lemen voeten.⁵⁸ Bij de kleinste regeringscrisis kon hij zijn portefeuille verliezen.

Welke waren de nadelen dat er geen politici (buiten in het droogseizoen, wanneer ze kwamen ‘toeristen’) in Belgisch – Congo zelf aanwezig waren? Het grootste en meest storende probleem – volgens vele kolonials – was dat er een handvol politici van alles besliste zonder dat ze met de kolonie vertrouwd waren. Dit had vaak als gevolg dat het gevoerde beleid niet altijd conform de noden van de bevolking van het wingewest was. De koloniale administratie en de kolonisten ergerden zich hier dan ook hard aan, toch konden zij niets doen omdat ze politiek onmondig waren.⁵⁹

Regeerde de politiek de kolonie met de harde hand? Uit het voorgaande werd al duidelijk dat dit niet het geval was. Niet alleen omwille van het feit dat de politici niet op de hoogte van de gebeurtenissen waren of omdat de oorlog hun een gedeeltelijke controle had doen verliezen, maar wel omwille van het feit dat de gehele maatschappelijke structuur van de kolonie gericht was op het nastreven van economische belangen.⁶⁰ Dit bracht mee dat de kolonie de facto bestuurd werd door drie instanties, die men wel eens beschrijft als de drie K’s: de koloniale maatschappijen, het ministerie van koloniën en de katholieke missies. Het waren zij die de politiek bepaalden en de weg naar de toekomst uitstippelden.

Hoe zag deze toekomst er na WO II uit? De politieke instituties weigerden om toegevingen te doen aan de Congolese bevolking, ondanks de vele andere kolonies die onafhankelijk werden. De onafhankelijkheid zou ‘ten gepaste tijde’ verleend worden. Wanneer ze de

---

⁵⁷ DEWOLF (E.), Beeldvorming over zwarten in het Missietijdschrift ‘Missiën van Scheut’, Gent, RUG (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), 1999, p. 2 – 33.

⁵⁸ SCHALBROECK (I.), Retrospectief Belgisch – Kongo. De dekolonisatie van een kolonie, Tielt, Lannoo, 1986, p. 24 – 30.

⁵⁹ Ibid. p. 26.

⁶⁰ COOLSAET (R.), op.cit., p. 422.

onafhankelijkheidsvraag juist wilden beantwoorden lieten de politici open. De voorbereiding op de politieke autonomie was slechts een ondergeschikt aspect van de kolonisatie.⁶¹ De eerste die dit voorstelde, was Gouverneur – generaal Pétillon in 1952. Hij streefde naar een ‘Belgisch – Kongolese gemeenschap’. Zijn toespraak zal echter in dovemansoren vallen. De uiteindelijke politieke polarisatie komt er door een onenigheid tussen de Staat en de Kerk over de schoolstrijd in 1954. Hier wordt het voor de inlanders duidelijk dat het koloniale blok gebroken was. Dat gaf de inlanders nogmaals bevestiging van hun politiek bewustzijn dat beginnen groeien was vlak na WO II, in navolging van de bekende visie van Pétillon. De groei van het politieke bewustzijn, gecombineerd met de controle van politici die amper de situatie kende in Belgisch – Congo, zorgde voor een definitieve verandering in 1958. Deze verandering - lokale verkiezingen - leidt in 1959 tot rellen. Na deze veelbesproken en dramatische gebeurtenissen geeft België het licht op groen voor de onafhankelijkheid. Het is daarom ook dat 1958 als het sleuteljaar van de race naar de onafhankelijkheid wordt gezien.⁶²

De definitieve doorbraak naar volledig zelfbestuur voor Congo gebeurt met de Ronde Tafelconferentie in januari – februari 1960. Hier werd het onafhankelijkheidsstreven van de Congolese nationalistena omgezet in concrete feiten en gegevens: Wat voor staatsvorm nemen we aan? Welke grondbeginselen en basisstructuren? etc.⁶³ Deze conferentie zal leiden tot de volledige onafhankelijkheid van Congo op 30/06/1960. Vanaf die datum had de Belgische regering officieel geen politieke slagkracht meer in Belgisch – Congo.

Door de Katangese secessie van Moïse Tshombe zal België toch nog een tijd actief blijven op het politieke veld. De Belgische politici willen immers hun ‘gouden’ provincie beschermen en steunen. De Belgische dubbele koerspolitiek (Katanga steunen, maar Congo de onafhankelijkheid geven) zal nog worden voortgezet tot aan de vorming van een nieuwe regering in april 1961.⁶⁴ Nadien zal België zijn gehavende positie binnen de VN proberen te herstellen en zich definitief uit geheel Congo terugtrekken.

---

⁶¹ BEGHIN (P.), *op.cit.*, p. 211.

⁶² DOORSLAER, VAN (R.), *op.cit.*, pp. 162.

⁶³ Voor een vollediger overzicht van de gebeurtenissen en feiten:

- SCHÖLLER (A.), *Congo 1959-1960: Mission au Katanga, Intérim à Léopoldville*, Bruxelles, eds. Duculot, 1982, p. 112.

- DEWOLF (E.), *op.cit.*, p. 9 – 11.

⁶⁴ COOLSAET (R.), *op.cit.*, p.428.

4.2. Economische situatie van 1940 tot 1961

Het is evident dat politiek en economie nauw samenhangen. Het ene segment stuurt de andere. Zoals hoger al even aangestipt, speelden de drie K's een cruciale rol. Het waren de grote koloniale maatschappijen – vooral uit de ‘Société Générale’ groep - die de economie mee bepaalden. Tijdens de oorlog doen deze maatschappijen gouden zaken met de geallieerden (in het begin ook met Duitsland) en verstevigen zo hun machtspositie. Na de oorlog loopt deze economie vast door zijn overproductie en de verzelfstandiging van de werknemers. Het verzet van de werknemers werd al zichtbaar tijdens de oorlog met rellen in Luluaburg. De verhoogde werkdruk, de verhoogde druk voor karweien etc. vormden de basis van het protest.⁶⁵ Deze vastgelopen economie moest wel zo snel mogelijk uit het slop getrokken worden. Dit omdat vanaf de overname van Leopold II Belgisch – Congo als een aparte entiteit werd gezien die zelfvoorzienend moest zijn.⁶⁶

De stagnatie is vooral goed te bemerken in grafieken over de export en de import van goederen. Van 1940 tot 1944 is er een verdubbeling van de export. Dan blijft de export hangen tot halverwege 1945 vooraleer er weer een stijging waar te nemen valt. Vanaf 1950 wordt de economie duidelijk hersteld en klimt de hoeveelheid export weer fenomenaal. De drie grote exportproducten in volgorde van grootte zijn: delfstoffen, landbouwproducten en industriële producten. De grootste afnemers van deze producten zijn in de eerste plaats België, de Verenigde Staten van Amerika, Engeland en Frankrijk. België is in 1952 logischerwijze de grootste klant met 57, 42%. Toch zullen zij het daaropvolgende jaar een stuk moeten inboeten voor de USA.⁶⁷

De grote groei die in 1950 aanvat heeft eveneens tot gevolg dat de reële lonen en de daaraan verbonden koopkracht aanzienlijk beginnen te stijgen. De loontrekkende bevolking gaat dankzij de bloeiende economie ook op een vorm van sociale zekerheid kunnen rekenen. Aanleiding is de sociale zekerheid die in de kolonie wordt opgericht naar het model van het moederland.⁶⁸

---

⁶⁵ ZINZEN (W.), “Congolezen over Belgisch-Congo: De slaven van België”, In: De Standaard, 06.03.2003, <http://www.destandaard.be/archief>

⁶⁶ STRAETEN, VAN DER (L.), Katanga in wereld - systeemperspectief, Gent, UGent (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), 2001, p. 23.

⁶⁷ MEYER, DE (R.), op.cit., p.86.

⁶⁸ DEWOLF (E.), op.cit., p. 7.

In 1952 werd eveneens een tienjarenplan uitgewerkt voor Belgisch – Congo. Dat had als doel de economische ontwikkeling op lange termijn te stimuleren. De lange termijn ontwikkeling bestond uit het vervolledigen van de infrastructuur en de voorziening van woningen voor de bevolking. Door de grote toevloed van koloniale was er immers een nijpend gebrek aan woningen. De komst van al deze koloniale in de beginjaren '50 toont aan dat niemand in de onafhankelijkheid geloofde. Integendeel, de economische bloei gaf een optimistisch geloof in de toekomst.

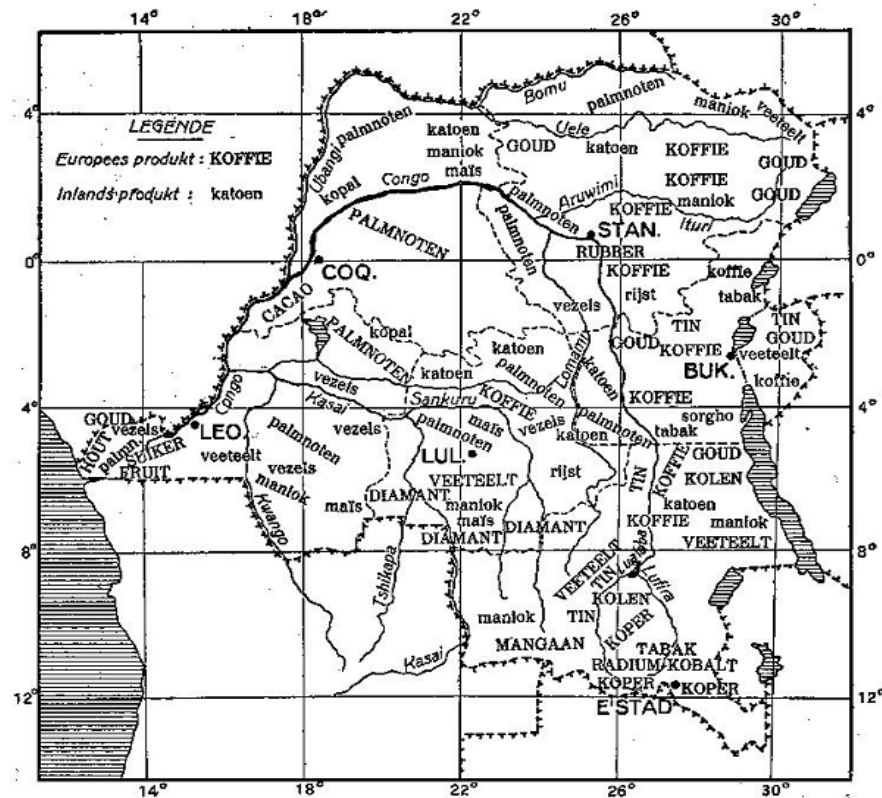
Zeer markant is echter dat deze goede cijfers vooral toekwamen aan grote Europese of Amerikaanse maatschappijen. Zij legden elk jaar betere en betere cijfers neer. De andere kant van de medaille was dat de kleine zelfstandige inlandse boer onderdrukt werd. Deze kon onmogelijk concurreren met de grote maatschappijen en boerderijen. En het is zoals Nestor Delval in 1966 ook al stelde: “(...) *wanneer hoge winsten werden geboekt in een ontwikkelingsland, ligt de uitleg voor de hand: zij werden gemaakt door uitzuiging van de inboorling.*”⁶⁹ Deze uitzuiging is helder te verklaren wanneer men naar de loonschalen van de Congolezen kijkt en deze gaat vergelijken met de koloniale Belgen. In 1950 verdiende een blanke in dezelfde functie tot 65 keer, in 1954 tot 40 keer en in 1958 tot 33 keer meer dan een zwarte.⁷⁰ De ongelijkheid werd stilaan wel weggewerkt, maar de grote winsten waren uiteraard al gemaakt.

Het stimuleren van de economie en de daaropvolgende groei bracht het ontstaan van specifieke overheidsdiensten mee. Zo zal rond 1947 de eerste arbeidsinspectiedienst ontstaan. Zij zullen de taak krijgen om de sociale en technische wetgeving in de industrie te controleren. Dit om de veiligheid van de arbeiders te garanderen en hun arbeidsrechten te kunnen laten gelden. Deze maatregelen werden genomen na de sociale onrusten tijdens de oorlog. Men wou toekomstige problemen zoals rellen vermijden.

---

⁶⁹ DELVAL (N.), *Schuld in Kongo?*, Leuven, Davidsfonds, 1966, p. 31.

⁷⁰ CEUPPENS (B.), *op.cit.*, p. 81.

KAART VAN DE CONGOLESE ECONOMIE.

N.B. — Zijn enkel aangeduid de voornaamste produkten die door Europeanen (hoofdletters) of inlanders (kleine letters) worden geteeld en die bestemd zijn voor de uitvoer of voor belangrijke, gewestelijke handelsverrichtingen.

De meeste gedekoloniseerde Afrikaanse landen voelden zich in de jaren '50 aangetrokken door het (Sovjet)socialisme. Ze zagen Sovjet – Rusland als het voorbeeld van het opheffen van de achterstand door een geleide industrialisatie.⁷¹ Dit is vermoedelijk een van de redenen waarom België Lumumba weg wou. Hij zou de economie kunnen omgevormd hebben tot een staatsgeleide economie met als gevolg dat België zijn gouden kip (Katanga) zou verliezen. Lumumba was, in vergelijking met vele anderen, een 'bereisde' Congolees die al vele gedekoloniseerde landen had bezocht. Het lijkt me dan ook niet verwonderlijk dat hij daar zijn ideeën over een staatsgeleide economie zal ophalen. Of hij de economie op termijn effectief wou nationaliseren, daar hebben we uiteraard het gissen naar. Zeker is wel dat de hele economie en industrialisatie tijdens het dekolonisatieproces zal stilvallen omdat het merendeel van de blanken naar België vlucht. Grotere maatschappijen blijven nog wel draaien, maar op een kleinere schaal dan voordien. Na de perikelen van juni – september 1960 klimmen deze maatschappijen weer uit hun dal. Toch zullen zij nooit meer zo een grote bloei kennen als in de jaren '50.

⁷¹ HOBBSAWM (E.), *op.cit.*, p.241.

4.3. Sociaal – culturele situatie na wereldoorlog II

Net zoals het geval was bij de politieke en de economische situatie, is het beschrijven van het sociaal – culturele veld een moeilijke taak. Moeilijk in de zin dat alles beschrijven onmogelijk is. Vandaar dat ik me wil beperken tot de vrijetijdsbesteding in de enge zin van het woord. Toch zullen zich ook hier vele hiaten bevinden.

Omdat het onderwerp van de scriptie het beschrijven van de leef- en denkwereld van een (Vlaamse) koloniaal is, wordt er niet verwezen naar de ontspanningsmogelijkheden van de Franstalige kolonialen en Congolezen. Het is evident en logisch dat de ontspanningsmogelijkheden van de kolonist (en kolonialen) beter werden doorheen de jaren. Tevens belangrijk om te weten is dat de meeste van de ontspanningsmogelijkheden die voor de blanken bestonden, ook voor de Congolezen georganiseerd werden. Dit wil echter niet zeggen dat ze samen aan dezelfde activiteiten deelnamen op dezelfde plaats. De doorgedreven segregatie stond niet toe dat samen aan de activiteiten werd deelgenomen.

Een laatste belangrijke opmerking is dat al deze sociaal – culturele mogelijkheden alleen bestonden voor de mensen die in de geürbaniseerde zones woonden. Kolonisten die in de brousse leefden, hadden tot dit alles geen mogelijkheid, op de koffieklets bij de dichtstbijzijnde buur op zondag na. De verveling in de brousse was daar dan ook troef, zeker bij de niet werkende blanke vrouwen. Zij gebruikten hun creativiteit om aan de eentonigheid te ontsnappen. Dit door middel van het aanleggen van een groenten - of siertuin, wandelingen doen, vissen en dergelijk meer. Anderen deden dan weer aan sociaal werk, maakten kleren etc.⁷²

De vrijetijdsbesteding werd zeer divers ingevuld, want er was een waaier aan mogelijkheden. Al de activiteiten die men in het moederland kon doen, deed men in Belgisch – Congo ook. Uiteraard aangepast aan het klimaat. Een voorbeeld is zwemmen. Waar men in België in een overdekt zwembad ging ontspannen, kon dit in de kolonie in openlucht. Wat was er in

---

⁷² DEBROEY (K.), Opgroeien als blank kind in Kongo, 1945 – 1960, Leuven, KUL (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), 1985, p. 100-101.

vergelijking met België dan zo verschillend? Niet alleen deed men activiteiten die meer voor openlucht bestemd waren, ze waren meestal ook voor een ‘hogere cultuur’. Dit omdat de levensstandaard groter was in Belgisch – Congo. We denken zo aan tennisbanen, hotels die gala’s en bals organiseerden etc. Zoals aangegeven verschilde de vrije tijd niet zo hard van het moederland, maar wel het gevoel van vrijheid. Deze was veel groter.⁷³

Omdat koloniale ver van hun familie leefden, trokken ze veel op met kennissen en collega’s uit dezelfde sociale klasse. Om de vriendschapsbanden aan te halen, organiseerden ze vele bezoeken of gemeenschappelijke activiteiten. Onder gemeenschappelijke activiteiten versta ik het aansluiten bij allerhande clubs en kringen. Deze kringen gingen van voetbalverenigingen tot en met verenigingen van filmamateurs. Onderlinge verschillen tussen de clubs waren zeer duidelijk. Van sommige kon iedereen lid worden, anderen werden enkel geïnitieerd voor werknemers van een bepaalde maatschappij, weer anderen selecteerden hun leden op basis van nationaliteit, enz. De ‘Vlaamse Vriendenkringen’ zijn zowat de meest besproken kringen, ook nu nog spreken ze tot de verbeelding van velen. Door het ter sprake brengen van deze kringen wordt er tevens inherent verwezen naar (het al dan niet) bestaande flamingantisme in de kolonie.

Bambi Ceuppens wijdde een groot deel van een van haar boeken aan de positie van de Vlaming in de kolonie. Zij stelt zich hierbij ernstige vragen over de Vlamingen en hun ingesteldheid. Zo schrijft zij: *“Uit mijn gesprekken blijkt dat de meeste Nederlandstaligen zich geen vragen stelden bij hun lidmaatschap van lokale V.V.K.’s; als men Nederlandstalig was en er was een V.V.K., dan werd men daarvan bijna per definitie lid.”*⁷⁴ Naar mijn gevoel blaast Bambi Ceuppens hiermee het hele gebeuren rond de Vlaamse Vriendenkringen op. Ik wil niet ontkennen dat er flaminganten aanwezig waren die streefden naar een ‘groot Dietsche rijk’ met Zuid – Afrika. Eveneens ontken ik niet dat er V.N.V.’ers of collaborateurs naar Belgisch – Congo vertrokken zijn omdat ze daar hun ideeën verder konden beleven. Ook het feit dat zij voor meer Vlaamse bevoegdheden hebben geijverd, valt niet te ontkennen. Echter, me dunkt mogen we niet iedereen over dezelfde kam scheren en de zaak verenigen. Want, omdat een paar leden zo zijn, zijn toch niet alle leden zo? Dat de verenigingen snel een ‘cabaretgezelschap’ werden van Vlamingen allerhande getuigt E. Roos, de voorzitter van de V.V.K. in Elisabethstad in 1951.⁷⁵ De V.V.K.’s die oorspronkelijk dienden om harde eisen

⁷³ *Ibid.*, p.143.

⁷⁴ CEUPPENS (B.), *op.cit.*, 2003, p. 191.

⁷⁵ *Ibid.* p.192.

door te drukken, werden eerder praatbarakken van Vlamingen. Het doordrukken van eisen door de verenigingen hing dan ook volledig af van de samenstelling van de groep.

Door de aandacht die tot nu toe gegeven werd aan de V.V.K.'s, merkt men dat dit onderwerp in deze eindverhandeling opnieuw ter sprake zal komen. Een ander kenmerkende Vlaamse organisatie is de V.A.B. (Vlaamse automobielenbond). Deze Vlaamse bond organiseerde in de streek autoritten.

Een ander aspect van het sociaal - cultureel leven is het lezen van boeken, kranten en tijdschriften. Men las dit soort literatuur van alle zuilen en strekkingen in de kolonie. De katholieke strekking domineerde echter. Het lezen van literatuur was soms het enige dat mensen konden doen, zeker voor zij die op afgelegen posten zaten.

Wat niet echt tot uiting kwam in deze korte opsomming, is dat de vrouw degene was die het hardst tegen de verveling moest strijden. Doordat zij meestal niet buitenshuis werkte, was zij de eerste die hierdoor getroffen werd. De ontspanningsmogelijkheden van haar en haar kinderen hingen ook zeer sterk af van de functie van de man. Welke was zijn werksituatie? Verbleef hij in de brousse of in de nabijheid van steden? Verdiende hij voldoende om reizen te maken en uit te kunnen gaan met vrouw of kinderen? Of gaf hij zijn 'zuur verdiende centen' niet graag uit?

4.4. De administratie in Belgisch – Congo

Het lijkt me noodzakelijk een toelichting te geven op de administratie van het algemene ambtenarenapparaat om het beroep van RH in de juiste context te plaatsen. Na een privé – carrière in het binnenland verhuisde hij naar Elisabethstad om daar het beroep van arbeidsingenieur – inspecteur uit te oefenen. Beide elementen in een groter geheel kaderen, helpt niet alleen de plaats van het beroep van RH te begrijpen, maar ook de werking van de koloniale maatschappij.

4.4.1. Het algemene ambtenarenapparaat ⁷⁶

De besturende organen die de kolonie onder controle hielden, waren dezelfde voor Belgisch – Congo en Ruanda – Urundi. Toch zijn er verschillen te bemerken op vlak van de uitvoeringsregels en diensten. Omdat ons verhaal zich hoofdzakelijk afspeelt in Belgisch – Congo, beperken we ons hier dan ook toe.

De uitvoerende macht werd vastgelegd in het Koloniaal Charter of de Koloniale Keure. Deze Keure fungeerde in de praktijk als een soort grondwet voor Belgisch Kongo. Zij kaderde met andere woorden de uitvoerende macht. De nummer één van de uitvoerende macht was de koning. Hij was echter niet alleen bevoegd voor de uitvoerende macht (reglementen en besluiten). Hij had de wetgevende macht (decreten) ook voor een deel in handen. Ondanks zijn positie mag men dit niet interpreteren als een erg grote macht. De Koloniale Keure wilde juist de Leopoldiaanse excessen van rond de eeuwwisseling vermijden. Elk reglement of besluit dat de koning ondertekende, werd mede ondertekend door de Minister van Koloniën. Hij fungeerde als het ware als een controleur en medeverantwoordelijke van de koning.

De Minister van Koloniën (vanaf 1958 Minister van Belgisch – Kongo en Ruanda – Urundi) was de verbindingsschakel tussen het moederland en de kolonie. Hij kreeg veel bevoegdheden, maar niet deze van buitenlandse contacten en pensioenen. Hier werd de controle opgeëist door de Minister van Buitenlandse Zaken en de Minister van Financiën.

In de kolonie zelf kwamen er anderen aan te pas. De Gouverneur – Generaal (GG) was er de vertegenwoordiger van de koning.⁷⁷ Zijn uitvalsbasis was gelegen in de hoofdstad van de kolonie: Leopoldstad. Hij vertegenwoordigde er met andere woorden de uitvoerende macht.

---

⁷⁶ Dit deel werd gemaakt aan de hand van volgende werken:

- SCHALBROECK (I.), op.cit., p. 24 – 30.

- MEYER, DE (R.), op.cit., p. 33 – 34.

- BAELDE (B.), op.cit., p. 55-557.

- COLMAN (G.), Naar een elite voor de gewestdienst van Belgisch-Kongo en Rwanda-Urundi. De studenten van de Koloniale Hogeschool te Antwerpen (1920-1962), Gent, RUG (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), 1987, passim.

- DIENST VOOR DE VOORLICHTING EN DE PUBLIEKE RELATIES VAN BELGISCH-CONGO EN RWANDA-URUNDI IIIe DIRECTIE “TOERISME”, op.cit., p. 95 – 97.

- CLEYS (B.), Dequae A.: De zelfgenoegzaamheid van een koloniaal bestuur (1950-1954), Gent, UGent (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), 2002, s.p., <http://www.ethesis.net/dequae/dequae.htm>

⁷⁷ DURIEUX (A.), Institutions politiques, administratives et judiciaires du Congo Belge et du Ruanda – Urundi, Brussel, 1956, p. 61

Dit had als gevolg dat hij van veel op de hoogte was. Toch kon hij persoonlijk geen maatregelen nemen en had hij geen rechtstreekse politieke macht. Zijn figuur won wel aan invloed in tijden van politieke crisis of oorlog. Vooral tijdens de Tweede Wereldoorlog onder Pierre Ryckmans was dit het geval. De kolonie was toen verplicht zichzelf te besturen. Dit betekende dat de macht van de GG een variërende sterkte had. Deze sterkte werd mede opgebouwd door de grote administratie (de grootste van alle kolonies in Afrika) en de structuur van de administratie.

De GG werd in raad en daad bijgestaan door twee vice – GG's en door een gouvernementsraad die enkel een adviserende functie had. Deze raad koos tevens de leden van de Bestendige Deputatie. Ook deze vergadering had een adviserende raad. De adviserende functies van de raden tonen aan dat de GG relatief zelfstandig de controle kon behouden op de administratie.

De GG had eveneens een secretaris – generaal, die op termijn (zeker na 1947) alsmear belangrijker werd. Zo zullen de diensten die tot 1947 onder de vice – GG's stonden, door de secretaris – generaal overgenomen worden. De diensten op zich verschilden dan weer van periode tot periode.

De gouvernementele diensten na 1947:

1. Kabinet van de GG.
2. Bestuur der veiligheid.
3. Algemeen secretariaat.

4. Eerste algemene directie: politieke, administratieve en gerechtelijke zaken.
5. Tweede algemene directie: inlandse en sociale zaken, arbeids - en sociale voorzieningen, voorlichting.
6. Derde algemene directie: begroting, financiën en domeinen.
7. Vierde algemene directie: economische zaken, gronden, mijnen en aardkunde.
8. Vijfde algemene directie: landbouw, kolonisatie en veeartsenijkunde.
9. Zesde algemene directie: openbare werken en verkeerswezen.
10. Zevende algemene directie: geneeskundige diensten.
11. Achtste algemene directie: openbaar onderwijs en erediensten.

Het Belgische koloniale personeel dat deze diensten bevolkte, bestond uit twee groepen: men had de ambtenaren en de beambten. Voor de gewestdienst was dit onderscheid gemakkelijk te maken, de beambten droegen immers het woord 'beambte' in hun graad. Al het personeel dat in de hiërarchische lijst boven deze beambten stond, werd tot de groep van de ambtenaren gerekend. De pensioenregeling en de lonen waren veel voordeliger voor deze beambten en ambtenaren dan in België. Een goed idee hierover geeft de thesis van G. Colman weer.⁷⁸

Niet alleen veranderden de diensten van structuur en inhoud doorheen de koloniale periode, ook de gewesten en districten werden steeds aangepast. Na 1947 was het territorium onderverdeeld in 6 provincies (Leopoldstad, Evenaarsprovincie, Oostprovincie, Katanga, Kivu en Kasai) met aan het hoofd van elke provincie een gouverneur. Deze gouverneur werd geassisteerd door een provinciecommissaris en een provinciesecretariaat. De provinciediensten werden als volgt onderverdeeld: het provinciale secretariaat, justitie en politie, dienst personeel, onderwijs, financiën, economische zaken, landbouw, dienst veeartsenijkunde, openbare werken, post, telecommunicatie, medische dienst, inheemse zaken, werkgelegenheid en belastingen.

Deze provincies werden verdeeld in 26 districten die op hun beurt ingedeeld waren in 135 gewesten. De benaming van deze districten en gewesten kan men terugvinden in de bijlage onder 'Naamgeving van districten en gewesten'.

De inlandse groepen die zich definitief vestigden in de nabijheid van de Europese steden werden georganiseerd in 'buitengewoonterechterlijke centra' en 'inlandse wijken'. Een andere indeling die ook voor de Congolezen gold, waren deze van de hoofddijen (443), de centra (43), de sectoren (513) en de georganiseerde inlandse wijken (16). Al deze structuren hadden rechtspersoonlijkheid. Hun structuur had een volledig apart beheer op gebied van justitie, belasting enzomeer. De hoofden van deze structuren werden door een (dorps)raad bijgestaan. Het Belgische opgelegde systeem en het inheemse systeem liepen als het ware door elkaar. Het Belgische systeem had uiteraard het laatste woord en de meeste macht.

---

⁷⁸ COLMAN (G.), *op.cit.*, 169 p.

4.4.2. Arbeidsingenieurs – Inspecteurs

Deze ambtenaren behoren onder de “Tweede Algemene Directie, Derde Directie”. Het is in deze directie dat RH enkele jaren werkt. De ambtenaren die in deze dienst tewerkgesteld waren, hadden een onafhankelijkheid ten opzichte van de plaatselijke gouvernementele diensten. Hun gezag ontleenden ze direct vanuit de diensten van de GG te Leopoldstad. De dienst voor arbeid – en sociale voorzieningen is zo klein dat geen enkele wetenschappelijke studie er een diepere studie van maakt. Roger De Meyer vergeet ze zelfs. Eigenlijk is dit niet zo verwonderlijk. Niet alleen door zijn kleinschaligheid wordt het over het hoofd gezien, ook omdat de dienst vrij laat is opgericht. Pas na WO II - omstreeks 1947 - wordt de dienst op papier gesticht. In 1949 wordt hij effectief samengesteld.⁷⁹

De dienst die de technische inspecties ten voordele van de arbeidsvoorzieningen doet, begint in 1949 met 4 personen voor heel de kolonie. De algemene directiedirecteur is Mr. Gaignaux, bijgestaan door zijn adjunct Mr. Sadzot. De rechtstreekse directeur van de directie technische inspectie is Mr. Schaap. De collega's van RH (allen burgerlijk ingenieur) zijn Mr. Delhalle, Mr. Faniel en Mr. Lecomte. RH krijgt de provincies Katanga en Kasai toegewezen. In hoeverre de dienst in de loop van de jaren uitbreidt is me niet helemaal duidelijk. Heel groot wordt deze echter niet. RH blijft immers zijn hele carrière door bijna hetzelfde gebied behouden, alleen een klein stukje van de provincie Kasai moet hij afstaan.

Wanneer en hoe juist de zusterdienst van de technische inspectie, de sociale voorzieningen, werd opgestart, kon niet opgehelderd worden. Wel is duidelijk dat zij de tweede en laatste tak onder de directie uitmaakten. Enkele namen van ambtenaren van de sociale voorzieningen in de provincie Katanga zijn Mr. Hody, Mr. Deghilage, Mr. Callebaut en Mr. Bareel.⁸⁰

Hoe kan men nu het takenpakket van de ingenieurs – inspecteurs omschrijven? Het doel van hun taken is de veiligheid en de arbeidsomstandigheden van de werknemers (zowel de blanke als de Congolese) te verbeteren. Zij trachten met andere woorden bedrijfsongelukken te voorkomen door technische inspecties te verrichten. Rekening houdend met hun technische

---

⁷⁹ Het verzamelen van informatie hieromtrent komt allemaal uit het persoonlijke dossier van RH dat opgevraagd is geweest in de archieven van het Ministerie van Buitenlandse Zaken te Brussel.

⁸⁰ Ter uitzondering heb ik me hiervoor gedeeltelijk gebaseerd op de mondelinge getuigenis. De namen komen in het persoonlijke dossier van RH en in het ARDH voor, maar zonder functiebeschrijving.

achtergrond en de geldende wetgeving, controleren zij installaties en mechanische toestellen. Uit het persoonlijke dossier van RH blijkt bijvoorbeeld dat hij, in de zone waar hij verantwoordelijk voor geacht werd, alle verwarmingsketels (die in dienst waren in het netwerk van de B.C.K.⁸¹) controleert. Een ander voorbeeld komt dan weer uit het fotoarchief. Na een ontploffing in een fabriek dat dynamiet produceerde, zal RH de oorzaak en de omstandigheden gaan bekijken. Teneinde alle industrie van de provincies Kasai en Katanga te controleren, gaat RH veel op rondreis. Hiervoor krijgt hij van de koloniale overheid een reisvergoeding voor 2000 km per maand. Zelf benoemt hij deze reizen als inspectiereis. Een archétype van zo een reis wordt verder uitgewerkt.

Geen enkele ingenieur – inspecteur kon zomaar aan de slag gaan in de kolonie. Zij moesten allen eerst een stage doorlopen hebben in ofwel het moederland ofwel de kolonie. RH doorloopt zijn eerste stage in België. Hiervoor wordt hij toegewezen aan het 7de arrondissement van het mijnwezen en aan het hygiëne-instituut van de mijnen in Hasselt. Vijf maanden gaat hij met zijn leermeesters in België op pad. Met die kennis en ervaring op zak kon de toekomstige ambtenaar vertrekken naar de kolonie. Het K.B. dat deze ambtenaren aanwees, stelde hen wel vrij van het volgen van cursussen tot de koloniale voorbereiding. In de kolonie aangekomen, zal RH opnieuw een stage moeten volgen in Leopoldstad. Daar loopt hij tussen de vijf à zeven weken stage. Pas op 24 juni 1949 verlaten hij en zijn gezin Leopoldstad met het rivierschip ‘Luxembourg’ naar Franquihaven en reizen ze per auto door naar Elisabethstad. Op 5 juli begint hij dan volledig zelfstandig te werken in Elisabethstad.

Ondanks hun relatief hoge positie werden ook deze ambtenaren geëvalueerd op basis van een ‘Bulletin de signalement annuel’. Deze documenten werden jaarlijks ingevuld door de directe baas en mede ondertekend door de provinciegouverneur of de algemene directeur. Uit deze documenten blijkt dat men zeer tevreden was van RH. Jaar op jaar krijgt hij een positief verslag, soms aangevuld met een korte uitleg.

“Par son dynamisme, sa fermeté et sa compétence dans l’exercice de ses fonctions, Monsieur Hermans, a obtenu des résultats positifs dans l’organisation de la sécurité et de la salubrité du travail dans les entreprises situés dans sa zone d’action.

---

⁸¹ De spoorwegenmaatschappij in de kolonie

*Rentré de congé statutaire en septembre 1956, il se voit confier immédiatement la surveillance des chaudières de tout le réseau BCK. Il assurera en outre, la surveillance des chaudières fixes installées dans la province de Kasai pendant l'absence en congé statutaire de l'ingénieur – inspecteur pour cette province.*⁸² (sic)

De positieve quoteringen die RH krijgt, stimuleren hem uiteraard voor een bloeiende carrière en promotietocht. Op 05/01/1949 start hij als hulpingenieur – inspecteur. Zijn definitieve titel van ingenieur – inspecteur verkrijgt hij op 19/03/1952. Vier jaar later bekomt hij de functie van eerstaanwezende ingenieurs – inspecteur. Ondanks deze carrièresprongen wil RH nog sneller vooruitgaan. Wanneer de administratie hem voor de bevorderingsmogelijkheden (zowel in 1957 als in 1958) slechts een ‘prématuré’ (‘voorbarig’) in plaats van een ‘apte’ (‘geschikt’) aanreikt, vraagt RH een wijziging aan bij de bevoegde commissie. In 1957 reiken ze hem geen ‘apte’ aan. Dit met de reden dat RH de juiste geestesmaturiteit en de nodige zekerheden om een functie binnen de directie te vervullen mist. In 1958 kennen ze hem wel een ‘apte’ toe. De commissieleden zijn in beide gevallen unaniem akkoord met de eindbeslissing. De tegendraadse beslissingen binnen een termijn van 1 jaar doet zelfs de directeur van RH een bedenking maken. Hij vindt de gang van zaken bij de commissie volledig ‘illogique’. Bovenstaand geval toont wat Colman al aanhaalde over dit promotiesysteem, namelijk dat de ambtenaren veel macht over hun ondergeschikten hadden en wanneer deze laatsten tegenwerkten, ze via de signalementsbundel werden afgestraft. Het systeem was dus zeker niet vrij van subjectiviteit.⁸³

Een opvallend feit in het dossier van RH is dat men niets vermeldt over de terugkeer naar de kolonie in september 1960. Zijn dossier eindigt op 04/01/1960 wanneer hij samen met zijn familie de kolonie verlaat om zijn statutair verlof op te nemen in België. Omdat er over deze laatste periode na juni 1960 niets in zijn dossier te vinden is, beperken we ons noodgedwongen tot het andere bronnenmateriaal, in casu de brieven. De bespreking van zijn terugkeer vindt dan ook plaats in deel IV.

---

⁸² Bulletin de signalement (01/04/1955)

⁸³ COLMAN (G.), *op.cit.*, p. 83

De analyse:
methodologische
verwerking
van het
bronnenmateriaal

1. Inleiding

Onder de term ‘analyse van het bronnenmateriaal’ versta ik een toelichting op de collectie brieven, films en foto’s. De belangrijkste pijler van dit werk is immers deze uitgebreide collectie. Niet elk voornoemde media wordt echter even diep uitgespit en ontleed. Dit zou een te gedetailleerde studie geven. 1583 brieven, 1180 foto’s en ongeveer 13 uur film zijn moeilijk te bestuderen en te ontleden tot het kleinste detail. De enige methode om deze hoeveelheid de baas te kunnen was een algemene analyse en een categorisering van de verschillende items te maken. Het hoe en waarom van deze bronnen zal verder onder de loep genomen worden.

Een belangrijk gegeven dat niet verwaarloosd mag worden in verband met dit bronnenmateriaal, is dat het niet statisch is gebleven na 1960. Het is dus niet zoals in een klassiek archief, waar na het sluiten van bijvoorbeeld een bedrijf of een dienst, een bundel papieren binnenkomt en geklasseerd wordt. Dit bronnenmateriaal werd na 1960 nog geregeld bekeken, verplaatst, opnieuw geklasseerd, uitgeselecteerd, aangevuld etc. Het archief bevindt zich met andere woorden niet meer in zijn oorspronkelijke vorm. Dit heeft het nadeel dat moeilijk te overzien is wat verdwenen is. Toch valt dit bij de brieven relatief snel op. Bij het filmmateriaal is dit niet het geval. Op zijn beurt is het geregeld herschikken van dit archief een voordeel omdat het hierdoor vollediger werd gemaakt. De betreffende voor- en nadelen lijken bijgevolg paradoxaal tegenover elkaar te staan. Toch hoeft dit niet altijd het geval te zijn.

Niet alleen de context waarin het archief de tand des tijds heeft doorstaan, heeft een grote draagwijdte; dit geldt ook voor de context die in het archief is ontstaan. Aan de hand van de inhoud kan men individuele factoren ontleden die een belangrijke rol hebben gespeeld. Uitgezonderd deze zichtbare elementen bezit het materiaal ook nog vele andere ‘verklikkers’.⁸⁴ Het nut van verklikkers is dat ze ons iets influisteren over de niet genoemde leefwereld van de subjecten. De betekenis van de verklikkers en hun inherent belang voor de er aan vastgekoppelde context verschillen uiteraard van de soort van de bron. Een voorbeeld om bovenstaande theorie toe te lichten aan de hand van de visuele pragmatiek: op DVD ‘VRT

---

⁸⁴ BOONE (M.), HOWELL (M.), PREVENIER (W.), op.cit., p. 146.

3' bij spoel nummer 3 zien we het vertrek van 'Liesje', Miriam en 'Fina' naar België in augustus 1955. RH filmt de startklare DC-6 op het vliegveld in Elisabethstad. Het doel van RH was om over de hoofden van de mensen het vliegtuig te filmen. Dit zien we in de bovenste helft van het beeld. In de onderste helft zien we mensen wachten aan hekken en een poort. Het zijn familie of vrienden van de vertrekkende mensen. Op een bepaald moment wil er een Congolees door de poort passeren waarop een blank kind hangt te zwaaien. De arbeider duwt de poort open zonder dat het blanke kind ook maar de moeite doet om van de poort af te komen. RH had helemaal niet de bedoeling dit te filmen, maar met deze beelden voor ogen wordt zeer bevattelijk gemaakt hoe 'wit' tegenover 'zwart' staat. De blanke jongen deed gewoon of er niets aan de hand was en hield volledig geen rekening met de andere. Dit is een verklikker die onbedoeld mee op het beeld staat en zeer goed de heersende context van 1955 in de kolonie laat zien.

We mogen ons echter niet alleen focussen op de verklikkers. Het archiefmateriaal vertelt ons wat RH en MS essentieel en belangrijk vonden gedurende hun koloniale leven. Hun brieven, foto's en films tonen met andere woorden een 'geuite' denkwereld. De 'verklikkers' tonen een impliciete denkwereld. Beide vormen het begrip 'mentaliteit'. Het is deze mentaliteit die in zijn totaliteit wordt onderzocht. Mentaliteiten richten zich op twee domeinen: de studie van het dagelijkse leven en de studie van mentale gegevens van onderbewuste en irrationele aard.⁸⁵ Het eerste zal in DEEL IV aan een analyse onderworpen worden. Het tweede zal, wanneer het niet in het bronnenmateriaal aanwezig is, niet bestudeerd kunnen worden. Vandaar ook dat wanneer er topics mankeren in de beschreven leefwereld, dit ligt aan het feit dat RH en MS het onbelangrijk achtten of omdat ze het niet wensten te tonen. In het laatste geval impliceert dit dan ook dat ze niet tot uiting zijn gekomen via de 'verklikkers'.

Dat er familie in de kolonie aan het werk was, vonden de thuisblijvers een hele eer. De 'avonturen' die de kolonialen beleefden, werden dan ook snel verspreid en kenbaar gemaakt aan iedereen. De grootouders uit Boechout lieten zo de brieven van RH lezen aan de pastoor die hen geregeld een bezoekje bracht. De familie van MS laat de brieven van RH en MS lezen aan goede vrienden of naaste familie. Wanneer een film vanuit de kolonie toekwam, werden vele mensen uitgenodigd om te komen kijken. Het gaat zelfs zover dat RH en MS hun familie aanmaanden om niet te overdrijven, omdat er bijvoorbeeld persoonlijke of familiale

---

⁸⁵ GAUS (H.), "Verwachtingen en problemen van de mentaliteitsgeschiedenis", In: *BTNG*, VI, 1975, 3-4, pp. 403

gebeurtenissen op de spoulen te zien waren die niet altijd bestemd waren voor vreemdelingen. De commotie die ontstaat wanneer zij voor een statutair verlof terugkeren naar België, is ook groot. ‘De kolonialen’ hebben immers leuke foto’s mee; hun verhalen die ze in hun brieven aanhaalden, werden herhaaldelijk verteld; films werden becommentarieerd etc. Al dit toont aan hoe het thuisland reageerde op de specifieke, geuite beeldvorming die heerste bij de kolonialenfamilie. Anders geformuleerd kan men stellen dat dit de feedback is op de gemaakte beeldvorming die de familie Hermans uiterlijk toonde.

Een laatste algemeen aspect dat men kan bestuderen, is de manier waarop deze informatiedragers werden getransporteerd. Uiteraard gebeurde het leeuwendeel van de brieven en foto’s via de officiële luchtpost. Een minderheid van de mediadragers werd echter van de kolonie naar het moederland gebracht door middel van tussenpersonen. Deze tussenpersonen waren kennissen die op statutair verlof gingen of een vriend – piloot die bij het toenmalige SABENA werkte. De tussenpersonen werden meestal ingeschakeld wanneer de omvang van het pakket te groot was om op te sturen met de luchtpost en te klein om het met de boot mee te geven. Buiten de al aangehaalde officiële luchtpost en de tussenpersonen heeft men dus als derde alternatief de boot. Grotere pakketten werden over zee verstuurd. Deze koffers waren weliswaar langer onderweg dan bij de luchtpost, maar de transportkosten lagen veel lager.

2. Brieven

Net zoals andere werken lijkt het mij nuttig om de brieven aan een kwalitatieve en kwantitatieve benadering te onderwerpen. De kwantitatieve benadering vult immers de kwalitatieve benadering aan. Deze twee benaderingen samen geven op hun beurt een vollediger beeld weer van het onderzoek. Omwille van dit complementaire karakter kan er geen strikt onderscheid tussen beide gemaakt worden. Hun verwevenheid blijft zodoende behouden.⁸⁶

---

⁸⁶ DEBLOCK, (E.), ‘Alles gaat over sex tegenwoordig’. Lezersbrieven als kleurrijke facetten van het verleden. Een mentaliteitshistorische mozaïek van het denken over seksualiteit en sekse in Humo’s Open Venster na 1960, Gent, UGent (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), 2004, p. 35.

2.1. Inleiding

Dat mensen de dag van vandaag brieven schrijven, is voor velen bijna ondenkbaar geworden. Wensen we iemand te bereiken, dan sturen we de persoon in kwestie een e – mail of bellen we met onze GSM. De meerderheid staat niet meer stil bij de huidige communicatie'boom'. Het is de normaalste zaak van de wereld geworden. Als er een probleem of een vraag rijst, bellen of mailen we en wensen we dat het allemaal zo snel mogelijk wordt opgelost. Eenzelfde trant kunnen we waarnemen wanneer we op reis vertrekken. In de huidige samenleving hebben we de mogelijkheid om ons eerst uitgebreid te informeren. Met wat klikken en downloaden zien we hoogstwaarschijnlijk al wat sfeerbeelden van het land dat we gaan bezoeken, kunnen we cultuurtips lezen, etc. De voorbereidingen die we treffen, verminderen de cultuurshock en bereiden ons voor op wat komen gaat (of dat denken we alleszins).

Maar wat in de jaren '40, '50 en '60? Het communicatiemiddel bij uitstek was de brief. Omdat dit het hoofdcommunicatiemiddel bij uitstek was, vonden er uitgebreide correspondenties plaats. Zulke correspondentie deed zich in het ARDH minstens 1583 keer voor. De vraag of de 1583 brieven nu allemaal berichten van RH, MS of van een van de kinderen zijn, krijgt een negatief antwoord. Het brievenbestand is opgebouwd volgens 'verzonden brief – ontvangen brief'. Alle brieven die RH en MS ooit aankregen, werden zorgvuldig bijgehouden. Nu, anno 2005 zijn vele van hun correspondenten overleden. Bij het overlijden van deze personen vroegen RH en MS aan de nabestaanden de toenmalige, ontbrekende briefwisseling terug. Deze brieven werden dan in het archief gesorteerd volgens datum. Dit geeft als het ware een archief waarin vraag – antwoord elkaar opvolgen (enkele verloren brieven ten uitzondering gelaten). Men kan dus perfect lezen hoe MS bijvoorbeeld naar prijzen van een stof vraagt in België, waarop de moeder van RH hierop antwoordt, gekoppeld aan haar mening. De daaropvolgende brief geeft MS dan haar keuze gevolgd door de vraag een aantal meters stof te kopen. Soortgelijke verhaallijnen kan men doorheen de verscheidene brieven volgen.

De dubbels van de verzonden officiële brieven werden eveneens bijgehouden met behulp van doorslagen, het bewaren van een kladversie of het overtypen van de verzonden brief. RH wou immers weten wat hij geschreven had naar de betrokken instellingen.

2.2. Begripsbepaling en aanvankelijk onderzoek

De – al meermaals gebruikte - term ‘briefbestand’ houdt een groot gamma in. Hoofdzakelijk gaat het over brieven (zowel officiële als informele) in de vorm van vraag – antwoord. Toch vinden we in het briefbestand nog andere zaken terug. Het gaat dan hoofdzakelijk over stadsplannen, reisroutes, telegrammen, contracten, facturen, briefkaarten, reclamefolders, attesten en certificaten allerhande. Veel van die zaken waren bijlagen. Toch zijn er spijtig genoeg veel verdwenen of in het deelarchief ‘foto’s’ ondergebracht. Andere, niet meer aanwezige bijlagen die bij de brieven verstuurd werden, bestonden behalve uit fotomateriaal uit stof (zodat MS keuzes kon maken), boeken, tijdschriften, folders... éénmaal zelfs een bloempje en een vismolen.

Uit welk materiaal bestaan deze ‘brieven’ en hoe zijn ze geschreven? De meeste brieven zijn op luchtpostpapier geschreven; andere op gewoon papier, tekenpapier of karton. De brieven die uit luchtpostpapier bestaan, maken doorheen de jaren een duidelijke evolutie mee. De eerste brieven (uit 1947) zijn losse papieren die in een enveloppe gestoken werden. Latere luchtpost werd vooral geschreven op blauwe bladen waarop de voorkant en de achterkant van de enveloppe voorgedrukt was. Het werd op zulke wijze geplooid dat het resultaat een enveloppe vormde met ‘ingebouwde’ brief. Zodoende werd het gewicht van de enveloppe uitgespaard. De gebruikersfrequentie van soortgelijke brieven was hoog, eens het door menig briefschrijvers geïntroduceerd werd. Officiële instanties gebruiken dit soort luchtpostpapier niet. Zij blijven voorstander van hard, stevig papier. Dit had uiteraard het voordeel dat het deftig blijft en dat het de leesbaarheid niet in het gedrang bracht.

Dit laatste aangehaalde punt maakt het grote verschil tussen de officiële en niet-officiële brieven. De officiële briefwisseling, die altijd voor RH was bestemd, had het Frans als standaardtaal en bevond zich altijd in een getypte vorm. Op het einde van RH’s koloniale carrière verschenen er ook tweetalige brieven. Deze brieven zijn ordelijk en hebben een nette bladschikking. De brieven van de familie daarentegen zijn meestal met pen of ballpoint geschreven en hebben een weinig geordende structuur. Hier zien we dat zij – wanneer er veel te vertellen is – elke vierkante centimeter proberen te benutten. Het eindresultaat is dan een brief waarin er in de marges en op de achterzijde van het luchtpostpapier is geschreven,

ondersteboven doorheen het briefhoofd wordt geschreven, of op andere overblijvende lege plaatsen. Niet alleen de vormgeving maakt hun brieven moeilijk leesbaar, ook de linguïstische kant brengt onduidelijkheden met zich mee. Hun taalgebruik is immers een kruising van het plaatselijke dialect met een vaak niet - correcte schrijfwijze van het Nederlands. Sommige woorden worden verkeerd gespeld, over andere woorden bestaat er twijfel of het met ‘ei’ of ‘ij’ wordt geschreven, DT - fouten alom, fout woordgebruik en dergelijke meer.

Heel opmerkelijk is dat in de brieven van RH en MS weinig fouten te vinden zijn. Een mogelijke uitleg hiervoor kan men volgens mij vinden in de studiegraad en achtergrond van de familieleden. Zo komt de familie van MS uit Bunsbeek, een plattelandsgemeente bij Tienen. Door omstandigheden en afkomst waren MS en haar broer René Sandermans (RS) de enigen die hebben kunnen studeren, de twee andere zussen zetten de boerderij van de ouders verder en zullen huwen met een landbouwer uit de regio. Opvallend is dat in hun briefwisseling de meeste fouten staan. Wanneer we de familie van RH schetsen, constateren we dat hij uit een kleinburgerlijk⁸⁷ gezin uit de stad Leuven komt. Zowel hij als zijn twee broers konden en werden gestimuleerd om te studeren.

2.3. De concrete analyse van het briefmateriaal

De concrete verwerking van de brieven gebeurde in verschillende Access - databanken. Dit met het doel om via verschillende zoekitems snel het gezochte te vinden. Door het grote aantal brieven, werd er per bundel van twee of drie jaar een nieuw bestand geopend. De brieven werden ontleed in verschillende subcategorieën. Deze beoogden zo snel en accuraat mogelijk een brief terug te vinden:

Datum: Hier wordt de datum van schrijven bedoeld, niet de datum van verzenden

Plaats van verzenden: Dit slaat op de plaats waar de brief werd geschreven

Bestemming: Plaats van aankomst

Afzender: Meestal is dit een persoon, soms met de vermelding ‘fam.’. Dit wanneer het door meerdere personen is ondertekend of geschreven.

---

⁸⁷ Kleinburgerlijk definiëren we hier als een gezin bestaande uit weinig personen, waarvan de man de kostwinner is en de vrouw huismoeder. Een suggestie naar de negatieve connotatie van het woord is hier niet van toepassing.

Bestemming: meestal is dit een persoon of familie, vandaar dan ook weer de eventuele vermelding ‘fam.’.

Omschrijving inhoud: Hier werd gepoogd om in twee lijnen de inhoud van de brief weer te geven. Omdat het aantal onderwerpen dat in een brief wordt aangesneden te uitgebreid is, was een categorisering volgens items te moeilijk.

Rubriek: In deze kolom wordt het onderscheid gemaakt tussen de verschillende overdragers.

AB: Wordt er een mening geventileerd over de autochtone bevolking, casu quo de Congolezen?

Opmerkingen: Vermeldingen als ‘bijlagen’, ‘deel van een brief’, ‘belangrijk deel over politiek’ ... komen hier.

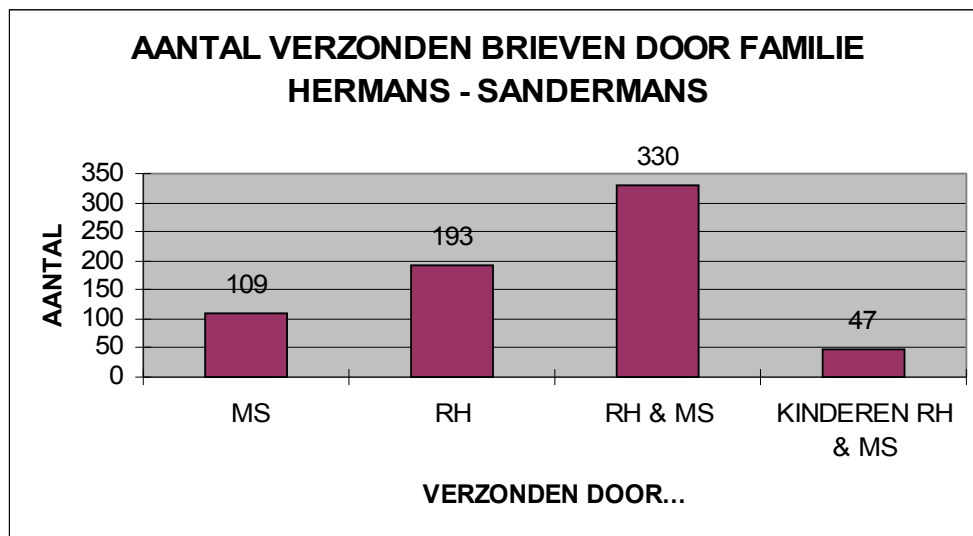
Brief?: Met deze ja/nee - kolom worden de brieven gescheiden van contracten, K.B.’s, foto’s...

Bij de omschrijving van de inhoud werd er niet met standaardrubrieken gewerkt zoals bij de verhandeling van Marijke Aerts van toepassing is. Met andere woorden, termen als ‘klimaat’, ‘vegetatie’, ‘wie’, ‘waar’, ‘welke dieren’... zijn niet aanwezig. Dit omdat de onderwerpen zo uitgebreid waren, dat een categorisering onmogelijk werd. Het zou een vals beeld geven over de inhoud van de brieven. Aan de hand van volgend voorbeeld kan ik dit aantonen: onder welke categorie zetten we het bericht dat de vader van MS na een slepende ziekte overleden is? Onder een algemene categorie familie? Of onder de categorie overlijdensberichten? Doordat de onderverdeling te algemeen en te geforceerd zou worden, heb ik deze dus achterwege gelaten en heb ik een zo concreet mogelijke beschrijving van de inhoud verkozen. Twee negatieve aspecten aan deze methode zijn uiteraard dat het zeer tijdrovend is geweest om de juiste bewoording weer te geven en ten tweede, het simplificeerde tijdens de analyse het zoekwerk naar bepaalde items niet.

Een inhoudelijke uitwerking van de brieven gebeurt in DEEL IV. De hier aangeboden methodologie zal daar een verwezenlijking kennen.

2.4. Een kwantitatieve benadering en bijhorende verklaringen

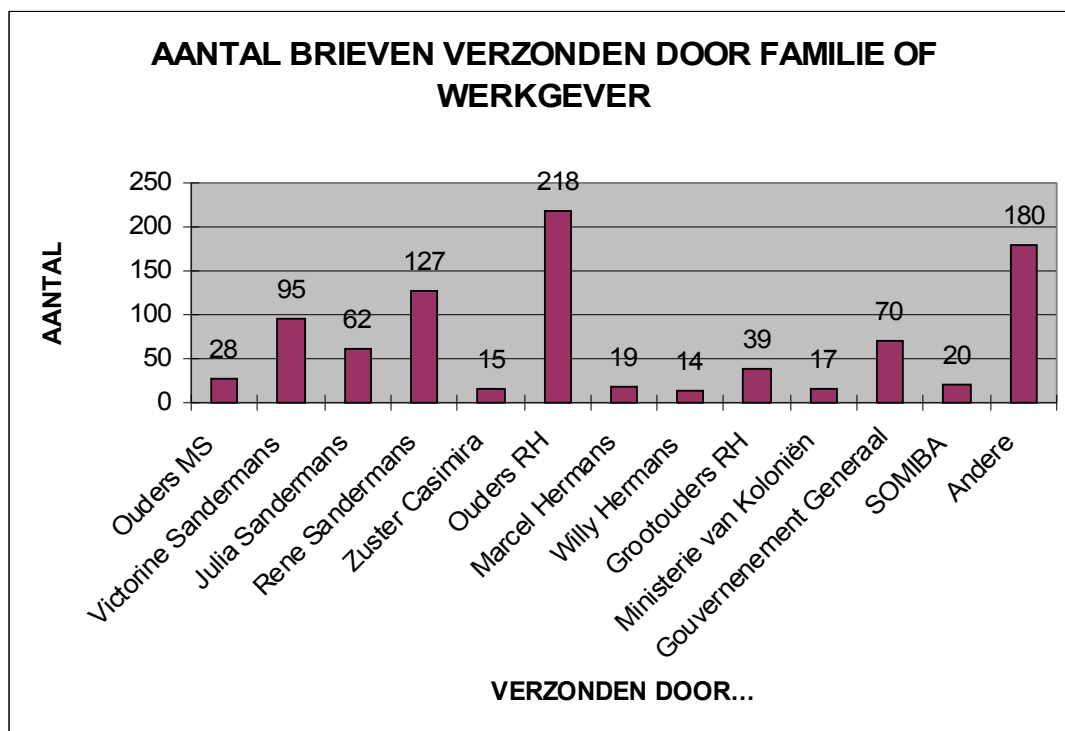
Om de kwantitatieve fase van de brieven te belichten, worden ze in verschillende grafieken weergegeven. De visualisering van de cijfers geeft zo een ondubbelzinnig en beter beeld.

Het lijkt vreemd dat in bovenstaande grafiek RH en MS zowel apart als samen worden weergegeven. De reden hiervoor is van tweeërlei aard. Ten eerste vond er altijd een briefwisseling plaats tussen RH en MS wanneer deze gescheiden leefden. Deze scheiding kwam door de eerdere aftocht van RH naar de kolonie in 1949, door zijn inspectiereizen die hij in dienst van het Gouvernement – Generaal onderneemt en zijn terugkeer naar de kolonie in september 1960. Tevens is het opvallend dat het aantal brieven van RH beduidend hoger liggen dan deze van MS. De verklaring hiervoor is te wijten aan de officiële briefwisseling van RH in functie van zijn beroep.

Bij de kolom van 'RH en MS' hoort nog de opmerking dat de meeste brieven door MS zijn geschreven, maar toch heb ik ze onder RH en MS gezet. Waarom? Het lijkt wel een traditie dat de vrouw de brieven schrijft in naam van de man en/of de familie. Alleen wanneer het over een specifiek (bijvoorbeeld technisch) onderwerp gaat, schrijft de man. Voorbeelden

hiervan zijn RH die met zijn vader communiceert over de aankoop van een auto, over de beleggingen die RH zijn vader aanraadt, over het installeren van een dieselgroep... Dit fenomeen zien we niet alleen gebeuren bij RH en MS, maar ook bij andere koppels. Wanneer men bij ‘Afzender’ de namen ‘Victorine Sandermans’ of ‘Julia Sandermans’ ziet staan, slaat dit op de vrouw en haar man, niet alleen op de maker van de brief, de vrouw in dit geval. Is dit omdat mannen niet graag brieven schrijven? Indien dit zo is, is er op bovenstaande maar één uitzondering, dit is Marcel Hermans, de broer van RH. Het is hij die altijd de brieven schrijft en mede laat ondertekenen door zijn vrouw Clementine.

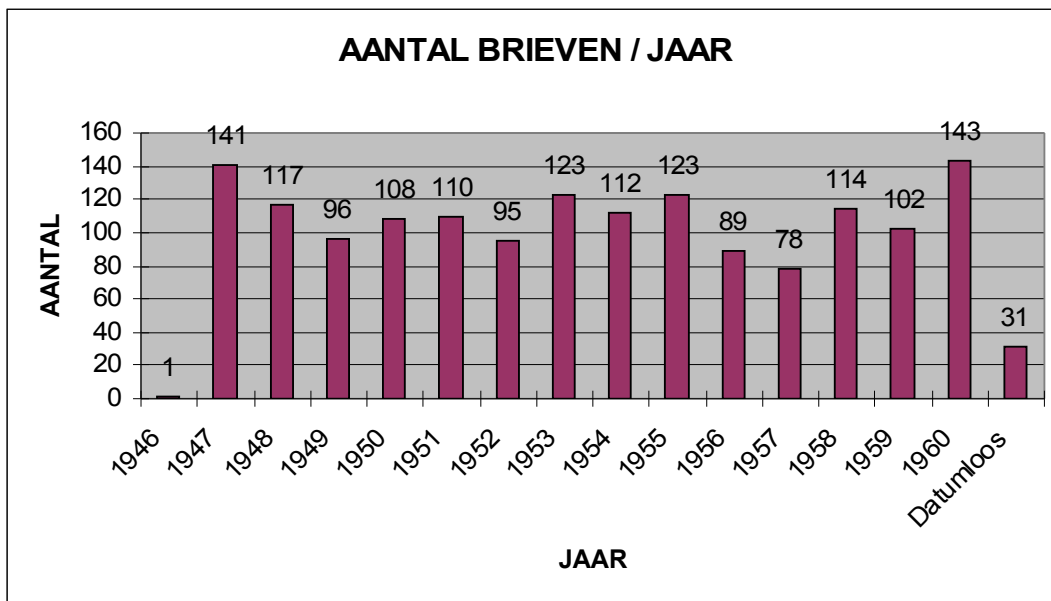

De mensen met wie contact werd gehouden, kan men geografisch zeer goed indelen. De brieven die vertrokken uit Elisabethstad gingen hoofdzakelijk naar Leuven (de familie van RH), naar Boechout (grootouders en neven en nichten van RH), naar de regio van Groot – Tienen (familie, nonkels en tantes van MS), Westmalle (zuster Casimira, het ‘tante nonneke’ van de familie) en Luluaburg (RS, de ‘nonkel pater’ van de familie). En wat met de officiële briefwisseling? Zowel de Société Minière de Bafwaboli (SOMIBA) als alle overheidsinstellingen hadden hun hoofdbasis in Brussel. SOMIBA had nog een bijpost in Angumu, Leopoldstad was het centrum voor de overheidsdiensten in de kolonie zelf.

Om de familiesituatie visueel te verduidelijken werd in bijlage een stamboom opgenomen. De familie van RH uit Boechout staat er niet op vermeld om praktische reden. Deze familietak heeft zijn verankering met Joséphina Maria Francisca Janssens (de moeder van RH). Haar ouders werden met *'bonpapa'* en *'bonmaman'* aangesproken. Uitzonderd Joséphina woonde de rest van de familie nog in de buurt van hun ouders.

Markante uitblinkers in bovenstaande grafiek zijn René Sandermans (RS) en de ouders van RH. De reden waarom RS zo een ijverige schrijver was, ligt in het feit dat hij ook in Belgisch – Congo verbleef. Hij verbleef er als missionaris van Scheut, hij was de *'nonkel pater'* van de familie. Tot 1949 verbleef hij in Leopoldstad. In 1950 verhuist hij naar Luluaburg in de provincie Kasai. Omdat RS na 1950 (relatief) dicht bij RH en MS kwam wonen, werd er veel geschreven om te kunnen afspreken. RH probeerde - wanneer hij tijdens een inspectiereis de mogelijkheid had - te passeren in Luluaburg. Dat RH bij zijn terugkeer in Belgisch – Congo na zijn statutair verlof onmiddellijk de zone van een collega overneemt (die op zijn beurt met statutair verlof naar België is vertrokken) en zodoende de verwarmingsketels van de B.C.K. in de provincie Kasai gaat controleren, lijkt me dan ook geen toeval. (Ut Supra) RH en MS kwamen met RS, zo mag blijken uit de brieven, zeer goed overeen.

De verklaring waarom de ouders van RH het meest schreven naar hun zoon en schoondochter, is te vinden in het feit dat RH zijn domicilie in België bij zijn ouders had en omdat zij de controle op zijn Belgische bankrekening hadden gekregen. Omdat goederen uit België goedkoper waren dan uit Belgisch – Congo, kochten RH en MS veel in de metropool. Dit lieten ze dan opsturen naar de kolonie door de ouders van RH. De ouders zorgden eveneens voor de drie oudste dochters van RH en MS toen zij onderwijs in België volgden. De uitgebreide briefwisseling tussen de ouders en de zoon handelt dus vooral over geld en opdrachtjes of bestellingen die gevraagd werden door RH of MS.

Een verklaring van deze cijfers vindt men terug in de biografische schets onder DEEL IV. Aan de hand van de bijgevoegde tijdslijn valt te bemerken wanneer de familie Hermans terug in België verbleef en wanneer bijvoorbeeld RH alleen in Belgisch – Congo of Katanga zat. Het mag begrijpelijk zijn dat er weinig werd geschreven in de periodes dat de familie in België verbleef en dat er meer werd geschreven wanneer zij op weg waren van en naar de kolonie. Het was het moment om de laatste gezamenlijke herinneringen op te halen, vergeten zaken af te handelen en beloftes te maken voor het komende verlov. De piek in 1947 en 1960 is te verklaren doordat RH in 1947 alleen in Belgisch – Congo in de brousse zat en alles wat hij beleefde nieuw was. Dit nieuwe vertelt hij aan het thuisfront. De stijging - na eind juni - 1960 komt door de vraag (zowel van RH en MS aan kennissen als vice versa) om hun spullen veilig te kunnen stellen in de kolonie. De inhoud van de brieven omvat dan vooral flarden van nieuwsberichten, geruchten en opdrachten in verband met huisraden en auto's.

3. Film

De eerste film die RH opnam, dateert van 1953. Eind 1954 werd dit exemplaar pas getoond aan de familie in de metropool. De dragers – de filmbanden als het ware – zijn meestal zwart – wit acetaatfilms van dubbel 8 mm. Het feit dat het om een 8 mm band gaat, verwijst dat het amateursbeelden zijn.⁸⁸ Het formaat van de film zegt ons eveneens dat de film een stomme film is. Geluiden werden niet samen opgenomen met de beelden. De camera waarmee de beelden werden geschoten was een Paillard - Bolex H8 n° 90639. Om dit (uniek) materiaal te kunnen verwerken in functie van dit werk, werden de spoelen omgezet naar een moderner medium dankzij het VRT - beeldarchief. De oude 8 mm spoelen werden op DVD en VHS gezet. Hierdoor steeg de consulteerbaarheid en verkleinde de kans op eventuele vernietiging van de originelen. Waarom is dit materiaal op dit ogenblik zo uniek? Niet alleen omwille van de goede kwaliteit van de films, maar ook door de manier van filmen. Er is namelijk altijd op een stabiele, heldere manier gefilmd met een grote verscheidenheid aan onderwerpen.

Ondanks de goede staat laat de bewaring van het filmarchief eigenlijk te wensen over. Een optimale bewaring van dit soort films houdt in dat ze op een constante temperatuur van niet hoger dan 12°C bewaard moeten worden. De relatieve vochtigheid mag de 60% niet overschrijden. Een voortdurende verluchting van de ruimte is eveneens noodzakelijk.⁸⁹ In de huidige omstandigheden liggen de films los in een ladekast in een bureau. Het samen liggen van de films kan bovendien ernstige gevolgen hebben wanneer zich op een van de films het azijnsyndroom vormt. Dit verschijnsel, dat er ontstaat door ouderdom, is ‘besmettelijk’ en zou zo andere films kunnen ‘aansteken’.⁹⁰ Ondanks de slechte bewaringsmethode zijn de films nog steeds van optimale kwaliteit. Ze vertonen geen kabels of storende vlekken door slijtage. Het werken met kopies, wat de oorspronkelijke beelden van slijtage bespaart, is dan ook aangeraden. De kopies zijn consulteerbaar via het VRT – beeldarchief voor medewerkers en

---

⁸⁸ BAL (G.), Non-fiction film als historische bron. Theoretische en praktische analyse aan de hand van een repertorium van filmarchieven in Vlaanderen, Gent, RUG (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), 1987, p. 82

⁸⁹ MATHYS (G.), De ster in het land der afgoden: Een interpretatie van de beeldvorming in de koloniale cinema (1947 – 1957): films met als thema het (koloniale) onderwijs, Gent, RUG (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), 2003, p. 12.

⁹⁰ BILTEREYST (D.), VAN DE WINKEL (R.), Bewegend geheugen: een gids naar audiovisuele bronnen over Vlaanderen, Gent, Academia Press, 2004, p. 32

wetenschappelijk onderzoek⁹¹ Nu alles omtrent de bewaarmethodes en de uiterlijke kenmerken gezegd vermeld werd, is het tijd voor een inhoudelijke blik.

Waarover handelen deze films op inhoudelijk vlak nu eigenlijk? Welke onderwerpen werden er allemaal gefilmd en waarom? Inhoudelijk is er een grote verscheidenheid waar te nemen. Gefilmde onderwerpen zijn reizen, typische huis – en tuinaferelen, klaslokalen, industrieën, straatbeelden, de komst van koning Boudewijn in 1955, RH met zijn auto op inspectiereis, de boys aan het werk, plaatselijke markten, een begrafenisritueel, etc. De reden waarom de verscheidenheid zo groot is, is dat RH filmde met een achterliggend doel. Alle films werden naar de familie gestuurd als informatie. De verscheidenheid van de beelden had dus als doel het leven en werken in de kolonie weer te geven. Na de ontwikkeling verknipt en verplakt RH de films door het leggen van ‘lassen’.⁹² Het zijn dus allen compilatiefilms.⁹³ Een mooi voorbeeld van zo een compilatiefilm is de vertoning van hun reis naar Zuid – Afrika in 1954.

Een ander feit dat toont dat de films dienden voor het thuisfront zijn de geënceneerde stukken. Zo ziet men RH ‘sluipen’ op een jachtpartij, ziet men een landkaart waar een hand een route aanduidt richting Zuid – Afrika, ziet men hoe een ochtend bij de familie Hermans eruit ziet en vele andere voorbeelden. Met de geënceneerde beelden werden als het ware verhaaltjes voor het thuisfront gemaakt.

Ondanks dat de familie Hermans verhaaltjes maakte en opstuurde naar huis, is dit materiaal zeer geschikt voor een onderzoek naar mentaliteiten en beeldvorming. De constructie van de realiteiten en subjectiviteiten maakt een bron van onderzoek mogelijk. Uiteraard past men best op voor het inherente risico op potentiële falsificatie. Men kan namelijk de vraag stellen of de beelden natuurgetrouw en voldoende volledig weergegeven werden. Want men leert immers alleen maar de boodschap zien, die men verondersteld wordt te krijgen. Anders gesteld, we leerden onszelf een filmtaal aan.⁹⁴ Wanneer we een auto zien wegrijden, veronderstellen we dat hij naar een andere plaats rijdt, maar zien we dit dan concreet? Neen, maar we hebben geleerd ons in te beelden dat dit het vervolg is. Deze filmcodering beheerst RH zeer goed. Hij gebruikt tijdens het maken van zijn verhaaltjes geregeld deze techniek. Dat het om echte verhalen gaat, bewijst niet alleen de film over hun reis naar Zuid – Afrika, ook

---

⁹¹ Open enkel na afspraak, te contacteren persoon: lievevanderstraeten@vrt.be

⁹² BILTEREYST (D.), VAN DE WINKEL (R.), *op.cit.*, p. 40

⁹³ BAL (G.), *op.cit.*, p. 7

⁹⁴ MATHYS (G.), *op.cit.*, passim.

de allereerste film die wordt opgestuurd getuigt dit. Bij deze film zit een geluidsband die RH heeft opgenomen. Beide moeten gelijktijdig afgespeeld worden. Volgens de brieven (03/10/1954) legt RH dan uit wat er allemaal te zien is.

Waar de briefwisseling en de foto's onder familieleden naar elkaar worden verzonden, blijken de films maar een enkele richting uit te gaan: van de kolonie naar het moederland. De vermoedelijke reden waarom er hier geen wederzijdse uitwisseling plaatsvindt, ligt volgens mij aan het kostenplaatje van een camera en de prijs voor het ontwikkelen van de films.

Hoe werd in deze verhandeling de analyse van het filmmateriaal aangepakt? Om een goede en stabiele verwerking te verrichten werden de theorieën van Kracauer en Albrecht bestudeerd. Beide werden echter niet toegepast omdat Kracauer zich vooral baseert op de propagandafilm en Albrecht een analysetheorie ontworpen heeft die alleen maar toepasbaar is op langspeelfilms met geluid.⁹⁵ Om uit deze impasse te raken, werden de scènes apart bekeken, beschreven en benoemd. Er werd als het ware een progressieve, algemene methode toegepast. Deze methode moet ons toelaten om algemene beelden te selecteren en deze als toepassing te gebruiken in verder opzoekwerk. We mogen immers niet vergeten dat de film in dit geval het hulpmiddel is om het doel te bereiken en dat het niet het studieobject op zich is.

Als 'aanvullende bron' bij deze onderzoeksmethode bezorgen de films in kwestie niet veel interpretatiemoeilijkheden. Wanneer we het filmmateriaal echter als enig bewijsmateriaal zouden aandragen, kan men zich wel de vraag stellen of deze voldoende mogelijkheden biedt.⁹⁶ Door de film als aanvullende bron te gebruiken, vermijden we echter dit probleem en biedt de film ons wel genoeg kansen. Uiteraard is de analysemethode op deze manier minder nauwkeurig en gedetailleerd dan de methode van Kracauer en Albrecht – zoals toegepast door Mathys Gillian -, maar zoals eerder aangehaald: onze vertrekbasis blijft het briefbestand.

Als afsluiter zou ik naar de opmerking van Machteld Van De Perre willen verwijzen: *“Het is geen regel dat alles wat onbekend is, slecht of minderwaardig zou zijn. Integendeel, soms zijn deze collecties inhoudelijk erg waardevol. Wel halen de bewaaromstandigheden vaak slechts een twijfelachtig niveau.”*⁹⁷ Dit citaat past naar mijn gevoel perfect bij het filmmateriaal om

---

⁹⁵ BAL (G.), *op.cit.*, p. 44

⁹⁶ PERRE, VAN DE (M.), *De Congo – film: beschavingsfactor en bron voor mentaliteitsgeschiedenis*, Gent, RUG (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), 1990, p. 63.

⁹⁷ *Ibid.*, p. 46

het zowel vormelijk als inhoudelijk te kaderen. Het filmmateriaal was inhoudelijk volledig onbekend, maar de externe interesse en een inhoudelijke blik toonde de waarde aan.

4. Foto

Het verzamelen van de derde pijler van het archief was een complex gegeven. De reden hiervoor is dat de foto's verspreid waren over de kinderen van RH en MS. Ook hier is aan de modernisering van het archief gewerkt door middel van digitalisering van de verzamelde foto's. Dit verhoogde de consulteerbaarheid niet alleen, het zorgde er ook voor dat iedereen in de toekomst alle foto's zal bezitten. Betreffende dit laatste element valt immers een groot nadeel op. De meeste werden namelijk maar eenmalig afgedrukt. Dat het eenmalig afdrukken van een foto een groot nadeel is, weten de huidige historici maar al te goed. Een grote verspreiding van een product zorgt er immers voor dat het voortbestaan gegarandeerd blijft.⁹⁸

Door het verzamelen van de foto's zijn een van de eerste problemen van beelden als bron gered van de ondergang. De verspreiding van de foto's overheen de bestudeerde jaren wordt hieronder weergegeven. Het feit dat er 296 foto's datumloos zijn, is niet verontrustend. Men mag immers niet vergeten het niet altijd even logisch is om foto's te dateren. Wanneer niet met 100% zekerheid de datum van de foto kon vastgelegd worden, werd hij weerhouden. Met deze strenge selectie is het dan ook niet verwonderlijk dat 25% niet gedateerd is geraakt. 75% is echter wel gedateerd omdat MS er de gewoonte van maakte om op de achterzijde van een foto de datum, de plaats, de gebeurtenis en de afgebeelde mensen weer te geven. Toch moeten we ook hier kritisch blijven en de data controleren! Fouten kunnen immers overal in sluipen.

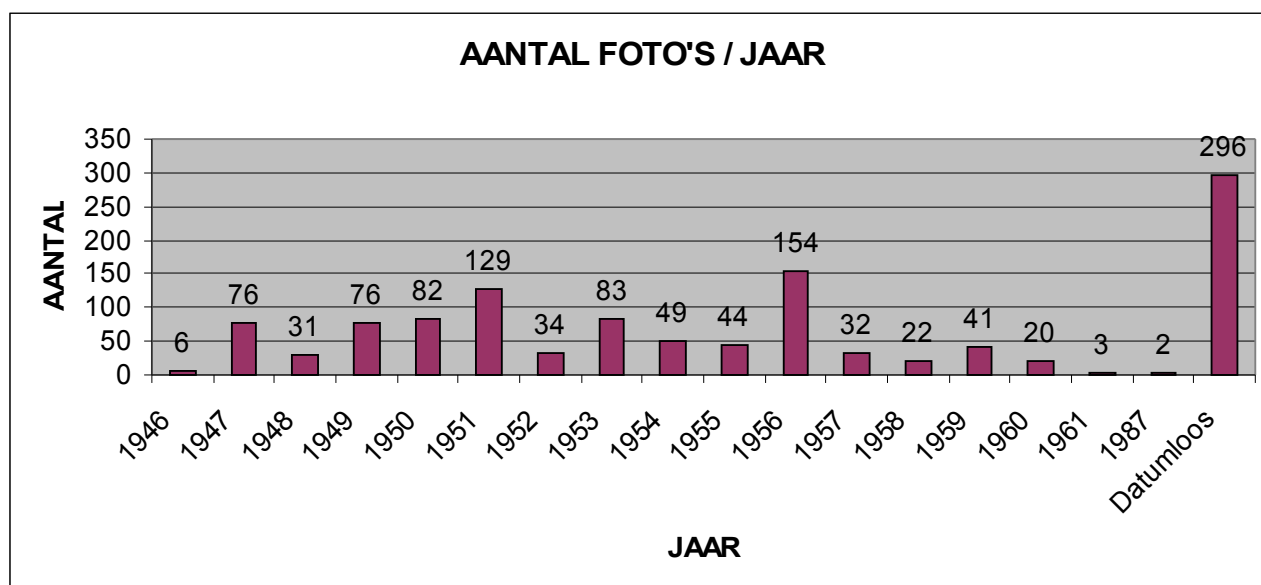
Tijdens het onderzoek werd duidelijk dat de foto's niet alleen werden getrokken voor de familie in België, maar ook voor henzelf (dit in tegenstelling tot de film). De foto's die dienden om de familie te overtuigen van hun goede gezondheid of van hun activiteiten zijn de geposeerde foto's. Het merendeel van het archief bestaat hieruit. Dit poseren gebeurde in familieverband, met op de achtergrond een mooie auto, huis of landschap, met jachttrofeeën etc.

---

⁹⁸ GOBYN (R.) Beelden als bron en illustratie na 1800, In: ART (J.), (red.), Hoe schrijf ik de geschiedenis van mijn gemeente?, deel 3b: hulpwetenschappen, Gent, Stichting Mens en Cultuur, 1996, p. 201

Een ander soort foto is de onverwachte foto. Hier zien we mensen die in hun dagelijks leven ‘betrap’t worden tijdens hun activiteiten. De voorgrond is hier dan ook van primair belang. Echter, door deze onverwacht vastgelegde beelden, krijgt men een goed idee van wat onbedoeld op de foto staat. Ook hier heeft men dus verklikkers die ons iets wijzer maken over de leefomgeving. Het zijn onder andere deze verklikkers die ons veel informatie kunnen geven. Ze leggen – net zoals de film trouwens – zaken vast die in eerste instantie niet bedoeld waren om vastgelegd te worden.

Op deze manier geven beide soorten foto’s een accuraat beeld van de leefomgeving die bestudeerd wordt. Essentieel in deze analyse is natuurlijk wel dat we goed het onderscheid kennen tussen beide soorten. Wanneer we deze hebben getraceerd, kunnen we een realistische wereld uit de foto’s destilleren.

Bij een inhoudelijke analyse zien we dat de werkelijkheid selectief wordt weergegeven of - sterker uitgedrukt - actief geconstrueerd wordt. Ziekte, dood, verdriet, seksualiteit, conflicten en geweld mankeren nagenoeg. Feestelijke gelegenheden zoals communies, doopsels, bezoeken, huwelijken en vakanties worden echter oververtegenwoordigd. De professionele en de huiselijke werkzaamheden worden bijna nooit getoond. Corbey besluit in een vergelijkbare

studie dat men zo een wereld construeert die beantwoordt aan de idealen die men koestert: geluk, samenzijn, harmonie, gezondheid, welvaart, avontuur.⁹⁹

5. Niet onderzocht bronnenmateriaal

Tijdens het analyseren van het huidige bronnenmateriaal, kwam nog ander materiaal boven. Het zijn andere bronnen die gebruikt werden om in contact te treden met elkaar. Speciaal is dat het om twee verschillende soorten media gaat, maar toch over één zintuiglijk aspect. Het zintuiglijke aspect zijn audiosignalen die verstuurd werden tussen de metropool en de familie Hermans. De drager, het medium, is enerzijds de N.I.R. – uitzenddienst en anderzijds magnetische cassettebandjes.

Een van de programma's van de N.I.R. bestond eruit dat achtergebleven familie van missionarissen boodschappen mochten inspreken in de opnamestudio in Brussel. Deze bandjes werden vervolgens overgevlogen naar Belgisch – Congo waar ze in een termijn van twee weken tweemaal werden afgespeeld. Het moment wanneer de tekst werd afgespeeld werd aan de familie in België meegegeven. Zij konden dit dan doorbrieven naar de kolonie. De familie van MS heeft hiervan driemaal gebruik gemaakt om zo RS en tegelijkertijd RH en MS te begroeten. Of de oorspronkelijke bandjes van dit programma nog zouden bestaan is niet met zekerheid geweten. De eerste maal dat ze naar de studio's van de NIR trokken was in december 1949. De daaropvolgende keren is er van deze communicatiemethode sprake in 1950 en 1959.

Een andere techniek, het inspreken van een audiocassettebandje, werd gelanceerd door RH. Het bandje werd meegegeven met kennissen die naar België gingen. Nadat de familie van RH en MS het bandje hadden gehoord, wisten ze het bandje teneinde het opnieuw te gebruiken. Zoals duidelijk werd uit de brieven leverde dit komische taferelen op, zowel tijdens het inspreken als tijdens het beluisteren hiervan. De redenen waarom deze bron niet is opgenomen in de methodologische verwerking heeft verschillende oorzaken. Ten eerste omdat ze vrij laat herontdekt werden. Voor een studie van deze bandjes bleef weinig tijd over.

---

⁹⁹ CORBEY (R.), Wildheid en beschaving: de Europese verbeelding van Afrika, Baarn, Ambo, 1989, p. 50

Ten tweede omdat het juiste audioapparatuur hiervoor niet meer binnen direct bereik is. Een derde reden is dat het vermoeden bestaat dat het geen belangrijke, primordiale informatie bevat. Nergens in de brieven wordt naar de bandjes verwezen met de vermelding dat er iets speciaals op staat, het tegendeel wordt wel in de brieven geschreven: hoe grappig de stemmetjes van de kinderen waren, hoe goed ze konden zingen etc. Een laatste reden die me weerhield om ze te bestuderen was dat ik, als vorser, de stemmen niet kon plaatsen. En uiteraard is dit van essentieel belang.

De eerste maal dat er van deze methode gebruik wordt gemaakt, is in 1954 wanneer RH een film opstuurt. Als begeleiding van de film stak hij een bandje in bijlage dat uitleg gaf over wat er te zien is. Daarentegen, de allereerste keer wanneer er sprake is van een bandje dat zelfstandig dient afgespeeld te worden is op 23 juni 1957.

De extra mogelijkheid om informatie aan elkaar door te geven, had praktisch geen negatieve invloed op het andere bronnenmateriaal. Dit impliceert dat door het gebruik van de bandjes er niet minder brieven werden geschreven. De bandjes kregen meestal een begeleidende brief mee en over de inhoud van de bandjes wordt later uitgebreid geschreven. *“Vandaag over 14 dagen hebben we ullie allemaal alsook nonkel pater langs de band gehoord. (...) we hebben 2 vollen uren met gespannen aandacht geluisterd en we vonden het allemaal plezant en interessant. Den 1ste band was prachtig en we hebben geen klein beetje gelachen als we al dat schoone hoorde van Johan en Wardje. Prachtige kerels hé. Johan zetten ze u al aan't stuur jongen? Geluk hé dat de brug niet brak. Wardje had wel gelijk dat hij alles in plan liet nergens beter dan bij papa en mama hé. Nonkel René uw reisverhaal naar nonkel pater was zeer boeiend we danken er u zeer hartelijk voor en niemand die wist dat het reizen in Congo soms zo lastig kon zijn ge trekt toch uw plan hé. Wij kunnen zo'n interessant ding niet op den band brengen.”*¹⁰⁰ (sic)

Men kan de bandjes werkelijk zien als een 'surplus' die de communicatie enerzijds leuker maakte en anderzijds gedeeltelijk anders. Communicatief - inhoudelijk werd hetzelfde meegegeven, maar in plaats van het via een brief te vertellen, werd het via het bandje gedaan. Zoals het geciteerde aantoonde, werd een inspectiereis verteld via de bandjes. Dit heeft als gevolg dat er van deze reis geen schriftelijk verslag volgde naar de familie toe. Ondanks het missen van deze schriftelijke weergave komen flarden van de inspectiereis toch tot ons door

---

¹⁰⁰ Brief 23/06/1957 van VS naar RH en MS te Elisabethstad

de brieven van het thuisfront die als reactie op het bandje werd gegeven. Uiteraard hebben we dan maar een fragmentarische weergave. Maar zoals eerder aangehaald is dit geen groot probleem, omdat de gehele studie van de leefwereld zo tot ons komt. Het zijn allemaal fragmenten die ik als vorser via een reconstructie tot een groter geheel samenvoeg.

Door de introductie van deze bandjes verdwenen sommige brieven, andere kwamen er in de plaats. Een kwalitatieve benadering van de brieven toont dus een kleine verandering aan, terwijl er kwantitatief niets verandert. Men mag bovendien niet vergeten dat het gebruik van deze bandjes sporadisch gebeurde, zodoende dat het maar over een klein aantal brieven gaat.

6. Het nut en de waarde van het archief voor derden

Waar ligt nu in concreto het nut en de waarde van het archief? Het nut van betreffend archief ligt op basis van de vraag - antwoordmethode van het brievenarchief. Het is de eerste maal dat ik weet heb van zo een gelijkaardig archief, men kan aldus spreken van een uitzondering in het archieflandschap. Het archief is niet alleen belangrijk om zijn vraag – antwoord, het heeft ook een grote volledigheid. Dit heeft als gevolg dat de verschillende verhaallijnen goed te volgen zijn en dat men helder kan zien wat er bij de mensen omgaat. De waarde van het briefbestand toont zeer duidelijk de denkwereld van de familie Hermans in de kolonie, ook de reacties van de families geven op hun beurt een goede weerspiegeling.

Op basis van de foto's is het nut van dit archief ook essentieel omdat er al van zeer vroeg een grote hoeveelheid foto's bestaan. 1180 foto's kunnen mijn inziens al een goed beeld geven van de leefwereld van een gezin. Deze beelden geven een idee in welke situatie men zich bevond, wat men er deed en hoe men er handelde. Uiteraard moeten we hier wel rekening houden met de geposeerdheid van de beelden.

De films hebben op hun beurt een grote waarde omdat ze zeer weinig slijtagesporen hebben ondervonden en tijdig gered zijn van het azijsyndroom. Niet alleen deze conditie is van

belang, tevens hun inhoudelijke kwaliteit en kwantiteit hebben een grote waarde. Waar de foto's stand – in beelden geven van een situatie, filmt de camera gewoon verder.

Na een doorlichting van het totale archief is het pas mogelijk de waarde te beseffen op kwantitatief en kwalitatief niveau. De verschillende toegepaste analyses op het ARDH kunnen deze positieve noten alleen maar verder uitspelen.

7. Besluit

Als algemene samenvatting kan men concluderen dat er een grote informatiestroom plaatsvond tussen de mensen in de kolonie onderling, naar het moederland toe en omgekeerd. Alle mogelijke middelen die men ter beschikking had, werden aangewend om met elkaar in contact te treden. De sociale contacten bleven dus ondanks de afstanden nauw met elkaar verbonden. Niet alleen de familie werd ingelicht door de verschillende communicatiemiddelen, ook buitenstaanders werden betrokken. Dit toont dat het leven in de kolonie voor de achterblijver in de metropool om bewondering en interesse vroeg.

Men kan stellen dat het archief vrij volledig is en zich in een goede staat bevindt om een adequaat beeld te geven van de leefwereld van de familie Hermans. Niet alleen ziet men dat het een goede kwantitatieve dekking heeft, maar ook kwalitatief zeer sterk staat.

Uit de analyse blijkt dat ieder medium een specifieke overdrachtsmethode had. De meest benutte en hanteerbare bron om informatie of kennis aan elkaar door te geven, blijft de brief. De briefwisseling kan men zien als een overkoepelend, belangrijk medium waarin de meest uiteenlopende zaken werden weergegeven. Indien ze het niet uitgeschreven kregen, tekende men wat men wilde zeggen. De specifieke overdrachtsmethode van de film is door middel van verhaaltjes te maken voor het thuisfront. Deze verhaaltjes geven speciale activiteiten weer. Het typische aan de foto's is dat men ze in twee groepen kan splitsen: de geposeerde – gemaakte - foto en de natuurlijke foto. De eerste categorie heeft vooral als functie om expliciet de toestand van de familie op gebied van gezondheid en samenhang te tonen. De tweede categorie heeft als doel om de leefwereld te reconstrueren.

Terwijl elke bron zijn eigen overdrachtfunctie had, wilden ze alle drie meestal hetzelfde tonen. De brief, film en de foto dienden om de thuisblijvers een beeld van de kolonie voor te schotelen. Hoe ze leefden, wat ze deden, hoe hun dagindeling was en dergelijke meer. De brief had bovendien als extra functie om vragen te stellen en allerlei bedenkingen te uiten. Dat de brief inhoudelijk de meeste informatie doorgaf, lijkt me evident. Wanneer er echter specifieke gebeurtenissen in de brieven belicht werden, vonden ze een weerslag in het beeld.

Het mag tevens duidelijk zijn dat de drie bestudeerde bronnen maar een deel van de gehele communicatie tussen de kolonie en het moederland was. Ook de manier van overdracht heeft hiermede te maken. Men kan mijn inziens stellen dat elke methode en elke overdrachtsmanier werd toegepast om de correspondentie staande te houden.

De drie bronnen hebben dus allen eenzelfde kenmerk, ze tonen namelijk de leefwereld van RH en MS aan door het vastleggen van de eigen 'gekleurde' visie (de denkwereld) op de feiten. Deze visie die zij aan het thuisfront doorgaven, kreeg meestal een feedback via de brief of de foto. Het is deze feedback die de visies van RH en MS verder openbreekt en becommentarieert. Hoe zag nu echter hun leefwereld eruit en hoe beleefden ze hem?

De koloniaal
en zijn gezin
onder de loep
genomen

1. Een biografische schets tussen 1947 – 1961¹⁰¹

RH wordt geboren op 1 september 1922 te Antwerpen als eerste kind van Petrus Franciscus (“Frans”) Hermans (technisch bediende) en Joséphine Maria Francisca (“Josfin”) Janssens.

Hij werkt in 1942 en 1943 als jobstudent in de mijnen om zo ervaring op te doen voor zijn later professioneel leven. Hij besluit echter nooit meer in een mijn te werken.

Van 12 januari tot 12 november 1945 trekt RH als oorlogsvrijwilliger met het 1st Belgian Field Regiment R.A. (Brigade Piron) British Liberation Army, naar het front in Raamsdonk aan de Maas in Nederland, in de functie van radio-operator. Na de wapenstilstand als bezettingsleger in Selm (Dortmund) gelegerd.

31 juli 1946 treedt RH te Bunsbeek in het huwelijk met Marie-Thérèse SANDERMANS, (letterkundige regentes), geboren op 15 november 1922 te Bunsbeek.

Op 11 januari 1947 behaalt hij tijdens een uitzonderlijke examenzitting voor oorlogsvrijwilligers het diploma van burgerlijk ingenieur mijnbouwkunde.

18 Maart 1947: RH vertrekt alleen naar Belgisch – Congo, Samuda (nabij Stanleyville - Angumu) voor de firma ‘Société Minière de Bafwaboli’ (SOMIBA). Hij dient prospectie naar goud en tinsteen te doen.

Hij heeft een stage in de goudbergen van Kilo – Moto, nabij Tabili achter de rug. Op 04/05/1947 eindigt de stage en kan RH terug gaan naar Samuda voor het echte prospectiewerk.

¹⁰¹ Buiten het briefbestand is deze tijdslijn tot stand gekomen door volgende bronnen:

- HERMANS (D. R.), Geschiedenis Hermans – Deel geschiedenis René Hermans, Kontich, eigen mémoires, s.d., 154 p.

- Archief van het Ministerie van Buitenlandse Zaken: Dossiernummer D36321 SPA (6184).

MS, ondertussen bevallen van haar eerste kind Elise “Liesje” (04/05/1947), scheept op 23/07/1947 in Antwerpen in op de ‘ms. Copacabana’, richting Matadi (Belgisch – Congo).

07/06/1948: RH en gezin zijn terug in België na het ontslag van RH.

14/07/1948 : geboorte van Jozefien “Fina “.

RH moet een algemene stage doen wil hij naar de kolonie. Deze stage start op 04/11/1948 en eindigt in januari 1949. Hij doorloopt de stage in het 7de mijnarrondissement van Luik.

Op 05/01/1949 wordt RH als hulpingenieur – inspecteur aangenomen door het Ministerie van Koloniën.

Om bij de dienst van ingenieurs – inspecteur te beginnen moet er nog een specifieke stage van 2,5 maand plaatsvinden. Deze zal in Vlaanderen (Antwerpen, Brussel en Gent) gebeuren.

Aankomst in de kolonie op 19/03/1949 met onmiddellijke start van een nieuwe stage te Leopoldstad.

Na vijf à zeven weken stage gelopen te hebben, verlaat RH en zijn gezin op 24 juni 1949 Leopoldstad met het rivierschip "Luxembourg" naar Francquihaven. Van daar reizen ze per auto verder door naar Elisabethstad.

Op 5 juli begint RH zelfstandig te werken in zijn nieuwe thuishaven Elisabethstad.

09/02/1950: geboorte van Miriam “Miriam”.

Geboorte van Johan “Johan” op 04/05/1951.

Op 01/04/1952 wordt RH definitief aangesteld als ingenieur - inspecteur.

-
- RH verlaat op 04/07/1952 met zijn gezin Belgisch – Congo om in België zijn statutair verlof op te nemen. Ze zullen zes maanden in Nethen wonen.
  - Geboorte van Eduard “Ward” op 01/10/1952.
  - RH scheept op 30/12/1952 met zijn gezin in Antwerpen in op de ‘Baudouinville’ richting Lobito (Angola). Vandaar rijden ze met de trein verder naar Elisabethstad.
  - Geboorte van Anne “Anne” op 22/07/1955.
  - Op 05/03/1956 verlaat de familie Hermans weer de kolonie om op statutair verlof te gaan. Ze zullen een huis huren in Middelkerke. Op dezelfde dag wordt RH gepromoveerd tot eerstaanwendend ingenieur – inspecteur.
  - Het gezin scheept in Antwerpen in op de ‘Elisabethville’ richting Lobito (Angola) op 01/09/1956. Op 17/09/1956 komen ze aan in Dilolo (grens Belgisch – Congo en Angola)
  - Geboorte van Hilde “Hilde” op 08/09/1957.
  - Geboorte van Godelieve “Lieve” op 11/10/1959.
  - Ze verlaten Belgisch – Congo op 04/01/1960 om op statutair verlof te trekken.
  - Op 31 juli 1960 komt er door middel van een Koninklijk Besluit (dat pas op 11/06/1969 wordt uitgevaardigd) een officieel einde aan de koloniale loopbaan van RH. Tezelfdertijd wordt hij bevorderd met de graad van ‘Directeur van het kader van de Arbeid’.¹⁰²
  - RH vertrekt als vrijwilliger terug naar Congo op 28/08/1960 voor drie maanden.
  - 04/12/1960: Aankomst in Zaventem met drie Congolezen die op aanvraag van RH stage in België komen lopen.

¹⁰² Ministerieel Besluit 94.140

— Op 1 januari 1961 wordt RH aangenomen bij het Bureau voor Technische Controle P.V.B.A. Het is belast met de inspectie van voertuigen ingeschreven in het arrondissement Antwerpen. Bij dit bedrijf zal RH nog 26 jaar werken als technisch directeur.

2. Hun leefwereld in de kolonie

De opbouw van ‘de leefwereld’ zal in zekere zin de biografie in een uitgewerkte vorm zijn. Er moet ook op worden gewezen dat wat hier wordt weergegeven de leefwereld van RH en MS is, gezien doorheen hun bril. Dit omdat het ARDH de basis blijft. Weliswaar is het de bedoeling dat men dit standpunt koppelt met DEEL II, de algemene context.

De rest van DEEL IV zal als volgt opgevat worden: eerst kijken we naar het beroep van RH. Dit is immers de reden waarom de familie naar Belgisch – Congo trok. Ten tweede bestuderen we hoe MS en de kinderen zich verhouden in de kolonie. Na deze uiteenzetting gaan we concreter en bestuderen we het ‘Wonen’. Hier op volgend bespreken we de term ‘Gezondheid’ in de breedste zin van het woord. Daarna schakelen we over op de algemene term ‘Banden en Contacten’. Dit houdt een bespreking in van de contacten met de blanken onderling, tegenover de Congolezen en andere aspecten die met België te maken hebben en die in hun koloniale leefwereld zijn binnenkomen. Na ‘Banden en Contacten’ volgt er een blik op de omgang met ‘Religie’, ‘Fauna’, ‘Economische aspecten en grondspeculaties’, ‘Kleding’, ‘Voeding’ en ‘Ontspanning’. Een van de laatste aspecten dat besproken zal worden, is het ‘Transport’ van, naar en in de kolonie. Dit omdat transport een essentieel onderdeel van het leven in de uitgestrekte kolonie was. Een voorlaatste facet is ‘Het einde van het koloniale avontuur door de onafhankelijkheid’. Het uitgebreider bespreken van deze periode lijkt me opportuun omwille van de veranderingen die dit meebracht voor de familie Hermans. Hoe reageerde men hierop? Waarom keerde RH terug naar de kolonie? DEEL IV wordt geëindigd met een besluit dat volgt op de vraag wat de familie van RH en MS nu eigenlijk in hun brieven vanuit de metropool naar de kolonie stuurden. Wat wisten ze te vertellen en is er een onderscheid te bemerken tussen de families?

2.1. René Hermans zijn werkfunctie in Belgisch – Congo

2.1.1. De eerste periode: privé - bedrijf SOMIBA (1947-1948)

2.1.1.1. Een algemene schets

Het bedrijf Société Minière de Bafwaboli was gelegen in de Wetstraat 180 te Brussel. Het stond in het handelsregister ingeschreven onder het nummer 55.070. In Brussel had het bedrijf zijn administratieve zetel, in Stanleystad zijn sociale zetel. De gedelegeerd bestuurder van SOMIBA was professor E. Asselberghs.

Dit bedrijf en RH tekenen op 14/02/1947 een contract, waardoor RH verbonden is als bediende met het bedrijf. Het is een contract van beperkte duur, namelijk voor drie jaar. Nadien waren er mogelijkheden om het te verlengen. In dit contract wordt tussen beide partijen overeengekomen dat de jaarlijkse vergoeding voor RH het eerste jaar een bedrag omhelst van 125.000 Belgische frank. Het tweede jaar zou dit al 133.000 franken bedragen, het derde jaar 140.000 franken. Tevens wordt overeengekomen dat SOMIBA de kosten en de lasten zal dragen van de persoonlijke bagage van RH, dit tot een maximum van 250 kg. Deze bagage wordt met de boot naar Belgisch – Congo verstuurd.

In het contract staat ook een clause met betrekking op de partners van de werknemers. MS mag pas na zes maanden haar man vergezellen. RH zal dus de eerste maanden na zijn vertrek alleen zijn. Voor de achtergelaten partner wordt er wel een Financiële regeling getroffen. Elke maand zal er van het loon van RH 3000 franken worden afgehouden en op een rekening in België worden gestort. Zodoende kan MS financieel verder tot ook zij vertrekt naar de kolonie. Er was een belangrijke reden waarom de partner pas later mag overkomen. Dit is wanneer de man zijn werk toch niet zou zien zitten en naar huis wil weerkeren. In dit geval dient de maatschappij slechts een enkele reis naar België terug te betalen. Niet alle bedrijven hadden dit soort maatregel in hun contract. Er heerste immers verdeeldheid over het feit of

men de vrouw al dan niet snel moest verenigen met haar man. Een voordeel om de vrouw in de kolonie binnen te brengen was dat men geloofde dat de vrouw stabiliteit zou brengen bij de man.¹⁰³ Anders geformuleerd: de vrouw gaf aan de kolonie een verfijnder, beschaafder en Europeser uitzicht.¹⁰⁴

RH vertrekt naar Leopoldstad op 18/03/1947. Daar moet hij tot 27 maart wachten om de eerstkomende, aansluitende vlucht te nemen naar Stanleystad. Het contract van 14/02/1947 eindigt echter in juni 1948 wanneer RH zijn ontslag indient. Op 07 juni 1948 is hij met MS en hun eerste kind terug in België te Melsbroek. Van het uitbouwen van een bloeiende carrière bij SOMIBA zal dus niets in huis komen. Zijn carrière duurde welgeteld 15 maanden.

2.1.1.2. Het werken in de ‘brousse’

In het begin kent RH het beroep dat hij bij SOMIBA moet uitoefenen niet. In een brief aan RS op 12 februari 1947 beschrijft hij hoe hij hoogstwaarschijnlijk zes maanden met een groep Congolezen gaat rondtrekken in de regio van Angumu en aan prospectie moet doen.¹⁰⁵ Op 17 april begint hij effectief in de brousse te werken en beschrijft zijn werksituatie. Hij verblijft namelijk op 100 kilometer van Angumu in de goudbergen van Tabili, samen met een andere Belg uit Diksmuide. De Diksmuideling heeft de leiding over een kamp van 250 inlandse werknemers. In het kamp wordt goud gedolven. RH is daar om stage te lopen en te acclimatiseren. De stage eindigt op 4 mei. Hierna kan hij naar Mabuka - Samuda, waar hij een gelijkaardige leidinggevende functie gaat opnemen.

In Samuda stond RH aan het hoofd van een stam van ongeveer 160 leden. Zijn opdracht bestond grosso modo uit twee delen. Eerst moest hij prospecties naar goud houden in de nabije omgeving van Mabuka (ligt vlakbij Samuda). Na drie maanden verhuisde hij samen met de werknemers naar Samuda om een tinuitbating te exploiteren.

---

¹⁰³ EYNIKEL (H.), *op.cit.*, p. 208.

¹⁰⁴ CLAES (G.), *Vergeeten levens onder de tropenzon. De blanke vrouw in Kongo, 1885 – 1940*, Leuven, KUL (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), 1980, p. 103

¹⁰⁵ Voor Angumu, zie kaart in bijlage ‘overzichtskaart van Belgisch – Congo’.

Prospectie houdt in dat in de bodemlagen op zoek wordt gegaan naar ertsen.¹⁰⁶ Het prospecteren gebeurde in het geval van RH altijd in een rivier. Hier werd gezocht naar alluviale goudresten. Na het opmeten en karteren van de rivier,¹⁰⁷ werden stalen uit de rivier genomen. Deze stalen werden dan 's avonds met een behandelingstechniek gecontroleerd op goudresten. Vandaar ook RH's stage in Tabili. Wanneer (vlak voor de komst van MS) blijkt dat het goud niet de moeite waard is om te exploiteren, krijgt RH zijn tweede opdracht in Samuda.

Deze tweede opdracht bestaat uit een tinuitbating dat als doel had het bekomen van cassiteriet of tinsteen. Dit natuurlijke tinoxide (SnO₂) is de belangrijkste natuurlijke tinerts die men vindt. Het wordt vooral in de industrie verwerkt.¹⁰⁸ Het maken van zo een tinuitbating is een werk van maanden. Dit wordt duidelijk wanneer MS na een zware storm op 13 november 1947 naar huis schrijft: *"(...) z'n sluizen, z'n aangelegde waterlopen en al de voorbereidselen voor het echte werk, namelijk ontmijnen en wassen van tin, waren bijna dooreen- en weggespoeld, 't verliep nog goed; maar uit sommige putten die zij graven, van 7 à 8 m diep, moeten ze eerst 2 dagen water uitscheppen (...)"*¹⁰⁹ (sic). De sluizen waarvan sprake is, dienen 'om de uitgeschopte tinsteen te zuiveren'.¹¹⁰ (sic) Niet alleen MS beschrijft wat ze ziet, ook RH vertelt aan zijn grootouders hoe hij tewerk gaat. Zo vertelt hij hoe ze een dam in klei hebben gemaakt om een riviertje af te sluiten om zo het nodige water te bekomen voor de tinuitbating. Dit water loopt dan via een lange gracht of 'race' langs de heuvels naar het 'werk'.

Concreet werkte de tinuitbating als volgt: eerst werd er aan prospectie gedaan. Indien er voldoende ertsen waren, werd de rivier hogerop afgesloten door een dam. Via een 'race' werd het water dan aangevoerd naar de plaats van ontginning. Dit impliceert dat de bedding van de rivier droog komt te liggen. De bedding van de rivier is immers de plaats van ontginning. Door de juiste hellingsgraad te berekenen, voerde men het water voldoende snel aan. Een race eindigde in een sluis. Een sluis is een verbreding waarin er horizontale schotten zijn aangebracht. Hier gooide men de grond met de vermoedelijke ertsen in. Doordat de ertsen zwaarder zijn dan grond, blijven de ertsen achter de schotten liggen en spoelt de grond weg.

---

¹⁰⁶ CLAES (S. J.), (red.), *op.cit.*, p. 1566

¹⁰⁷ PEELE (R.) (eds.), *Mining engineers handbook*, NY, John Wiley & Sons, Inc., 1944, p. 17-17 tot 17-20

¹⁰⁸ TAGGART (A. F.), *Handbook of mineral dressing: ores and industrial minerals*, New York/London, John Wiley & Sons, Inc.; Chapman & Hall, Limited, 1947, p. 2-223

¹⁰⁹ Brief 13/11/1947 van MS naar haar familie te Bunsbeek

¹¹⁰ *Ibid.*

De sluizen werden daarna geregeld geledigd.¹¹¹ Om dit rendabel te maken, is een hoge opbrengst noodzakelijk. Door de wisselvallige weersomstandigheden en de gebrekkige kennis komt er echter te onregelmatig water door de gracht om de tinnuitbating op volle toeren te laten draaien.

Waar zorgde RH – uitgezonderd het ontginnen en prospecteren van tinsteen – nog voor? Vooraleerst liet RH, om de toegankelijkheid tot het gebied te kunnen verzekeren, de voetweg van Angumu tot Samuda verbreden tot een weg die berijdbaar was met de auto of vrachtauto. Langs deze weg liet RH twee dorpjes stichten: Samuda zelf en Dunga (5km van Samuda, meer in de richting van Angumu). Op financieel gebied stond hij in voor de uitbetaling van de lonen (in geld en natura, bijvoorbeeld eten of een kapmes) en de voedselvoorziening. Deze laatste bestond uit verschillende aspecten. Hij voorzag de werknemers tweemaal per week van een rantsoen (rijst, zout, vis en olie) en vleesreserves. Deze reserves vulde hij aan door middel van jacht. Op geregelde tijdstippen openden MS en hij ook een winkeltje. Hier verkochten ze tweedehands kleren, alcohol, zeep, tabak, petroleum etc. Om de Congolezen te laten communiceren met andere stammen, zorgde RH er bovendien voor dat zij opnieuw een ‘gong’ of ‘tamtam’ hadden. Een ander element dat RH liet verwezenlijken was het maken van nieuwe waterputten. Door een communicatiefout binnen de stam werd de waterput met drinkbaar water ook gebruikt om zich te wassen, wat vele zieken als gevolg had en de nood naar nieuwe putten deed ontstaan. Een laatste feit dat genoemd werd, was het bouwen van nieuwe hutten voor de werknemers en het afwerken van een eigen huis in Dunga. Dit huis zal hij echter nooit bewonen.

Het mag duidelijk zijn dat de functie van RH niet alleen het ontginnen van tinsteen was, maar ook het organiseren van een volledig dorp en toebehoren. Bovenop het organiseren van deze mini – maatschappij moesten cijfers behaald worden. Om deze maatschappij te kunnen leiden en organiseren, leerden zowel RH als MS de plaatselijke taal, het ‘Kingwana’¹¹². In hoeverre zij dit vlot konden spreken is onbekend.

2.1.1.3. Het einde van de privé-carrière

---

¹¹¹ PEELE (R.) (eds.), *op.cit.*, p. 10-539 tot 10-544

¹¹² Kingwana, eigenlijk Kiswahili, tot de Bantoetalen behorende voertaal, gesproken in geheel Oost - Afrika (“Kingwana” Encarta - Encyclopedie 2000 - Winkler Prins. 1993-1999.)

Door de hoger weergegeven, onvoorziene omstandigheden en het ontbreken van de nodige kennis bij RH (wat hij zelf toegeeft: “*Iets waar ik niets van af wist en waar ik totaal van de vele raadplegingen der zwarten afhankelijk was.*”¹¹³), gaat het werk te traag vooruit. Een maandelijkse productie tussen de 200 en 600 kg cassiteriet vindt de afgevaardigde bestuurder Asselberghs in een schrijven ‘*dérisoire*’¹¹⁴. Dit, gecombineerd met het leiden van het kamp, zorgt ervoor dat RH een afkeer van zijn werk begint te krijgen. Hij meende niet dat zijn diploma overeenstemde met zijn taken en dat hij verdienste naar werk kreeg.

Daarenboven kwam de voortdurende drang naar streefcijfers. Om dit cijfer te behalen werkten RH samen met zijn werknemers van zonsopgang tot zonsondergang. De druk die op de inlandse werknemers moest worden uitgeoefend, de voortdurende klachten en loze beloftes uit Stanleystad, doet RH besluiten het op te geven. De twee druppels die de emmer doen overlopen, zijn van totaal verschillende aard. Ten eerste werd RH verplicht het huis, dat hij zelf had opgebouwd, af te geven aan een oudere blanke werknemer. Dit net op het moment dat het af was. De tweede gebeurtenis is wanneer MS ziek werd en genoodzaakt werd naar Stanleystad te trekken voor verzorging. RH wilde haar vergezellen maar kreeg de toelating niet. Op het moment dat hij zich eveneens ziek meldt, gaat de bal aan het rollen. RH zal naar Angumu overgeplaatst worden waar hij het werk van landmeter krijgt opgedragen. Eind mei aanvaardt SOMIBA zijn ontslag en zijn RH en MS blij dat ze naar België kunnen terugkeren.

Na de terugkeer van het gezin in de metropool, solliciteert RH opnieuw bij internationale bedrijven, echter zonder gevolg. Via abbé Dieudonné Bourguignon¹¹⁵ zal hij in contact kunnen treden met de overheid, die hem een functie aanbiedt bij de Tweede Algemene Directie, Technische inspectie.

Hoe RH zijn gezin kan onderhouden tussen begin juni en begin november (wanneer men ervan uitgaat dat zijn stages betaald zijn), is me niet erg duidelijk. Leefden zij van het gespaarde loon van RH? Of van de verkoop van een stuk weidegrond? Dit stuk schonken de ouders van MS ooit en werd door RH en MS verkocht voor 40.000 franken in september 1948. Hoe ze overleefden is dus niet verklaarbaar op basis van het archief. Het is echter wel zeker dat de familie opnieuw in Boechout woont.

---

¹¹³ Brief 22/03/1948 van RH naar Prof. E. Asselberghs

¹¹⁴ Brief 26/03/1948 van Prof. E. Asselberghs naar RH

¹¹⁵ Aalmoezenier van de vroegere jeugdbeweging waar RH lid van was.

2.1.2. De tweede periode: arbeidsingenieur – inspecteur van het Gouvernement - Generaal van Belgisch – Congo (1948-1960)

2.1.2.1. Inleiding

De officiële periode dat RH werkzaam was bij de overheid, meerbepaald de technische inspectie van de Tweede Directie, begon op 05/01/1949 (aangenomen door het Ministerie van Koloniën, effectief tewerkgesteld in Elisabethstad op 5 juli 1949) en eindigde 31/07/1960.¹¹⁶ In deze periode heeft hij drie maal promoties gekregen. Zijn eerste promotie is de definitieve aanstelling als ingenieur – inspecteur, zijn tweede promotie is de bevordering tot eerstaanwendend ingenieur – inspecteur op 05/03/1956. De derde en laatste promotie is eerder een symbolische bevordering die RH de titel verleent van ‘Directeur van het kader van de Arbeid’. Symbolisch omdat de bevordering met een KB wordt goedgekeurd in 1969 en er op dat moment geen Belgische administratie meer aanwezig is in de kolonie.

De vergoeding van RH was ook veel hoger bij de overheid dan bij het privé-bedrijf SOMIBA. In 1949 is zijn basisjaarloon 294.500 franken. Elf jaar later is dit loon gestegen tot 388.740 franken. Hierbij komen dan nog bonussen en kilometervergoeding voor de autoreizen boven op. Zoals verder duidelijk zal worden, was een loopbaan bij de Belgische overheid in de kolonie een goede zaak. Ambtenaren en beambten verdienden ongeveer 40 tot 75% meer dan wanneer ze eenzelfde loopbaan in de metropool zouden uitvoeren. Daarbovenop kwamen nog andere voordelen. Zo zal RH een gratis woonst krijgen, gratis vervoer van en naar de kolonie voor hem en zijn gezin, een gezinstoelage, zes maanden betaald verlof in België na elke drie jaar dienst en een vergoeding van alle medische, chirurgische, dentale en farmaceutische zorgen voor al de gezinsleden.¹¹⁷

---

¹¹⁶ Gebaseerd op zijn dossier uit het archief van het Ministerie van Buitenlandse Zaken. Zijn terugkeer naar de kolonie wordt op het einde van dit deel behandeld.

¹¹⁷ COLMAN (G.), Naar een elite voor de gewestdienst van Belgisch-Kongo en Rwanda-Urundi. De studenten van de Koloniale Hogeschool te Antwerpen (1920-1962), Gent, RUG (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), 1987, p. 84

In een schrijven naar zijn vader legt RH op 15 januari 1950 zijn werkuren en verlofsysteem uit. *“De bureau - uren zijn de volgende: van 7 uur 30 tot 12 en van 14 uur tot 16 uur 30. 's Zaterdag is het om 12 uur afgelopen. Dit jaar vallen er 12 door ons gevierde feestdagen in de week. Daarenboven hebben we recht op 15 dagen per jaar.”*¹¹⁸ (sic) Dit uurrooster is echter theoretisch, RH stelt immers dat hij onafhankelijk is van dit rooster. Volgens hem is zijn directeur in Leopoldstad tevreden wanneer het werk gedaan is. Om toch zijn werk rond te krijgen is RH de eerste op het bureau, maar ook de eerste weer weg. Soms werkt hij thuis nog verder.

Concreet beschrijft hij zijn werk als een typisch werk bij de staat: veel papierwerk en veel in het dubbel, soms zelfs in het zeven of acht dubbel te schrijven. Dit papierwerk bestaat uit rapporten, voorstellen, reisroutes, verslagen... Buiten dit papierwerk op het bureau in Elisabethstad moet hij veel op controle gaan.

2.1.2.2. De inspectiereizen: een archetype als voorbeeld

Zoals in ‘DEEL II Algemene context’ al kort aangehaald, moest RH geregeld op inspectieronde. Tijdens deze reizen controleerde hij de technische installaties van bedrijven en fabrieken. Zelf noemde hij deze reizen ‘inspectiereizen’. Wanneer het enigszins kon, gingen MS en de kinderen mee. Van deze werktochten werden dan (zeker voor de kinderen) vakanties gemaakt. Deze reizen hadden als groot voordeel dat zowel RH en MS als hun kinderen veel van de provincies Katanga en Kasai zagen. Wie RH vergezelde op zijn reis hing volledig af van de situatie. Het is dus niet het geval dat iedereen altijd mee op inspectiereis ging.

Enkele factoren bepaalden op cruciale wijze of een inspectiereis al dan niet zou slagen. Een eerste factor dat in grote mate invloed had, was het type seizoen. Wanneer het regenseizoen was, waren de wegen meestal onberijdbaar of zeer modderig, waren bruggen weggespoeld, stond het water te hoog om een brug veilig te passeren... Met de toenmalige zware

---

¹¹⁸ Brief 15/01/1950 van RH naar familie in Leuven

Amerikaanse auto's was het problemen troef. Deze beschrijving lijkt een zeer pessimistische visie over de infrastructuur. Toch is niets minder waar. Van de vijftig miljard Belgische frank die diende voor het tienjarenplan, werd 44% uitbesteed aan infrastructuur. Het aantal spoor -, water - en autowegen steeg spectaculair in de jaren '50.¹¹⁹

Een tweede bepalende factor is de auto zelf. Het gebeurde meermaals dat RH naar huis schreef dat hij een dag of twee vertraging had omdat er problemen waren aan de auto. Hij kon ze echter altijd zelf oplossen of tijdig bij een garage of werkpost geraken. De problemen aan de auto kon van allerlei aard zijn, maar het onderdeel dat blijkbaar het meest frequent de geest gaf, was de vering. Op zich is dit natuurlijk niet verwonderlijk wanneer men bekijkt met welke auto men over de zandpistes reed.

De inspectiereizen werden allemaal grondig voorbereid. Concreet houdt dit in dat RH een route uitstippelde aan de hand van de bedrijven of fabrieken die hij ging controleren. De nodige instanties van deze instellingen en verblijfplaatsen werden verwittigd wanneer hij zou langskomen. Deze verblijfplaatsen konden zowel hotels, als missieposten, als kennissen zijn. Dit omwille van het beperkte aantal hotels.¹²⁰ Tevens werden zijn oversten ingelicht om aan te tonen wat en wanneer hij iets ging bezoeken. Tijdens deze inspecties moest RH als extra controle een 'feuille de route' laten aftekenen. Niet alleen de nodige instellingen werden op zijn aankomende tocht gewezen, ook de familie in de metropool werd gewaarschuwd.

Na de terugkeer van een inspectiereis diende RH op zijn bureau de verslagen van zijn controles te typen en de nodige instanties van de resultaten op de hoogte te brengen. RH had ook de gewoonte om – vooral wanneer men in tweede instantie van de inspectiereis een familie-uitstap maakte – een heel reisverslag op te stellen. Dit 'dagboek' geeft een goed beeld van de gebeurtenissen tijdens een inspectieronde. Toch kan men hier niet uit halen wat en hoe RH iets controleerde. Daar vertelt hij in zijn verslagen voor de familie weinig tot niets over. Enerzijds is dit te begrijpen, de familie is eerder geïnteresseerd waar het gezin naar toe trok, wat ze bezochten en hoe ze het maakten, dan in een specifieke inspectie.

Om bovenstaande te praktiseren, is een van de reizen gereconstrueerd. De reis loopt (in theorie) van 12 april tot en met 27 mei 1950. Het is een van de eerste inspectiereizen die RH

---

¹¹⁹ VERLINDEN (P.), *Weg uit Congo: Het drama van de kolonialen*, Leuven, Davidsfonds, 2002, p. 34

¹²⁰ CLAES (G.), *op.cit.*, p. 82

onderneemt.¹²¹ De deelnemers aan de reis zijn RH, MS, hun twee oudste kinderen ‘Liesje’ en ‘Fina’ en hun boy Ndoni. Miriam, het jongste kind werd voor deze periode in een kinderdagverblijf opgenomen. RH geeft in zijn reisverslag weer hoe ze van het ene ‘guesthouse’ naar het volgende hotel of missiepost rijden. Soms beschrijft de ‘pater familias’ deze uitvoerig, andere vermeldt hij maar kort. Eveneens vermeldt hij consequent het aantal afgelegde kilometers, de tijd en de belangrijkste overnachtingen. Anekdoten van andere blanken of gebeurtenissen kleuren het verslag. Zo haalt hij de ontmoeting met een buur uit Leuven aan.

Niet alleen beschrijft RH consequent welke steden hij heeft aangedaan en hoe die er uitzien (heel kort weergegeven), hij schetst ook de problemen op gebied van infrastructuur. Zo zal hij een opgebroken brug treffen waardoor hij ver moet omrijden, is de weg soms zo glad en modderig dat zijn auto onbestuurbaar wordt en ongecontroleerd doorschuift, hij beschrijft de wegen door de brousse... Zijn beschrijvingen zijn altijd heel kort, maar zeer accuraat en voldoende duidelijk om er zich iets van voor te stellen.

Ook de autoproblemen komen uitvoerig ter sprake. Deze maal zijn de problemen te wijten aan het tanken van vervuilde benzine en het haperen van een benzinepomp. RH was echter op autoproblemen voorzien, in het begin van het verslag meldt hij immers dat hij veel reservestukken en werkmateriaal voor de auto meeneemt. Uit het verslag blijkt maar al te goed dat men zichzelf uit de nood moest helpen om het einddoel te bereiken. Zo stelt hij voor aan zijn boy “(...) *we zullen moeten rijden zonder pomp en een bus essence boven op de auto zetten met een darmpje naar de carburator toe zoodat de naphte er door de zwaartekracht in loopt.*”¹²² Aangezien deze manier van rijden niet erg evident is en omdat het voor de boy zwaar werk was om de bus vast te houden, vallen ze na 100 meter weer stil. Toch zullen ze ‘s avonds laat met hun defecte auto in het dichtstbijzijnde dorp aankomen. In dit dorp kunnen ze hun auto dan definitief repareren.

Niet te zien in de officiële reisroute, maar wel weergegeven in het reisverslag voor de familieleden in België is dat de familie Hermans tijdens deze inspectiereis langs Kabwe passeert. In Kabwe is het klein seminarie gevestigd van de paters Scheutisten. Op dat moment verblijft RS, de broer van MS in deze missiepost. RH vertelt in het verslag weinig over de

---

¹²¹ Voor het officiële reisdocument, zie bijlage ‘Projet d’une tournée d’inspection dans les provinces du Katanga et du Kasai.’

¹²² Brief 29/05/1950 van RH naar familie in Bunsbeek

ontmoeting met RS. Dit komt omdat hij zijn verslagen in het drievoud typt door middel van doorslagen. MS vult onderaan de verslagen dan informatie bij die specifiek bedoeld is voor de bestemmingen. De familie van MS krijgt zo meer informatie over de toestand van RS dan de familie van RH. Na enkele dagen in Kabwe te zijn verbleven, rijden ze via de nog te controleren bedrijven naar huis.

Tijdens deze laatste etappe naar huis, zetten ze Ndoni op de trein. Zodoende was deze sneller terug in Elisabethstad en kon hij het huis voorbereiden op hun aankomst. Een dag voor de officiële thuiskomst komen ze na een zeven weken durende tocht van 5000 kilometers weer thuis. Omdat de correspondentie in deze periode ook niet stil stond (*“Weer gelukkig thuis vonden we’n hele hoop brieven, papieren en gazetten dat de hele gang vol lag.”*¹²³(sic)), begint MS onmiddellijk de aangekomen post te lezen en te beantwoorden. In de brieven vertelt ze de ervaringen van haar reis en over het bezoek dat ze aan haar broer, RS heeft gebracht, over het terughalen van Miriam uit het kinderdagverblijf en over alledaagse andere nieuwtjes, waaronder het verongelukken van een medekaartspeler met zijn moto.

2.2. Zijn vrouw...

MS, zijn de initialen die staan voor Marie-Thérèse SANDERMANS, haar roepnaam is echter ‘Mia’. Ze werd op woensdag 15 november 1922 te Bunsbeek geboren als jongste dochter in een gezin met al drie kinderen. Haar ouders waren Eduard en Louise Smolders, beide wonende in Bunsbeek en landbouwer van beroep. Op 10 oktober 1944 studeerde ze als

---

¹²³ Brief 27/05/1950 van MS naar haar familie te Bunsbeek

letterkundige regentes af in Heverlee. Als een ‘goede vrouw’ uit de jaren ’50 volgde ze haar man overal, zodat deze een geslaagde carrière zou kunnen uitbouwen.¹²⁴ Ze voert haar belofte plechtig uit en staat haar man zoveel als mogelijk bij. Tevens neemt ze het hele huishouden en de opvoeding op zich. Haar opvoedingspatroon dat in het bronnenmateriaal tot uiting komt, is het patroon dat perfect bij de naoorlogse periode past. Concreet houdt dit drie verschillende zaken in. Ten eerste draagt de vrouw een grote verantwoordelijkheid inzake de karaktervorming van de kinderen. Dit houdt in dat ze de kinderen eigenschappen als solidariteit, religie, orde, spaarzaamheid, gehoorzaamheid etc aanbrengt. Ten tweede is zij verantwoordelijk voor de gezellige, huiselijke sfeer in een net huis. Dit houdt ook in dat zij dient te zorgen voor een thuis door het aanhalen van de familiebanden tussen de kinderen onderling en tussen de vader en de kinderen. Ten derde moet de vrouw een doelmatige strenge en rechtvaardige opvoeding geven.¹²⁵

Eynikel en Claes geven beiden in hun werk mee dat veel vrouwen terugkeerden naar hun thuisland omdat ze de drukkende sfeer van het klimaat niet aankonden. Ook wordt er bij beiden melding gemaakt van vrouwen die uit verveling tegen elkaar proberen op te scheppen met producten en sociale status. Dat MS het – ondanks het klimaat –wel volhield in de kolonie bewijzen de brieven, films en de foto’s. Over het pochen tegen andere vrouwen is niets te merken in het bronnenmateriaal. Wat wel opvalt is dat MS zichzelf en haar gezinsleden deftig wil doen overkomen en dat ze leeft naar de sociale status van haar man. Maar of men dit gelijk kan stellen met verwaandheid, boven hun stand leven of jaloezie kan niet met zekerheid gezegd worden. Een argument contra de voornoemde stelling van Eynikel en Claes is dat MS in haar brieven naar haar in België verblijvende kinderen pleit voor soberheid, gehoorzaamheid en eenvoud. Omdat ze via de brief deze waarden probeert door te geven, denk ik dat men er van kan uitgaan dat zij deze waarden zelf geïncorporeerd had. Bovendien zou ze haar geloofwaardigheid ten opzichte van haar kinderen verliezen als ze zelf niet doet wat ze hen wil leren.

2.2.1. De verveling

---

¹²⁴ VERLINDEN (P.), *op.cit.*, 2002, p. 36

¹²⁵ DEPAEPE (M.), *De pedagogisering achterna: Aanzet tot een genealogie van de pedagogische mentaliteit in de voorbije 250 jaar*, Leuven/Leusden, Acco, 2003, p. 238

*“Met de buurvrouw kan ik geen praatjes voeren, in de winkel of in de stad kan ik niets vernemen, want ik kom niet buiten huis en ik zie hier heel weinig. Als ik men hart rechteit mag spreken, dan kan ik u wel verklappen, dat het leven hier saai en eenzaam is en dat ik me de laatste tijd al’n beetje verveelde.”*¹²⁶ (sic) Dit bericht dateert van 16 december 1947. MS zit op dat moment nog maar 4 maanden bij haar man in Samuda. Om haar tijd te doden vroeg ze haar zussen naaipatronen, bloemzaden en dergelijke meer op te sturen. Met de zaden legde ze een tuintje aan bij het huis in Dunga dat ze zouden bewonen en probeert ze een eigen groentetuintje in Samuda te maken. Voor de rest van de tijd houdt ze zich bezig met het lezen van boeken en tijdschriften, brieven schrijven en naar de werken van RH te gaan kijken. Haar levenspatroon komt perfect overeen met wat andere vrouwen in kleine posten deden in de kolonie.¹²⁷

Wanneer men deze beginperiode vergelijkt met hun latere periode in Elisabethstad, zijn er enkele verschillen merkbaar. Zo steeg het aantal mogelijkheden om sociale contacten te leggen, waren er meer ontspanningsmogelijkheden en winkels.¹²⁸ Ondanks deze mogelijkheden blijven de tuin en het huishouden de meeste tijd vragen. Zeker het huishouden gaat in het leven van MS een belangrijkere plaats innemen. De oorzaak ligt in de eerste plaats in de betere leefomstandigheden en de daaraan gekoppelde grotere drang naar luxe en ten tweede de opeenvolgende geboortes van hun kinderen.

2.2.2. De opvoeding van de kinderen en het huishouden

Het opvoeden van de kinderen slorpte ongelooflijk veel tijd op. Niet alleen door het aantal van de kinderen, maar ook door de omstandigheden. Wanneer MS met ‘Liesje’ in Samuda verblijft, heeft MS de handen vol om haar kind in hygiënische omstandigheden te verzorgen. In de wanden van de hut kruipen wel eens slangen en mieren. Kakkerlakken kruipen overal op en onder, malariamuggen maken het leven ondraaglijk, een deftige wasgelegenheid was er

---

¹²⁶ Brief 16/12/1947 van MS naar haar familie te Bunsbeek

¹²⁷ CLAES (G.), *op.cit.*, p. 100

¹²⁸ EYNIKEL (H.), *op.cit.*, p. 165, 198

niet... Wanneer deze omstandigheden verbeteren doordat ze in Elisabethstad in een ‘volwaardig’ huis gaan wonen, stijgt het aantal kinderen. Een moeder die haar taak ernstig opnam, had haar handen meer dan vol met het in de gaten houden van haar kroost.¹²⁹ Zowel in Samuda als in Elisabethstad zal MS kunnen rekenen op de hulp van boys. Zover het bronnenmateriaal er over bericht, heeft MS echter nooit gebruik gemaakt van mami’s of chi – chi’s.¹³⁰ De boys verrichtten dus ander huishoudelijk werk. De relatie tussen MS en haar personeel zal besproken worden onder het onderdeel ‘boys’.

Ondanks dat de omstandigheden in Elisabethstad verbeteren, zijn er nog gevaarlijke en kindonvriendelijke situaties. Zo is er sprake van het verwijderen van een slangennest uit de tuin en ander ongedierte (waaronder een schorpioen) uit het huis. Op sanitair - hygiënisch gebied is er natuurlijk wel een duidelijke vooruitgang gezien de nabijheid van de grote stad en de hierop afgestemde woonst. Wanneer de familie Hermans de kolonie in 1960 verlaat, heeft het koppel acht kinderen, vanwaar de oudste 13 jaar en de jongste nog net geen twee maanden.

Behalve het huishouden hield de vrouw des huize zich bezig met correspondentie. Zoals in het hoofdstuk over de methodologie al aangehaald, was het de vrouw die hoofdzakelijk de correspondentie met het thuisfront verzorgde. Zij schreef de brieven en zorgde er meestal voor dat ze verstuurd geraakte. RH zette zich maar sporadisch achter pen en papier.

Ten slotte zorgde MS ook voor de kleding van de kinderen en haar man. Deed ze dit graag, vond ze het noodzakelijk, is het omdat ze de eigenschap ‘spaarzaamheid’ wenste door te geven aan haar kinderen of was het nodig uit financiële overweging? De juiste beweegreden is niet duidelijk, maar MS herstellde veel kleren, hergebruikte kleren en maakte uit oude kleren van haar of haar man nieuwe kleren. Wanneer Johan op 18 mei 1958 zijn communie doet, schrijft RH naar huis: “*Vandaag deed Johan zijn eerste Kommunie. Hij was heel schoon in zijn wit kostuum dat ik over 31 jaar droeg ter gelegenheid van de trouw van tante Marie. (...) Als Ward niet te dik wordt zal die het toekomend jaar eveneens kunnen aandoen. Het wordt een echt familiestuk. (...)*”¹³¹ (sic)

---

¹²⁹ CLAES (G.), *op.cit.*, p. 95

¹³⁰ mami’s: inlandse kinderverzorgsters; chi – chi’s: kleine jongens als oppassers, in EYNIKEL (H.), *Op.cit.*, 1983, p. 203

¹³¹ Brief 18/05/1958 van RH naar zijn familie in Leuven

Ondanks dat MS in Elisabethstad instond voor de dagelijkse leiding in het huishouden, impliceert niet dat ze niet veel uit huis kwam. Wanneer de mogelijkheid er was, trok ze samen met RH (en de kinderen) op inspectiereis. Niet alleen om iets van het land te kunnen zien, maar ook om haar man te vergezellen.

2.3. ... en hun kinderen

2.3.1. Algemeen

Van de acht kinderen van de familie Hermans zijn er vijf in Elisabethstad zelf geboren. Deze kinderen zijn Miriam, Johan, Anne, Hilde en ‘Lieve’.¹³² ‘Liesje’ en ‘Fina’ werden beiden geboren in het moederhuis in Tienen. De enige die in Leuven werd geboren is ‘Ward’. Zoals bovenstaande tijdslijn aanduidt werden er eerst drie meisjes geboren, dan twee jongens, dan terug drie meisjes. Vooral RH hoopte in het begin op een jongen.

Ook later hoopte hij op een evenwichtige verdeling tussen jongens en meisjes. Een grappige anekdote maakt dit duidelijk wanneer hun zesde kind geboren werd. Omdat de ouders er rotsvast van overtuigd waren dat het een jongen ging worden, hadden ze daarom geen meisjesnaam bedacht. Omdat het toch een meisje werd, kondigden RH en MS de geboorte van het kind aan met de ondertekening ‘naamloos’. Dit humoristisch aangepakte probleem werd echter snel opgelost waardoor het kind de naam ‘Anne’ kreeg.

Ook al hoopte RH in het begin op een groter aantal jongens in het gezin, toch zal hij ieder kind hetzelfde behandelen en altijd even gelukkig zijn met de nieuwe aanwinst. MS verwoordt het in haar mémoires, opgenomen in het grotere geheel van RH zijn mémoires, als volgt: *“Wat ik vooral formidabel vond: zijn geluk bij een nieuwe geboorte, om 't even van welk geslacht de boorlingen waren. Hij was gelukkig met 't kindje waarvoor hij heel lief kon zijn (...).”*¹³³ Ook de brieven, foto’s en filmmateriaal getuige van een goede band tussen RH en zijn kinderen.

---

¹³² Zie bijlage: Familie Hermans - Sandermans

¹³³ MS in HERMANS (D. R.), op.cit., p. 137

2.3.2. Onderwijs en opvang voor de kinderen

Door de jonge leeftijd waren de kinderen gedurende de koloniale periode nog schoolplichtig in de lagere school. Ze gingen allemaal naar de Vlaamse schoolafdelingen in Elisabethstad. Als kleuter gingen de kinderen allen naar het instituut Marie José. Aangezien deze school alleen maar een lagere afdeling voor de meisjes had, werden na de kleuterschool de jongens overgeplaatst naar de Salesianen die een Don Bosco-school openhielden te Elisabethstad. De kinderen les in hun moedertaal laten volgen was moeilijk, aangezien het Vlaamse onderwijs in de minderheid was. In 1956 beschikte immers maar 1/3 ofwel 24 op 73 scholen, van de basisscholen over een Nederlandstalige sectie.¹³⁴ Een voordeel was dan weer dat ze in een grootstad zaten toen de kinderen schoolplichtig werden. Hier was de kans dat er een Nederlandstalige school was, weer groter. De verplichte schoolleeftijd van de kinderen was in de kolonie gelijklopend met de metropool. Dit om het de kinderen gemakkelijker te maken wanneer ze terug naar België trokken als de ouders hun statutair verlof opnamen.

Wanneer RH op inspectiereis vertrok, gingen de kinderen op geregelde tijdstip mee (al dan niet met MS erbij). Soms gebeurde het dat ze dan vroeger vertrokken van de school en hun lessen in een andere school volgden. RH schrijft zo naar MS op 7 april 1957: “*Ze (Johan en ‘Ward’) zijn al op 2 plaatsen naar school geweest: 1 dag in Kamina en een ½ dag (gisteren) in Luluaburg.*”¹³⁵ Wanneer MS meeging op inspectiereis werden de jongste kinderen – die de reis nog niet aankonden – naar een kinderdagverblijf gebracht of bij vrienden geplaatst. (Ut Supra: ‘De inspectiereizen: een archetype als voorbeeld’)

De kinderen van RH wisselden niet alleen van school tijdens de inspectiereizen, ook wanneer de familie op statutair verlof vertrok, gingen de kinderen mee. Zo verlaten ze de eerste maal de kolonie in de grote vakantie, maar keren ze in december weer terug naar Elisabethstad. Dit wil met andere woorden zeggen dat de kroost het eerste half jaar les volgde in België en de tweede helft in de kolonie. Ook in 1956 verlaten ze de kolonie in maart en keren half september pas terug. In het kerstverlof van 1960 vertrekken ze voor de laatste maal weer naar

---

¹³⁴ DEBROEY (K.), *op.cit.*, p. 78

¹³⁵ Brief 07/04/1957 van RH naar MS te Elisabethstad

België. De kinderen konden aldus niets anders doen dan zich flexibel op te stellen en geregeld van klas te verwisselen.

Dat geregeld veranderen van school niet goed was voor de kinderen beseften RH en MS. Deze reden en het (voor)oordeel dat het onderwijs in Belgisch – Congo makkelijker zou zijn, deed hun de beslissing nemen de drie oudsten naar België te sturen. Dit (voor)oordeel was blijkbaar algemeen verspreid, ook Debroy haalt het aan.¹³⁶ Tot tweemaal toe zullen RH en MS de drie oudste kinderen eerder naar België sturen om ze een volledig jaar school te laten lopen op één plaats. De eerste maal dat ‘Liesje’, ‘Fina’ en Miriam alleen naar België komen is voor het schooljaar 1955 – 1956. Dat schooljaar brengen ze door in een internaat in Landen, bij de congregatie van de ‘Zusters van Maria’. De tweede maal dat ze eerder vertrekken, is in het schooljaar van 1959 - 1960. Deze maal gaan ze naar het internaat van Paridaens te Leuven. Ook dit pensionaat stond onder het beheer van een congregatie, namelijk de ‘Dochters van Maria’.

De controle - en tussenpersoon wanneer de ouders nog in de kolonie verbleven, was de moeder van RH. Zeker wanneer de kinderen in Leuven op kostschool zitten, zorgt zij hoofdzakelijk voor de kinderen in het weekend en vakanties. De moeder van RH zorgde niet alleen voor de kinderen in hun verlofperiodes of weekends. Ze briefte ook belangrijke zaken over de kinderen door tijdens hun schooldagen. De drie zussen waren immers niet altijd van de braafste. Kwam dit doordat ze uit Belgisch – Congo kwamen? Het is immers wel zo dat de meeste onderwijzers in België de kinderen van koloniale eruit kon pikken door hun ongedisciplineerd gedrag en hun zenuwachtigheid.¹³⁷ Hoe dit komt, is niet zeker geweten. De vermoedelijke oorzaken zijn dat het onderwijs in de kolonie veel vrijer was, dat er anders werd onderwezen door het warme klimaat en dat de kinderen veel van school wisselden zodat ze geen hechte vriendenband konden scheppen.¹³⁸

Kinderen plaatsen bij kennissen, in een kostschool of in het kinderdagverblijf kostte niet alleen handen vol geld aan RH en MS. Het gaf ook geregeld problemen op gezondheids - en sociaal vlak. Zo waren de kinderen in de crèches immers vatbaar voor allerlei ziektes. Op sociaal vlak geeft het geregeld problemen met de ouders van RH die de zorgen van de drie kinderen in het weekend niet altijd aankunnen. Ook de broer van RH, Marcel Hermans laat

¹³⁶ DEBROEY (K.), *op.cit.*, p. 76

¹³⁷ CLAES (G.), *op.cit.*, 1980, p. 97

¹³⁸ DEBROEY (K.), *op.cit.*, 1985, *passim*.

duidelijk blijken dat hij niet opgezet is met het plaatsen van de kinderen wanneer RH en MS niet voor hen kunnen zorgen wanneer zij op (inspectie)reis willen gaan en de kinderen alleen voorop willen sturen naar België.

De bespreking van de buitenschoolse activiteiten van de kinderen wordt onder het algemene deel ‘Ontspanning’ weergegeven. Dit omdat de kinderen nog zeer jong zijn tijdens de koloniale carrière van RH. Hierdoor worden hun ontspanningsmogelijkheden hoofdzakelijk bepaald door de ouders.

2.4. **Wonen**

Door de driejaarlijkse terugkeer bewoonde de familie Hermans verscheidene woningen. Om het bos door de bomen te kunnen onderscheiden, worden hier alleen de woningen besproken die langer dan drie maanden bewoond zijn geweest in Belgisch – Congo. Deze beperkingen vermijden dat hun vakantiewoning in Tongaat (Zuid – Afrika) en hun woonsten in België besproken worden. De woonsten zullen wel ter sprake komen, maar dit in het deel ‘ontspanning’ en zeker niet uitgebreid.

Een ander facet dat door hoger gestelde beperking vermeden wordt, is de bespreking van alle hotels, kloostergemeenschappen en guesthouses waar RH verbleef tijdens zijn inspectietochten. Dat hij in veel woonsten slechts tijdelijk introk, werd hogerop al verklaard.

2.4.1. **In de brousse**

In de periode dat RH nog werkte bij SOMIBA verhuisde hij 8 keer in 15 maanden. De eerste keer van de metropool naar Angumu, nabij Stanleystad. Van daaruit vertrekt hij op stage naar Tabili in de goudbergen. Na zijn stage gaat hij gedurende zes maanden prospecteren in Mabuka. Na deze periode van prospectie vervoegt MS hem en zit hij in Samuda. Van Samuda gaat hij via Dunga naar Amhete. Hier zal hij de functie van landmeter op zich nemen tot hij

ontslagen wordt. Na zijn ontslag verhuist hij voor de laatste keer naar Stanleystad waar hij op zijn eerste vlucht naar België wacht. De periode waar hij het langste heeft gewoond – Samuda – zal hieronder uiteengezet worden.

Zoals eerder beschreven bewoonden RH en zijn gezinnetje in Samuda als tweede woonst een heus ‘huttencomplex’ in de brousse van laag Belgisch – Congo. Dit complex was door RH zelf ontworpen en gebouwd. De hutten bestonden in de eerste plaats uit houten palen en bomen. De tussenvlakken werden opgevuld met bladeren, lianen en ander groen. De vloer is in alle hutten identiek hetzelfde, namelijk aangestampte aarde. Het dak van de woonhut loopt voorbij de buitenste muren, zodat er rond de hut een afdak ontstond. Dit afdak, of primitieve ‘barza’ diende als bescherming tegen de stekende tropenzon en de regen. █

De woonhut bevond zich aan de rand van een gekapt en platgebrand stuk jungle. Deze hut heeft twee plaatsen van 4,50m op 5m. Het hoogte van de woonhut is ongeveer 6 m. Op 10 meter van hun woonhuis is er een ander hutje dat dient als toilet. In deze hut is er een gat in de grond dat gedeeltelijk bedekt is met houten stokken en bladeren.

Een derde hut is de keuken. RH beschrijft op 29 februari 1948 de ‘keuken’: *“Het is een hut van 5m op 5m in bladeren, en op 15m van ons woonhuis gelegen. In de plaats van een cuisinière of gasvuur, hebben we een groot ijzeren olievat van 200l laten in 2 gekapt. In de voorkant van het vat een deurke en van achter een gat voor de rook. Dan wordt er van goede klei een soort verhoog gemaakt. Daar worden ons 2 half tonnen opgezet met de open kant op het verhoog en het deurke naar u toe, en dan wordt alles met klei verder toegemetst. Van een ander olieton die we laten uiteenslaan, maakt onze smid 2 lange buizen waar de rook uit komt. En dat is de stoof en broodoven.”*¹³⁹ (sic)

Dat de hut niet erg waterdicht was en bijgevolg niet bestand was tegen de vele tropische stormen bewijst een van de laatste brieven die vanuit Samuda wordt gestuurd. *“’S nachts met goede vrijdag is het hier een geweldig orkaan geweest, donderen en bliksemen en dan de wind. Boomen vielen om of braken af, hutten waaiden plat en Mia dacht dat ons hut ook ging wegwaaien. Toen begon het te gieten en binnen te regenen door het kapotgewaaide dak. Gelukkig bleef een kant van onze hut heel en naar dien kant begonnen we al onze koffers te*

---

¹³⁹ Brief 29/02/1948 van RH naar grootouders te Boechout

versleuren.”¹⁴⁰ (sic) Het geluk voor RH en MS was dat alles al ingepakt zat om te verhuizen via Dunga naar Amhete. Vanaf dit moment zijn al de woonsten te categoriseren onder de noemer ‘huis’. Met dien verstande dat ze een goede wasgelegenheid hebben, verschillende kamers, een waterdicht dak etc. Ondanks de verbeteringen op het einde kan men RH en MS plaatsen bij de ‘minder fortuinlijke gezinnen’. Zij hadden geen enkele keer de luxe gekregen die grotere maatschappijen aan hun werknemers gaven.¹⁴¹

2.4.2. In Elisabethstad

Waar RH in zijn eerste periode volledig zelf instond voor zijn woonst, zorgde in de tweede periode, wanneer RH bij de overheid werkt, deze laatste voor onderdak. Zij stelden zelf een huis ter beschikking of huurden huizen van particulieren. Deze huizen waren allen gemeubeld. Door de grote stroom van koloniale na Wereldoorlog II was er op regelmatige tijdstippen een gebrek aan woningen. De koloniale die hun eindbestemming bereikten en waarvoor nog geen woonst ter beschikking was, werden in tussentijd op hotel geplaatst.

Bij RH bedroeg de gemiddelde wachttijd 2 à 3 weken. Meestal nam RH zelf het voortouw en zocht hij op eigen houtje huizen op. De overheid diende overigens niet willekeurig voor de ambtenaren een huis te kiezen. Zij hoorden rekening te houden met de sociale positie van de kandidaten.¹⁴² Ook de grootte van het gezin telde mee. Om deze reden zal RH ook nooit in hetzelfde huis terechtkomen na een statutair verlof. Zijn gezin en carrière groeiden immers voortdurend. De ambtenaar die een huis ter beschikking kreeg, kon deze woonst ook weigeren indien hij wenste. Eenmaal een goede woning betrokken, konden zij beginnen aan het uitpakken van hun gerief. RH en MS konden vrij gemakkelijk aan het nodige gerief. Dit was mogelijk omdat hun materiaal ofwel werd opgestapeld in de plaatselijke magazijnen van de stad, ofwel omdat het bij kennissen gestockeerd zat.

Ondanks dat zij elke drie jaar een andere woonst kregen, was er geen probleem met de postverbindingen. In Belgisch - Congo werkte men namelijk niet met een huisadres, maar met een postbusnummer. De blanken in de kolonie konden dan, wanneer ze een vliegtuig hoorden

¹⁴⁰ Brief 30/03/1948 van MS naar haar familie te Bunsbeek

¹⁴¹ EYNIKEL (H.), *op.cit.*, 1983, p. 213

¹⁴² CLAES (G.), *op.cit.*, p. 81

landen, naar hun specifieke postbus (laten) gaan en deze (laten) lichten. Dit vergemakkelijkte de officiële en de vrije briefwisseling. Nochtans is er in de brieven ook sprake van de gang van het huis die vol papieren en gazetten ligt. Het lijkt me dan ook sterk mogelijk dat beide systemen werden toegepast of dat de ambtenaar zelf kon kiezen wat er met zijn post gebeurde. Met zekerheid kan men wel stellen dat de familie uit de metropool hun brieven altijd naar een postbusnummer lieten versturen en niet naar een adres met straat en huisnummergegevens.

Bepaalde kenmerken typeren de koloniale huizen, zo ook de huizen van de familie Hermans. Zo hebben de meeste huizen vensterluidfels, overhangende daken en open veranda's (barza's). De huizen waren vierkant of rechthoekig van vorm. Hun muren waren bleek geverfd en de vloer bestond uit beton. Metalen golfplaten vormden het dak.¹⁴³

De eerste keer dat RH voor de overheid werkt, gaat hij na zijn stage in Leopoldstad met de boot en de auto naar Elisabethstad. Na zijn aankomst meldt hij zich - zoals iedere pas aangekomen ambtenaar moet doen - bij de burelen van de staat. Zij hadden voor hem een kamer in 'Hotel Albert I' voorbehouden. RH en zijn gezin zullen daar verblijven tot er een huis vrijkomt. Hij staat slechts als "*nummer 50 op de lijst om een huis van de Colonie te krijgen.*"¹⁴⁴ (sic) Daarom begint hij op zelfstandige basis naar een huis te zoeken. Wanneer dit niet te duur is en de staat keurt het goed, is immers hetzelfde resultaat bereikt. De staat is hem echter voor en hij zal een klein huisje worden toegewezen. Omdat zij niet tevreden zijn met deze woonst, zullen zij verhuizen naar een andere woonst. Het tweede huis dat ze van de staat mogen gebruiken blijkt volgens hen een groot en mooi gebouw te zijn. Met trots beschrijven RH en MS op 22 december 1949 dan ook diezelfde woning in de 'avenue de la Lufira' voor de familie. De tuin is echter nog een wildernis die ze door de boys onder handen laten nemen.

In januari 1953, bij hun terugkomst naar Elisabethstad, zal de familie een periode gehuisvest worden in 'hotel Léopold II'. Om dezelfde redenen als drie jaar geleden (de drang naar het uitpakken van het gerief en de te krappe ruimte in het hotel) gaat RH opnieuw op zoek. Hij vindt een grote villa drie kilometer buiten het centrum in de 'avenue des Cyprès'. Ook hier is de tuin nog een wildernis en zal MS haar handen vol hebben om hem in orde te laten brengen. Na het fiat van de staat betrekken ze deze woning in de maand februari van 1953.

---

¹⁴³ *Ibid.*, p. 81

¹⁴⁴ Brief 10/07/1949 van MS naar familie in Bunsbeek

Wat houdt nu zo zo'n woning van de jaren '50 in? Deze woning staat “*op een stuk grond van 33 x 80m². (...) Het huis zelf omvat salon, eetkamer, office, magazijn, keuken, strijkkamer, waschplaats, bureau, 4 slaapkamers, badkamer met elektrische badverwarmer, W.C., douche met lavabo, garage met bergplaats op verdiep en een bergplaats voor hout. Dit alles is in een blok van 360 m² gebouwd. Verder zijn er 3 boyeries¹⁴⁵, met 2 W.C., wasch- en stookplaats. In de villa zijn er in elke plaats ingemaakte kasten, tot zelfs in het salon; hetgeen alles behalve esthetisch is. Een luxehuis door een werkmansideeën.*”¹⁴⁶ (sic) Uiteraard is dit – zoals RH zelf beschrijft – een luxehuis, dus een niet veel voorkomend verschijnsel en dus een uitzondering. Hier zullen ze drie jaar blijven wonen tot begin maart 1956.

De laatste ‘term’ begint minder goed dan verwacht.¹⁴⁷ Half september is de familie weer op post in Elisabethstad. Ze krijgen een huis dat spoedig af zou zijn. Maar door de vele technische problemen kunnen ze het huis niet betrekken. Er blijken immers grote elektrische problemen, de waterleiding lekt en dat allemaal terwijl de verhuurder beweert dat het huis volledig in goede staat is. RH en MS weigeren deze woning dan ook te bewonen. De andere woonst die ze zullen betrekken is een huis dat door ettelijke anderen kolonialeen geweigerd werd. Zij zijn er nochtans tevreden van. Op 13 december 1956 betrekken ze dan definitief de woning (Avenue Godding) en konden ze hun gerief, “47 koffers” of bijna 3 ton bagage beginnen uit te pakken.

In paragraaf twee van dit gedeelte werd al kort aangehaald dat het gerief van RH en MS werd opgestapeld in de plaatselijke magazijnen van de stad of bij kennissen gestockeerd werd. Wat houdt dit inpakken concreet in? Na hun driejaarlijkse term moest het huis leeggemaakt worden omdat het dan aan iemand anders werd toegewezen. Er bestond immers de kans dat RH niet meer in Elisabethstad te werk gesteld ging worden. Bovendien was de kans groot dat ze verhuisde naar andere huizen door de stijgende carrière van RH en de uitbreiding van het gezin. Al hun persoonlijk gerief werd dus uit het huis verwijderd. RH en MS verfden eerste en vooral al hun koffers zwart zodat deze goed herkenbaar waren. Op deze koffers kwam ook hun naam en het nummer van de koffer. Niet alleen koffers werden gebruikt, ook allerlei

---

¹⁴⁵ ‘Boyeries’: Omdat dit woord geen officieel Nederlands of Frans is en ik er nergens een officiële benaming voor vond, stel ik een eigen definitie op. Onder deze term kan men de woonst zien van de ‘huisboys’. Deze bedienden woonden permanent in deze gebouwen. Andere inlanders woonden in hun cités.

Het enige boek dat melding maakt van de term ‘Boyerie’ is VERLINDEN (P.), *op.cit.*, 2002, p. 64

¹⁴⁶ Brief 29/07/1949 van RH naar familie in Leuven

¹⁴⁷ Het begrip ‘term’ houdt één werkperiode in de kolonie van drie jaar in.

kisten, planken en benzinevaten. Deze benzinevaten van 200 liter waren “(...) *een sterk, licht en goedkoop inpakmiddel (...)*”.¹⁴⁸ Uiteindelijk zal al dit gerief voor zes maanden opgeslagen worden in het provinciaal magazijn van de staat te Elisabethstad. Dat deze plaats een dienst van de overheid was of dat er daar plaats afgehuurd kon worden of dat het gewoon een gunst van iemand voor RH was, is niet achterhaald kunnen worden.

2.5. Gezondheid

2.5.1. Medische problemen het gezin Hermans

Het mag niet verwonderlijk zijn dat er meer dan 50 brieven zijn waarin klachten over de gezondheid worden geuit. Met een familie bestaande uit 10 personen wordt de kans op gezondheidsproblemen groot. Zoals in de methodologie al aangestipt, wordt er in de foto's of films niet naar deze problematiek verwezen. De enige foto's die in een ziekenhuis werden getrokken, zijn foto's van vader of moeder met een pasgeborene. Wanneer er om andere redenen naar een ziekenhuis of dokter werd gegaan, werd er alleen over geschreven.

Algemeen genomen kan men veronderstellen dat de gezondheid van de familieleden leed onder het klimaat. Een gezonde zeebries of gezonder klimaat lijkt hun gezondheid er weer bovenop te helpen. Om dit te bekomen, reizen ze in 1951 naar Durban (Zuid - Afrika), en trekken ze door het mildere klimaat van Zuid – Afrika. In 1956 huren ze tijdens het statutair

---

¹⁴⁸ Brief 20/01/1956 van RH naar familie in Leuven

verlof van RH een huis in Middelkerke en in 1958 brengen ze een maand door in Tongaat (kust van Zuid – Afrika). De drijfveer om voor gezondheidsredenen een milder klimaat op te zoeken tijdens de vakanties wordt ook in officiële briefwisseling opgegeven.

Wat waren nu vooral de ziektes en problemen waarmee een Europeaan te kampen kreeg in de kolonie? Oorzaken hebben ‘hygiëne van het milieu’ en voeding als basis. Onder het eerstgenoemde verstaat men bijvoorbeeld de drinkwatervoorziening die tot problemen leidt (zie als praktisch voorbeeld hiervan ‘het werken in de ‘brousse’’). Ook de huisvesting is een van de problemen. Door de snelle bouw van de steden worden sommige basisregels aan de laars gelapt. Zo moet ieder huis aangesloten zijn op de distributienetten en moet de omliggende grond gedraineerd worden.

De tweede grote bron van ziektes en een verhoogde mortaliteitsgraad is te wijten aan de voeding. Het grote probleem in de kolonie is de onvoldoende opname van proteïnen of eiwitten. Hierdoor komen er groei problemen, spierzwakte, waterzucht, bloedarmoede en een slechte spijsvertering.¹⁴⁹ Dit zijn allemaal verschijnselen die bij de familie Hermans aanwezig zijn. Zo vindt de moeder van RH de drie kinderen klein tegenover hun klasgenootjes in het Paridaens - instituut.

De voornaamste endemische ziektes die er in de kolonie heersten, zijn de slaapziekte, tbc, malaria en lepra. Van tbc en de slaapziekte is er in het ARDH nergens sprake. Daarentegen was malaria verspreid over heel de kolonie.¹⁵⁰ Hiervan is wel sprake (ut infra). Het eist vooral het leven van jongere kinderen die nog niet genoeg weerstand hebben kunnen opbouwen. De verspreider van deze ziekte, de malaria – mug wordt door de overheid op grote schaal bestreden met D.D.T.¹⁵¹ Van een volgende endemische ziekte, lepra, is maar eenmaal sprake. Dit is wanneer RH in Samuda een Congolees naar Stanleystad stuurt met lepra, “*zijn voeten waren al helemaal aangetast*”.¹⁵²

Een ander veel voorkomend, maar geen alarmerend verschijnsel zijn de verkoudheden en griepbacteriën. Zoals in de vorige paragraaf al kort aangehaald, hebben zij tevens allen op het

---

¹⁴⁹ MINISTERIE VAN BELGISCH – CONGO EN RUANDA – URUNDI: ALGEMENE INSPECTIE VAN DE HYGIËNE, *Volksgezondheid in Belgisch Afrika*, Brussel, InforCongo, 1958, passim

¹⁵⁰ CLAES (G.), *op.cit.*, p. 71

¹⁵¹ D.D.T. = dichloor difenil trichlooretaan. Een synthetisch insecten dodend vergif. In: CLAES (S. J.), (red.), *op.cit.*, 1991, p. 430

¹⁵² Brief 30/11/1947 van MS naar familie in Tienen

einde van een term last van bloedarmoede. Om dit tegen te gaan krijgen ze spuiten die hen moeten versterken tot ze of hersteld zijn of op statutair verlof gaan. Ook spreken zij van malaria – aanvallen en dysenterie (zeker in Samuda) bij RH, MS en de kinderen.

Om een overzicht te houden over de vele ziektes worden eerst de ouders besproken en dan de kinderen. Beginnend bij RH tijdens zijn eerste werkperiode in de kolonie, kan men constateren dat hij maar eenmaal om een dringende reden naar de dokter gaat. Dit omdat hij een steek van een soort wesp krijgt. Andere gezondheidsproblemen heeft RH niet wanneer hij in laag – Congo zit. De verhoogde sociale contacten en luxe in Elisabethstad zorgen ervoor dat RH meer last aan zijn lever krijgt. Hij was al een leverpatiënt, maar na de feesten, gezellige samenkomsten etc brieft MS vaak naar huis over RH zijn pijnlijke lever. Het wordt hem dan ook door zijn ouders, kennissen en dokter aangeraden om op ‘*regiem*’ te gaan. Na een zoveelste levercrisis in 1952 wordt na een reeks tests duidelijk dat RH niet alleen een leverpatiënt is omwille van een zwakke lever, maar dat hij ook “‘*n zeker soort wormen*”¹⁵³ in zijn lever heeft. Deze parasieten heeft hij opgelopen tijdens zijn werk in de moerassen van Samuda. RH komt tweemaal ook vervroegd naar huis van een inspectiereis. De eerste maal omdat hij last heeft van de “*geel verf*” en vanuit Luluaburg door RS naar huis wordt gereden.¹⁵⁴ Een tweede maal onderbreekt RH zijn reis omdat hij ontstekingen aan zijn voeten heeft door zandvlooien.

Behalve de algemene ziektes of problemen heeft MS soms complicaties of problemen bij de zwangerschap. Toch zal dit nooit blijvende gezondheidsproblemen voor de moeder of de kinderen geven. Wanneer zij hierdoor niet meer normaal kon functioneren, werd het problematisch voor het huishouden. De kinderen werden dan meestal naar kennissen en vrienden gebracht tot MS aan de beterhand was.

Een huishouden met acht kinderen levert uiteraard ook voor hen vele ziekten en problemen op. Het begint bij ‘Liesje’ in Samuda (1947) die niet meer eet en uitdrogingsverschijnselen heeft, tot ‘Ward’ die vlak voor het vertrek eind december 1959 naar België een vinger verplettert onder een marmeren plaat. De kinderen hebben tevens last van de mazelen, poliepen, ze vallen waardoor ze hechtingen oplopen... MS drukte het anders uit “*wat er nu weer sceelt weet ik niet, maar het is altijd wat anders mat pagadders.*”¹⁵⁵ (sic) Met andere

¹⁵³ Brief 20/01/1952 van MS naar familie in Leuven

¹⁵⁴ Brief 05/05/1952 van MS naar familie in Bunsbeek

¹⁵⁵ Brief 25/06/1952 van RH naar familie in Bunsbeek

woorden: allemaal dagdagelijkse gebeurtenissen die kunnen voorvallen met spelende kinderen.

Het ergste geval van ziekte bij de kinderen, wordt hier iets uitgebreider belicht aangezien het grote gevolgen met zich meebracht. Alle kinderen Hermans hebben op een gegeven moment, rond 20 juni 1952, de kinkhoest gekregen.¹⁵⁶ Met de mondelinge toelating van hun dokter in Elisabethstad was de familie vertrokken op statutair verlof. Wanneer de familie Hermans op 24 juni 1952 Elisabethstad richting Brussel met het vliegtuig verlaat, maken ze een tussenstop in Stanleystad om te middagmalen en extra passagiers op te laden. Volgens RH diende er in Stanleystad een medepassagier echter een bezwaar in bij de hygiënische dienst omwille van de besmettelijkheid van de ziekte. Omdat zij geen schriftelijke bewijzen hadden dat de kinderen niet meer besmettelijk waren, werden zij van het vliegtuig gezet en in de isolatiepaviljoenen van het hospitaal voor blanken opgesloten voor onbepaalde duur.¹⁵⁷ Door de goede zorgen en het warmere klimaat mogen ze naderhand doorvliegen naar Brussel op 4 juli. Deze keer zijn de kinderen aan de betere hand en hebben ze een document in handen dat aantoont dat de kinderen geen kinkhoest meer hebben. Het dient wel gezegd te worden dat het nodige certificaat geforceerd gegeven werd. *“Het papier is verduelig natuurlijk, want in werkelijkheid hoesten ze nog ferm voort en we zouden ze liefst nog niet bij andere kinderen brengen.”*¹⁵⁸

2.5.2. Medische instellingen

Deze factor komt niet uitgebreid in het ARDH tot uiting. Slechts sporadisch worden vermeldingen gemaakt van de instellingen of personen. Zo bestond er ten tijde van de tewerkstelling bij SOMIBA een ‘agence sanitaire’ die vanuit Angumu naar Samuda of Dunga kwam in dringende gevallen. Omgekeerd kon de zieke of gewonde ook naar Angumu gaan. RH werd zo na het steken door een wesp naar Angumu gebracht. Dit betekende weliswaar dat men twee à drie uur onderweg was vooraleer er verdere hulp kon geboden worden. Een hospitaal bereiken was toen onmogelijk aangezien het dichtstbijzijnde ziekenhuis in Stanleystad op 450 km was. Het kwam dus meestal op ‘plantrekkerij’ aan.

¹⁵⁶ Een besmettelijke krampachtige hoest, een typische kinderziekte. (CLAES (S. J.), (red.), op.cit., p. 978)

¹⁵⁷ Brief 25/06/1952 van RH naar familie in Bunsbeek

¹⁵⁸ Brief 30/06/1952 van RH naar zijn broer in Leuven

Ondanks het feit dat mensen in de ‘brousse’ genoodzaakt waren hun plan te trekken op gebied van gezondheidszorg, bouwde de staat op nationaal vlak een zeer uitgebreid netwerk van ziekenhuizen en moederhuizen uit. Zo ziet men dat in 1956 het aantal ziekenhuizen van het gouvernement verdubbeld zijn tegenover 10 jaar eerder.¹⁵⁹ Uiteraard gebeurt deze uitbouw hoofdzakelijk in de grotere centra van het land.

Een van de grote centra is natuurlijk Elisabethstad. Eenmaal de familie daar woont, zijn een modern, mooi ziekenhuis,¹⁶⁰ dokter of apotheker binnen relatief korte afstanden bereikbaar. De vijf ‘creoolse’ kinderen konden dan ook in een moederhuis verbonden aan een ziekenhuis geboren worden. Indien er medicatie nodig was, kon dit direct aangekocht worden. Al de medische onkosten, hospitalisatie en dokterbezoeken werden betaald door de overheid. Eind 1960, wanneer RH terug in de kolonie is, vraagt MS dan ook aan RH om, ondanks de volledige anarchie die er heerst, medicatie te halen bij de apotheker of dokter en deze mee te nemen naar België. Zo bespaarden ze kosten in België.

Andere medische instellingen die nog niet opgenoemd werden, zijn de isolatiepaviljoenen in Stanleystad. *“We zitten hier in het isolatiepavillioen van het blank hospitaal; een klein gebouwtje, waar we praktisch alleen zitten, gelegen in een groen grasveld, omgeven met mooie palmbomen, met de Congostroom aan onze voeten, waar we de boten Léo - Stan zien voorbij varen. We zitten hier heel comfortabel, men laat ons gerust, en het eten is extra goed. Alleen een beetje duur: 14.000fr per maand. Het hospitaal zelf moeten we gelukkig niet betalen; daar zorgt de Colonie voor.”*¹⁶¹(sic) Uit dit stukje tekst kan men volgende relevante zaken analyseren: ten eerste dat er ook een segregatie was op gebied van gezondheidszorg. Zij verbleven in een ziekenhuis voor blanken. Er was dus met andere woorden ook een ziekenhuis voor inlanders. Ten tweede dat deze ziekenhuizen goed onderhouden werden en dus konden doorgaan als deftige instellingen. Het dient gezegd te worden dat België hiervoor bekend stond in Afrika. Ten derde kan men uit dit stukje tekst begrijpen dat de staat hun verblijf en onkosten (eten niet) betaalden. De overheid zal zelfs hun verdere vlucht naar de metropool opnieuw financieren.

---

¹⁵⁹ MINISTERIE VAN BELGISCH – CONGO EN RUANDA – URUNDI: ALGEMENE INSPECTIE VAN DE HYGIËNE, *op.cit.*, p. 18

¹⁶⁰ EYNIKEL (H.), *op.cit.*, 1983, p. 198

¹⁶¹ Brief 30/06/1952 van RH naar zijn broer in Leuven

2.6. Netwerken

Wat kan men onder deze enigszins vreemde benaming verstaan? De breedst interpreteerbare term is ‘banden’. Het is iets dat personen bindt en moreel kan vasthouden. Het omhelst dus ook de term contacten. Op zijn beurt houdt deze benaming een voeling in, een verstandhouding.¹⁶² In de context van dit werk wordt de komst van koning Boudewijn en de verschillende Vlaamse Vriendenkringen dan ook geplaatst onder ‘Banden’. Onder contacten staat dan de verhouding van RH en MS met andere Belgen, maar ook met Congolezen. Waaronder RS, de ouders van RH die geregeld gerief opstuurden, de boys en andere contacten met Congolezen. Tevens wordt er gesproken van ‘andere Belgen’ omdat er nergens in het ARDH sprake is van contacten met niet – Belgen buiten de autochtone bevolking.

2.6.1. Met Belgen

Aangezien de besproken koloniaal en zijn vrouw vrij sociale mensen zijn, kan men veronderstellen dat ze met vele mensen contacten onderhielden, zowel met Franstaligen als met Nederlandstaligen. Het lijkt me wel eerder zo dat de Franstalige contacten zich op het professionele vlak afspeelden of bij toevallige ontmoetingen. Hierbij denk ik aan de inspectierondes die gedaan werden, een bezoek van de directeur bij RH en MS thuis (dit gebeurde zowel bij SOMIBA als bij de dienst ‘Technische Inspectie’) of gewoon een toevallig contact in een winkel of op straat. Omdat er over deze contacten te weinig concrete informatie is, zullen alleen de contacten met Nederlandstaligen aangehaald worden. De meeste vrienden van RH en MS waren immers Vlamingen; dit door hun contact met verschillende Vlaamse Vriendenkringen als door het ontmoeten van mensen uit de kennissenomgeving van het thuisland.

2.6.1.1. René Sandermans

---

¹⁶² Ibid., p. 400

Vooraleer weer te geven wat de onderwerpen waren waarover RS schreef met RH en MS, dient RS gesitueerd te worden. Om dit adequaat en goed te kunnen doen, wordt de inhoud van de brieven van RS gesplitst in een deel waarin men RS herkent als missionaris van Scheut en een deel waarin RS herkenbaar is als broer, mens van vlees en bloed. De situering van RS gebeurt alleen aan de hand van de brieven en ettelijke foto's. Of dit beeld dan een volledige juiste weergave is, is dan ook voor discussie vatbaar. In zijn koloniale loopbaan stuurde RS vanaf het begin (1947) tot 1960 naar RH en MS 127 brieven. Deze brieven houden algemeen genomen vaak herhaalde onderwerpen in. Deze thema's worden hieronder uitgebreider opgenomen.

Zoals eerder al aangegeven is RS een pater van Scheut die in de hoedanigheid van missionaris in de kolonie actief is. Hij start zijn loopbaan in de hoofdstad van de kolonie, Leopoldstad, maar zal later gemuteerd worden naar Luluaburg. Op welke datum RS zijn koloniale loopbaan precies begint, is niet met zekerheid te achterhalen, maar zijn eerste brief in het ARDH is gedateerd op 5 februari 1947 te Leopoldstad.

RS verblijft zowel in Leopoldstad als later in Luluaburg in de '*procuur*'¹⁶³ van de paters van Scheut. In de hoofdstad is hij de hulpkracht van de dienstdoende 'Monseigneur' en helpt hem de missen voor te bereiden, jongeren te begeleiden op kampen etc. Later - vanaf midden 1950 - wanneer hij in Luluaburg zit, vervult hij de functie van econoom in een school en wordt hij aalmoezenier in een scouts - groep die hij zelf mee opricht.

Als de 'nonkel pater' van een grote familie uit een kleine boerengemeenschap, heeft hij een cruciale plaats. Bij het overlijden van zijn vader in 1952 zullen zijn drie zussen aan hem dan ook vragen om missen op te dragen. Wanneer de gelegenheid zich voordoet, gaat men proberen RS als doper van hun kinderen in te schakelen. Dit zal echter niet altijd lukken. Dat RS een belangrijk dorpsfiguur in Bunsbeek was, bewijst ook zijn terugkeer in 1955. Hij wordt met een groots dorpsfeest onthaald, waarbij er een Vlaamse Kermis wordt georganiseerd ten voordele van de paters van Scheut, er worden missen ter ere van hem opgedragen, hij moet

---

¹⁶³ Het woord '*procuur*', soms ook '*prokuur*' geschreven, is afkomstig van het Frans en duidt op de hoofdverblijfplaats in een provincie van de paters.

uiteenzettingen doen over zijn werk en zijn congregatie en vele mensen komen hem bezoeken.

Behalve bovenstaande schrijft RS ook nog alledaagse zaken die plaatsvinden op de ‘prokuur’, geeft hij weer welke paters nieuw zijn en welke naar huis zijn vertrokken, welke overleden zijn en welke naar Elisabethstad zijn afgezakt omwille van opnames in het ziekenhuis. Hij vraagt dan ook elke keer aan RH en MS of zij deze paters willen bezoeken. Deze paters komen echter niet alleen naar Elisabethstad voor het betere ziekenhuis, maar ook omdat het klimaat er aangenamer is.

Dat RS een pater is, is niet alleen te zien aan zijn klederdracht, hij heeft ook een zeer godsdienstige toon in zijn brieven. Zo zal hij in een schrijven op 12 oktober 1958 zijn idee weergeven van de pas overleden paus en zijn opvolger. Ook vraagt hij aan RH en MS of zij geregeld aan hem willen denken in hun gebeden. Niet alleen dit maakt zijn beeldvorming van pater compleet, ook andere ideeën die hij uit, toont dat hij een in hart en nieren een Vlaamse missionaris is. Met andere woorden: hij sakkert op de socialisten die propaganda komen voeren, hij vervloekt het ‘rode oprukkende gevaar’, hij ijvert voor de Vlaamse taal en over de autochtone bevolking kan hij zich soms heel paternalistisch en afwijzend uitlaten.

Hoe kunnen we RS als broer van MS zien? Als mens van vlees en bloed? RS is diegene die RH en MS, elk apart (omdat ze apart in de kolonie aankomen), zal ontgroenen wanneer ze op doortocht zijn naar Stanleystad door het geven van tips en raadgevingen. Deze tips zijn zeer brede gegevens, waaronder prijsgegevens, wat kan en niet kan, een idee van de heersende mentaliteit en zo meer. De manier waarop RS zijn schoonbroer en zus ontgroent, typeert hem tevens zeer hard. Zo schrijft hij, om de over – enthousiaste RH wat in te tomen (want deze is zeer gedreven om in de kolonie aan het werk te gaan) “*Maar in Kongo moet ge leren – als ge het nog niet hebt – veel geduld te hebben en ‘haast u langzaam’ is hier een leuze die ge zult waarderen.*”¹⁶⁴ Naar mijn vermoeden wil RS geen slecht beeld over de kolonie werpen, hij wil gewoon, op zijn humoristische manier, de draak steken met de heersende mentaliteit in de kolonie. Het open en eerlijke karakter van de brieven toont ook aan dat RS op zeer goede voet staat met zijn schoonbroer RH. Beiden komen dan zeer goed overeen en kijken dan ook altijd uit naar de inspectiereizen die RH moet ondernemen in de provincie Kasai.

---

¹⁶⁴ Brief 26/02/1947 van RS naar RH in Boechout

Wanneer zo'n inspectiereis plaatsvindt en MS krijgt de mogelijkheid mee op trektocht te gaan, neemt zij taken over die RS als man niet wil of kan doen. Te weten: het stoppen van sokken, herstellen van kleren, zijn gezondheid controleren, zijn kamer opruimen, hem snoep toestoppen etc. Bij haar terugkomst in Elisabethstad brieft zij deze gegevens dan door naar haar zussen en ouders in Bunsbeek. RS bedankt haar achteraf voor de klusjes die zij voor hem deed.

RS zit in de beginperiode van zijn loopbaan op een zeer cruciale plaats. Alle goederen en personen komen immers hoofdzakelijk langs Leopoldstad de kolonie binnen. (rechtstreeks met het vliegtuig of onrechtstreeks met de boot via Matadi). RS zat met andere woorden aan de bron van de bagage van RH en MS die het land binnenkwam per schip. Hij kreeg dan ook af en toe de opdracht om te zoeken achter koffers of kisten van zijn zuster en haar man om die prioriteit te geven ten opzichte van andere bagage, er iets uit te halen of gewoon om ze verder te sturen naar hun eindbestemming.

Buiten bovenstaande zaken bespreekt hij vooral algemene dingen zoals zijn gezondheid, het weer en zijn dagdagelijkse activiteiten. Wanneer hij eveneens vermoedt dat hij een familienieuwtje heeft wat MS nog niet kent (en zij op de hoogte mag zijn) brieft hij dit ook door naar haar. Dit alles wordt geschreven in een losse, humoristische, maar licht religieuze stijl.

2.6.1.2. Andere kennissen in de kolonie

In deze beschrijving staan uiteraard alleen de namen van kennissen die vermeld worden in de brieven of die hun ervaringen in boekvorm hebben uitgebracht. Het kan dus best dat de contacten uitgebreider waren dan getoond wordt. De eerste personen die hier ter sprake komen zijn meneer en mevrouw Maertens. De man van dit koppel wordt door de SOMIBA in dienst genomen om aan prospectie te doen in en rond Samuda. Hij is de hoger beschreven 'oudere werknemer' die het huis krijgt in Dunga dat RH voor zichzelf en zijn gezin had gebouwd. Het is ook bij hen dat RH en MS beurtelings op de koffie gaan op zondag. Na het

ontslag van RH en diens terugkeer naar België is er logischerwijze geen contact meer tussen beiden.

Ook mensen uit de jeugdijaren van RH zakten af naar de kolonie om er hun geluk te beproeven. De beste jeugdvriend van RH, Gustaaf ‘Roger’ Peetermans, was een van hen. Hij zal eind augustus 1951 naar de kolonie vertrekken als assistent - gewestbeheerder. Indien de kans ertoe was, zullen RH en Roger Peetermans elkaar proberen te bezoeken. Omdat Roger zijn heimat in de regio Leuven lag, kwam hij ook veel in contact met de ouders van RH en bracht hij boodschappen over van de zoon naar de ouders en vice versa. Het was tevens RH die voor de ontgroening van Roger zorgde en die hem in het leven van de kolonie loodste. Na 1960 blijven de contacten tussen beide mannen even intens tot aan de dood van Roger Peetermans op 3 januari 2001.¹⁶⁵

RH had in Belgisch – Congo ook verre familie, meerbepaald Marcel Hermans (verschillend van Marcel Hermans, de broer van RH!) en zijn gezin. Zij woonden aan ‘den étoile’¹⁶⁶ in Elisabethstad. In de brieven en op beeld is er de mogelijkheid een uitstap naar ‘den étoile’ te volgen. Marcel Hermans zal tevens de Opel van MS in april 1953 herstellen wanneer RH op inspectietocht is. De auto krijgt hinder van geblokkeerde remmen en aangezien deze kolonist een handig iemand is, vraagt MS hulp aan hem. Marcel Hermans speelt eveneens een belangrijke rol in 1960. Hij zal al het gerief van RH en MS inpakken en in zijn magazijnen stockeren totdat RH in Congo terug arriveert.¹⁶⁷

Een ander koppel (tevens verre familie van MS), zijn Willy De Bom en Paula Van Driessche – Delannoy. Ook zij waren kolonisten. Ze stichtten in Mwadi Kayembe een boerderij. Mwadi Kayembe is gelegen op de baan Elisabethstad – Francquihaven, tussen Luputa en Kamina.¹⁶⁸ Als RH op inspectietocht ging naar West – Kasai en Luluaburg, passeerde hij er vaak. Zo schrijft hij op 18 juli 1957 naar zijn vrouw en thuisgebleven kinderen: “*In het midden van onze tocht aangekomen neem ik hier wat vakantie bij Willy. We hebben al veel leuke gemaakt.*”¹⁶⁹ Dit getuigt mijn inziens van de goede contacten die tussen beide koppels heersten. Wanneer de kinderen meegingen, amuseerden zij zich ook zeer goed op de ‘buiten’.

---

¹⁶⁵ PEETERMANS (G.), Ik was een territoriaal, La Manga del Mar Menor (Spanje), eigen mémoires, s.d., passim.

¹⁶⁶ Eerste ontginningsmijn van de U.M.H.K.

¹⁶⁷ HERMANS (W.), Donkere wolken aan de horizon, s.l., eigen mémoires in boekvorm, s.d., passim

¹⁶⁸ Zie ‘overzichtskaart Belgisch – Congo’ in bijlage

¹⁶⁹ Brief 18/07/1957 van RH naar MS in Elisabethstad

De familie De Bom was in de eerste plaats een landbouwersfamilie die producten als katoen, koffie en andere groenten teelten. Hierbij hielden ze ook nog vele dieren; waaronder varkens, konijnen, kippen, duiven...¹⁷⁰

De voorlaatste persoon die vermeld moet worden, is Rob Adriaensens.¹⁷¹ Dat hij een goede kennis van RH is, bewijzen niet alleen zijn twee brieven die in het archief steken, maar ook zijn boek waarvan hij een exemplaar aan RH cadeau deed. In een van de teruggevonden brieven (20/09/1960) stelt hij dat hij niet meer teruggaat naar de kolonie. Hij vraagt dan ook aan RH of hij een paar zaken wil regelen voor hem, hoofdzakelijk financiële zaken. Verder komt deze persoon in het archief niet actief aan bod. Hiermee bedoel ik dat hij best op een van de filmbeelden aanwezig zou kunnen zijn, maar niet als dusdanig herkend wordt.

De laatste mensen die aangehaald worden zijn de bridge – kompanen van RH en MS. Dat zij veel speelden, wordt niet alleen duidelijk aan de hand van het briefmateriaal, maar ook door het filmmateriaal. Dit is onder andere te zien hoe ze aan boord van de ‘Elisabethville’ in 1956 een kaartje leggen. In het briefmateriaal valt er dan weer te lezen hoe een ex – kaartspeler met zijn moto verongelukt en hoe een nieuwe collega van RH wordt geïntroduceerd. Deze collega is Frans – Lode ‘Sus’ Huybrechts die in de burelen van de ‘Affaires Economiques’ te Katanga werkt. Net zoals RH voor Roger Peetermans deed, introduceert RH deze man in de kolonie door hem in te schrijven in een schietclub, met de bedoeling hem later te kunnen meenemen op jacht. RH leert hem eveneens zijn tweedehands auto te herstellen. Ook deze man wordt een vriend voor het leven en zal nog ter sprake komen wanneer hij in het najaar van 1960, een hoogoplopende ruzie krijgt met zijn Congolese chef.

2.6.1.3. Materialen uit België

Dit deel omkadert alle materialen en elementen die vanuit België naar de kolonie voor RH en/of MS werden verstuurd. Het opsturen gebeurde altijd op basis van hun aanvraag. Dit hield stand vanaf het prille begin van hun verblijf in de kolonie tot op het einde. Er is geen evolutie op kwantitatief of kwalitatief vlak te merken.

---

¹⁷⁰ BOM VAN DRIESSCHE-DELANNOY, DE (P.), *Mwadi Kayembe*, s.l., editions C & C, 2004, passim

¹⁷¹ ADRIAENSENS (R.), *op.cit.*, 141 p.

Ook de vraag naar het ‘waarom van de zending van pakketten’ is moeilijk te beantwoorden. RH en MS klagen veel over de prijs van de goederen in de kolonie. Ze beweren dat de prijzen over het algemeen tot 20% hoger liggen dan in het moederland. Was het leven in verhouding echt wel zo duur als zij beweren? Zeker wanneer we dit vergelijken met het hoge loon van RH? Karin Debroey wijst ook op de hogere levensduurte in de kolonie, maar stelt daar onmiddellijk de hoge wedde van de blanken tegenover.

Daarbij mag men niet vergeten dat een woning, medische verzorging, meubilair, kilometervergoeding, reiskosten en familiale vergoedingen allemaal door de staat werd geregeld.¹⁷² Was het leven dan effectief nog duur te noemen? Eynickel is de enige die onomwonden er op wijst dat het leven in de kolonie duur was, maar haar getuigenissen zijn allen van voor of tijdens de oorlog. Ze verwijst eenmaal specifiek naar de levensduurte in Elisabethstad: “*Het leven is zeer duur in E’ville, zowel de levensnoodzakelijke goederen als luxe.*”¹⁷³ Wanneer het leven in Elisabethstad voor 1940 effectief duurder is dan in andere regio’s en we trekken dit idee door naar de naoorlogse periode, mankeert ons nog steeds het antwoord op het waarom. Eynickel geeft er immers geen verklaring voor. Is het in Elisabethstad duurder dan in de rest van het land omdat Elisabethstad meer in het binnenland ligt? Omdat het in een uithoek van het land ligt? Omdat het een grootstad is en veel mensen er willen gaan wonen? Omdat RH en MS Belgische producten wensen te hebben? Of gaat het hier over een vertekend beeld? Een concreet antwoord op het ‘waarom’ is dus voor interpretatie vatbaar, aangezien de (gevonden) wetenschappelijk literatuur geen eenduidig, helder antwoord biedt.

RH en MS vragen de overdracht van goederen aan bij familie. Twee uitzonderingen zijn de bestellingen bij Phoenix Assurance en Steverlynck frères S.A.. De eerste aanvraag bij Phoenix is een levensverzekering. Bij de tweede organisatie vragen ze om baalkatoen. Dit katoen moet echter bij de ouders van RH in Leuven geleverd worden. De bestelling gebeurt in samenspraak om de prijs te drukken.

---

¹⁷² DEBROEY (K.), Opgroeien als blank kind in Kongo, 1945 – 1960, Leuven, KUL (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), 1985, p. 42

¹⁷³ M. Migeon In: EYNIKEL (H.), Onze Kongo. Portret van een koloniale samenleving, Antwerpen, Weesp, Standaard Uitgeverij, 1983, p. 198

Al de rest van de bestellingen die RH en/of MS in België plaatsen is bij de familie van MS of RH, echter hoofdzakelijk bij RH zijn ouders. De redenen hiervoor zijn dat zijn ouders de rekening van hem in België beheren en dat zijn officieel adres nog bij zijn ouders is.

De bestellingen die MS bij haar familie plaatst, zijn vooral zaken als patronen voor kleren, bloemzaden, ideeën van prijzen, recepten, methodes om ingrediënten te bewaren etc. Het zijn dus zaken die wel tijd kosten om informatie over op te zoeken of te verzamelen, maar die weinig tot geen financiële investering vragen.

Omdat de ouders van RH zijn rekening beheren, krijgen zij de meeste zaken te verwerken. Een tweede bepalende factor is dat RH typische technische zaken aan zijn vader vraagt. Het vragen van deze kwesties begint in september 1949. RH vraagt aan zijn vader of deze aan een vriend – collega van hem zou kunnen vragen welke draadjes van zijn radio voor wisselstroom zijn en welke voor gelijkstroom want deze had blijkbaar foute informatie doorgegeven.

Daaropvolgend vraagt RH aan zijn vader of hij geen elektrische groep kan regelen voor hem. Zijn vader gaat hiervoor op zoek bij een Amerikaanse legerstock. Deze groep is nodig om de radio van RH te laten spelen, het naaimachine van MS in gang te zetten etc. Dit zijn maar enkele voorbeelden van een lange lijst goederen die van België naar de kolonie worden gestuurd. Soms blijft het bij kleine dingen die via de luchtpost worden opgestuurd, maar ook de boot dient als transportmiddel in geval van grote kisten met goederen. In Elisabethstad komt er zo'n kist aan op 26 november 1950. Wat houdt deze koffer in of anders gesteld: wat vragen RH en MS eigenlijk? Het bevatte 60 glazen, twee gebreide truien voor de kinderen, sandalen en bergschoenen, wasspelden, speelgoedblokken, familieportretten en een doos met karamellen. Zoals blijkt is de inhoud van de koffers zeer divers. Meestal gaat het om kleding en andere alledaagse gebruiksvoorwerpen. Wat in de minderheid aanwezig is, is eten. Heel uitzonderlijk (zoals in dit geval) is er snoepgoed bij.

Soms komt een verzoek vreemd over. Meestal worden er dan dingen gevraagd die niet alledaags zijn. Zo oppert RH het idee om Delftse steentjes te laten afkomen om een salontafel te bekleden. Omdat dit toch iets te duur zou zijn door het gewicht, wordt het project afgeblazen. Een ander voorbeeld is een prijsvraag die gehouden wordt in Elisabethstad. Om te kunnen winnen vraagt RH de oplossing aan zijn ouders. Hij vraagt hen om in België naar een winkel te gaan en de oplossingen te vragen in de vorm van een verdeckte vraag. Deze

oplossing moeten ze dan spoedig doorbrieven naar hem. Zoals nogmaals aangetoond met enkele uitzonderingen, zijn de vragen zeer uiteenlopend en divers.

Wanneer koffers met goederen worden opgestuurd naar of van de kolonie, worden deze door de douane gecontroleerd. Er werden immers taksen op uitgevoerde producten geheven. Zoals wellicht meerdere mensen poogden, probeerden ook RH en MS deze taksen te omzeilen. Zo laat RH door zijn moeder in België zilver bestek bestellen en opsturen. Aangezien er dan goederen uitgevoerd worden, moet men betalen. RH stelt aan zijn moeder voor om het zilveren bestek een paar uur te laten weken in vuil afwaswater. Nadien moet ze het laten drogen. Dit geeft dan verwijderbare vlekken op het bestek zodat dezen al oud en gebruikt lijken te zijn. Na het drogen van het bestek mag ze het pas inpakken in de koffer. De nieuwe bijgeleverde verpakkingen of rekeningen mag ze uiteraard niet mee in de koffer steken, maar moet ze per brief verzenden. Een andere methode was goederen van het thuisland naar de kolonie te verzenden onder de noemer 'monster'. Monsters van goederen werden blijkbaar minder of helemaal niet getaxeerd.

De antwoorden op de algemene vragen of bestellingen van RH en MS bereiken hen via de luchtpost indien een schriftelijk antwoord volstond of wanneer de lading niet te zwaar was. Zwaardere ladingen zoals servies, speelgoed, kleding, een elektrische groep en zo meer bereiken RH en MS via de boot. Andere zaken die niet zwaar genoeg zijn voor de vervoer met de boot, maar te zwaar voor de luchtpost, worden met kennissen die naar Belgisch - Congo terugkeren, meegegeven. Vanzelfsprekend is het telkens afwachten tot zo'n gelegenheid zich voordoet.

RH en MS sturen ook spullen van de kolonie terug naar huis. Vanuit Samuda sturen ze een koffer rijst naar hun familie om ze een extraatje te geven en om de weinige levensmiddelen die te verkrijgen zijn via rantsoenbonnen aan te vullen. Vanuit de brousse zenden ze ook een koffer terug met persoonlijk gerief dat of onhandig was of beschimmelde door de hoge vochtigheidsgraad. Dit waren onder andere boeken. Tussen alle grote zendingen door stuurt en krijgt RH geregeld postzegels die hij uitwisselt met zijn jongere broer. Eerder uitzonderlijk, maar wanneer er zich de kans toe voordoet, zenden ze via kennissen papaja's of mango's mee naar België voor hun familie. Erg veel werd dit niet gedaan omdat de ladingen soms vertragingen opliepen.

2.6.1.4. Vlaamsgezindheid?

In de algemene context werd er al op de Vlaamsgezindheid van RH en MS gewezen. In de eerste periode van RH is er weinig tot geen spoor te vinden van de Vlaamsgezindheid van RH en MS. Mogelijke hypothesen hiervoor zijn dat de contacten met vreemdelingen miniem waren en dat ze nog niet door anderen beïnvloed werden. In Elisabethstad waren beiden lid van de V.V.K. en de V.A.B. In hoeverre zij echte flaminganten waren is niet te achterhalen. RH is een typevoorbeeld van een Vlaming die verfranst raakte door te werken in een franstalige administratie. Zijn Franse invloeden – die hij vermoedelijk doorgaf aan MS - zijn dan ook erg merkbaar. Zo schrijven zij lange tijd bovenaan hun brieven ‘*E’ville*’ in plaats van ‘E’stad’. Pas vanaf 1955 beginnen ze meer en meer ‘E’stad’ te schrijven. Andere elementen die duiden op de grote Franse invloeden zijn van diverse aard. Zo blijven ze over ‘Stanleyville’ spreken, RH schrijft ‘confortabel’ in plaats van ‘comfortabel’, ze hebben het over een ‘toilen’ broek...¹⁷⁴ RH en MS passen, ondanks hun lidmaatschap bij de V.V.K., in hun woordenschat vele Franse woorden toe.

Eigenlijk is er over de Vlaamsgezindheid van RH en MS zeer weinig materiaal te vinden. Toch vond ik het belangrijk om aan te kaarten. Welke inhoud is nu concreet in het ARDH te vinden? Op gebied van films hebben we maar twee scènes, waarvan een van 10/04/1955 met Pasen. Zoals jaarlijks organiseerde ‘De Vlaamse Vriendenkring’ een bijeenkomst met achteraf een feestje in het stadspark van Elisabethstad. Daar worden dan door de kinderen paaseieren gezocht en worden er allerlei spelen georganiseerd door en voor V.V.K. - sympathisanten.¹⁷⁵ Een tweede is een tocht met de V.A.B. op een boot. De fotocollectie over dit onderwerp is al evenzeer miniem. Over de V.A.B. zijn er 4 foto’s, over de V.V.K. drie. Het aantal brieven is daarentegen iets uitgebreider, maar nog steeds zeer miniem.

2.6.1.4.1. V.A.B.

---

¹⁷⁴ ‘toilen broek’ = een katoenen broek

¹⁷⁵ Deze informatie is niet allemaal uit het beeldmateriaal gedistilleerd (wat onmogelijk is), maar komt ook uit: HERMANS (D. R.), Geschiedenis Hermans – Deel geschiedenis René Hermans, Kontich, eigen mémoires, s.d., deel filmarchief.

De V.A.B., voluit de Vlaamse Automobielen Bond, was een groepering van Vlamingen die in hun vrije tijd er met hun voertuigen op uit trok. De vereniging ontstond in november 1952 als aanvullende afdeling van de moedervereniging in Vlaanderen.¹⁷⁶ De tripjes bleven niet beperkt tot korte dagtrips, maar kon ook meerdere dagen beslaan. De foto's die van zo'n uitstap naar de waterval van Kiubo getuigt, bestrijken waarschijnlijk twee dagen. De afstand naar deze waterval bevestigt bovendien dit vermoeden. Wanneer zij deze tocht precies hebben ondernomen, is niet te achterhalen, want vreemd genoeg komt er nergens in het briefmateriaal iets van deze uitstap naar voor. De foto is echter gedateerd op juli 1951.

De V.A.B., eigenlijk een toeristische autovereniging, initieerde bovenstaande en andere uitstapjes met de auto in het maandblad 'Sprokkelingen' van de V.V.K. van Elisabethstad. Het samenwerken met de V.V.K.'s en het Davidsfonds was immers ook een van hun hoofddoelen.¹⁷⁷ Niet alleen het feit dat ze hun uitstappen en andere mogelijke tripjes mochten publiceren in het maandblad van de V.V.K. toont de hechte banden tussen beide verenigingen, maar ook een verslag over de meiboomplanting van de Ringerlei getuigt dit. Na de planting worden er dansvoorstellingen gehouden en kiest het publiek een koning – danser en koningin – danseres. De man die tijdens de prijsuitreiking de koningin – danseres mag huldigen is de voorzitter van de V.A.B., Dr. Reyntjens.¹⁷⁸

2.6.1.4.2. V.V.K. – Elisabethstad

De enige bewijzen dat RH en MS in het V.V.K. van Elisabethstad lid waren zijn drie foto's tijdens een 'Lustrumfeest' in 1957 en één brieffragment. Niet dat er in andere brieven geen meningen worden geventileerd over het standpunt van Vlamingen of Walen, maar voornoemd fragment daarentegen slaat op een zeer specifieke periode in 1955, namelijk de schoolstrijd die in volle hevigheid woedt. Het heeft zelfs meerdere onderliggende lagen. Het geeft zowel de uitgesproken mening van RH en MS weer op gebied van godsdienst en het Vlaamse onderwijs, als de functie van RH in de V.V.K., als het belangrijkste punt waarvoor het V.V.K.

---

¹⁷⁶ VERTHE (A.); c.i.c.m., Vlamingen in Kongo, Leuven, Davidsfonds, 1959, p. 98

¹⁷⁷ Ibid., loc.cit.

¹⁷⁸ VVK van Elisabethstad, Sprokkelingen: blad van de Vlaamse vriendenkring te Elisabethstad, VVK van Elisabethstad, Elisabethstad, V/1958

toen druk in de weer was en het geeft een ledenactiviteit mee. Het luidt: *“Vrijdag middag hebben de kinderen verlof – paaszondag mogen zij gaan eitjes rapen in ’t park vanwege de Vlaamse Vriendenkring. René heeft als 2de ondervoorzitter van de Vlaamse kring veel werk gehad met schrijven aangaande de Vlaamse schoolkwestie. Vroeger was het in Kongo uitsluitend frans, nu hadden we ook de Vlaamse afdelingen reeds bekomen in katholieke scholen en ’t Atheneum maar wegens ’t klein aantal l(eer)l(ingen). in de hogere klassen van de katholieke school zou de Vlaamse afdeling daar dan afgeschaft worden en worden de Vl(aamse). ouders verplicht hun kinderen in ’t Atheneum te zetten vanaf de 3de lat(ijnse). of moderne... dat nooit zeggen wij, bijgevolg moeten we ons best doen om vele Vlaamse ouders te overtuigen.”*¹⁷⁹ (sic)

De V.V.K. van Elisabethstad - de eerste V.V.K. van de kolonie, die ontstond in 1947¹⁸⁰ - gaf zoals hoger al aangehaald werd, een maandblad ‘Sprokkelingen’ uit. In de teruggevonden uitgaven kan men het clubleven goed inschatten. Een van de vaststellingen is dat de V.V.K. op geregelde tijdstippen activiteiten organiseerde. Zo maken zij in hun blad reclame voor ‘Het Vlaamse schouwtoneel’ dat drie optredens in de stadsschouwburg geeft, over de meiboomplanting van de Ringelrei, het bloemenbal, over het Paasfeest en over de ‘Breugeliaanse Boerenkermis’. Hun blad vermeldt eveneens de vele aanklachten tegen taalmisbruiken en methodes die de Vlamingen moeten toepassen wanneer ze met de overheid in aanraking komen. Zoals hoger vermeld, levert de V.A.B. ook zijn maandelijkse bijdrage met behulp van een routebeschrijving naar toeristische trekpleisters.

Aan ‘Sprokkelingen’ zijn twee opvallende zaken te bemerken. Ten eerste zijn de artikels bijna nooit door een volledige naam onderschreven, tevens mankeert een algemene colofon op het einde van het boekje. Het is dan ook onmogelijk om te zien welke stukken van de hand van RH zijn, indien hij natuurlijk stukken voor het maandblad geschreven zou hebben. Een tweede feit is dat de hoofdredacteur van het boekje geregeld verwijst naar de lage opkomst van de leden op de door hun georganiseerde activiteiten en de grote passiviteit. De uitspraak die te lezen staat in het boek van Bambi Ceuppens: ‘Congo made in Flanders? Koloniale Vlaamse visies op “blank” en “zwart” in Belgisch Congo’, geuit door E. Roos in 1951, de voorzitter van de V.V.K. in Elisabethstad, bevestigt het vermoeden nogmaals. Namelijk dat het de meeste Vlamingen helemaal niet te doen is om Vlaamse eisen door te drukken, maar

---

¹⁷⁹ Brief 29/03/1955 van MS naar familie in Bunsbeek

¹⁸⁰ FRANSSENS (K.), “Vlamingen in Kongo”, In: Ons Erfdeel, XVIII, 1975, 11-12, p. 694

gewoon om met elkaar een gezellig gesprek te hebben. De V.V.K. van Elisabethstad was dan blijkbaar zo een echt ‘cabaretgezelschap’ waar de leden maar sporadisch aan de activiteiten deelnamen.¹⁸¹ Het ARDH spreekt dit alleszins niet tegen. Het bronnenmateriaal over de Vlaamsgezinde activiteiten is karig en MS is blijkbaar niet altijd even happig op dit soort bijeenkomsten. In een schrijven van 12/05/1955 laat ze dit duidelijk merken: *“Zaterdag hebben we vanwege de Vl(aamse). Vriendenkring “Bloemenbal” met koud buffet, gewoonlijk goede feestjes, ik ga toch ook maar eens mee om in’n hoekje te zitten, anders moet René ook bijna thuis blijven.”*¹⁸² De manier waarop dit geschreven is, is naar mijn idee erg dubbelzinnig. Enerzijds lijkt het of MS geregeld aan deze feestjes meedoet, anderzijds lijkt ze te zeggen dat ze zich opoffert en ‘toch ook maar’ meegaat om haar man te plezieren.

2.6.1.5. Koning Boudewijn op bezoek

De reden waarom koning Boudewijn naar de kolonie kwam, was om zijn representatieve functie waar te maken. De Belgische vorst gaat dus in op een uitnodiging, gelanceerd door Léon Pétilion¹⁸³ in 1952. Tegen dat alles concreet geregeld was, schrijven we echter al najaar 1954.¹⁸⁴ Het voorbereiden van de reis werd een echte evenwichtsoefening voor de ambtenaren van de koning. De delegatie moest immers overal een bezoekje trachten te brengen. Dit verklaart tevens het korte verblijf van de koning in Elisabethstad, de hoofdstad van de rijkste provincie van de kolonie.¹⁸⁵

Wanneer de koning eindelijk op 26 mei in Elisabethstad aankomt, is – net zoals in de rest van de kolonie – iedereen present langs de straten. Voor de komst van de vorst werd deze route serieus aangepast en verbeterd. Zoals MS op 12/05/1955 naar huis schrijft: *“Op 26 dezer verwachten we de koning en er wordt oneindig veel gewerkt in de stad, voorbereidingen langs overal! René gaat zijn best doen om veel te filmen, (...)”*¹⁸⁶ (sic) Niet alleen in Elisabethstad

¹⁸¹ CEUPPENS (B.), *op.cit.*, p. 192.

¹⁸² Brief 12/05/1955 van MS naar familie in Bunsbeek

¹⁸³ Van januari 1952 tot juli 1958 aangesteld als gouverneur – generaal van Belgisch – Congo, In: CLEYS (B.), Dequae A.: *De zelfgenoegzaamheid van een koloniaal bestuur (1950-1954)*, Gent, UGent (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), 2002, s.p.

¹⁸⁴ ETAMBALA, (Z. A.), *op.cit.*, pp. 17 - 19

¹⁸⁵ zie kaart in bijlage: ‘De route van koning Boudewijn in mei en juni 1955 doorheen Belgisch - Congo.’

¹⁸⁶ Brief 12/05/1955 van MS naar familie in Bunsbeek

werd er hard gewerkt om de koning te verwelkomen, in elke stad werden er oplapwerken gedaan.

Zoals RH in hoger weergegeven citaat al beloofde, gaat hij in de mate van het mogelijke, veel proberen te filmen. Hiervoor zal hij zich een goede plaats veroorloven op een balkon en later vlakbij de koning die de troepen staat te aanschouwen. Zo is een deel van de wandeltocht van de koning door Elisabethstad vanuit de hoogte te zien. De parades die voorbij zijn baldakijn marcheren en zijn vertrek met de auto. Waar volgens Bernard De Witte de beelden van A. Cauvin¹⁸⁷ orde en structuur vertonen tijdens de rondreis van de vorst, tonen de beelden van RH een natuurlijke chaotische waarheid. Zo kan men zien hoe de vorst en zijn escorte na het schouwen van de troepen niet kunnen vertrekken, omdat het volk zich rond zijn voertuig heeft verzameld. In het daaropvolgend geduw en getrek zal Gouverneur – Generaal Pétilion recht staan in zijn limousine om instructies te geven. Hierna lukt het de militairen om de weg vrij te maken. In pure chaos kan de stoet dan eindelijk vertrekken naar de volgende afspraak. Niet alleen de vorst is de focus van RH. Hij fotografeert en filmt de massa eveneens. Zo zien we hoe vele Congolezen in de bomen hangen om toch iets te kunnen zien van de Mwana Kitoko, hoe de stamhoofden klaar staan om de koning te begroeten, hoe de blanke ambtenaren allen hun wit tropenuniform aanhebben, hoe schoolkinderen worden opgesteld om de koning te begroeten etc.

Aangezien RH geen journalist of cineast was, kon hij de koning op zijn bezoeken niet volgen en alleen maar de intocht van de vorst filmen. Andere zaken die de koning in Elisabethstad is gaan bezoeken – en waar RH dus niet bij kon zijn – waren een feestgelegenheid in het Leopold II – stadion, een eerstesteenlegging en zo meer.¹⁸⁸

De komst van de koning was niet alleen een succes voor de kolonie, maar ook voor de vorst zelf. Mwana Kitoko (later veranderd naar Bwana Kitoko)¹⁸⁹ had niet alleen de situatie in Belgisch – Congo gezien met eigen ogen, hij had hierdoor ook ongelooflijk hard aan zijn populariteit gewerkt. Boudewijn bleef ondanks wat hij zag, in het kolonialisme geloven maar beseftte wel dat een vernieuwende aanpak nodig was. Bij zijn thuiskomst in Brussel houdt de koning een aantal opmerkelijke redevoeringen waarin hij de kloof tussen blank en zwart

---

¹⁸⁷ Cineast die de blijde intrede van de vorst verfilmde. WOESTYNE, VAN DE (M.), “Boudewijn was welgekomen gast in onze kolonie: Mooie blanke man in Congo”, In: *De Standaard*, 30.06.2000.

¹⁸⁸ ETAMBALA, (Z. A.), *op.cit.*, p. 31

¹⁸⁹ VERLINDEN (P.), *Weg uit Congo: Het drama van de kolonialen*, Leuven, Davidsfonds, 2002, p. 50

aanhaalt.¹⁹⁰ Het is dan ook niet te verwonderen dat hij door deze redes een van de meest mythische figuren voor de Congolezen zal worden.

Dat het bezoek van de koning een aangenaam moment van verpozing was voor RH en zijn familie, tonen de beelden. Maar of zijn komst een grote indruk heeft nagelaten, kunnen we betwijfelen. Na zijn bezoek wordt er immers niets meer over geschreven. Noch de familie vraagt er achter, noch RH en MS beschrijven de sfeer of hoeveel volk zich manifesteerde. Uiteraard waren er op dat moment een aantal andere primordiale zaken. Namelijk de moeder van MS die bedlegerig is en haar (langdurige) doodsstrijd leverde en het nakende vertrek van de kinderen ‘Liesje’, ‘Fina’ en Miriam die eind augustus naar België gaan om een volledig schooljaar te volgen in Landen.

2.6.2. Met Congolezen

Leven in een vreemd land zonder een contact te hebben met de autochtone bevolking is moeilijk tot bijna onmogelijk, zo ook in Belgisch – Congo. Door de kolonisatie was deze verhouding bovendien vertekend. De blanken hadden zeggenschap over de inlanders. Ook RH en MS hadden een potentiële macht over Congolezen. In hoeverre zij dit toepasten, wordt verder uitgewerkt. Omdat ook zij hun hele koloniale loopbaan werkvolk in huis hebben, werd deze categorie afgesplitst van ‘Andere situaties’. Onder deze laatste categorie worden bijvoorbeeld de werknemers van RH in de SOMIBA aangehaald of de stagiairs die RH opleidt.

Ondanks de zogezegde opheffing van de ‘colour bar’ in 1955, zal men zien dat er weinig verschil is in de houding tegenover inlanders. Nestor Delval vat met zijn werk zeer goed ‘de naoorlogse familie’ samen. RH en MS waren inderdaad, zoals hij aangaf, naar de kolonie getrokken om er veel te verdienen door hard te werken. Was het nu met of zonder Congolezen, voor hen maakte het eigenlijk niet veel uit. De Congolezen stonden dus eigenlijk buiten het decor en beleefden de activiteiten van de blanken passief. Zij moesten alleen doen

---

¹⁹⁰ VERHOEVEN (N.), [De Zusters van Liefde van Jezus en Maria in Kongo: een studie van hun ervaringen tijdens de woelige jaren van de onafhankelijkheid \(1955-1965\)](#), Gent, UGent (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), 2003, p. 6

wat hen werd opgedragen en wanneer zij te veel fout deden, werden ze letterlijk en figuurlijk buitengezet.¹⁹¹

Ondanks het feit dat RH en MS in hun brieven spreken over ‘onze boys’ mag dit niet verengd worden tot het idee dat zij deze boys als hun persoonlijk bezit zagen.¹⁹² De boys waren wel een onderdeel van hun leefomgeving, maar zijn daarom nog geen eigendom en konden evenmin als een deel van de familie beschouwd worden. Eigenlijk zijn ze eerder een deel van het huis dan van de familie. Wanneer het gezin op statutair verlof vertrok, werden de boys ontslagen. Wanneer ze weer in de kolonie kwamen, zochten ze bij hun nieuwe huis nieuwe boys.

Dat zij paternalistisch behandeld werden, valt niet te ontkennen. Gebeurde dit uit medeleven? Leefde ook bij hen het idee dat Congolezen nog veel moesten leren omdat ze ‘halve wilden’ waren? Uit onwetendheid? Uit het ARDH is alleszins niet gebleken welke motivatie er bij RH en MS speelde. Als men ervan uit gaat dat ze de mainstream volgden, kan men stellen dat zij dit deden om het ‘kind in de zwarte’ op te voeden tot een zelfstandige jonge mens.¹⁹³ Een andere mogelijke reden waarom ze dit deden, was omdat hun godsdienst hen dit ingaf. Ze hadden met andere woorden een christelijke bedoeling.

Het systeem van de dominante blanke tegenover de onderdanige Congolees is volgens mij een systeem waar men automatisch inrolt, of men wil of niet. Om mee te kunnen draaien, neemt men de gewoonten van anderen over. Dat niet iedereen zich in het begin op zijn gemak voelt bij deze houding is wel duidelijk wanneer men de brieven er op naslaat. Op 22 maart 1947, wanneer RH nog in Leopoldstad wacht op zijn eerstkomende vlucht naar Stanleystad schrijft hij het volgende naar zijn vrouw: *“Ik voel me als een bezetter; die zwarten dienen ons overal, doen al het vuil werk, groeten ons zeer onderdanig en wij (ook de paters hoor meisje) bekijken ze van uit de hoogte. ’n Wonder gevoel.”*¹⁹⁴ Zijn laatste zin wijst er op dat hij de voordelen van het systeem heeft ontdekt. RH - en evenmin MS - zullen zich niet tegen deze vorm van heerschappij verzetten. Waarom ook? In Samuda heeft MS een legertje van boys die voor haar werken. Toch zal ze, zoals menig andere vrouw met een legertje bedienden, zich geregeld ergeren in de activiteiten en manier van werken van deze Congolezen.¹⁹⁵

¹⁹¹ DELVAL (N.), *Schuld in Kongo?*, Leuven, Davidsfonds, 1966, pp. 51 - 54

¹⁹² CEUPPENS (B.), *Onze Congo? Congolezen over de kolonisatie*, Leuven, Davidsfonds, 2003, p. 33

¹⁹³ *Ibid*, passim

¹⁹⁴ Brief 22/03/1947 van RH naar MS te Boechout

¹⁹⁵ EYNIKEL (H.), *op.cit.*, p. 216

Dat het beeld van RH en MS over de Congolezen niet gemakkelijk te ontleden is, toont volgend fragment: *“Over enkele dagen waren we op een diner bij mensen uitgenodigd, waar ook nog andere invités waren. Ze hadden een nieuwe tafelboy moeten aannemen die blijkbaar niet fel handig was, want op een gegeven ogenblik goot hij bijna heel de sauskom uit in de rug van een aanzittende dame die natuurlijk opvloog. “’t Is niets madame, zei de boy met een onbewogen gezicht’ er is nog genoeg sauce in de keuken, ik zal er dadelijk andere gaan halen ...” Gisteren reed onze Johan op de straat een neger tussen zijn beenen. Maria riep op hem “Kunt ge niet uit uw ogen kijken, en niet tegen die mens zijn lijf rijden.” En Johan antwoorden: “Dat is geen mens, dat is een boy...”*¹⁹⁶

Dit fragment toont volgens mij zeer goed de mening van RH en MS. Ze halen de onhandigheid en de durf van de Congolezen aan, iets wat ze ongelooflijk vinden. Het volgende fragment toont dan weer dat MS vindt dat haar kinderen uit hun ogen moeten kijken en niet iemand zomaar omver moeten rijden. Ze moeten op straat voor iedereen aandacht hebben, ook al heeft hij een andere huidskleur. Het kind repliceert echter met een zeer onverwacht antwoord. Vanwaar haalt hij dit? Ook zijn ouders hebben hier ongetwijfeld een aandeel in, maar zijn moeder gaf net een ander signaal. Het mag duidelijk zijn dat de signalen die de ouders naar hun kinderen uitstraalden niet altijd eenduidig waren. Enerzijds willen ze dat hun kinderen respect tonen voor hun medemens. Anderzijds lachen ze af en toe met deze bevolkingsgroep en geven ze blijkbaar het signaal aan hun kinderen dat deze mensen geen ‘mensen’ zijn. Het is dus een dubieus en moeilijk beeld dat hier wordt getoond.

2.6.2.1. Boys

Het legertje van werkende mannen in Samuda bestaat onder andere uit twee waterdragers. Zij doen niets anders dan de hele dag water halen aan de beek en het in een reservoir aan het kamp opslaan. RH en MS hebben eveneens twee houthakkers die de keuken en het waakvuur voorzien van brandstof. Het waakvuur brandt constant naast de hut van RH en MS en doet dienst om wilde beesten op afstand te houden. Om dit vuur brandende te houden hebben ze natuurlijk een wachter nodig. Op enige afstand van het kamp is aan de oevers van de rivier de

¹⁹⁶ Brief 09/01/1956 van RH naar familie in Leuven

persoonlijke visser van RH en MS. Hij voorziet het hele kamp van vis. In de keuken zelf zijn er drie à vier boys werkzaam. Het verloop is er vrij groot omdat RH en MS geregeld werknemers ‘doorsturen’, wat zoveel wil zeggen dat ze ontslagen werden. In de brieven zijn zij het vooral die het moeten ontgelden in het begin. MS ergert zich vaak aan hun geknoei en het niet opvolgen van haar bevelen.

MS, die weet dat ze met haar legertje boys veel beter af is dan haar zusters in België, verdedigt zich in de brieven naar hen door er frequent op te wijzen dat ze veel werk heeft. Dit werk is bijvoorbeeld achter de boys hun veren aan zitten, ze leren koken en dergelijke meer. Dat zij deze boys moet leren koken, is logisch, want zij poogt Belgisch eten op tafel te krijgen. Als ze vertrekken naar Dunga en Amhete begin 1948 lukt het de keukenmannen al vrij goed om ‘fritten’ te maken, terwijl witte saus een regelrechte ramp blijft.

In het begin van de tweede periode bij de overheid nemen RH en MS opnieuw boys aan om hen bij te staan. Omdat het er een stuk minder zijn, zullen er vanaf deze datum minder klachten over de boys geschreven worden. Of is dit omdat het hoofdzakelijk MS is, die de knepen van het leiden van een keuken kent? Zelf geven ze in een van hun eerste schrijven toe dat het deze periode beter gaat: “*Veel last hebben we er niet mee, vermits we tijdens ons eerste termke genoeg negerpsychologie opdeden om te weten dat we ze moeten laten knoeien.*”¹⁹⁷ (sic) Het is duidelijk dat RH en MS beseffen dat ze een andere levensstijl hebben en andere gewoontes dan hun werkpersoneel. Dat ze voldoende ‘negerpsychologie’ hebben opgedaan, is natuurlijk wel in vraag te stellen. Wil dit zeggen dat zij besloten hebben zich er niet meer druk in te maken in de andere cultuur van hun nieuw land? En dat niet alles naar hun hand te zetten is zoals zij dat wensen?

Wanneer ze in hun definitief huis voor de eerste term wonen, nemen ze de volgende hulpjes aan: “*2 en ½ boy.-Deze halve is een schooljongen die na zijn klasuren de hof bewerkt en ’s zaterdags onze auto kuischt. Die 2 andere zijn: een keukenpiet en een huisboy.*”¹⁹⁸ Waar ze tijdens de eerste term bij de staat nog maar ‘2 en een halve boy’ in dienst hebben, zal dit naargelang de carrière van RH oplopen. Zeker in het begin van een term is dit het geval, wanneer de tuin nog in orde moet gemaakt worden en wanneer er nog veel gerief moet

---

¹⁹⁷ Brief 16/12/1949 van RH en MS naar familie. Brief is in het zevenvoud getypt.

¹⁹⁸ Ibid.

uitgepakt worden. Het maximum aantal boys dat ze op een bepaald moment zullen hebben is zes. Dit is in oktober 1956 bij het herinstalleren van hun huis en het verfraaien van de tuin.

In de tweede term krijgt MS problemen met de boys en spelen ze met haar voeten wanneer RH op inspectietocht is. Zo brieft MS naar RH (die op dat moment in Luluaburg bij RS verblijft) dat ‘Albert’ een voorschot vroeg om eten te kopen en dat ‘Panda’ alsmar dorst heeft en aan MS gevraagd heeft om een hele bak bier te kopen. De vijf flessen, die hij al had gedronken, waren niet genoeg vond hij. Zij koelden dit bier in de ijskast van RH en MS. RH kan echter niet om met deze gang van zaken en eist van MS dat ze het bier onmiddellijk uit hun ijskast moeten verwijderen en zelf hun bier moeten kopen. RH wil niet dat zijn geld naar bier voor zijn werknemers gaat. Voorgaande bewijst dat de boys geregeld probeerden om een loopje te nemen met de vrouw des huize.¹⁹⁹ Doordat de boys MS aanhoudend testen en ‘lange vingers’ hebben, zullen er twee van de drie ontslagen worden.

De nieuwe boys die dan in huis komen, zijn een koppel waarvan de man de broer van de ‘goede’ boy is. De vrouw is geen nanny of oppasser, zij is keukenpersoneel. In tegenstelling tot wat Eynickel of anderen beweren, was er dus ook sprake van vrouwen als keukenhulp. Met deze mensen lijkt het zeer goed te gaan. De boys krijgen paaseieren etc. Op de ‘waarom – vraag’ en ‘in hoeverre zij hun boys helpen’ is natuurlijk geen pasklaar antwoord te geven.

Dat men dit zou kunnen interpreteren als een vorm van paternalisme, is niet te ontkennen. Wel wordt uit het ARDH duidelijk dat deze acties zijn gedaan uit een goede, christelijke, oprechte bedoeling. Een ander mogelijk bewijs van paternalisme is wanneer RH met een inspectietocht vanuit Luluaburg het nieuwe Congolese koppel meeneemt. Wanneer RH uit Luluaburg vertrok, schrijft RS een brief naar MS waarin hij het koppel situeert en mededeelt dat de vrouw een heiden is. Hij vraagt – en twijfelt er niet aan – dat MS de vrouw veel zal bijleren en ze zo tot een christelijk huwelijk zal stimuleren. Uiteindelijk komt het ook tot een huwelijk. Een derde voorbeeld dat bovenstaande illustreert, is dat MS haar boys wil opleiden tot ‘goede katholieke’ mensen. Zo zal zij in een brief (03/11/1954) naar huis schrijven dat ze gepoogd heeft om een boy uit te leggen wat ‘Allerzielen’ is.

Niet talrijk, maar toch aanwezig is dat er van deze boys foto - en filmmateriaal bestaat. Het is geen uitgebreide collectie, maar ze staan toch ettelijke malen op de film of foto. De twee

---

¹⁹⁹ EYNIKEL (H.), *op.cit.*, p. 217

broers werden eerst elk apart gefotografeerd –van elk is er een foto - en dan is er nog een derde foto met de twee broers en de vrouw samen. Ook op het filmmateriaal is te zien hoe een van de boys de auto kuist en de andere strijkt. Van de andere boys uit vroegere of latere periodes zijn geen foto's of filmmateriaal.

In hun laatste term wordt er al heel wat minder gesproken over de boys. Het enige waar MS een vermoeden van heeft, is dat er een van hen steelt en dat ze zich af en toe kwaad dient te maken. Ook hier hebben ze een goede verstandhouding met een bepaalde boy. 'Liesje' schrijft brieven vanuit België naar de boy en RH en MS helpen een horloge te herstellen van hun personeel door het horlogebandje in België te bestellen. Ondanks dit is de teneur overheen de laatste twee termen algemeen genomen hetzelfde te noemen. In concreto houdt dit in dat MS zich enerzijds tegenover het thuisfront verdedigt dat ze veel werk heeft doordat haar personeel half werk levert, anderzijds vertelt ze haar mogelijkheden van vrije tijd en het werk dat de boys uit handen nemen.

Al eerder weergegeven is dat er soms een boy meeging op inspectiereis om de bagage van RH en MS te helpen dragen, het eten te helpen klaarmaken voor de kinderen of om allerlei andere klusjes te doen. Op de terugreis naar huis werden ze dan op de trein gezet om het huis voor te bereiden op hun thuiskomst. Voor er vertrokken werd op reis (zowel verlof als inspectie) waarbij iedereen meeging, zorgde RH er altijd voor dat het water en de elektriciteit afgesloten waren, zodat de boys er geen misbruik van konden maken. Het wordt hiermede wel duidelijk dat er niet direct een vertrouwensband tussen werkgever en werknemer bestond.

2.6.2.2. Andere situaties

In de kolonie liepen er natuurlijk nog andere Congolezen rond. Deze Congolezen werkten al dan niet voor de blanken. De manier waarop de beeldvorming van deze Congolezen tot ons komt, is langs de drie soorten bronnenmaterialen. Meninge, feiten en vooroordelen werden in de brieven geventileerd, foto's werden getrokken van Congolezen die voor RH in Samuda werkten en van Congolezen die toevallig op de foto staan. Dit wanneer ze voor een waterval staan, meewandelden om gerief te dragen etc. De bewegende beelden daarentegen zijn van

een ander soort. Hiermee werden zeer interessante beelden geschoten van Congolese dorpen, een begrafenisstoet, een markt, werkende Congolezen op de typische ‘bacs’²⁰⁰ en andere boten, vrouwen die gerief op hun hoofd dragen... Dit allemaal tijdens de werk - of ontspanningstochten doorheen de kolonie.

Om de hoge productie te verkrijgen die de SOMIBA eiste, zette RH zijn werknemers onder grote druk. Luie, tegenwerkende of incompatibele Congolezen kregen allerhande lijfstraffen uitgedeeld. Ook al wist RH dat het verboden was en dat hij hierdoor boetes kon oplopen. Deze lijfstraffen gaan van zweepslagen (“4,6 à 8”²⁰¹) tot oorvijgen. Ook rantsoenonthouding of een kleinere uitbetaling werd toegepast. Dat RH zich niet gelukkig en veilig voelde in dit klimaat wordt duidelijk wanneer RH aan het thuisfront vraagt hoe hij zijn mitrailleur in de kolonie krijgt. Het diende niet om zijn werknemers te bedreigen, maar om zichzelf een veiligheidsgevoel te geven. Men leest overduidelijk de frustratie die RH heeft op gebied van zijn werk. Hij raakt maar niet gestart, het leven is er veel te hard en saai en hij heeft geen sociale contacten met andere blanken. Kortom: hij wil terug naar huis. Dat het toepassen van lijfstraffen niet een dagelijkse gang van zaken was bij de familie Hermans tonen de veranderende relaties met de inlanders tijdens zijn tweede periode in Elisabethstad. Verhalen over fysieke lijfstraffen komen later (na 1948) niet meer aan bod in de brieven.

Het negatieve beeld over Congolezen dat RH en MS aan het thuisfront overbrengen, zijn over het algemeen vooroordelen tegenover hen. Zo beweren ze dat deze mensen al hun loon onmiddellijk uitgeven aan drank, op allerlei gebied vaak half werk leveren, gemakkelijk stelen, hun werk weinig enthousiast op zich nemen, van nature uit nogal lui zijn en dergelijke zaken meer. Een neutralere visie over de Congolezen die richting thuisland gaat, is dat RH en een paar van zijn kinderen naar een toneel van inlanders zijn gaan zien, dat Congolezen goed hun plan kunnen trekken, dat ze een interessant rechtstelsel hebben en vele andere beschrijvingen. Een veel positievere uiting van RH over de Congolezen heeft te maken met het feit dat RH van mening was ook van hen te kunnen leren op gebied van tinuitbating, jacht en hun vindingrijkheid in het algemeen. Verder uiten ze ook positieve signalen over het huishoudelijke werk van Congolezen.

---

²⁰⁰ een ‘bac’ = een veerpont

²⁰¹ Brief 21/12/1947 van RH naar familie te Leuven

Toch lijkt me het algemeen geschetste beeld van de inlanders voor het thuisfront een negatief beeld. De visie van Delval die stelt dat de blanke, casu quo RH, een carrière wilde uitbouwen in een land waar ‘toevallig’ nog andere mensen woonden die ze er slechts in tweede instantie moesten bijnemen, lijkt hier dan ook van toepassing.²⁰² Het lijkt wel of RH en MS meer last hadden mét hen dan zónder hen. Uiteraard mag men niet uit oogschouw nemen dat de Congolezen verplicht werden te werken. Hierbij stel ik mij de vraag: Waarom zouden ze ook? Voor andermans profijt en er zelf weinig tot geen winst van over te houden?

Om terug te keren naar de foto’s van de Congolezen halen we er Nederveen Pieterse bij. Uit een studie van hem kan men halen dat de meeste foto’s volgende kenmerken hadden: meestal werden de inlanders in een positie getrokken waardoor zij een onderdanige houding aannemen. Dit deden fotografen door vogelperspectief te gebruiken of door ze te plaatsen tegenover een grotere blanke. De houding moet dienstbaarheid tonen.²⁰³ Vreemd aan de foto’s van RH is dat het merendeel is getrokken vanuit kikkerperspectief of dat de Congolees mee poseert naast de blanke op hetzelfde niveau. Foto’s waarop Congolezen staan die aan het werk zijn, doen dit altijd in samenzijn van blanken. Een illustratie hiervan zijn een paar Congolezen die met blanken geschoten wild op een vrachtwagen aan het laden zijn. Op alle voor deze thesis geraadpleegde foto’s, zijn er slechts drie uitzonderingen. Hier is te zien hoe inlanders bagage en een “*tipoi*”²⁰⁴ dragen. De manier van afbeelden komt dus –behalve de drie uitzonderingen - niet overeen met wat de wetenschappelijke literatuur ons brengt.

Het laatste mediamiddel, de film draagt dan weer een ander beeld over. Hier worden Congolezen zowel gefilmd tijdens hun werk als in hun leefomgeving in het algemeen. RH filmde dagelijkse gebeurtenissen zoals een markt, een begrafenisstoet of wandelende vrouwen met een lading op het hoofd. Zo bestaan er beelden van een boy die ’s morgens de tafel dekt, een matras oppompt, de auto wast etc. Deze beelden zijn niet meer of minder vertegenwoordigd dan andere beelden.

Het beeldende materiaal toont bijgevolg aan dat RH en MS Congolezen als vreemde wezens in hun leefomgeving zagen. Ze legden op een afstandelijke, maar nauwkeurige manier hun manier van leven vast. Waar in de brieven het minder positieve naar voren komt, komt in het beeldende materiaal het verbazende, het nieuwsgierige aspect naar voren. Op vlak van film

²⁰² DELVAL (N.), *op.cit.*, pp. 51 - 54

²⁰³ NEDERVEEN PIETERSE (J.), *op.cit.*, p. 131

²⁰⁴ *tipoi* = draagstoel

komt dit natuurlijk ook door de manier van filmen en het achterliggende doel dat bereikt diende te worden (zie methodologie: de films).

2.7. Religie

De familie Hermans is een zeer katholiek gezin. Wanneer het mogelijk is, gaan ze naar de mis. Dit impliceert dat op inspectiereis, aan boord van schepen of elders, geprobeerd wordt om een eucharistieviering te volgen. Deze religieuze levensvisie stamt eerder uit de familie van MS dan deze van RH. De ouders van RH zijn immers vrijzinnig. Het is ook in de familie van MS dat er een ‘nonkel pater’ en een ‘tante nonneke’ aanwezig zijn. Dat MS de katholieke boodschap probeert over te brengen op haar kinderen bewijzen haar brieven naar Bunsbeek. Zo schrijft ze in 1956 dat ze liever haar drie oudste kinderen hun weekends ziet doorbrengen bij haar familie in Bunsbeek dan bij RH zijn familie in Leuven. Bij haar familie wordt er immers nog aandacht aan het geloof geschonken.

Het volgen van deze religieuze levensvisie schept soms grote dilemma’s. Dit valt te merken aan de volgende anekdote. Wanneer RH bijvoorbeeld op een bepaald moment op inspectiereis naar Luluaburg is en bij RS blijft logeren, is MS met de kinderen alleen in Elisabethstad. MS wil op een bepaald moment naar de mis gaan, maar Johan is reeds “aan ’t wemelen”²⁰⁵. MS twijfelt of ze gaat of niet, maar hakt uiteindelijk de knoop door. Na een uur en een kwart komt ze terug. Gelukkig waren er thuis geen problemen. Ondanks haar geloof heeft ze wroeging en vraagt ze de mening van haar echtgenoot: “(...) en wat vindt ge daarvan, ben ik wel verplicht in zo’n toestand mis te horen?”²⁰⁶ Het mag duidelijk zijn dat de twijfel diep zit: rationele versus dogmatische argumenten? In het antwoord van RH (waarvoor hij navraag bij de paters van Scheut zou gedaan hebben) primeert het rationele. RH zegt dat MS op zo een moment “gedispenseerd zijt van naar de Zondagsmis te gaan.”²⁰⁷ (sic)

---

²⁰⁵ Brief 12/04/1953 van MS naar RH te Luluaburg

²⁰⁶ Ibid.

²⁰⁷ Brief 19/04/1953 van RH naar MS te Elisabethstad

Dat RH niet altijd consequent zijn godsdienst beleefde en dan ook fier is als hij de religieuze taak op zich neemt, wordt duidelijk tijdens een inspectietocht in maart 1954. Hier wijst hij uitdrukkelijk op de godsdienstige taken die hij uitvoert, namelijk een dagelijks rozenhoedje bidden en naar de mis gaan. Dit is niet altijd het geval. Eenmaal toont hij in een schrijven dat hij nog niet veel gebeden had. Dit bewijst nogmaals dat de katholieke inslag vooral te vinden is bij zijn vrouw.

Op kerkelijke feestdagen worden er steevast brieven geschreven om elkaar 'een zalige hoogdag' te wensen. Deze dagen zijn Pasen met zijn voorafgaande feestdagen, Allerheiligen en Allerzielen, Sinterklaas, Kerst en Nieuwjaar. Niet alleen aan deze dagen wordt extra aandacht gegeven door een brief te schrijven naar de familieleden, ook de communies worden uitgebreid beschreven en bevraagd. Een communiefeest in Bunsbeek of Elisabethstad levert vele verhaaltjes, foto's en filmmateriaal op. Al zeker een maand op voorhand wordt er door de peter of meter gevraagd welk cadeau er wordt verkozen en worden de kleren besproken. De eigenlijke communie in de kerk en het latere tuinfeest worden meestal uitbundig beschreven door zowel de ouders als door de kinderen. Vanzelfsprekend leggen de ouders andere klemtonen dan de kinderen.

De familie Hermans voerde ook een politiek van steunverlening aan de Kerk. Ze maakten bewuste keuzes. Het gezin steunde de Kerk dus niet alleen geestelijk, maar ook financieel. Zo laat MS in een brief weten dat ze niet van plan is een raam in de verbouwde kerk van Bunsbeek te betalen omdat ze al bepaalde missies van Scheut sponsoren. Deze financiële sponsoring gebeurt echter niet altijd rechtstreeks. Een onrechtstreekse sponsoring aan de paters van Scheut zal plaats vinden in juli 1958. RH en MS zijn zich namelijk aan het voorbereiden om met de kinderen naar Zuid – Afrika op reis te gaan. Omdat ze met hun grote gezin niet in hun auto (een Chevrolet) kunnen, kocht RH in Luluaburg een VW-busje. Tijdens een van zijn laatste inspectietochten voor hun afreis naar Zuid - Afrika passeert RH langs de 'procuur' waar RS zit. Deze heeft het busje bij de garage eerder al afgehaald en ingereden. Omdat RH niet met twee auto's tegelijk naar huis kan rijden, schenkt hij zijn Chevrolet aan de paters van Scheut.

2.8. Dieren

Zoals in de ‘algemene context’ al aangegeven, maken we een onderscheid tussen de verschillende fauna. Samuda was een paradijs voor de vangst van wild en voor ongedierte als insecten en slangen. Andere, voor de mens, minder aangename dieren die in het archief aan bod komen zijn kakkerlakken, mieren en wespen. De keverachtige kakkerlak wordt zo goed en kwaad mogelijk bestreden, maar slaagt er toch in om grote ravages aan te brengen. “*De kakkerlakken hebben m’n zijden trouwkleed en bleke blauwe blouse al aangepakt, die eten ’t schoonste maar eerst op en dan ga ik nog zo dikwijls met ’n spuitje rond om ze maar te vergeven.*”²⁰⁸ (sic) De kakkerlakken worden zoveel mogelijk verjaagd. Het mag echter duidelijk zijn dat deze beesten vrij hardnekkig blijven terugkomen. Na de brousse – periode zal er in de brieven geen sprake meer van zijn. De hygiënischere omstandigheden in Elisabethstad zorgen hiervoor.

De eerder besproken bewaker in Samuda, die constant vuur doet branden naast de hut van RH en MS, doet dit niet alleen om wilde dieren op een afstand te houden, maar ook om de mieren uit de omgeving te houden. Deze zouden zeer gevaarlijk en vraatzuchtig zijn. De warmte van het vuur houdt ze echter weg. Een ander ongedierte is de sprinkhaan. MS, die uit verveling en noodzaak een groentetuintje aanlegt, heeft maar gedeeltelijk succes. Wat dan uiteindelijk wortel schiet en groeit, wordt grotendeels opgegeten door de sprinkhanen. In een van de brieven maakt ze het grapje dat ze ook daar een bewaker moeten zetten, willen ze resultaat halen. Samuda, gelegen in Laag – Congo, wordt beheerst door malariamuggen. Over muggen wordt niet veel op rechtstreekse wijze gezegd, wel over de malaria – aanvallen bij de kinderen. De gevaarlijke wespen (“*Lusungu’s*”²⁰⁹) van Samuda en de zandvlooien die RH vroegtijdig van een inspectietocht doen terugkeren, werden al eerder aangehaald.

---

²⁰⁸ Brief 02/10/1947 van MS naar familie in Bunsbeek

²⁰⁹ Brief 22/11/1947 van RH naar familie in Leuven

Alom tegenwoordig in het warme, vochtige klimaat van de kolonie zijn vliegen. Als bestrijdingsmiddel hiertegen (het werd ook tegen de malariamug gebruikt) werden papieren omhoog gehangen die in D.D.T. gedrenkt werden. RS zal aan MS, die op statutair verlof is, vragen om D.D.T. papieren vanuit België mee te nemen.

De giftige dieren uit de kolonie die het leven moeilijk maakten, waren schorpioenen en slangen. Van deze eerste is tweemaal sprake. Dit werd tevens al eerder aangehaald. Verhalen of anekdotes over slangen worden erg veel geciteerd, dus is waarschijnlijk een veel voorkomend probleem.²¹⁰ In Samuda bijvoorbeeld halen de Congolezen zeer giftige slangen uit het dak van de hut, in een hoop bladeren naast de hut en eenmaal onder de keukentafel. *“Gisteren was Mia soep aan het maken in de keuken en ineens sprong ze met veel lawaai achteruit: onder de tafel kwam een slang van 3 meter aangekropen en was nog 20 cm van haar voet af. We hebben ze doodgeslagen.”*²¹¹ In Elisabethstad wordt er ook een slang in huis gevonden en een nest in de tuin. Alle giftige of gevaarlijke dieren werden onmiddellijk gedood.

Wanneer in de brieven sprake was van een giftig dier, werd het meestal uitvoerig beschreven voor de familieleden. De slangen worden bijna altijd in lengte en dikte uitgedrukt. Ook een kakkerlak en een schorpioen worden beschreven. Het thuisfront kende deze dieren immers niet of had het op zijn minst nooit gezien.

Welke wilde dieren werden er geschoten in Samuda en Elisabethstad? Het is een heel uiteenlopend aantal. In Samuda werden er logischerwijze meer dieren geschoten dan wanneer ze in Elisabethstad woonden. De jacht was immers de enige vleestoevoer in Samuda, in Elisabethstad ging het eerder om de sport. Dit is ook te zien aan de wapens van RH. In Samuda gebruikt hij zijn oorlogswapen van zijn legerdienst. Op beelden uit 1955 is te zien hoe hij in Elisabethstad een heel rek jachtgeweren bezit.

De dieren die in Samuda worden gevangen (door RH zelf of toch in opdracht van hem) zijn een aap, drie olifanten, een buffel, een everzwijn, een cheeta of wilde kat, antilooptachtigen, een schildpad (er wordt alleszins beschreven hoe het gevangen wordt) en duiven. De jacht in

---

²¹⁰ AERTS (M.), *op.cit.*, p. 263

²¹¹ Brief 22/11/1947 van RH naar familie in Leuven

Elisabethstad beperkt zich eerder tot antilooptachtigen zoals bijvoorbeeld impala's, per uitzondering ook een jachtluipaard en een boa constrictor.

Het lijkt of de familie Hermans veel wilde dieren heeft gezien in de kolonie. Niets is minder waar. Wanneer ze veel wilde dieren op korte tijd wilden spotten, trokken RH en MS naar de dierentuin in Elisabethstad. Gezien de filmbeelden, deed men dit verscheidene keren. Daar werden de wilde dieren dan van dichtbij gefilmd. Niet alleen bestaan er beelden van wilde dieren in de dierentuin, ook in het Krügerpark in Zuid – Afrika werd er rondgetoerd om diezelfde reden. De familie Hermans zag dus niet zomaar alle dieren in het wild. Wilde dieren werden met andere woorden ook in de kolonie op de meest goedkope en trefzekere manier gezien in de dierentuin of dierenpark.

Ook aan visvangst werd gedaan. Wanneer het uit noodzaak was om te overleven hadden RH en MS een eigen visser. In Elisabethstad was dit echter niet meer nodig. Er werd nog steeds gevist, maar nu puur uit sportbeleving. Wanneer RH op inspectie richting Luluaburg gaat, zal hij meerdermalen als ontspanning met de paters gaan vissen. De Paters van Scheut vragen zo via RS geregeld informatie aan RH over vislijnen en – molens.

Aangezien de huisdieren - in Samuda een hond en in Elisabethstad papegaaien - al werden besproken, komen deze hier niet meer ter sprake. Dit geldt eveneens voor de hoenderdieren die in Samuda en Elisabethstad aanwezig waren.

2.9. Voeding

Algemeen genomen kan men het voedsel in de brousse ten tijde van SOMIBA zien als eenzijdig. Het eten in Elisabethstad was daarentegen gevarieerder, maar ook duurder. Door de vele variaties krijgt MS de mogelijkheid tijdens communie - , geboorte – of afscheidsfeestjes grote koude buffetten of diners te serveren. De menu's houden typische Belgische voedingswaren in, gecombineerd met exotische vruchten als mango's, papaja's en dergelijke.

Wanneer RH en MS pas in de kolonie zijn, willen ze, om hun families te steunen, rijst naar België sturen. De rijst is in de kolonie namelijk duidelijk goedkoper. Waar er volgens Aerts nog een nijpend tekort is aan voedsel rond de eeuwwisseling, is er na WO II genoeg voedsel, maar een slechte doorstroming naar afgelegen gebieden.²¹² Ondanks de goede bedoeling van RH en MS zal de rijst na import niet meer goedkoper zijn. Door taksen en douanegelden zijn ze zoveel geld kwijt dat ze dit experiment niet meer zullen herhalen.

Ook al eerder aangehaald is dat MS poogt de boys Belgisch eten te laten klaarmaken. Zo worden hen bijvoorbeeld recepten met frieten en witte saus aangeleerd. Dat RH en MS de voorkeur hebben voor Belgisch eten komt zeer waarschijnlijk door de grote verschillen van eetcultuur. Het vlees dat de Congolezen laten rotten achter hun hutten en dan opeten of het bereiden van de darmen en het vel van de geschoten dieren, lijkt RH en MS niet echt smakelijk. Niettegenstaande ze dit verafschuwen, leren ze op hun beurt het thuisfront wel “Moambe” klaarmaken. Dit smaken ze merkkelijk wel. Het beschrijven van de eetmanieren van de Congolezen typeert uiteraard hun anders – zijn tegenover de blanken.²¹³ Over de manier waarop Congolezen hun eten bereidden en verorberden komt niet meer ter sprake vanaf dat de familie Hermans in Elisabethstad woont. Het zijn vooral de eerste momenten in Samuda die ons iets leren over de manier waarop zij kijken naar de Congolese keuken.

Hoe ziet een gemiddelde dag op vlak van voeding voor RH en MS er in Samuda eigenlijk uit? “’s Morgens een paypay (soort meloen) waarop citroensap genepen. Dan haverhout, verder eieren en brood met bananen en koffie zonder chicorée. Bananen eten we geweldig: ik gemiddeld 20 per dag. (...) ’s Middags soep, meest tomatensoep, pataten of maniok, visch, kiekeken of vleesch van een of ander beest en als dessert pudding, rijstpap, bananen of ananas. Als drinken rode wijn. ’s Avonds zelfde kost als ’s middags. Wat ik als wilde beesten zool gegeten heb sedert ik hier ben: duiven, antiloop, wild varken, twee soorten aap (...) en verder ons Siameese kat opgegeten (...)”²¹⁴ (sic) Andere dieren die ze eten, worden besproken in het stukje ‘Dieren’. Het brood waarvan sprake is, bakt MS zelf in haar ‘keuken’ die al werd beschreven in ‘Wonen: in de brousse’.

---

²¹² CLAES (G.), *Vergeeten levens onder te tropenzon. De blanke vrouw in Kongo, 1885 – 1940*, Leuven, KUL (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), 1980, p. 84
AERTS (M.), *op.cit.*, p. 266

²¹³ CEUPPENS (B.), *Onze Congo? Congolezen over de kolonisatie*, Leuven, Davidsfonds, 2003, p. 23

²¹⁴ Brief 14/11/1947 van RH naar familie in Leuven

Het wild dat ze eten, is niet altijd zo veelvuldig aanwezig als RH in hoger geciteerd schrijven wel laat blijken. In een schrijven van MS naar haar familie ettelijke maanden later, constateert men dat zij sinds drie weken geen vlees meer hebben gegeten en groenten ook al lang niet meer hebben gehad. De reden waarom er niet altijd groenten zijn, is dat het rap bederft (net zoals het vlees) en omdat groenten van eigen kweek te weinig opbrengen. Deze lage opbrengst komt doordat de sprinkhanen er uitgebreid van mee - eten. Er zijn dus wel momenten van honger door het ontbreken van de noodzakelijke voedingsmiddelen. De noodzakelijkste middelen werden eens per week in de buurt geleverd door een vrachtwagen (deze rijdt echter niet frequent). Zo zal MS 'Liesje' extra voeden met gecondenseerde melk uit blik. Het eten van conserven werd niet alleen veel toegepast door RH en MS, maar ook door andere kolonialen.²¹⁵

Eenmaal in Elisabethstad lezen we niet meer veel over de eetgewoontes. Wel weten we dat de producten meer Europees gericht zijn en hierdoor vrij duur worden. Men kon immers alles laten leveren in de kolonie wat men wenste. Voorbeelden van westers eten in het ARDH zijn spaghetti en aardbeien.

Hoewel de jacht een ontspanningsmogelijkheid was, was ze een welkome aanvulling van de vleesreserves. Wanneer men ging jagen in de omgeving van Elisabethstad trokken er boys mee om het dier te helpen versnijden en om de geweren te dragen. Na het 'neerleggen' van een dier, golden dezelfde regels als in Samuda, namelijk: de lekkerste en zachtste stukken voor RH en MS, de rest voor de boys. In de brieven wordt duidelijk dat de betekenis van 'lekker' wel verschillend is. De Congolezen hebben bijvoorbeeld veel interesse in de darmen en de maag, iets waar RH en MS totaal geen behoefte aan hebben. Dit wil uiteraard niet zeggen dat deze verdeling een eerlijke verdeling was.

Hoewel we niet veel meer lezen over de eetgewoontes van de familie Hermans in Elisabethstad, zien we wel dat de kinderen als vieruurtje krijgen wat RH en MS in Samuda 's morgens aten, namelijk een papaja met daarop citroensap gesprenkeld. Op andere beelden ziet men de kinderen met watermeloenen of koekjes.

---

²¹⁵ CLAES (G.), *op.cit.*, p. 85

2.10. Kleding

Bij het bespreken van ‘Dieren’, kon men al eens kort in de kleerkast van MS kijken. Haar zijden trouwkleed en een bleke blauwe blouse werden immers door de kakkerlakken verslonden. Dat RH al zijn overbodige kleren in Samuda aan zijn werknemers verkoopt tot grote pret van MS, is nieuwe informatie. Maar, wat droegen RH en MS specifiek, wanneer de een zijn kleerkast verkoopt en de andere haar kleerkast wordt leeggegeten door insecten?

Om tot de oplossing van deze vraag te komen, maken we vooral gebruik van het foto - en filmmateriaal. In de brieven wordt er immers maar sporadisch informatie over kleding vrij gegeven. Bij RH ziet men dat hij in de kolonie volledig onaangepast aankomt. Hij draagt een golfbroek die veel te warm is. Hij zal dan ook een andere, kortere broek in de plaats laten maken, namelijk een ‘capitula’, dit is “*niets anders dan een kort toilen broekje*”²¹⁶ (sic). Dit soort korte broeken draagt hij vanaf dan altijd, ook als hij later op inspectie gaat. Als bovenstuk draagt RH beige of witkleurige katoenen hemden. Een wit hemd met bijpassende witte broek dient ook als het officiële tropenuniform van de staat. De epauletten van zijn dienst waren groen. Wanneer RH in zijn bureau werkt, heeft hij zijn uniform niet aan. Dan gaat hij in kostuum en das.

De kleding van MS bestaat uit lichtkleurige rokken en kleedjes. Haar kleding is niet specialer dan die van andere vrouwen. Dit getuige de foto’s waar ze te zien is met andere vrouwen. Deze kleding is van vorm hetzelfde in de brousse als in de geürbaniseerde wijken van Elisabethstad. Eenmaal is ze op film te zien met een zeer korte broek aan, wat haar benen bloot geeft. Dat dit aanstoot zou gegeven hebben, is mogelijk, maar nergens in hun

---

²¹⁶ Brief 22/03/1947 van RH naar MS te Boechout
‘toilen’ = van het Franse ‘toile’ afkomstig = katoen, linnen

geschriften is er een opmerking te vinden over het feit of MS hierdoor werd lastiggevallen.²¹⁷ Het is me niet duidelijk dat zij aan de nieuwe koloniale mode meedeed. Evenmin is er een spoor van het modeblad voor koloniale vrouwen “Bulletin de l’union des femmes Coloniales” in haar briefwisseling te vinden.²¹⁸ Als zij zulk tijdschrift had, was ze misschien wel (althans voor een bepaalde periode) bezig geweest met mode. Bovendien maakt ze veel kleren zelf door oudere kleren uit elkaar te halen of delen ervan te hergebruiken. Dit impliceert dat ze dus niet altijd mee kan doen met de nieuwe kle(u)renmode.

Identiek aan RH en MS is dat ze beiden een tropenhoed hebben (zoals elke koloniaal er een had) en een zonnebril dragen. Deze van MS zou – als ze de raad van RH opgevolgd heeft - blauwe glazen hebben omdat deze beter tegen de felle zonnestralen zouden beschermen.

De broertjes en de zusjes hadden vooral identieke kledij. Voor het gemak werden ze immers in serie gemaakt. Hun kleding werd ook regelmatig hersteld of omgevormd. Vermoedelijk om kosten te besparen hermaakte en hergebruikte MS de kleding. Er werd immers veel kleding versleten. Vooral de twee jongens, Johan en ‘Ward’, bleken belhamels te zijn, ten koste van een of ander kledingstuk.

Hoewel de familie Hermans in de kolonie zit, hebben ze winterkleding mee. Zoals in ‘de algemene context’ al aangehaald werd, kon het op de hoogplateau’s in het droogseizoen ’s nachts vriezen en in ’s ochtends koud zijn (in termen van de kolonie uitgedrukt). Door het misschatten van het weer kwamen verkoudheden dan ook frequent voor. Al deze kleren werden na gebruik door de boys gewassen en gestreken.

2.11. Economische aspecten en grondspeculaties

De monetaire markten blijken na de Tweede Wereldoorlog nog niet helemaal gestabiliseerd te zijn. Ook het vertrouwen in de economie lijkt nog niet helemaal hersteld. De schrik zit er met andere woorden dus nog erg in. Dat RH de financiële markt in het oog houdt en zijn geld zo goed mogelijk wil beleggen, wordt al vrij spoedig duidelijk. Hij is slechts drie dagen in de

---

²¹⁷ EYNIKEL (H.), *op.cit.*, p. 217

²¹⁸ CLAES (G.), *op.cit.*, p. 89

kolonie aanwezig en hij schrijft al naar MS onheilspellende berichten over de Belgische Frank. Hij raadt MS aan om onmiddellijke stappen te ondernemen zodat haar geld toch zijn waarde zou blijven behouden. “(...) is er spraak van een devaluatie van de Belgische frank, zoo nochtans dat de Congolese frank zijn waarde zal behouden. er is dus alle belang bij zijn Congolees geld niet in België om te zetten alsook om België geld dat men bezit in goederen om te zetten! Besluit: verkoop je obligaties en koop hetgeen je nodig hebt voor het vertrek.”²¹⁹ (sic) RH past dus de basisbeginselen van de economie toe. Als de waarde van het geld daalt, moet men in goederen investeren die stabiel zijn en zodoende hun waarde op langere termijn blijven behouden. De bedoeling is dan het geld dat hij verdient in de kolonie niet te laten doorstorten naar België, maar het op een Congolese bankrekening te laten staan. In hoeverre dat MS effectief al haar obligaties gaat verkopen om de raad van haar man op te volgen, wordt niet duidelijk uit het archief. Maar deze situatie toont dat RH zijn geld op een actieve manier beheert en er extra winsten probeert uit te halen.

Niet alleen extra winsten genereren is van belang, ook de waarde van het geld doen behouden zet RH en zijn jongere broer en vader aan het denken. Zijn jongere broer, Marcel, oppert zo om hun geld in Zwitserland te parkeren voor een lange tijd. RH raadt hem dat echter af, want uit eigen ervaring wist hij dat geld in Zwitserland plaatsen ook wil zeggen dat je naar Zwitserland moet gaan om het geld te deponeren en te innen. Dit idee wordt dan ook afgeblazen.

Omdat – volgens het schrijven van RH – de devaluatie aanhoudt, duiken er weer nieuwe plannen op. Vader Frans Hermans en zijn zonen RH en Marcel komen tot een nieuw besluit: ze gaan hun geld investeren in het aankopen van grond in Elisabethstad. Dit omdat RH berichtte over de alsmaar groeiende stad. Hij was er immers achter gekomen dat Elisabethstad ging uitbreiden naar de andere kant van de spoorweg. Om zijn argumenten te staven zal hij een heel plan uittekenen waarop te zien is waar de nieuwe woonstad zal komen. De oude stadskern blijft wel het commerciële centrum. Ook de toekomstige veranderingen worden er op aangeduid. Hij vermeldt bijvoorbeeld bepaalde wegen die recht getrokken zullen worden, waar er uitbreidingen komen etc.

Hoe de hele zaak concreet van start is gegaan, is niet te achterhalen door de lacunes in het archief. Maar op 31/12/1949 schrijft Marcel naar RH dat er een brief van SIMACOAF is

---

²¹⁹ Brief 24/03/1947 van RH naar MS in Boechout.

aangekomen. Het is van deze firma dat men grond koopt. Zij schrijven naar Frans Hermans dat zijn zoon René twee gronden wil kopen (percelen 13 en 14 van bloc E) op de terreinen genaamd 'Cointe'. De nummering van de terreinen is echter een vergissing,. Dit zal later veranderd worden in percelen 14 en 15. De bedoeling van de familie Hermans is dat Frans en Marcel samen een stuk samen kopen en RH het andere. De prijzen van de percelen zijn 15 frank per vierkante meter. Het totale pakket van de twee gronden heeft een oppervlakte van 16 800 vierkante meter. De grond die Frans en Marcel Hermans kopen heeft een aankoopwaarde van 91 040 franken en zal in Brussel betaald worden. De andere grond, deze van RH, zal in Elisabethstad vereffend worden.

Het aankopen van de gronden was een hele investering voor de drie heren Hermans. Van overal zullen ze geld bij elkaar sprokkelen om het nodige bedrag te kunnen betalen. Het was dus een werkelijke aderlating. Maar niet getreurd, deze keer leek het de zaak van hun leven en konden de devaluaties hen niet meer deren. Hun geld zat veilig geborgen door de aankoop van de gronden in de rijkste en meest snelgroeïende provincie van de kolonie.

Doorheen de jaren wordt er nog wel over devaluaties gesproken, maar deze lijken niet meer van zeer groot belang te zijn. Van de grond wordt ook niet veel meer gesproken, de aankoop is beklonken en nu moet men wachten tot de prijzen harder beginnen te stijgen. Op het juiste moment moet men de gronden dan weer proberen te verkopen. In concreto wordt de grond dus niet actief gebruikt. Het enige wat ze er mee doen, is dat RH "*Onze Chevrolet 1954 (31.800 Kms gereden) en een aanhangwagen Land – Rover (laadvermogen 750 Kgs) staan onder een tent van de arbeidsdienst opgesteld op de grond van dhr Marcel Hermans (...).*"²²⁰ De grond wordt door RH dus gebruikt om zijn auto en aanhangwagen op te zetten tijdens zijn statutaire verloven.

Na 1955 wil Marcel echter in een groter huis gaan wonen en heeft hij geld nodig, net zoals de vader, Frans. Deze wil ook een stuk grond kopen in de buurt van zijn huis, dan kan hij daar op werken en groenten kweken. Naar hun idee is het economische klimaat ondertussen erg verbeterd, waardoor de gronden vlotjes van de hand zullen gaan. Vanaf 1955 komt er effectief een hoogconjunctuur op.²²¹ Beide familieleden geven aan RH de opdracht om hun stuk grond te verkopen. RH zet de gronden in de etalage om te verkopen. In de verdere briefwisseling tot

²²⁰ Brief 21/02/1956 'Ingeval een dodelijk ongeluk tijdens onze reis' van RH naar familie in Leuven

²²¹ KREDIETBANK N.V., Economische toestand van België en van Belgisch – Kongo, Kortrijk, Drukkerij Jos/Vermaut, 1958, p. 71

1960 wordt er maar eenmaal gesproken over een mogelijke kandidaat - overnemer. Deze contacten zullen echter afspringen. Wanneer in 1960 het koloniale tijdperk voorbij is, verliezen ze allen hun gronden. Met andere woorden, hun investering heeft niet alleen niets opgebracht, de hele investering is ook verloren.

2.12. Ontspanning

Een van de meest gefotografeerde, gefilmde of beschreven categorieën zijn de ontspanningsmogelijkheden. Het is ook het meest interessante voor het thuisfront om te laten horen. Onder de categorie ontspanning kan men veel plaatsen. Niet alleen de activiteiten van de ouders, maar ook deze van de kinderen. Omdat de kinderen nog op zeer jonge leeftijd waren, bepaalden de ouders meestal de ontspanningsmogelijkheden. De inbreng van de kinderen voor speciale activiteiten was dan ook miniem. Wel was het zo dat RH en MS andere activiteiten deden met hun kinderen dan zonder hun kinderen. Ook de verschillende periodes en plaatsen zorgden voor veel verscheidenheid.

In Samuda, de periode in de brousse, waren de ontspanningsmogelijkheden klein. RH en MS gingen op zondag op de koffie bij de dichtstbijzijnde burens of dezen kwamen bij hun op bezoek. Wanneer ze 's avonds vrij hadden, wandelden ze in de brousse. MS, die het meeste vrije tijd had, hield zich tijdens de werkuren van RH eveneens bezig met haar plantentuintje en het naaien en herstellen van kleren. Aangezien de insecten alles opvrat, was dit een veeleisende en regelmatig terugkomende activiteit. Waar het naaien een typische activiteit voor MS was, was het jagen dit voor RH. Deels was dit natuurlijk verplicht om de vleesreserves aan te vullen, maar het werd door RH ook als een ontspanning gezien.

Een ander moment van rust werd gevuld met het beluisteren van muziek door een radio die RH had laten opsturen en het lezen van allerhande literatuur.²²² De muziek beluisteren kon echter alleen maar met een mobiele batterij die opgeladen was. Indien deze leeg was, moest ze bijgevuld worden in Angumu, waardoor ze toch al gauw een week weg was. Het betekende met andere woorden dat ze tot aan de rivier werd gedragen waar ze dan op de wekelijks langskomende vrachtwagen richting Angumu werd gezet. De eerst volgende keer dat de

---

²²² CLAES (G.), Vergeten levens onder te tropenzone. De blanke vrouw in Kongo, 1885 – 1940, Leuven, KUL (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), 1980, p. 100

vrachtwagen terug voeding en andere noodzakelijke materialen kwam leveren, was er de mogelijkheid dat de batterij bij de lading zat.

De literatuur die door het gezin gelezen werd, waren opgestuurde boeken . Zo werd ‘Religieus Humanisme’ en ‘Don Camillo’ gelezen. Toch zal men de boeken na een tijd terugsturen naar huis omdat ze door de hoge vochtigheidsgraad beschimmelden (ut supra).

Eenmaal in Elisabethstad, werd er nog veel gelezen. Ook hier waren het boeken die vanuit België werden opgestuurd. Of er gebruik werd gemaakt van de plaatselijke bibliotheek is niet duidelijk. Eenmaal is er in het ARDH sprake van een krantenabonnement. Het betreft de ‘L’essor du Congo’ waar men op geabonneerd was.²²³ Toch is deze krant niet naar de zin van RH, want hij schrijft vol verbolgenheid naar huis dat er niets interessants in deze krant staat en dat het de laatste keer was dat hij zich op deze krant zou abonneren.

Behalve een hele hoop andere activiteiten bleven de ontspanningsmogelijkheden in Elisabethstad hetzelfde als die uit Samuda. Casu quo lezen, wandelen, jagen, tuinieren, kleren naaien en herstellen. De intensiviteit van deze bezigheden steeg wel door de grotere luxe en het aantal kinderen. MS en RH gaan zo met de kinderen wandelen in het stadspark of nemen ze mee om in de brousse een tochtje te maken tijdens de jacht. RH zal geregeld met iemand op stap gaan om te gaan jagen, bijvoorbeeld met Rob Adriaensens, Roger Peetermans, Willy de Bom en vele andere kennissen. Niet alleen de jacht kende een intensivering, ook de vissport werd intensiever beoefend. Het vissen doet RH met de kinderen of met vrienden. Op inspectiereizen zal RH geregeld zijn vislijn meepakken om met de paters Scheutisten te gaan vissen. Het is duidelijk dat bij de vangst en de jacht de prioriteit niet meer gevestigd was op eten, maar op de beleving van de ontspanning.

In de laatste term maakt RH voor de kinderen een stenen zwembadje met een diameter van ongeveer drie meter. De termen daarvoor gingen ze met de kinderen zwemmen in het stedelijke openluchtwembad. Van tennissen of golven is er in de brieven nooit sprake geweest, al was er in Elisabethstad de mogelijkheid toe.²²⁴ De kinderen hadden tijdens hun laatste term niet alleen een zwembadje waar ze in konden plonzen, ze hadden eveneens de klassieke schommel die in een boom omhoog werd gehangen en een zandbak. Deze laatste

²²³ “ (...) Volgens eigen zeggen op 7.000 exemplaren gedrukt (...)” in: BILSEN, VAN (J.), Kongo 1945 – 1965: Het einde van een kolonie, Leuven, Davidsfonds, 1993, p. 41

²²⁴ EYNIKEL (H.), op.cit., p. 165. Via de mondelinge bron ben ik te weten gekomen dat er wel getennist werd.

twee speeltuigen hadden ze ook in de vorige twee termen ter hun beschikking. Wanneer ze hierin niet genoeg plezier meer zagen, konden ze gerust op de straat rondfietsen en spelen. Beelden tonen aan dat de kinderen leerden fietsen en veel over en weer reden voor het huis op de straat. Dit was mogelijk omdat ze altijd in vrij rustige straten woonden.

In hun vrije tijd speelden de kinderen niet alleen met hun broers en zussen in de tuin of op de straat, ze profiteerden ook buitenshuis van hun ontspanningsmogelijkheden. Zo mochten de kinderen naar verjaardagsfeestjes van klasgenoten of mochten ze bij andere vriendjes gaan spelen. De vriendjes zijn allen Belgen. De drie oudste dochters gingen in Elisabethstad ook naar ‘de gidsen’. Wanneer ze juist bij de gidsengroep aansloten is niet duidelijk. Het eerste spoor uit het archief dat toont dat zij bij de gidsen zaten, is een foto uit juni 1958. Of de andere kinderen ook gingen is niet geweten, althans niet uit het ARDH. Nochtans kan men vanaf zes jaar aansluiten bij de gidsen of de scouts. De gidsengroep (een deelorganisatie van de scouts) werd rechtstreeks uit België overgeplant naar de kolonie en richtte zich net als de K.S.A. op een ‘elite’. De voorwaarde was dat men kon lezen en schrijven. Deze maatregel diende dus hoofdzakelijk om de jonge Congolees buiten de vereniging te houden.²²⁵

De algemene sociale contacten van RH en MS werden voornamelijk onderhouden in de georganiseerde selectieve clubs van Elisabethstad, zoals de V.V.K. en de V.A.B. (eerder al besproken). Zij deden zowel activiteiten voor de kinderen als voor de ouderen. Behalve deze clubs hadden RH en MS hun wekelijkse bridgeavonden met hun vrienden. Het bridgen gebeurde hoofdzakelijk met dezelfde groep mensen, ook al kon er hier verandering in komen door omstandigheden zoals een overlijden, het statutaire verlof van een van de leden etc. Ook feestjes allerhande zorgden voor ouders en kinderen voor een uitstekende ontspanning.

Wat deden de ouders nog met de kinderen buiten hoger weergegeven zaken? Voor de kinderen waren de inspectiereizen een ontspanning waar ze heel hard van genoten. “*De jongens maken het goed en vermaken zich kostelijk. Ze zullen veel te vertellen hebben.*”²²⁶ Niet alleen de jongens vinden deze inspectietochten zalig, ook de meisjes amuseren zich en vertellen hun ervaringen in brieven aan hun moeder. Het voordeel van deze tochten was dat de kinderen veel zagen van de kolonie en dat MS het dan even rustiger aan kon doen met de andere kinderen.

---

²²⁵ GOETHEM, VAN (S.), *Jeugdwerking in Kongo, 1945-1960. KSA en VVKSM aan de vooravond van de onafhankelijkheid*, Gent, UGent, (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), 2003, p. 153 – 154

²²⁶ Brief 07/04/1957 van RH naar MS te Elisabethstad

Ook de verloven die de familie Hermans in zuidelijk Afrika doorbracht behoren strikt genomen tot ‘Ontspanning’. Maar aangezien er meer aandacht aan besteed gaat worden, vallen ze onder het luik ‘Verlofperiodes – jaarlijks verlof’.

2.12.1. Speciale gelegenheden

Onder ‘Speciale gelegenheden’ worden hoofdzakelijk de feestdagen, de bijhorende feesten en andere evenementen gezien. De feestdagen in de kolonie waren net dezelfde als deze in België. Ook de feesten werden op een gelijkaardige manier gevierd. Het enige verschil was dat Kerstmis en Nieuwjaar werden gevierd met een zomers gevoel. Op het moment dat het in het noorden winter is, is het in het zuiden zomer. Dit gaf de feesten een speciaal, vreemd overkomend gevoel.

Andere feesten zoals Pasen en Sinterklaas werden niet altijd alleen gevierd, de lokale clubs spannen zich in voor hun leden en hun kinderen. Zo werd Pasen voor de kinderen in de V.V.K. gevierd met het zoeken van paaseieren in het stadspark van Elisabethstad. Ook Sinterklaas kreeg bij hen extra aandacht en behoorde tot een activiteit die opgezet was voor de kinderen.

2.12.2. Verlofperiodes

Al herhaaldelijk behandeld zijn de verschillende soorten verlofperiodes die aan RH werden toegekend. Men dient er twee te onderscheiden. Eerst en vooral heeft men het statutaire verlof. Dit houdt in dat men na een dienst van drie jaar, zes maanden naar het thuisland kan terugkeren.²²⁷ Na de zes maanden verlof moet de ambtenaar terug vertrekken naar de kolonie. Meestal wordt het transport van de ambtenaren van en naar de kolonie betaald door de overheid, zo ook in het geval van RH. Het tweede soort verlof is het jaarlijkse verlof. Om de

---

²²⁷ COLMAN (G.), op.cit., p. 82

hoeveelheid jaarlijks verlof te kennen, is er gebaseerd geweest op een schrijven van RH naar zijn vader toe. In deze brief (01/1950) meldt hij dat hij 15 dagen verlof heeft. Bovendien kan hij overuren en recuperatiedagen opbouwen. Dit verklaart ook waarom RH zo lang op jaarlijks verlof kan trekken.

2.12.2.1. Jaarlijks verlof

De familie Hermans zag niet alleen veel van de kolonie door mee te gaan op de inspectietochten van RH. Zij gingen, wanneer RH zijn jaarlijks verlof opnam, ook buiten de grenzen op reis. Net zoals zovele andere Belgen trokken ze dan naar het zuiden, naar Zuid – Afrika.²²⁸ Dit gebeurt echter niet altijd met het volledige gezin. Van de vier reizen die gedaan werden, gingen RH en MS tweemaal alleen. De eerste keer in oktober 1951 en een tweede keer in maart 1956. De andere twee keer dat de kinderen wel meegingen was in augustus 1954 en juli 1958. De bespreking van deze reizen wordt voor de duidelijkheid chronologisch weergegeven.

De eerste keer dat er buiten de grenzen van de kolonie op reis wordt gegaan, worden de kinderen elders ondergebracht. “*Liesje en Fina waren samen in de hogere afdeling der pouponnière*²²⁹ ondergebracht; Johan kwam terecht in de zuigelingen afdeling van hetzelfde instituut terwijl Miriam bij kenissen in de kost ging.”²³⁰ (sic) Zonder kinderen reden ze dan in de richting van de grens. Er heerste wellicht nog geen vakantiesfeer, aangezien RH onderweg nog inspecties uitvoerde. De reden is dat zijn verlof op die manier pas begon van aan de grens. Daarvoor golden de dagen nog als werkdagen. Via de grenspost Sakania rijden ze naar Lusaka en dan naar de Victoria - watervallen. Van daaruit gaat de tocht verder tot Bulawayo te Zuid – Rhodesië (huidige Zimbabwe). Vervolgens staken ze de grens over naar het Krügerpark in Zuid – Afrika. Daaropvolgend vertrokken ze naar Lorenzo Marquez (Mozambique)²³¹ aan de Indische Oceaan, met het doel een paar dagen tot rust te komen. Ettelijke dagen later gaan ze weer op stap om via Durban naar Johannesburg te gaan. Daar kochten ze hun overblijvend geld op omdat ze hadden gehoord dat er hun een devaluatie van

---

²²⁸ EEGHEM, VAN (J.), *op.cit.*, pp. 117 - 138

²²⁹ pouponnière = frans voor kinderdagverblijf

²³⁰ Brief 22/10/1951 van RH naar familie in Bunsbeek

²³¹ Lorenzo Marquez is na de onafhankelijkheid veranderd in Maputo.

de pond stond te wachten. Voorbeelden van koopjes waren bijvoorbeeld speelgoed en kleren. Na deze inkopen ging de tocht naar Elisabethstad in het noorden. 22 dagen na hun vertrek kwamen ze weer in hun thuishaven aan. Het hele verslag van deze reis werd – zoals RH altijd deed - na hun aankomst uitgetypt. Hij beschreef doorheen het verhaal geregeld kilometerafstanden, prijzen en beschrijvingen allerhande.

De tweede reis waren de kinderen erbij. Ook nu gaan ze naar Zuid – Afrika. Omdat de reis in het grote verlot diende te gebeuren, vertrekken ze 5 juli 1954 en komen pas 2 augustus terug in Elisabethstad aan.²³² Ook deze keer typt RH de reis uit voor de mensen van het thuisfront. Zo komt men te weten dat ze met hun auto op reis gaan en dat RH speciale voorzieningen heeft moeten treffen om iedereen (vijf kinderen en de ouders) gemakkelijk in te kunnen vervoeren. Een speciale voorziening die genomen wordt, is bijvoorbeeld het vervangen van de rugleuning van de achterste zetel door een houten plank die demonteerbaar is en als tafel kan dienen. Uiteraard zorgen dekens voor een zachtere rugleuning tijdens het autorijden. Net als in de vorige reis past RH de truc toe om eerst op inspectie te gaan en pas aan de grens zijn verlot te laten beginnen. De reis verloopt ook nu even vlot. Ze *“hadden ’n heel schoon reis, veel geluk, geen enkele tegenslag aan de auto, gelukkig geen zieken, enfin we mogen met rede O. Heer bedanken want alles liep op wieltjes.”*²³³

De derde grote reis wordt – zoals eerder al aangehaald – enkel ondernomen door RH en MS. De reis wordt gedaan tijdens de terugreis naar België in maart 1956 wanneer een statutair verlot begint. Feitelijk valt ze dus niet onder het jaarlijkse verlot, maar eerder onder het statutaire verlot. De drie oudste kinderen zaten op dat moment al in België op kostschool, dus moesten enkel de drie jongste kinderen veilig en alleen in België geraken. De kinderen en de ouders reisden samen tot Caïro. Vanaf daar werd de reis naar Melsbroek alleen verder gezet door de kinderen.²³⁴ Zij stonden uiteraard onder de hoede van een kennis van RH en MS die hen veilig afleverde aan de wachtende familie. Omdat RH en MS nu gescheiden zijn van hun kinderen, maakte RH een zeer duidelijk papier met de nodige informatie in verband met zijn levensverzekering, de stapelplaats van hun materiaal in Elisabethstad, de nieuwe auto die ze

---

²³² Het dateren van de brief enerzijds of het verslag anderzijds van de reisroute (zie bijlage) klopt niet. MS schrijft haar brief op 2/08/1954 vanuit Elisabethstad, terwijl RH in zijn reisroute vermeldt dat ze pas 9 augustus terug thuis komen.

²³³ Brief 02/08/1954 van MS naar familie in Bunsbeek

²³⁴ De kinderen kwamen in Melsbroek aan, niet in Zaventem zoals nu. Dit omdat er toen nog geen faciliteiten in Zaventem waren uitgebouwd. Er werd pas op 5 juli 1958 op het grondgebied van Zaventem een nieuw luchthavengebouw opengesteld en gebruikt. (“Zaventem” Encarta - Encyclopedie 2000 - Winkler Prins. 1993-1999.)

nog moeten afhaken etc. De reis zelf gaat langs Caïro, Beiroet 'Beyrouth', Athene, Rome en dan Stuttgart. In de laatste bestemming zijn de Mercedes - fabrieken gevestigd, waar ze hun nieuwe auto hadden besteld. Met hun nieuwe auto rijden RH en MS dan naar huis waar ze hun kinderen terug verzamelen en hun huis in Middelkerke betrekken voor zes maanden.

De laatste grote reis gaat wederom naar Zuid – Afrika en lijkt zeer hard op hun eerste reis van 1951.²³⁵ De veranderingen nu zijn dat ze weer allemaal op reis gaan. Zodoende diende het weer in het groot verlof van 1958 door te gaan. Omdat het gezin zo gegroeid was, kocht RH een VW – busje. Hiermee toerden ze ongeveer twee weken rond in Zuid - Rhodesië en eindigen ze hun reis in Tongaat, Genazano Priory. In deze abdij verblijven ze een maand met een bevriend koppel. Omdat het verlof van RH op 17 augustus zal eindigen, keert hij samen met zijn drie oudste dochters vroeger terug naar Elisabethstad. Onmiddellijk na zijn thuiskomst vertrekken zij terug op een korte inspectiereis van twee weken. MS en de vier jongste kinderen zullen pas 9 september 1958 terugkeren.

Waarom ging de familie Hermans hoofdzakelijk naar Zuid – Afrika? De redenen die uit de brieven gehaald kunnen worden, zijn het slechte Engels van RH en MS. Portugees spraken ze al helemaal niet. In Zuid – Afrika spreken ze – ondanks dat het een Engelse kolonie was – merendeels - Afrikaans. Dit verstonden ze grotendeels. RH en MS schrijven ook in hun brieven dat ze altijd blij zijn dat ze uit Rhodesia zijn. De beperkte kennis van de Engelse taal bezorgde hen namelijk grote problemen. Een tweede reden werd al in het deel 'Gezondheid' al aangehaald. Door het reizen naar een gezonder klimaat en de frisse zeelucht, ging de gezondheid van de familie Hermans zienderogen vooruit.

RH gebruikte niet alleen zijn jaarlijks verlof om in het buitenland op reis te gaan. Zijn jaarlijks verlof gaat ook op aan het passen op de kinderen wanneer MS ziek is of in het kraambed in het ziekenhuis ligt. Tevens gebruikt hij zijn verlof om met zijn gezin er op uit te trekken naar de brousse. Daar kampeerden ze dan met hun gezin en vrienden. Uiteraard zijn deze momenten voor de kinderen een zaligheid. Op het filmmateriaal ziet men ze dan ook spelen in het water, met het vuur, in de tent...

---

²³⁵ Zie Bijlage: reisverslag 19/07/1958

2.12.2.2. Statutair verlof

De statutaire verloven duurden telkens zes maanden en dienden doorgebracht te worden in het moederland. De familie Hermans had strikt genomen drie verloven. Echter, de periode tussen het werken voor SOMIBA en het starten bij de overheid wordt ook kort aangehaald. Deze periode kan men niet als verlof benoemen omdat RH werk diende te zoeken en op dat moment geen inkomsten had. Hij leefde die periode met andere woorden in een soort financiële onzekerheid.

Een groot nadeel van het ARDH is dat er weinig brieven werden geschreven tijdens deze verloven. Het aantal foto's en filmmateriaal blijft vrij constant. Toch zeggen deze bronnen minder dan brieven en zijn meer voor discussie vatbaar.

Het eerste 'verlof' begon op 7 juni 1948 en duurde tot 4 november. We weten met zekerheid dat RH in die vijf maanden werk heeft gezocht bij de 'Société d'Electricité de l'Escaut', de 'Compagnie Belge d'Entreprises Minières' en het Ministerie van Koloniën. Dankzij zijn vroegere contacten bij de scouts zal hij bij laatstgenoemde binnengeraken. Ze raden hem echter wel een stage aan. Dit om de materie beter te leren kennen. Deze stage zal hij volgen in het 7de mijnarrondissement van Luik. Aangezien deze stage uit twee delen bestond, zal hij nog een bijkomende stage doorlopen in Vlaanderen waar hij arbeidsongevallen gaat onderzoeken. Hierna kan hij pas terug vertrekken naar Belgisch – Congo.

In deze 'verlofperiode' woonde RH terug bij zijn grootouders in Boechout. Tevens zal een maand na hun terugkomst hun tweede dochter geboren worden. Dit is iets waar MS erg naar uitkeek. In Samuda had ze immers schrik een miskraam op te lopen door het nemen van kinine. Ook het krijgen van complicaties kon toen fatale gevolgen hebben.²³⁶

Hoe verliep eigenlijk de overgang van werken in de kolonie naar een vakantieperiode in België? Er kwamen vele praktische problemen bij kijken. Eerst en vooral moest er iemand in het moederland op zoek gaan naar een huis voor het koloniale gezin. Het kon een immobiliënkantoor zijn dat werd ingeschakeld of iemand van de familie die deze rol op zich

---

²³⁶ MINISTERIE VAN BELGISCH – CONGO EN RUANDA – URUNDI: ALGEMENE INSPECTIE VAN DE HYGIËNE, Volksgezondheid in Belgisch Afrika, Brussel, InforCongo, 1958, pp. 54 - 56

nam. Het kon ook dat er via contacten in de kolonie een huis werd overgenomen voor de periode van zes maanden.

Niet alleen moest er tijdig een huis zijn, ook een auto moest ter hun beschikking staan. Meestal bestelde RH vanuit de kolonie een auto bij de hoofdverdelers van een bepaalde onderneming. Deze auto werd dan op de dag van aankomst op de luchthaven geleverd. Zo had hij onmiddellijk een vervoermiddel voor hem en zijn gezin ter beschikking en was hij onafhankelijk van iedereen.

Om het nodige materiaal op voorhand in België te verkrijgen, werd het gerief een maand op voorhand via de boot naar een magazijn in Antwerpen gezonden. De sleutels van deze koffers kwamen bij de ouders van RH terecht. Met andere woorden: de ouders van RH speelden een cruciale rol in de thuiskomst van de familie. Op het moment dat zij effectief arriveerden, stond er een huis voor hun ter beschikking, stond de auto aan de luchthaven klaar en kon de bagage opgehaald worden in de magazijnen van de C.M.B.²³⁷

De tweede keer dat RH en zijn familie naar huis kwamen, was gepland op 25 juni 1952. Door de kinkhoest van de kinderen (zie deel 'Gezondheid') worden ze echter in Stanleystad uit het vliegtuig gezet. Dit resulteert in het feit dat ze pas op 5 juli 1952 de kolonie verlaten (het vliegtuig had 24 uur vertraging, zodoende staat in de officiële papieren van RH wel dat hij op 4 juli de kolonie verliet) en op 6 juli landden ze in Melsbroek. Na hun aankomst komen de verplichtingen boven, namelijk bezoeken afleggen bij familie en vrienden. Zo zullen ze langs Leuven en Bunsbeek passeren, langs 'tante nonneke' in Westmalle en zoveel meer.

Het huis werd door de moeder van RH gezocht en doorgebriefd. Zij tekent de plannen van het huis en somt alle aanwezige zaken op. Zo is er in dit huis "*(...) electricque is alsook butagaz en een cuisinière om op te koken.*"²³⁸ (sic) Na de goedkeuring van RH en MS worden de contracten opgestuurd naar Elisabethstad waar ze door hen getekend worden en teruggezonden.

Ook in België zocht de familie Hermans werkvolk om mee te helpen in het huishouden. Omdat het zoeken niet goed lukt, zal MS geregeld aan haar boys uit de kolonie denken. Zij

---

²³⁷ C.M.B. = Compagnie Maritime Belge = de Belgische rederij.

²³⁸ Brief 03/04/1952 van moeder van RH naar RH te Elisabethstad

laat dit dan ook duidelijk weten aan haar broer RS: “*Ik begin stilaan de boys te waarderen en we zullen nog blij zijn terug naar Kongo te kunnen gaan.*”²³⁹ Door niets te doen tijdens de vakantie begint echter de verveling te vergroten. Om de tijd leuker door te brengen gaan de ouders met de kinderen wandelen in Meerdaalbos, vissen in de vijver achter in de tuin, gaan ze naar de bioscoop, bezoeken ze allerlei steden en gebouwen zoals Sint Niklaas, Brugge en het kasteel van Beloel, gaan ze winkelen, de zee opzoeken en dergelijke zaken meer. Tijdens dit verlof gaan RH en MS ook op reis naar Zwitserland en Frankrijk (Lourdes).

Na een Afrikaanse film gezien te hebben (‘*Les vantours ne s’envolent plus*’) laat RH duidelijk zien dat hij het leven in de kolonie mist. De stelling dat alleen kinderen met heimwee naar de kolonie keken en hoopten dat de ouders snel teruggingen, gaat dus niet volledig op.²⁴⁰ In dit geval keken ook de ouders hoopvol terug uit naar de warmte, de leefomgeving, de boys etc. Tijdens dit tweede verlof in België wordt tevens hun vijfde kind ‘Ward’ geboren.

Na het vertrek naar Belgisch – Congo (dat altijd met de boot is) komt de briefwisseling in januari 1953 weer volop op gang. De eerste brieven van MS worden al aan boord geschreven. In deze teksten worden vooral zaken afgehandeld over vergeten spullen en over het afscheid dat gepasseerd is.

De derde keer dat ze naar België terugkeren is in maart 1956. Zoals in het vorige deel al beschreven, gingen RH en MS eerst nog op reis in Egypte, Libanon, Griekenland, Italië en Duitsland vooraleer ze terug in België bij hun kinderen waren. Een tweetal maanden voor hun vertrek naar België vroeg RH aan zijn vader om wekelijks de ‘aankondigingen’ van de krant ‘*Le Soir*’ naar de kolonie op te sturen. RH wil immers een huis kopen om van het huren vanaf te zijn. Het blijft echter bij een idee.

Het huis dat ze in deze term huren is gelegen aan de zee te Middelkerke. De verhuurder is agentschap ‘*Agence de Cuman*’ dat de villa aanbiedt voor 35.000 franken per half jaar. Het feit dat deze villa aan de zee lag, heeft er alles mee te maken dat RH wenste dat zijn kinderen in een gezond milieu leefden. Voor de broers en zussen van RH en MS was het natuurlijk ook een uitgelezen kans om langdurig met de kinderen aan de zee te verblijven. Vanuit deze

---

²³⁹ Brief 09/09/1952 van MS naar RS in Luluaburg

²⁴⁰ EYNIKEL (H.), *op.cit.*, p. 217

woonplaats zullen er geen brieven gevonden worden. Ook het antwoord op de vraag waar de kinderen school volgden, is niet geheel duidelijk. Is een mogelijke hypothese dat de drie oudste kinderen tot eind juni in hun kostschool te Landen verbleven?

Voor het vinden van een vierde woonst in het voorjaar van 1960, tijdens hun derde officiële term, zijn RH en MS al vanaf juli 1959 aan het schrijven. RH kan namelijk het huis van een collega huren. “(...), *we kunnen het huis van dhr Lahaye huren van 15 januari 1960 tot 30 juni 1960, voor ongeveer 4.800 fr per maand. Het is gelegen Prinses Lydialaan nr 71 te Heverlee.*”²⁴¹ Hij vraagt tevens aan zijn ouders om eens een kijkje te gaan nemen in het gebouw. Hij wil immers zeker van zijn zaak zijn. De moeder schetst het geheel naar hem door met een gedetailleerde beschrijving van de woonst.

Iets voor hun vertrek is alles geregeld om op een gemakkelijke manier terug naar België te keren. RH schrijft eind december dat ze met een DC-7 met nummer SN568 landen op 5/01/1960 om 11.20 uur te Brussel - Nationaal. “*Laat de 3 meisjes maar meekomen naar Melsbroek als het voor u niets geeft. (...) en misschien staat er voor ons ook een auto. Ik kocht namelijk een Mercedes 190-D.*”²⁴² Net zoals vorige keer is het aankomstplaatje dus volledig. In dit verlof gaat RH op stage in Genève (Zwitserland) om bij te scholen.

Het statutaire verlof loopt, zoals in de brief van RH te lezen is, tot 30 juni 1960. Omdat er pas plaats is op de boot van 23 juli, zullen ze nog iets langer in België verblijven. Alles is geregeld om te vertrekken naar Belgisch – Congo. Dit houdt in dat de tickets door de overheid opgestuurd waren naar de familie Hermans. De huur was al lang op voorhand opgezegd, hun overvloedige bagage was al naar de kolonie vertrokken etc. Heel de voorbereiding valt in het water wanneer er in extremis op 15 juli een telegram van de overheidsinstanties binnenkomt met als tekst: “*VOTRE DEPART CONGO SUSPENDU PROVISOIREMENT STOP PRIERE RETOURNER DOCUMENTS DEPART MINISTERE AFFAIRES AFRICAINES STOP RECEVREZ INSTRUCTIONS ULTERIEUREMENT = MINISTERE AFFAIRES AFRICAINES*”²⁴³ (sic) Niet dat RH en MS niet wisten dat er van alles gaande was in de kolonie. Ze volgden het nieuws namelijk nauw op de voet en hielden een voortdurend contact met RS die nog steeds in Luluaburg aanwezig was. Toch kwam het telegram onverwachts.

---

²⁴¹ Brief 05/07/1959 van RH en MS naar familie in Leuven

²⁴² Brief 29/12/1959 van RH naar familie in Leuven

²⁴³ telegram 15/07/1960 van Ministerie van Koloniën naar RH te Heverlee

Want, wat nu gedaan met hun koffers die in de magazijnen van het provinciale depot van Elisabethstad stonden? Al hun huiswaren? En wat met de toekomst van RH zijn werk?

2.13. Transport

In een kolonie als Belgisch – Congo was transport cruciaal, zowel om er te geraken als in de kolonie zelf. De afstanden werden als immens beschouwd. Daarenboven kwam nog eens de gebrekkige infrastructuur die het hele transportgebeuren bemoeilijkte. Wel kwam er doorheen de jaren '50 een ernstige verbetering. Niet alleen op gebied van landwegen, ook lucht – en waterverbindingen werden sterk uitgebouwd. Door de grote uitgestrektheid is het dan ook niet verwonderlijk dat de lezer hierover uitgebreid wordt ingelicht in toeristische informatiebrochures. Hij moet immers weten wat voor lange afstanden hij voor de boeg heeft, wil hij het land doorkruisen.²⁴⁴

De verhoogde mobiliteit van de mensen doorheen de kolonie kwam tot stand door de verhoogde mobiliteit van goederen en ertsen. De infrastructuurwerken dienden immers om de goederen uit de kolonie te kunnen transporteren naar het moederland of een andere afnemer. Het bewijs hiervan tonen de spoorwegkaarten van Belgisch – Congo. De provincie met de grootst aantal kilometers spoorwegen is Katanga.²⁴⁵ Dit gegeven moet men niet beperken tot Belgisch – Congo, maar kan men gerust uitbreiden naar alle andere gekoloniseerde landen.²⁴⁶

De familie Hermans heeft van alle verschillende transportmogelijkheden gebruik gemaakt op weg van en naar de kolonie en in de kolonie. Dit kwam hoofdzakelijk door het werk van RH. Hij en MS zijn dan ook de enige twee die effectief alles hebben uitprobeerde, van fiets tot vliegtuig.

2.13.1. Het vertrek en de reis naar Belgisch -

---

²⁴⁴ DIENST VOOR DE VOORLICHTING EN DE PUBLIEKE RELATIES VAN BELGISCH-CONGO EN RWANDA-URUNDI IIIe DIRECTIE “TOERISME”, *op.cit.*, 1958, pp. 189 – 261

²⁴⁵ B.C.K., *Compagnie du chemin de fer du Bas-Congo au Katanga: 1906-1956*, Bruxelles, M. Weissenbruch S.A. Imprimeur du Roi, 1956, pp. 138 - 139

²⁴⁶ FRANCOIS (L.), *Cursus: politieke en institutionele geschiedenis van Afrika (geschiedenis van Afrika I)*, Academia Press, 2001, p. 90

Congo/België

2.13.1.1. Algemeen

Het vertrek naar de kolonie kon met SABENA vanaf Melsbroek en met de boot vanuit de haven van Antwerpen. Door de komst van grotere passagiersvliegtuigen werden er na WOII al gauw verbindingen tussen Melsbroek en verschillende koloniale steden ingelegd. Het vliegtuig werd al gauw de verbinding tussen het moederland en de kolonie en de koloniale steden onderling. De explosieve groei is duidelijk te zien aan de uitbouw van de luchthavens van Elisabethstad en Leopoldstad in de jaren '50. Ook het moderner worden van de vliegtuigen, getuigt dit. Eind jaren 1940 vloog de nationale luchtvaartmaatschappij nog met DC-3's. In 1960 werd de luchtbrug tussen de kolonie en België vooral uitgebaat door DC-6's en DC-7's.

Een van de belangrijkste verbindingen die SABENA zal openen is de luchtverbinding naar Costermanstad en Elisabethstad. De uitbating van deze route zal een toeristische kleur krijgen en bekend worden door zijn tussenlandingen in Griekenland en Egypte.²⁴⁷ Deze tussenlandingen gebeurden om brandstof te tanken en de passagiers de mogelijkheid te geven om te eten, het vliegtuig te verlaten en eventueel over te stappen op een andere vlucht. De vluchten naar de kolonie, of ze nu langs Egypte gingen of via Tunis, duurden meestal langer dan een dag. Dit omdat de toenmalige vliegtuigen veel trager vlogen dan nu en de piloot ook diende te rusten. Uit het archief kan men wel halen dat een vlucht van drie dagen werd teruggedrongen naar twee dagen à een dag.

Het vliegtuig diende slechts om lichtere vrachten te vervoeren naar de kolonie of het thuisland. Hoofdzakelijk werden post en kleine pakketjes meegegeven. Toch ligt de nadruk hier op het vervoer van passagiers. In tegenstelling tot de verbinding naar de kolonie via het water.

De bekendste rederij die vanuit België de verbindingen met de kolonie via Matadi en Lobito (Angola) verzorgde, was de 'Compagnie Maritime Belge' (kortweg C.M.B.) die vanuit

---

²⁴⁷ SABENA, "Een blik in't verleden (11): de DC-3 bij Sobelair", In: Onze Sabena, Brussel, Sabena-Brussel, n° 469, december 1985, p. 17.

Antwerpen opereerde.²⁴⁸ Zij had niet alleen passagiersschepen, maar ook vrachtschepen. Deze schepen voerden het gros van de bagage naar de kolonie. Ook auto's konden op deze boten gezet worden. De passagiersschepen stopten onderweg naar de kolonie altijd in Tenerife om te bunkeren. De reizigers konden zich zo even uitleven op het eiland door souvenirs te kopen en op verkenning te trekken.²⁴⁹ Een reis met de boot duurde opmerkelijk langer, men arriveerde in Lobito pas ongeveer na 14 à 17 dagen.

De reden waarom de meeste boten het verre Lobito als eindhalte hadden, was dat, procentueel gezien, de meeste blanken naar het rijke Katanga reisden. Dit werd eerder al beschreven in 'algemene context: demografie'. In Lobito aangekomen, stapten men op de trein naar Dilolo. Dit is de grensstad tussen Angola en Belgisch – Congo. Vanaf hier spoorde de trein verder naar Kolwezi, Tenke, Jadotstad, Elisabethstad en met Sakania als eindstation.²⁵⁰

2.13.1.2. Het vliegtuig

Gedurende zijn hele loopbaan in de kolonie is RH driemaal met het vliegtuig vanuit België naar de kolonie geweest. Dat waren de eerste, tweede en de laatste keer. De eerste maal dat hij vloog, was eveneens de eerste keer dat hij richting Leopoldstad vertrok in maart 1947. De tweede maal was in maart 1949. De laatste maal was in augustus 1960. RH schrijft zijn vliegervaring in 1947 na zijn aankomst onmiddellijk naar huis. Het vliegen op zich vergelijkt hij "*(...) met een oude autobus die over een slechten steenweg rijdt (...)*"²⁵¹ (sic) RH geeft in zijn kort schrijven ook weer waar het vliegtuig zijn landingen maakt. Daarenboven geeft hij bijkomende informatie over de hoogte en de vliegsnelheid. Zo vertrokken ze op 18 maart om 13.15u in Melsbroek. Om 19uur gebeurde de eerste tussenlanding in Tunis waar ze het avondeten konden nuttigen. Drie uur later vlogen ze alweer verder naar Kan (Nigeria) waar ze om 7u in de ochtend arriveerden. Het ontbijt dat ze hier kregen, duurde aanzienlijk minder lang, want na een uur en twintig minuten ging de reis weer verder naar Leopoldstad. Daar kwamen ze welgeteld acht uur later aan. De gemiddelde hoogte was 3000 meter aan een

---

²⁴⁸ DIENST VOOR DE VOORLICHTING EN DE PUBLIEKE RELATIES VAN BELGISCH-CONGO EN RWANDA-URUNDI IIIe DIRECTIE "TOERISME", *op.cit.*, pp. 189 - 191

²⁴⁹ EYNIKEL (H.), *op.cit.*, p. 71

²⁵⁰ B.C.K., *op.cit.*, pp. 197 - 198

²⁵¹ Brief 19/03/1947 van RH naar familie in Leuven

snelheid van 340 kilometer per uur. RH behaalde tijdens deze reis met andere woorden een nettovliegtijd van 23 uur. Met tweemaal een pauze van een totale duur van 4u20. RH noteert in zijn verslag zelfs de naam van de piloot, Jo van Ackere.²⁵²

De laatste reis van RH (deze van eind augustus 1960) vertrekt vanuit Zaventem via Rome en Caïro, naar “*Usumbura*”²⁵³ en dan naar Elisabethstad. In dit reisverslag geeft RH geen cijfers meer mee over kilometerafstanden, tijden of hoogtes. Wel haalt hij typische kenmerken aan van de heenreizen. Zo “(...) *kregen we nog altijd hetzelfde traditionele glas vruchtensap*”²⁵⁴ bij de aankomst in Rome en wordt in Caïro het vliegtuig nog steeds vanbinnen gekuist met “*flit*”²⁵⁵.

De andere keren dat het vliegtuig voor internationale vluchten genomen wordt is in de richting van België. De eerste maal naar huis verloopt niet zo vlot als gehoopt. In 1952 worden ze immers van het vliegtuig gezet in Stanleystad (zie DEEL IV: Gezondheid) omdat de kinderen de kinkhoest hadden. De tweede maal dat ze terug naar huis gaan met het vliegtuig gebeurt gesplitst. De kinderen ‘Liesje’, ‘Fina’ en Miriam vertrekken immers een goed half jaar eerder om een volledig schooljaar te vervolmaken in België. Wanneer de ouders naar huis komen, zullen zij de jongste kinderen vanaf Caïro vooruitsturen en op de stopplaatsen van het vliegtuig blijven hangen: Caïro, Athene, Rome. Zij doen hoger weergegeven feit eer aan, namelijk dat deze lijn een toeristisch kleurtje begint te krijgen. De laatste maal dat ze naar huis komen, in 1959, verliep alles normaal.

De foto- en filmbeelden van Stanleystad en Elisabethstad tonen alle aan dat de vliegvelden als opstijg - en landingsbaan een gras piste hadden. Er werd dus niet geland of opgestegen op een betonnen piste zoals in Melsbroek of de nieuwe luchthaven in Leopoldstad. De gebouwen en omheiningen rond het vliegveld zijn ook zeer miniem en kleinschalig.

Uitgezonderd de eerste vlucht van RH - die met een DC-3 gebeurde – vliegen ze altijd met een Douglas DC-6 naar huis. Dit vliegtuig vloog voor de eerste maal op 29 juni 1946 in Californië (USA) en is een burgerversie van een militair vliegtuig. De DC-6 verschilde van de

---

²⁵² Deze piloot is tevens de eerste piloot die na WO II de luchtverbinding tussen Leopoldstad naar Brussel heropent. Hij vliegt met een Lockheed Lodestar op 8 juli 1945 van de kolonie naar het moederland België met kolonials die 5 jaar vast zaten in de kolonie, In: EYNIKEL (H.), *op.cit.*, p. 174

²⁵³ Usumbura is Bujumbura, gelegen te Burundi.

²⁵⁴ Brief 31/08/1960 van RH naar MS te Kontich

²⁵⁵ “flit” = insecticide

DC-3 door onder meer een drukcabine, een langere romp, rechthoekige raampjes en een thermische ontijzingsinrichting aan de vleugels en staart. SABENA was de eerste maatschappij die de DC-6 in gebruik nam en tevens de enige in België met vijf toestellen. Van deze vijf toestellen zal er één op 13 februari 1955 neerstorten op 70 km van Rome. Het vliegtuig verbond de verbinding Brussel – Leopoldstad.²⁵⁶ Over dit ongeval komt in de briefwisseling het volgende ter sprake: omdat RH en MS niet antwoorden op een brief van VS, denkt zij dat deze brief in het verongelukte vliegtuig stak en dat ze hem nu opnieuw gaat moeten schrijven. De bedoelde brief is echter wel aangekomen bij RH en MS. Ook de zusters van Landen, die geregeld de ouders over de kinderen op de hoogte houden vertellen erover. Zij weten te vertellen dat er 29 passagiers aan boord waren, waarvan 26 van de Belgische nationaliteit waren. Hoe zij aan de informatie komen is niet te achterhalen (net zo min als de betrouwbaarheid), maar zij geven over het ongeval nog het volgende mee: *“Op een kwartier vlucht van Rome werd de piloot door de hevige wind uit de richting gebracht en het vliegtuig botste tegen een rots. De auto en zijn bemanning viel in de sneeuw. Na het vermiste vliegtuig twee weken vruchteloos gezocht te hebben vonden de alpinisten en de carabinieri het in de sneeuw. Allen waren bevroren. Elf van de lijken zijn geïdentificeerd. Laten we hopen, dat U een gelukkige vlucht moogt hebben indien u per avion terugkomt.”*²⁵⁷ (sic) Zoals wel mag blijken is de berichtgeving betwifelbaar. Zo kan men zien dat er iets met de data niet in de haak is en dat de uitleg waarom het vliegtuig tegen de rots is gevlogen, niet erg acceptabel is. Deze verontrustende brief toont aan dat de zuster met een duidelijke schrik leeft. Zo zal ze in een verder schrijven aan RH en MS opperen om een boot naar huis te nemen omdat dit veiliger zou zijn.

2.13.1.3. De boottochten

---

²⁵⁶ SABENA, “Een blik in’t verleden (15): de viermotorige Douglas DC-6 in België”, In: Onze Sabena, Brussel, Sabena-Brussel, n° 473, april 1986, p. 16.

²⁵⁷ Brief 25/02/1955 van Zuster Marie d’Alcandara naar RH en MS te Elisabethstad

De eerste maal dat de boot naar de kolonie wordt genomen is in 1947 wanneer MS samen met ‘Liesje’ onderweg is naar RH. Deze reis loopt van 23 juli tot en met 5 augustus 1947. Zij scheept in Antwerpen in op de ‘mv. Copacabana’, een schip van bouwjaar 1938 met 7246 ton als bruto-tonnenmaat.²⁵⁸ Het schip kon een maximum aantal passagiers van 140 vervoeren.²⁵⁹ MS vergelijkt deze boot met een prachthotel in een grote stad. Ze komt eveneens de eerste maal met boys in aanraking. Ze beschrijft ook de boot aan haar familie zeer uitvoerig om hen een beetje van de sfeer te laten meegenieten. Zo beschrijft ze het salon, haar kamer en de bar. De ontspanningsactiviteiten komen aan bod, zoals bridgen, tennissen en “(...) zoveel spelen meedoen als we maar verlangen(...)”²⁶⁰

Haar medepassagiers zijn volgens haar een zootje. Sommige dames veranderen immers vijf maal daags van kleding en er werd door een man een moordpoging op zijn vrouw gedaan. De verhalen van MS over haar medepassagiers leggen al direct de harde waarheid bloot: er was aan boord een strikt klassenonderscheid waar vrouwen elkaar de loef proberen af te steken.²⁶¹ De laatste dagen voor de aankomst is het niets anders dan feesten en doopgelegenheden ter ere van het kruisen van de evenaar. Eenmaal de Congostroom opgevaren, ging de tocht verder naar Matadi. Daar werden de mensen ondergebracht in hotels tot hun bagage gelost werd. Pechvogels die geen overnachtingsplaats aan wal hadden, waaronder MS, moesten aan boord de nacht doorbrengen. Vanuit Matadi vertrok men dan met de ‘witte’ trein naar Leopoldstad. Deze trein reed eenmaal per dag naar Leopoldstad. Deze rit duurde ongeveer één dag.²⁶² In Leopoldstad zal zij door RS opgevangen worden.

De eerstvolgende keer dat de familie naar de kolonie vertrok, was in december 1952. Ze schepen allen in op de ‘Baudouinville’. Deze boot is in tegenstelling tot de ‘Copacabana’ een pakketboot. Dit wil zeggen dat hij niet alleen maar personen kan transporteren, maar ook goederen en andere zaken zoals grote hoeveelheden post en auto’s. Samen met de ‘Jadotville’ was de ‘Baudouinville’ het vlaggenschip van de C.M.B.²⁶³

Deze familietrip naar Lobito verloopt iets minder goed dan de trip die MS vier jaar eerder deed. In de golf van Gascogne krijgen ze zwaar weer te verduren. Na deze storm krijgen ze

---

²⁵⁸ S.n., 1895-1970: *Compagnie Maritime Belge: Antwerpen*, Antwerpen, C. Govaerts Deurne, s.d., p. 46

²⁵⁹ MARCOS (E.), *Les petit bateaux*, In: *Isugulu* (Bruxelles), 2003, 2, p. 20

²⁶⁰ Brief 24 – 27/07/1947 van MS naar familie in Bunsbeek, Hauthem en Tienen

²⁶¹ EYNIKEL (H.), *op.cit.*, p. 175

²⁶² *Ibid.*, p.211

²⁶³ S.n., *op.cit.*, p. 21

pech aan de motoren die pas in Tenerife gemaakt zullen worden. Hierdoor hebben RH en MS de kans om dit eiland te bezoeken. Er wordt aan boord immers een soort voorstel gelanceerd om de mensen te vermaken. Gemakshalve zetten ze de kinderen in het kinderdagverblijf dat aan boord aanwezig is af.

De faciliteiten voor de 275 meereizende mensen zijn ook hier zeer divers. Buiten het al eerder genoemde kinderdagverblijf is er ook nog een kapel aanwezig. Voor de rest beschikt deze boot net zoals de vorige over restaurants, bars, luxekajuiten etc. Ook hier beschrijft MS zeer getrouw wat er zich in de kajuiten bevindt. *“We hadden 2 kajuiten naast mekaar op den boot met in elk 3 bedden, alles vastgemaakt aan de muur: elk met w.c. - lavabo – douche, goed onderhouden en met tapijt.”*²⁶⁴ Niet alleen de kajuiten worden beschreven, ook de evenaarsdopen, de daaropvolgende feesten en de kinderspelen worden meegegeven. MS wordt immers gevraagd om in het kinderdagverblijf mee te helpen spelletjes te organiseren. Voor de volwassenen is er als activiteit een bridgetornooi. RH en MS zullen hieraan meedoen.

Zoals alle reizigers neemt de familie Hermans in Lobito de trein naar Elisabethstad. Omdat ze wisten dat het eten van de Portugezen bij hen niet in de smaak ging vallen, had MS aan boord al eten verzameld voor onderweg. Dit bekwam ze doordat ze op een goed blaadje bij de meesterkok stond. De reis zal echter enorm tegenvallen. Niet alleen door het Portugese eten, maar ook door het stof en de lange reisduur. De stofwolken komen volgens RH doordat de rails van de trein in Angola rechtstreeks op de grond zijn aangebracht en niet op een stenen bedding zoals in de Belgische kolonie. Een bron om dit te staven is echter niet gevonden.

De laatste keer dat ze met de boot naar de kolonie gaan is in september 1956. Deze tocht gaat alweer van Antwerpen naar Lobito. Dit doen ze nu met de ‘mv. Elisabethville’. Vergeleken met de ‘mv. Copacabana’ zijn de verschillen enorm. Het schip heeft een bruto – tonnenmaat dat 3500 ton meer is. Het was zodoende heel wat groter en moderner.

Waar we in verband met de vorige reizen het vooral van de tekst en de foto’s moesten hebben, hebben we de informatie van deze reis vooral van het bewegende beeld. Er bestaat met andere woorden bijna geen geschreven materiaal over. De enige brief die geschreven wordt aan boord van de ‘mv. Elisabethville’ meldt dat RH en MS de koninklijke suite van de boot mochten betrekken omdat RH de hoogste in rang was aan boord. Zijn beschrijvingen van de

---

²⁶⁴ Brief 19/01/1953 van MS naar familie in Bunsbeek

kajuit worden dan ook in superlatieven uitgedrukt. Omdat hij de hoogste in graad is van een totaal van 183 passagiers “*heeft de commandant me aan zijn tafel uitgenodigd en worden we met veel ‘komaf’ behandeld.*”²⁶⁵

De foto’s geven beelden weer van een verkleedspel voor de kinderen en andere spelen uit de kindercrèche. Andere foto’s werden getrokken bij aankomst in Tenerife en Lobito. Ook ettelijke activiteiten van de ouders worden getoond, namelijk het bridgen en gezellig keuvelen bij elkaar.

Het filmmateriaal, dat veel uitgebreider is dan het fotomateriaal toont eerst en vooral het vertrek in Antwerpen. Hier zien we de mensen aan de kade de mensen op de boot uitzwaaien en de loopbrug die getakeld wordt. De volgende beelden komen allemaal uit Tenerife. Men toont eerst het dek, waar men auto’s ingepakt kan zien staan, dan komen er veel beelden van aan land. Zo ziet men Spanjaarden die allerlei prularia aan de man proberen te brengen, waaronder hoofdzakelijk doeken. Ook RH maakt van de mogelijkheid gebruik om aan wal te gaan en filmt van daaruit de boot en de leurders. De Spaanse kinderen hebben blijkbaar een andere manier gevonden om een centje bij te verdienen. Zij duiken achter de geldstukken die de reizigers over boord gooien.

Na deze stop wordt de boot de haven uitgesleept en gaat de tocht verder naar het zuiden. RH filmt deze keer de kinderen die zich aan boord amuseren met een draaimolen, een schommelpaard, de eerder vernoemde verkleedpartij... Vergelijkend met de foto’s, filmt hij ook de bridgers en het keuvelen van de volwassenen. Een laatste activiteit die hij hier filmt, is de typische doop die aan de evenaar wordt gehouden. De mannen ondergaan vernederingen doordat ze overgoten werden met bloem, eieren etc. Vlak voor ze in Lobito aankomen, ziet men nog zeer duidelijk hoe de auto’s van hun zeilen zijn ontdaan en hoe de dekken vol hangen met doeken om schaduw aan de bemanning te geven.

Een laatste etappe die gefilmd wordt, is het lossen van de boot en het vertrek en de reis van de trein. Hier ziet men hoe koffers uit het ruim door zwarte werknemers (Angolezen?) op een vrachtwagen worden geladen. De volgende beelden, die zich aan de trein afspelen, geven weer hoe de stoomtrein met water en hout wordt geladen. RH probeert daarenboven vanuit de

---

²⁶⁵ Brief 05/08/1956 van RH naar familie te Leuven. (de datering van deze brief moet echter 05/09/1956 zijn)

trein te filmen wanneer deze door een lange bocht gaat, maar deze beelden zijn niet erg duidelijk omwille van de schokken.

Kort samengevat verliepen alle reizen naar en van de kolonie relatief vlot, het stof en de lange duur niet meegerekend. Ook de treinreizen gaven voor niemand ernstige problemen. Wat voor Julien Van Eeghem wel het geval was.²⁶⁶ Om kort de reisafstanden even te recapitulieren: naar de kolonie met de boot deed men er van Antwerpen tot Elisabethstad ongeveer 21 dagen over. Van de kolonie naar huis, maar met het vliegtuig, deed men er maar 1 à 2 dagen over. De evolutie van de schepen is ook zeer merkbaar. Van kleine schepen stapt men over tot een alsmaar grotere en grotere tonnenmaat.²⁶⁷

2.13.2. Transport in de kolonie

De verplaatsing binnen de kolonie was niet alleen afhankelijk van de tijd en de plaats, maar ook van de afstand die afgelegd diende te worden. Aangezien RH en zijn gezin overgaan van – letterlijk - de brousse naar een geürbaniseerde omgeving en ze overgaan van een functie waarvoor men zich weinig moest verplaatsen naar een functie waarvoor men zich veel moest verplaatsen, hebben ze alle vervoermiddelen gebruikt die in de kolonie aanwezig waren. Met dien verstande: de ‘benenwagen’, de ‘tipoi’,²⁶⁸ de fiets, de auto, de vrachtwagen, veerponten en andere rivierschepen, vliegtuig en de trein.²⁶⁹

Ondanks het feit dat RH in Samuda een werk had waar hij zich minder moest verplaatsen, werden er toch de meeste verschillende voertuigen gebruikt. Om van Leopoldstad naar Stanleystad te gaan, zal RH om te beginnen al een binnenlandse vlucht nemen. Dit toont de snelle uitbouw van het luchttransport die in de kolonie heeft plaatsgevonden. Het concrete begin hiervan situeert Eynickel in de jaren '30. Dan vindt er volgens haar de eerste grote

---

²⁶⁶ Zijn trein ontspoord. EEGHEM, VAN (J.), *op.cit.*, pp. 19 - 20

²⁶⁷ Zie bijlage: ‘Transport met de boten.’

²⁶⁸ tipoi of draagstoel.

²⁶⁹ De ‘pousse’ wordt hier niet meer aangehaald omdat dit een vervoersmiddel was dat nog uit de pioniersperiode stamde en nergens in het archief meer voorkomt. Voor een afbeelding van een ‘pousse’, zie: EYNIKEL (H.), *op.cit.*, p. 169

ontplooiing van de interne vluchten plaats.²⁷⁰ Door de mogelijkheid van binnenlandse vluchten doet RH er maar vier uur over om van de hoofdstad naar deze provinciestad te gaan.

Wanneer er later goederen of personen van Angumu naar Samuda werden overgebracht, gebeurde dit ofwel met de vrachtwagen of de auto tot aan een ondoorwaadbare rivier. Aan deze rivier werden alle goederen en personen op prauwen gezet om de rivier te passeren. Vervolgens ging het voor de blanken per tipoi verder.²⁷¹ Zo ook voor RH, MS en ‘Liesje’. ‘Liesje’ werd ofwel in een rieten mandje door twee Congolezen ofwel in de armen van MS gedragen. De resterende bagage werd door de andere inlanders vervoerd. Het idee in sommige literatuur dat na WO II de tijd van de tipoi een einde kent, is dan ook niet houdbaar.²⁷² Er is in de brieven wel sprake dat de tipoi gaat verdwijnen en vervangen worden door de fiets. Maar het blijft bij een mogelijkheid. Ze zullen zich in Samuda blijven verplaatsen met een tipoi.

In Elisabethstad zelf gebruiken RH en MS in het begin vooral de fiets. Toch, vanaf dat de overheid hem een lening toestaat, zal RH een auto kopen. De auto’s die RH kocht waren meestal grote, zware auto’s. Hij had hiervoor twee redenen, namelijk dat hij grote afstanden moest afleggen en een betrouwbare auto wenste. Een indicatie die een goede inschatting weergeeft hoeveel kilometer RH deed, is de vergoeding voor 2000 kilometer die hij elke maand van de staat ontving. Met deze vergoeding kon RH gemakkelijk een deel van de auto afbetalen. Hij schrijft dit ook in zijn brieven en zegt dan ook dat de wagen eigenlijk onrechtstreeks voor een deel aan de staat toebehoort.

Al eerder heel kort aangehaald, is dat MS op een bepaald moment haar eigen voertuig zal hebben. Het is een kleine Opel. MS had deze auto nodig omdat ze tijdens hun tweede term (1953 – 1956) even buiten de stad woonden en zo moeilijk het centrum konden bereiken. Dit tweedehands autootje zullen ze echter op het einde van hun term weer verkopen.

De merken van de auto’s, de periodes en de aankoopplaats worden weergegeven in volgende tabel. Ook de auto van MS kreeg er een plaatsje.

<u>Soort auto</u>	<u>aankoopdatum</u>	<u>Verkoopsdatum</u>	<u>Waar aangekocht?</u>
-------------------	---------------------	----------------------	-------------------------

²⁷⁰ EYNIKEL (H.), *op.cit.*, p. 172

²⁷¹ Voor een afbeelding van een tipoi, zie: DEMBOUR (M.-B.), *op.cit.*, xix

²⁷² EYNIKEL (H.), *op.cit.*, p. 126

Pontiac	April 1949	Maart 1951	Leopoldstad
Chevrolet	Maart 1951	Juni 1952	Elisabethstad
Chevrolet	Januari 1953	Augustus 1953	Elisabethstad
Pontiac	Augustus 1953	September 1954	Elisabethstad
Chevrolet	September 1954	Juni 1958	Elisabethstad
Opel Olympia	Februari 1953	Maart 1956	Elisabethstad
Mercedes	Maart 1956	Maart 1957	Elisabethstad
Mercedes	Maart 1957	December 1959	Elisabethstad
VW - busje	Juni 1958	Augustus 1959	Luluaburg

Met deze personenwagens werden de inspectietochten aangevat en werd er evenzeer in moeilijke omstandigheden gereden. Zo zien we filmbeelden waar de auto van RH langs kuilen rijdt waar vrachtwagens eerder in omgekanteld waren. Deze kuilen ontstonden hoofdzakelijk in het regenseizoen door het wassende water. Het bleef niet alleen bij modder en kuilen op de weg. Een voorbeeld van een andere hindernis is een brug die ingestort is en dat er doorheen de rivier gereden moest worden. De auto's hadden zodoende veel last van slijtage en gebroken stukken. Niet alleen dit zorgde ervoor dat er een groot verloop van auto's was, ook de mogelijkheid om er in transit een nieuwe te kopen, lonkte. RH koopt immers verschillende auto's in transit. Wat het voordeel aan een auto in transit kopen is, is me niet erg duidelijk geworden. RH legt het aan zijn vader als volgt uit: *“Dat zit zoo: ge betaalt hier in Congo 6 weken voor uw vertrek, en de wagen wordt u in Brussel of Antwerpen geleverd. Ge zijt natuurlijk verplicht hem mee naar Congo terug te nemen, maar de vervoersprijs is in de aankoopprijs begrepen.”*²⁷³ Is deze hele transactie dan goedkoper dan een auto in de kolonie te kopen? Dit wordt niet duidelijk in het archief. De enige plausibiliteit is dat er op auto's die in transit gekocht werden, geen belasting moesten betaald worden.

De lijst van vernoemde problemen met de auto's doorheen de brieven is eindeloos lang. Merendeels situeren deze ongemakken zich aan de vering. Het probleem is niet alleen het breken van deze veren, maar ook het verliezen van bouten en dergelijke meer. Andere problemen zijn vervuilde benzine tanken, een natte motor door te snel door de plassen te rijden in het regenseizoen, elektriciteitsstoringen, een stuurinrichting die afbreekt, een ontkoppeling die niet meer pakt en olie verliest, lekke banden... Al deze problemen komen

²⁷³ Brief 21/05/1949 van RH naar familie in Leuven

door de hobbelige, moeilijk te onderhouden wegen die soms meer op een verbeterd broussepad lijken dan een op autoweg.²⁷⁴

Om rivieren zonder brug over te steken, werd er gebruik gemaakt van een veerpont. Soms waren het gewone boten met een motor die de auto's en de personen overzette. Het veerpont werd in de koloniale volksmond een 'bac' genoemd. Zo een 'bac' kon vele verschillende vormen hebben. De meeste werden door middel van een kabel van de ene zijde van de rivier naar de andere zijde getrokken. Het film - en fotomateriaal tonen aan dat de methodes om een veerpont op te rijden niet altijd een sinecure was. Dit omwille van de improvisatie en de gebrekkige materialen.²⁷⁵

Van de binnenvaart hebben zij eenmaal gebruik gemaakt, meerbepaald in 1949 door de 'Luxembourg' te nemen na de stage van RH in Leopoldstad. Vanuit de hoofdstad vertrekken ze met het rivierschip naar Francquihaven. Vanaf daar rijden ze met hun auto verder naar Elisabethstad. Omdat ze in Leopoldstad al met anderhalve dag vertraging vertrokken, vaarde het schip dag en nacht verder richting eindbestemming. Dat de 'Luxembourg' echter niet zo een modern schip is, bewijzen de verhalen van RH. Het schip moet immers geregeld aanleggen om hout te laden voor zijn stoomketels. Door de poging de tijdsachterstand in te halen zal het schip op 20 km van zijn eindbestemming aan de grond lopen op een zandbank. Na ettelijke pogingen het gevaarte vlot te trekken zal de bemanning, waaronder de familie Hermans met pak en zak naar wal worden gebracht. Aangezien de auto van het gezin al eerder uit Leopoldstad naar Francquihaven verscheept was, stond deze reeds klaar, zodoende konden ze onmiddellijk verder reizen. Of het schip een hekwieler was of zich voortbewoog met een schroef, is niet geweten. Laat staan dat het schip als een 'Integrated Tow Boat' (I.T.B.) kan geklasseerd worden.²⁷⁶

Behalve de vlucht die RH en MS namen van Leopoldstad naar Stanleystad, vloog RH nog tweemaal vanuit Elisabethstad naar Leopoldstad om er een evaluatie en een vergadering van zijn dienst bij te wonen. Van hun kinderen zal alleen Miriam een binnenlandse vlucht nemen vanuit Luluaburg naar Elisabethstad. De reden hiervoor is dat MS en de kinderen, samen met RH, weer eens op inspectietocht naar de provincie Kasai gaan. De kinderen blijven in Luluaburg in een kinderdagverblijf en een school om hun lessen te kunnen volgen. Miriam

²⁷⁴ EYNIKEL (H.), *op.cit.*, p. 172

²⁷⁵ Voor een 'bac': zie figuur 1 bij de 'Inleiding en Probleemstelling'.

²⁷⁶ EYNIKEL (H.), *op.cit.*, p. 169

loopt er echter een besmettelijke ziekte op waardoor ze 14 dagen afgezonderd van haar broers en zussen moet blijven. Omdat het werk van RH echter verder gaat, laten ze Miriam alleen achter in het ziekenhuis. RS zal, nadat haar ziekte over is, zich later over het meisje ontfermen en haar op een binnenlandse vlucht richting Elisabethstad zetten. Anders gesteld is haar binnenlandse vlucht dus eerder een uitzondering in de familie Hermans die volledig op toeval berust.

Een laatste transportmiddel dat nog kort voorgesteld dient te worden is de trein. Buiten de reizen vanuit Lobito naar Elisabethstad lijkt het of ze bijna geen gebruik hebben gemaakt van dit vervoermiddel. Slechts tweemaal wordt er in het ARDH gesproken van een treinreis, namelijk wanneer de twee oudste kinderen op 13 augustus 1955 vanuit Elisabethstad naar Jadotstad sporen om er enkele dagen bij een vriend en achterfamilie van RH en MS door te brengen. Van het vertrek van deze trein zijn er twee foto's en een brief beschikbaar. Een andere keer is wanneer MS, Anne, Johan en Ward vanuit Tongaat (Zuid – Afrika) in september 1958 terug naar Elisabethstad vertrekken. RH was al eerder vertrokken om een inspectietocht af te werken (ut supra).

Verder komt dit vervoermiddel nog aan bod wanneer er boys worden vooruit gezonden. Dit gebeurt bijvoorbeeld wanneer de hele familie een (inspectie)reis naar Luluaburg maakt om RS te bezoeken. Vooraleer zij met de auto vertrekken, zetten ze een boy met een valies op de trein. De boy wordt dan in Luluaburg door RS opgewacht. RS zal de boy naar het seminarie begeleiden en de eerste inlichtingen verschaffen. Andere keren dat er sprake is van boys op de trein te zetten, is wanneer de familie van een (inspectie)reis terugkomt en de auto te zwaar geladen is. Op zo'n moment wordt de boy eveneens op de trein gezet met het dubbele doel de auto lichter te maken en het huis al voor te bereiden op hun thuiskomst.

2.14. Het einde van het koloniale avontuur door de onafhankelijkheid

Erg juist is het niet geweten, maar bij de familie Hermans was er altijd een latent gevoel aanwezig dat hun avontuur in de kolonie ooit ging eindigen. Het aantal brieven die handelen

over de onafhankelijkheid stijgen doorheen de jaren. In 1952 wordt er tweemaal over de vrijheidsopstanden in Afrika gesproken, eenmaal in 1953, driemaal in 1958, negenmaal in 1959 en vijf maal in de eerste helft van 1960. Na 30 juni 1960 is er uiteraard geen ander onderwerp meer dan de onafhankelijkheid en zijn gevolgen voor de bevolking.

De eerste maal dat hun ongerustheid wordt geuit is in oktober 1952. In dit schrijven naar RS vraagt MS zich af of het wel zin heeft om terug te komen. De opstanden zouden immers kunnen uitbreiden en een terugkeer beletten. De rellen en opstanden die ze aankomt, vinden hun oorzaak in het alsmear groeiende nationalisme dat in Afrika ontluikt. Dit nationalisme vond zijn oorsprong al van voor de Eerste Wereldoorlog. Over welke rellen en waar die plaatshadden heeft MS het niet, maar vermoedelijk gaat het over de nationalistische rellen in Libië en Egypte.²⁷⁷

Een tweede maal dat er over een mogelijke onafhankelijkheid wordt gesproken is op 20 juli 1953. Een half jaar later komt met andere woorden een mogelijke scheiding weer ter sprake. Deze maal is het Marcel Hermans, de broer van RH, die naar de prijzen van zijn grond vraagt en of die een invloed van de gebeurtenissen in Kenia ondergaan. Het is naar zijn mening een strijd die ook wel eens naar Belgisch – Congo zou kunnen overslaan. Hij maakt daarbij nog de terechte opmerking: *“vroeg of laat worden de blanken uit al hun kolonies verdreven”*²⁷⁸. Het komt er dan ook volgens hem op aan om op tijd met have en goed te vertrekken. In dezelfde brief slaat MH nog een tweede maal de nagel op de kop door te stellen dat het in *“(…) Congo waarschijnlijk nog enkele jaren zal duren gezien het lage ontwikkelingspeil der bevolking maar toch zou zich dat sneller kunnen voordoen als men verwacht.”*²⁷⁹ Marcel Hermans is duidelijk niet gerust in het ‘lage ontwikkelingspeil van de Congolezen’ en gelooft wel in een komende uitbarsting. Waar Marcel Hermans zijn pessimistische ideeën haalt is niet erg duidelijk, maar hij was echter niet alleen. Het gevoel dat er iets moest gebeuren, omdat de Congolezen de verdrukking niet altijd gingen trotseren, was al eerder hoorbaar in de afscheidsrede van P. Ryckmans in 1946. Hij en zijn opvolgers beseften maar al te goed dat er iets gedaan diende te worden. Zij ventileerden al gedachten en blauwdrukken voor een staatkundige Belgisch - Congolese structuur die de ontvoogdingsdrang van de zwarten kon verzoenen met de economische belangen van de Belgen.²⁸⁰ Indien dit niet gebeurde, kon de

---

²⁷⁷ FRANÇOIS (L.), *op.cit.*, pp. 103 - 104

²⁷⁸ Brief 20/07/1953 van MH naar RH en MS in Elisabethstad

²⁷⁹ *Ibid.*

²⁸⁰ GOEMAN (L.), *op.cit.*, p. 13

hele kolonie immers ontwricht worden. Niet alleen deze personen waren voor een verandering. Ook bepaalde instellingen ijverde voor het einde van het koloniale tijdperk. Denk maar aan de V.N. die een zeer anti – koloniaal standpunt innamen.²⁸¹

Een voorbeeld van een opvolger van dit idee is Jef Van Bilsen met zijn dertig jarenplan.²⁸² Dit plan voorziet een ontvoogding van de kolonie. In het begin lachte iedereen hem uit omdat men zeker van het eigen standpunt was. De onrusten in de naburige landen en de rust in de kolonie sterkt de believers van een eeuwig kolonisatiemodel immers alleen in hun geloof. De unbelievers, hoofdzakelijk de Congolese ‘évolués’, worden door het plan van Van Bilsen echter geprikkeld en gemotiveerd. Voor hen, de geëmancipeerde autochtonen, was dit dertig jarenplan bedoeld.²⁸³

Na deze korte opstoten van ongerustheid bij de familie Hermans is er niets meer merkbaar tot februari 1958. Dan laat het onderwerp opnieuw van zich horen door RH, die vindt dat er in de kolonie iets broeit. Hij staaft zijn idee met de argumenten dat de economie begint te haperen en hij voelt aankomende onlusten. Hij kijkt liever de kat nog even uit de boom vooraleer hij gaat investeren in een eigen huis. Het gevoel dat RH beschrijft is niet helemaal onterecht. 1958 wordt inderdaad het sleuteljaar waarin er een kentering gebeurt. De bevrijdingsoorlogen en nationalistische spanningen bereiken een hoogtepunt bij de Afrikaanse bevolking. Ook de Wereldtentoonstelling toont aan bepaalde Congolezen het ware leven in België. Hierdoor beseffen ze dat ze altijd onderdrukt geweest zijn. Tevens werd de tentoonstelling een verzamelpunt waar ‘revolutionair’ gezinde geesten uit alle streken van de kolonie elkaar troffen.²⁸⁴ Het gooide met andere woorden alleen maar olie op het broeiende nationalistische vuur.²⁸⁵

1958 is evenzeer een sleuteljaar omdat er in december 1957 de eerste lokale verkiezingen georganiseerd werden in Elisabethstad, Leopoldstad en Jadotstad.²⁸⁶ RH brieft hierover naar het thuisfront (het jaartal in de datum is fout) en weet zo te vertellen “*dat alle mannelijke Belgen van boven de 25 j (...) moesten kiezen welke kandidaten ze wenste in de*

---

²⁸¹ GOETHEM, VAN (S.), *op.cit.*, p. 93

²⁸² VERHOEVEN (N.), *op.cit.*, p. 15

²⁸³ NDAYWEL È NZIEM (I.), *op.cit.*, pp. 512 - 514

²⁸⁴ BAELDE (B.), *op.cit.*, p. 54

²⁸⁵ BILSEN, VAN (J.), *op.cit.*, pp. 121 - 122

²⁸⁶ VERLINDEN (P.), *op.cit.*, p. 76

*gemeentebesturen die opgericht gaan worden.*²⁸⁷ (sic) Het zijn de eerste verkiezingen sinds het ontstaan van de kolonie volgens RH.²⁸⁸

Van het sleuteljaar 1958 lopen we over in het woelige jaar 1959. De families van RH en MS zijn danig ongerust, getuige hun brieven naar Elisabethstad. Ze luisteren geregeld naar de radio en lezen de kranten om de actualiteit op de voet te volgen. Ze gaan niet alleen af op de officiële media, ze vragen ook rechtstreeks aan RS, RH of MS wat er gaande is en hoe erg de situatie is. JS zal zo aan haar zus vragen “*Of is het niet zo erg als men wel schreeuwt in België?*”²⁸⁹ De ouders van RH hadden de rellen in Leopoldstad ook gezien op T.V. en uiten dezelfde ongerustheid als de familie in Bunsbeek. De besproken rellen vonden plaats in de hoofdstad op 4, 5 en 6 januari.²⁹⁰ De ongerustheid is er omdat RH en zijn gezin normaal gezien naar Leopoldstad zouden verhuizen. RH zou er immers de functie van Mr. Schaap (Zie Maatschappelijke context: arbeidsingenieurs – inspecteurs) innemen. Dat ze zouden verhuizen vanuit Leopoldstad maakt de ongerustheid vanuit het moederland alleen maar groter.

De mensen in België maakten zich niet alleen zorgen om RH en MS. Ze zijn nog meer ongerust over RS, die in de provincie Kasai verblijft. Deze brieft de problemen tussen de Bena – Lulua’s en de Baluba’s immers op regelmatige tijdstip naar Bunsbeek en Elisabethstad door. Dit etnisch conflict zorgt het hele jaar 1959 voor doden en gewonden. Door migraties waren in het begin van de 20ste eeuw de Bena – Lulua’s verhuisd naar het gebied van de Baluba’s. Na de verkiezingen komt er een overwicht van de inwijkelingen aan de macht. Door hun overwinning komen de eerste rellen tussen de groeperingen.²⁹¹ De Baluba’s willen immers dat de anderen terugkeren naar hun oorspronkelijke gebieden. RS schrijft eind maart 1959 dat er de eerste spanningen zich voordeden en dat hij vermoedt dat dit nog maar het begin van de problemen is. Hij is wel gerustgesteld dat de problemen niet op ‘*wit – zwart*’²⁹² zijn overgeslagen. Mijn inziens toont dit dat zij weten dat hun positie niet onkwetsbaar is en dat er mogelijke represailles tegen de blanken kunnen komen. De schrik dat de rellen zich op de blanken ging richten, werd bij velen een reëel gevoel.²⁹³

---

²⁸⁷ Brief 22/12/1958 van RH naar familie in Leuven (brief moet gedateerd worden op 1957)

²⁸⁸ SCHÖLLER (A.), *op.cit.*, p. 38

²⁸⁹ Brief 01/02/1959 van JS naar RH en MS in Elisabethstad

²⁹⁰ ETAMBALA, (Z. A.), *op.cit.*, pp. 98 - 100

²⁹¹ *Ibid.*, pp. 117 - 118

²⁹² Brief 24/03/1959 van RS naar RH en MS in Elisabethstad

²⁹³ EEGHEM, VAN (J.), *op.cit.*, p. 69

In augustus van hetzelfde jaar zijn de gemoederen in de provincie Kasai nog steeds niet getemperd. RS prijst RH en MS wel gelukkig dat zij in een rustige provincie zitten. Katanga heeft immers het minste problemen. Toch vindt RH dat het vertrouwen eruit is, zowel op sociaal als economisch gebied. Hierdoor zijn de blanken in de kolonie een zeer afwachtende houding gaan aannemen.

In Luluaburg wordt de situatie echter alsmaar dramatischer. RS geeft vanaf nu op regelmatige tijdstip de gang van zaken door. *“Ze steken elkaars huizen in brand, er zijn al drie doden en 13 gekwetsten gevallen (...) speruur is ingesteld op 19u (...) het zal nog ernstiger worden omdat er een chef is aangevallen (...)”*.²⁹⁴ De familie van MS schrijft vanuit Bunsbeek dat RS serieus onder de indruk is van de rellen en dat de schrik er vanaf nu steeds meer inzit. Deze actief aanwezige angst ontstond er omdat de paters dachten dat het ‘heidendom’ vernietigd was. Eind 1959 zien ze echter in dat dit niet het geval is en dat het ‘heidendom’ weer hoogtij viert. De paters zijn zodoende hun enig aanknooppunt met de Congolezen - het geloof - kwijt.

Ondanks deze situatie van onduidelijkheden, rellen en chaos moet de bevolking andermaal gaan stemmen in december 1959. In een schrijven naar huis voorspelt RH wederom problemen in sommige delen van het land. De oorzaak van deze problemen liggen volgens hem bij de socialisten. Eveneens vraagt RH zich af hoelang ze het na de verkiezingen nog zullen volhouden in de kolonie. In de brieven die naar het thuisfront worden gezonden, is niet alleen de verkiezingskoorts en de spanning in de kolonie een hot item, ook hun aanstaande vertrek vraagt de nodige zorgen. De familie Hermans vertrekt immers op 4 januari 1960 uit de kolonie om op statutair verlof te gaan.

2.14.1. De sfeer in de eerste helft van 1960 gezien door de bril van de familie Hermans

---

²⁹⁴ Brief 14/10/1959 van RS naar RH en MS in Elisabethstad

Omdat de familie Hermans in België verkeert voor het statutaire verlof van RH, maken ze de verdere ontwikkelingen in de kolonie niet meer van dichtbij mee. De overblijvende, rechtstreekse spreekbuis, zijn RS en Marcel Hermans, de neef van RH.

Van RS blijven ze verontrustende informatie ontvangen over de voortdurende onrusten en brandstichtingen tussen de Bena - Lulua's en de Baluba's. De groeperingen zijn begin 1960 begonnen aan een volksverhuizing. Door het haastige vertrek van de stammen gebeuren er blijkbaar ook vele ongelukken. Tussen deze migratie door blijven ze mekaar bestoken door middel van brandstichting en moord. Volgens RS doet de staat niets concreet aan deze schrijnende omstandigheden.

De komst van koning Boudewijn naar de kolonie (van 16 december tot 3 januari 1960), om een poging te doen de gemoederen te kalmeren en de situatie zelf te aanschouwen,²⁹⁵ wordt door de familie Hermans niet besproken. Evenmin schrijven ze iets over de politieke bewegingen die toen aan de gang waren. Of concreter: de beslissende rondetafelconferentie van januari – februari wordt niet aangehaald. Deze conferentie legde immers alle institutionele organen vast, zoals de onafhankelijkheidsdag, de verschillende partijen, de organisatie en basislijnen van wetten die van toepassing zouden zijn en dergelijke zaken meer.²⁹⁶

Een maand voordat RH en zijn gezin zouden terugkeren naar de kolonie, vraagt RH aan zijn familie in de kolonie naar de situatie in Katanga. Twijfelt RH net zoals vele andere blanken om met het hele gezin terug te gaan of wil hij liever eerst alleen gaan om de situatie in oogschouw te nemen? Heeft hij al vermoedens dat het ernstig mis zal lopen in de kolonie? In de briefwisseling van de maand juni zijn er pro's en contra's over het idee van RH. Enerzijds vraagt hij aan zijn neef Marcel of deze de inventaris van hun gerief in hun huis kan opsturen. Anderzijds is hij de tussenpersoon van iemand die zijn hoeve in de kolonie van de hand wil doen aan de schoonzoon van zijn diezelfde neef Marcel. Dit wijst aldus weer op een vertrouwen in de situatie.

De berichten uit de kolonie zijn alle in dezelfde trant. De schoonzoon van Marcel Hermans schrijft over de Katangese situatie op 7 juni 1960 het volgende naar RH: “*Ook de grooote*

---

²⁹⁵ ETAMBALA, (Z. A.), *op.cit.*, p. 122

²⁹⁶ VERLINDEN (P.), *op.cit.*, pp. 113 - 115

*Kongolese leiders weten niet waar ze naartoe gaan en leggen verklaringen af aan de lopendenden band en spreken niet alleen mekaar mooi, (maar spreken ook) zichzelf voortdurend tegen (...) op politiek gebied een echte warboel (...) de stad is kalm maar de politie is geweldig actief.*²⁹⁷ (sic) Roger geeft aan RH ook nog mee dat er veel wordt rondgebazuind, maar dat hij er zich niets van moet aantrekken.

Welke reden de doorslag heeft gegeven, vind ik niet terug, maar de familie Hermans besluit toch naar de kolonie te reizen. Op 23 juli moeten ze inschepen op de ‘Albertville’ te Antwerpen. RH zal als hoogste in rang de orde aan boord moeten bewaren. Bijgevoegd bij deze officiële brief zit de lijst van alle passagiers die meereizen.

2.14.2. Dipenda! Dipenda! ...Maar wat erna?

Hun planning om 23 juli te vertrekken valt echter in het water wanneer er op 15 juli een telegram binnenkomt met de melding dat de afvaart niet doorgaat. Ook hier geldt dezelfde vraag: hadden RH en de familie al niet het vermoeden dat ze niet konden vertrekken? Vanaf 9 juli was immers de luchtbrug tussen de kolonie en Zaventem opgestart. Bovendien was de situatie al vanaf 1 juli uit de hand gelopen zodat er zeker nieuws over vrij moest gekomen zijn in België.

De luchtbrug werd opgezet om alle blanken zo spoedig mogelijk naar het moederland te brengen. De eerste maand (vanaf 7 juli 1960) van het opzetten van de luchtbrug werden 20.010 Belgische vluchtelingen overgevlogen, 4.437 in augustus, in september 1843 en in oktober (vanaf 17 oktober wordt de telling stopgezet) 925.²⁹⁸ P. Verlinden zegt ook dat er soldaten op de retourvluchten werden gezet. Hierbij vergeet hij dat er vrijwilligers meegingen naar de kolonie. Deze vrijwilligers gingen terug om hun dienstjaren te vervolmaken of hun huisinboedel te redden.

Eind juli zal RH een telegram naar zijn neef sturen waarin er gevraagd wordt om al hun bagage in te pakken en te verzenden naar België. De bagage wordt opgezonden naar de

---

²⁹⁷ Brief 07/06/1960 van Roger en Cécile naar RH in Heverlee

²⁹⁸ VERLINDEN (P.), op.cit., p. 149

magazijnen van de A.M.I. te Antwerpen. Ook de jachtgeweren van RH werden opgestuurd, maar werden in tegenstelling tot de andere materialen niet vermeld op de begeleidende inventaris. Zij hadden namelijk schrik dat wanneer ze dit op de inventaris zette, het risico om niet door de douane te komen groot was en dat er een kans bestond dat de bewuste koffer werd opgebroken om de wapens te gebruiken.

In deze chaotische periode waarin iedereen naar elkaar schrijft met de vraag wie wat gaat doen, hoe de bagage verzonden kan worden, wie wel en wie niet terug gaat en hoe men dit gaat aanpakken, schrijft Marcel Hermans op 20 augustus een brief naar RH met een aantal antwoorden op vragen. De antwoorden gaan over het feit dat het onderwijs niet meer draait en dat het dus geen goed idee is om de kinderen school in de kolonie te laten lopen. Bovendien is het ieder voor zich. Als Lumumba (die in deze kennissenomgeving duidelijk niet populair is) gelijk krijgt, is het volgens Marcel Hermans voor hen in de kolonie gedaan. Marcel weet ook te vertellen dat er ingebroken is in het huis van RH en MS en dat het huis al deels leeggeplunderd is. Omdat Marcel niet goed weet wat hij moet doen met een aantal zaken van RH en MS stelt hij voor dat RH zelf afkomt. RH moet zelf over zijn toekomst beslissen door de situatie persoonlijk te komen analyseren. Uiteraard zorgt dit voor een grote twijfel bij RH: zal hij zijn gezin achterlaten om terug naar de kolonie te gaan of thuisblijven en een nieuwe betrekking zoeken?

2.14.3. De terugkeer van René Hermans naar Congo

In een officiële briefwisseling, gedateerd op 25 augustus geeft RH een antwoord op een schrijven van de overheid. In de brief zegt RH dat hij in de onmogelijkheid verkeert om zijn oude loopbaan voort te zetten tot een normaal einde. Hij gaat met andere woorden dus niet in op een Belgisch communiqué dat vraagt aan alle Belgische agenten en functionarissen in Katanga om op hun posten te blijven en verder te werken tot ze nadere orders ontvangen.²⁹⁹ Hij wil niet op post blijven omwille van zijn schoolgaande kinderen. Tevens wilt hij de overheid er wel op wijzen dat hij “*op 28 augustus 1960 als vrijwilliger naar Katanga vertrek*

---

²⁹⁹ NEIRYNCK (K.), Biografie Jean Schramme: Realpolitiek in Kongo, Gent, RUG (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), 1998, p. 46

voor een duur van 3 maanden.”³⁰⁰ De drijfveren om terug te keren zijn niet erg duidelijk. De hoofdreden zou kunnen zijn dat hij na deze drie maanden een volle dienst van 12 jaar actieve dienst er op heeft zitten en zodoende recht heeft op een pensioen. Maar of dit echt een drijfveer is, is niet duidelijk omdat er in de brieven niet over gesproken wordt. Een andere vermoedelijke reden is dat hij de situatie ter plaatste wil bekijken vooraleer hij een definitieve beslissing neemt voor het dilemma ‘terugkeren of niet?’.

Terwijl de familie Hermans in deze periode van twijfel leefde, vond in Congo de secessie van Katanga plaats. Op 11 juli roept men in Katanga de onafhankelijkheid uit. De reden hiervoor is dat de Katangezen Leopoldstad beschouwden als een parasiet die teerde op de rijkdommen van de provincie.³⁰¹ Dit gevoel leefde al langer, maar werd na juni 1960 definitief in een secessie doorgedrukt door de Conakat. De leider van de Conakat was Moïse Tshombe.

Na veel getouwtrek tussen Tshombe, Schöller, Lumumba en Kasavubu zal de Belgische staat de kaart van Katanga trekken.³⁰² Het regime van Tshombe, de Belgische militairen, het Belgische consulaat en de privé – bedrijven werkten nauw samen om de terugkeer van de Europeanen in de afgescheurde provincie te organiseren en een werkhervatting te organiseren, een eigen Katangese administratie op poten te zetten en om de orde te handhaven.³⁰³ Dat dit voor de Belgische regering een gevaarlijk spel was, besepte men maar al te goed, maar men verkoos een stevige regering boven een labiele, ruziënde regering in Leopoldstad.

Voor deze stabiele, door België officieus getolereerde regering, werd RH gevraagd te werken. Een duidelijk teken dat de Belgische regering met de opstandelingen van Katanga samenwerkt, bewijst de uitbetaling van RH zijn loon. Het zal immers voor 2/3de door de Katangese staat betaald worden en 1/3de door de Belgische staat. Maar wat was nu eigenlijk de taak van RH? Hij deed net hetzelfde werk als daarvoor, maar door de afrikanisatie werkte hij nu onder een Congolees. Daarbij moest hij nog drie Congolezen opleiden tot zijn functie.

Zoals hoger al aangehaald zal RH op 28 augustus terug vertrekken naar Elisabethstad. Naar het voorbeeld van eerdere reisverslagen die hij maakte tijdens inspectietochten, zal er ook nu een uitgebreide, gedetailleerde verslaggeving van hem naar het thuisfront gaan, casu quo naar

³⁰⁰ Brief 25/08/1960 van RH naar het Ministerie van Koloniën in Brussel

³⁰¹ NEIRYNCK (K.), *op.cit.*, p. 39

³⁰² Zie ‘deel II: Economische situatie van 1940 tot 1961: Politieke situatie van 1940 tot 1961’, verwijzend naar R. Coolsaet

³⁰³ NEIRYNCK (K.), *op.cit.*, p. 46

MS. “Met dit schrijven begin ik dan mijn reportage over mijn belevenissen en indrukken aangaande deze Kongoreis.”³⁰⁴ (sic) In deze verslaggeving maakt hij zeer nauwgezet een scheiding tussen de sfeer en de spanningen, de ervaringen op de veranderende werkvloer en zijn omgang met zijn Congolese stagiairs.

Een van de eerste veranderingen die hij bij zijn aankomst in Elisabethstad opmerkt, is de strenge bewaking in de stad door Belgische para’s en UNO - soldaten³⁰⁵ en de sociale wanverhouding in sekse. Ondanks de bewaking en de veranderende sociale verhouding heeft RH niet het gevoel dat er gevaar dreigt voor hem. In een schrijven in december suggereert hij zelf dat de situatie aan het normaliseren is. Het argument dat er naar zijn idee op wijst, is de aankomst van een vliegtuig vol met de vrouwen en kinderen van werknemers van de U.M.H.K. en de B.C.K.

Naar zijn idee is er nog steeds dezelfde band tussen blanken en Congolezen. Wel valt hem op dat de afrikanisatie ook letterlijk is doorgedrongen tot op zijn bureau. In de ene brief zegt hij dat er namelijk driemaal zoveel Congolezen dan vroeger werkzaam zijn, in een andere brief heeft hij het over de benoeming van negen nieuwe arbeidsinspecteurs. Een ander feit dat hem opvalt, is dat de blanke werknemers allen zeer somber en lusteloos gestemd zijn. Deze moedeloosheid komt volgens RH ook omdat “*de blanke ambtenaars hier, zijn dus met de officieuze medewerking van België ingeschakeld in een rebellenregering: een weinig schitterende positie en de hachelijkheid ervan stimuleert niemand tot ernstige prestaties.*”³⁰⁶ Er wordt dan ook niet veel gewerkt op de bureau’s. Dat de Belgen niet blij zijn met hun situatie geeft RH in een later schrijven mee. Hij hoopt dat Tshombe snel zijn macht kan verstevigen zodat de activiteiten van de Belgische ambtenaren uit de illegaliteit kunnen geraken.

Op zijn werk worden, door de plotse afrikanisatie, de relaties tussen de Belgen en de Congolezen zeer gespannen. Een voorbeeld is dat RH er niet mee akkoord gaat dat er zoveel gerief uit de bureau’s verdwijnt. Hiervoor zal hij door de politie een P.V. laten opstellen met een inventaris van de gestolen goederen. Ook de collega’s van RH krijgen het moeilijk, zo getuigt het verhaal dat RH over een vriend schrijft: “*Onze vriend Suys (“Wilfried”) heeft over*

---

³⁰⁴ Brief 31/08/1960 van RH naar MS en kinderen in Kontich

³⁰⁵ De UNO – soldaten waren een mengelmoes van Ghanezen, Marokkanen, Ethiopiërs, Guinezen, Zweden, Liberianen, Gurka’s, Ieren en Amerikanen, In: EEGHEM, VAN (J.), *op.cit.*, p. 99

³⁰⁶ Brief 07/09/1960 van RH naar familie in Leuven

enkele dagen een hoogoplopende ruzie gehad met zijn zwarte chef de cabinet. Hij kreeg 24 uren tijd om de Katanga te verlaten en de deuren van zijn bureel werden verzegeld! Sedert gisteren is hij echter terug in eer hersteld. Wat een zottekensspel, zeg. Ik durf er anders mijn hand voor in het vuur steken dat hij het hier niet lang meer zal volhouden, want hij blijft met zijn mentaliteit van territoriaal van de oude stempel verder werken.”³⁰⁷

Ten gevolge van de afrikanisatie heeft RH een nieuw, politiek benoemd, bureelhoofd van 23 jaar. RH stoort zich mateloos aan zijn gedrag, want volgens zijn schrijven komt hij gemiddeld zes maal per dag een hand geven. Dit gegeven en andere zaken, zorgen ervoor dat RH na een tijd ook weg wil van zijn nieuwe Congolese collega's.

Begin oktober 1960 krijgt RH de opdracht een deel van de afrikanisatie op te zetten. Dit houdt in dat hij drie stagiairs moet opleiden tot technisch inspecteur en een tot bureelhoofd. Omdat het een politieke keuze van zijn minister is, gaat het RH niet altijd goed af. Zijn stagiairs zijn immers niet erg gemotiveerd en hebben niet de nodige maturiteit voor deze job. Daarom lucht RH in zijn brieven af en toe zijn hart over deze mannen, want twee van de stagiairs lijken hem weinig capaciteiten te hebben voor de job. Inhoudelijk dient hij hen te onderwijzen op gebied van wetgeving. Dit doet RH door ze elke dag les te geven en ze dan thuis verder te laten leren. De volgende dag ondervraagt hij hen over de vorige les en begint daarna met een nieuw lesonderwerp. Na verloop van tijd zal hij ze meenemen op inspectietochten binnen Elisabethstad, “(...) maar zij schijnen het tot nu toe op te vatten, als een toeristisch uitstapje! Zodra aangekomen beginnen ze natuurlijk heel de hiërarchie, van de Directeur tot de chef d'atelier toe, handen te geven, verder schrijven ze op hoeveel miljoen elk machien kost en hoeveel cigarettens of koekjes het per minuut maken kan. De rest doe ik dan.”³⁰⁸ (sic) In deze uitlating van RH wordt zeer goed duidelijk dat ook hij niet meer mee wil en zijn buik vol begint te krijgen van het opleiden van de Congolezen. De vierkant draaiende relatie tussen RH en zijn stagiairs wordt zo goed aangetoond.

Wat RH vooral stoort, is de inefficiëntie die optreedt. Een voorbeeld is de maatregel die door zijn oversten wordt genomen om zijn werk sneller te doen lopen. Hij had al een secretaris die voor hem werkte, maar krijgt er nog twee bij. Het probleem is dat er echter maar een schrijfmachine is. Niet alleen zijn Congolese medewerkers maken RH zenuwachtig en

---

³⁰⁷ Brief 9/10/1960 van RH naar MS in Kontich

³⁰⁸ Brief 23/10/1960 van RH naar MS in Kontich

ongedurig. Ook zijn medehuisbewoners, twee vrienden van hem, zorgen ervoor dat hij weg wil. Dit omdat ze onrespectvol en egoïstisch leven.

Omdat RH het werken in een onzeker klimaat met incompatibele mensen beu is, wil hij zo spoedig mogelijk naar huis. Hij krijgt dit geregeld door zijn drie stagiairs mee naar België te nemen op stage. Onder deze dekmantel kan hij aldus sneller bij MS en zijn kinderen zijn. Hij moet dan wel werken, maar is niet meer in het verre Congo waar de situatie uit de hand loopt. Dat hij het moe wordt en dat de situatie alsmaar slechter en slechter loopt, toont immers ook volgend fragment: *“Spreek me echter niet van idealisme of missioneringswerk hoor, want zo is er niemand meer hier. Het enige wat nu nog telt is stand houden en de zakken zoveel en zo rap mogelijk te vullen. Dat is zo voor iedereen.”*³⁰⁹

RH zal met de stagiairs op 4 december 1960 aankomen op Zaventem. Zij zullen een hele maand allerlei fabrieken en ziekenhuizen in België bezoeken. De steden die zij aandoen zijn Namen, Luik, Gent, Hannut, Antwerpen en Brussel. De aard van de bezoeken zijn zeer divers, van chemische fabrieken tot bibliotheken, over een telefooncentrale naar de Antwerpse haven toe.

Als ‘eerstaanwend ingenieur – inspecteur’ had RH in Elisabethstad een belangrijke functie te vervullen in zijn dienst. Niet alleen staat hij in voor de afrikanisatie van de rangen, hij moet ook een ‘algemeen reglement voor de technische arbeidsbescherming’ voor de staat Katanga opstellen. Wanneer hij zijn overste in november duidt op zijn nakend vertrek, nemen ze dan ook met lede ogen afscheid van hem. Hij stond volgens zijn schrijven immers op de lijst van ‘indispensables’.

Op tijd en stond brieft RH ook militair nieuws door naar huis. Zo wist hij van Willy De Bom en Paula Van Driessche – Delannoy (kolonisten uit Mwadi Kayembe: zie Netwerken) dat de grens van Katanga goed bewaakt wordt en dat alle verbindingen met de naburige provincies verbroken waren door het saboteren van spoorwegen en bruggen. RH weet MS ook te vertellen welke troepen in Katanga bewapend worden en hoe ze naar het front in de provincie Kasai vertrekken. Dit front is eerder een uitgestrekte regio waar er door middel van guerrillatechnieken jacht op elkaar wordt gemaakt. Ze maken hiervoor gebruik van

---

³⁰⁹ Brief 9/11/1960 van RH naar MS in Kontich

traditioneel en modern wapengoed waaronder pijl en boog, speren, machetes, vliegtuigen, granaatwerpers en geweren.

De verhalen van RH zijn soms zeer onduidelijk en vreemd. Zo vertelt hij over het overlopen van een groep mensen van de Lumumbatroepen naar de regering van Tshombe in de slag om Bakwanga. Dit heeft volgens hem als gevolg dat er nu troepen van het Congolese leger onder leiding van Belgische officieren vechten tegen het rebellenleger van Tshombe dat ook onder bevel van Belgische officieren staat. Met andere woorden: Belgische officieren zouden tegen elkaar in het harnas gaan. Over dit soort feiten is geen wetenschappelijke informatie gevonden. Is zo iets werkelijk gebeurd? Of zijn het valse geruchten die RH had opgevangen en als waarheid naar huis toe doorstuurt?

RH wijst het thuisfront ook op de slechte relaties die er heersen tussen de Belgische werknemers die in Katanga achterbleven en de UNO – soldaten die Elisabethstad controleren. *“De soldaten van de UNO worden hier door de blanken openlijk uitgejouwd met (...) ‘macaque’. (...) Verder worden ze weinig of niet meegenomen als ze autostop doen. In de “Relais” werd er zelfs al een afgerost.”*³¹⁰

Behalve het meegeven van puur militaire informatie, heeft RH het ook over burgerslachtoffers. Merendeels gaat het dan over blanke slachtoffers: aanrandingen op vrouwen en het doden en vernederen van mannen. Van deze feiten bevonden zich in het archief ettelijke foto's. Ook de plunderingen die er plaats hebben gevonden worden vrij nauwkeurig door RH besproken.

De maatregelen die de regering Tshombe neemt om het aan de macht komen van zijn tegenstanders te beletten worden door RH serieus op de korrel genomen. Het gaat immers eerder om een harde repressie. Het blijft met andere woorden niet bij uitwijzigingen of dreigementen, maar er gelden ook samenscholingsverboden, de avondklok werd ingesteld en zo meer. Indien er toch overtredingen worden vastgesteld, worden deze op een harde manier (traangas en politieoptredens) aangepakt. Dat ook de blanken moeten oppassen voor wat ze doen getuigt een brief van RH naar zijn moeder. Uit schrik om problemen te krijgen met het regime van Tshombe vraagt RH uitdrukkelijk aan zijn moeder om geen brieven meer te sturen naar de ‘République du Congo’, maar naar de ‘République du Katanga’.

---

³¹⁰ Brief 29/10/1960 van RH naar MS in Kontich

In zijn vrije tijd houdt RH zich bezig met het inpakken en verzenden van gerief van hemzelf en van vrienden en kennissen. Ook probeert hij op hun aanvraag hun auto's te verkopen, verzekeringen van auto's op te zeggen, laatste betalingen te doen en dergelijke meer. Ook doet hij voor RS inkopen die hij dan naar Luluaburg zendt. Genotsmiddelen zijn in Luluaburg zeldzaam geworden. Uitgezonderd deze (gevraagde) taken, kiest hij grotendeels voor dezelfde ontspanningsmogelijkheden als voor de onafhankelijkheid. Hij spreekt namelijk van bridgen, zwemmen, cinema kijken, op bezoek gaan bij mensen en luieren in de tuin.

Een ander onderwerp dat zich vaak in zijn brieven herhaalt, is het overtuigen van MS om geen heimwee te hebben naar het leven in Elisabethstad. MS vraagt immers waarom ze niet definitief terugkeren naar de kolonie en probeert haar man via de brieven te overhalen. Als antwoord op deze weeklachten haalt RH in zijn verschillende brieven allerlei argumenten aan om niet terug te keren. Het slechte weer in België moeten ze er maar bijnemen. Dit gaat van het (Vlaamse) onderwijs dat in elkaar is gestort, de onzekerheid, de stijgende spanning tussen de groeperingen etc. Ook regelen zij onderling vele materiële en financiële zaken. In september kwam immers alle bagage in Antwerpen aan.

In de briefwisseling tussen RH en MS komen vele financiële zaken voor omdat zij door de onmogelijkheid van terug te keren, grote moeilijkheden ondervinden. Ze moeten immers zo snel mogelijk hun leven weer op de sporen krijgen. De moeilijkheden zijn bijvoorbeeld het vinden van een woonst. Het contract van hun vorige woonst in Heverlee liep immers eind juli ten einde. Er moest dus spoedig een andere woning gevonden worden. Daarenboven komt nog dat heel hun hebben en houden in de kolonie aanwezig is. Zeker de eerste maanden moesten ze zien rond te komen met de materialen die ze hadden en hopen dat hun resterende bagage zou aankomen. Dit gebeurt effectief eind oktober, maar zonder sleutels. De transportmaatschappij was deze verloren. MS kon dus maar een beperkt aantal koffers openen.

Een volgend probleem waren de inkomsten van RH. Het loon van hem werd deels in de kolonie gestort, deels in België. In de kolonie hadden RH en MS een rekening waarop al gespaard geld van vroeger stond en waar een deel van het huidige loon van RH werd op gestort. Door een interne maatregel van de regering Tshombe mochten de blanken na de onafhankelijkheid al hun geld niet onmiddellijk naar het moederland overhevelen. Ze konden maximum 10.000 Frank per maand doorsturen. Hierdoor verliezen RH en MS dus veel geld.

Een ander feit dat voor de uitgebreide communicatie tussen beide zorgt, is dat MS als vrouw nog vaak de toelating aan RH moet vragen voor zij een borg kan aangaan, een financiële beslissing kan nemen of een transactie bij de bank ondernemen.

2.14.4. Een nieuwe carrière en een nieuw leven in het Antwerpse

Omdat RH al vlak na de onafhankelijkheid voor de veiligheid van zijn vrouw en de opvoeding van de kinderen kiest, solliciteert hij bij het Bureau voor Technische Controle, beter gekend als de ‘automobielininspectie’ van Antwerpen. Uit een schrijven van 23 oktober blijkt dat RH na zijn drie maanden als vrijwilliger al onmiddellijk kan beginnen bij deze organisatie. In de bewuste brief maakt RH een kleine studie over de controle van de voertuigen in de Republiek Katanga en berekent hij een mogelijke omzet.

In 1961 zal de familie Hermans een laatste maal verhuizen van een huurhuis (Groeninglei 11 te Kontich) naar een eigen woonst (Nachtegaalstraat 48 te Kontich). In dit huis zullen RH en MS blijven wonen. Het lijkt wel of ze zich na 1961 bij de situatie neerleggen en zich in deze omgeving voorgoed willen vestigen. RH zal de komende 26 jaar bij de Automobielininspectie werken als Technisch Directeur.³¹¹

De ommekeer in hun leven na 1961 lijkt voor de kinderen niet te drastisch zijn verlopen. De schoolgaande kinderen volgden immers allemaal al school in Kontich vanaf september 1960. Op termijn zullen zij zich ook aansluiten bij jeugdverenigingen en sportclubs en zo zich verder integreren in de Belgische maatschappij.

3. Wat het thuisfront naar René Hermans en Mia Sanderms schreef

---

³¹¹ Gebaseerd op de mondelinge bron en eigen constatering.

In ‘Deel III De analyse: Methodologische verwerking van het bronnenmateriaal’ werden al kort de linguïstische verschillen met de familie van RH en MS aangehaald. Niet alleen vormelijk verschilden ze van schrijven, maar ook inhoudelijk zijn er opvallende kenmerken waarneembaar. Hier gaat het dan vooral over de onderwerpen die in de brieven naar voren geschoven worden. Het schrijven van en naar de mensen uit België bouwt immers mee aan de leef – en denkwereld van de koloniale. De impact van dit materiaal zal niet altijd even groot zijn, maar een beïnvloeding zal er wel plaats gevonden hebben. Ik heb het hier dan ook niet over persoonlijke onderwerpen die in de brieven worden aangehaald; zoals de dood van een familielid, een regeling van financiële aard, over de kinderen op het pensioonaat... Integendeel, het gaat hier over alledaagse zaken die men kan categoriseren onder de noemer ‘weetjes’ voor familieleden in een verre kolonie.

Bij de familie van MS uit het plattelanddorp Bunsbeek valt op dat hun onderwerpen vooral over dorpsgebeurtenissen gaan. Dit houdt in dat er zaken worden geschreven over het asfalteren van de grote baan die het dorp passeert, de verbouwingen van de kerk, de gebeurde ongelukken in de streek waarbij mensen het leven lieten, geboortes en overlijdens, schandalen en dergelijke meer. Opvallend is dat zij zeer regionaal gerichte zaken vertellen. Grote gebeurtenissen zoals de wereldtentoonstelling, verkiezingen of de koningskwestie komen uiteraard ook aan bod. In veel mindere mate hebben ze het over hun eigen activiteiten. Ze spreken met andere woorden wel over hun kinderen en hun schoolresultaten, de oogst etc, maar dit doen ze allemaal zeer algemeen. Aan de hand van hun brieven is het bijvoorbeeld niet mogelijk een dagindeling op te stellen.

Diametraal hiertegenover staat de familie van RH. De moeder van RH schrijft zeer veel over haar eigen activiteiten en veel minder over gebeurtenissen rondom haar. Aan de hand van haar brieven kan men haar vorige dagen bijna minutieus reconstrueren.

De oorzaak voor het grote verschil tussen beide soorten schrijven naar RH en MS kan men volgens mij vinden in het feit dat de ene familie in de stad woont, de andere op het platteland. In een stad zijn de relaties immers anoniemer en is de omgeving veel dynamischer door de grote bevolking. Op het platteland zijn de banden tussen de mensen dichter en kent men elkaar veel beter. Een verandering zorgt dan ook voor commotie.

4. Besluit

Wanneer men de aangesneden onderwerpen ‘in globo’ bekijkt, ziet men dat er zeer ruime onderwerpen aan elkaar werden uitgewisseld via de geschreven bron en de andere vormen van beeldmateriaal. Zaken zoals basisbehoeften (voeding en kleding), werken, wonen, ontspanning, transport, economie, cultuur, belangrijke ontwikkelingen etc komen met andere woorden allemaal uitgebreid aan bod. Een aspect dat bijna volledig ontbreekt, is politiek.

Binnen de familie Hermans – Sandermans werd er blijkbaar weinig over politiek gesproken. Alleen politieke kwesties die betrekking hadden op Vlaamse aangelegenheden zoals de schoolstrijd, komen kortstondig aan bod. De reacties uit België op politieke uitlatingen waren tevens zeer miniem. De enige die reageert en de meningen beaamt, is RS in Luluaburg.

Iets dat wel aangehaald wordt in dit archief, is de verlichting van het leven in zijn ruimste context. Bedoeld wordt de evolutie van het wonen en werken, de omgang met de plaatselijke bevolking en het klimaat. De huizen worden namelijk veel comfortabeler, het werken wordt minder stresserend en beter vergoed, de relaties met de Congolezen worden anders etc. Tevens zorgt de verandering van het klimaat voor een gezondere leef - en werkomgeving. Deze grote evolutie komt door de verhuis van Samuda naar Elisabethstad

Dat de klachten over voeding en kleding minderen, hangt eveneens samen met het feit dat ze in een meer geurbaniseerde habitat terechtkomen. Een grootstad als Elisabethstad kan zeker in de jaren '50 voldoen aan de behoeften van een alsmear groeiende bevolking.

Samen met de betere levensomstandigheden is er over de hele lijn ook een betere hygiëne waar te nemen. Ook dit komt door de veranderende omgeving. Aan deze betere hygiëne hangt ook het verminderen van de fauna en flora vast. Anders verwoord: in de brieven zijn er naar het einde toe alsmear minder klachten over hinderlijke of gevaarlijke dieren. Dit komt algemeen genomen omdat het contact met dieren sterk vermindert.

Opvallend is dat MS ondanks de wisselende levensomgeving haar man in elke situatie volgt en blijft steunen. Dat hoofdzakelijk zij de kinderen verzorgt en opvoedt, strookt met het toenmalige opvoedingspatroon en is dus in die context niet meer dan normaal. Dat de man

voor zwaardere (financiële) beslissingen wel mag interveniëren in de opvoeding, wordt ook hier met een concrete praktische toepassing duidelijk. Beide beslissen immers dat de drie oudste kinderen naar België op internaat moeten om een heel jaar onderwijs te volgen.

Dat de inspectiereizen van RH een hoogtepunt vormen voor zowel MS en de kinderen als voor de familie in België, is een duidelijk gegeven. Deze reizen worden door RH in de verf gezet met het schrijven van verslagen en belevenissen, filmmateriaal en foto's. Ook de kinderen vinden deze reizen aangename belevenissen waaraan ze blijkens de brieven mooie herinneringen aan overhouden.

Dat de inspectiereizen en het andere bijhorend werk sterk verschilt van de eerste periode in de privé – sector vindt RH geen probleem. Integendeel zelfs, hij lijkt wel blij te zijn niet meer aan prospectie van ertsen te moeten doen. Hij verdiende niet alleen meer, hij hield ook een bloeiende koloniale carrière bij de overheid over.

Dat ook de boys voor veel gesprekstof zorgen is in het ARDH wel duidelijk. Enerzijds zijn zij een bron van klachten en problemen. Anderzijds zijn zij een heuse verlichting voor het huishouden van MS. Dat er dus een grote tweezijdigheid over bestaat, werd eerder al aangetoond. Tevens verandert de relatie tussen de familie Hermans en de Congolezen doorheen de jaren. Op het einde komen ze goed met elkaar overheen. Al blijft deze relatie wel in het kader baas – werknemer zitten.

Een ander belangrijk aspect in het archief is dat RH en MS zeer actief waren op gebied van het verenigingsleven. Zo zaten ze bij Vlaams georiënteerde kringen als de V.A.B. en de V.V.K. - Elisabethstad. Buiten deze kringen onderhielden ze ook nog andere contacten door middel van het bridgen en feestjes allerhande.

Godsdienst was in het koloniale leven van de familie Hermans zeer belangrijk, vooral omwille van de katholieke achtergrond van MS. Dat de familie van RH eerder vrijzinnig was, werd met de nodige reserves aanschouwd, zeker wanneer de oudste kinderen in Leuven school lopen. Feestdagen of andere kerkelijke dagen werden steevast gevierd. Het overlijden van familieleden werd dan ook godsdienstig opgevat en verwerkt. De koloniale context zorgde tevens dat het strikt navolgen van deze beleving kon plaatsvinden.

Om een maximum financieel rendement in de snelgroeïende kolonie te bekomen, belegden ze hun geld in gronden. Door deze investering, maar ook door een algemene interesse in economie hielden ze de effecten op de internationale en Belgische beurs goed in het oog. Deze investeringen mochten echter niet baten. Bij de onafhankelijkheid verloor men ze immers volledig.

Andere methodes om het maximum uit hun verdiende geld te halen, bestond erin om goedkopere goederen vanuit België te importeren via de ouders van RH. Deze goederen werden via alle mogelijke wegen binnengebracht. Niet alleen op het aanschaffen van goederen werd bespaard, ook door het herstellen en hermaken van kleding werd er een uitgavenpost verkleind.

Door het zuinige beleid van de familie Hermans had men geld over om andere uitgaven te doen. Deze komen tot uiting in de vrije tijdsbesteding. Voor de volwassenen waren dit jachtpartijen, bridge – avonden, feestjes, uitstappen en amusement samen met de kinderen. Voor deze laatste bestond vrije tijd uit scouts, zwempartijen in het openbare zwembad en later in het privé-zwembadje, theatervoorstellingen, een dierentuin bezoeken, bezoekjes bij kennissen van de ouders of gewoon buitenspelen in de tuin of op de straat.

Een grotere en duurdere ontspanning was het opnemen van het jaarlijkse verlof. Tijdens deze periode werden er grote reizen naar Zuid – Afrika, Rhodesië en Zimbabwe ondernomen. Ze duurden altijd vrij lang en waren avontuurlijk van aard. In kleinere vakanties of verlengde weekends werd er soms met de kinderen op uit getrokken en werd er in de brousse gekampeerd.

Een ander soort verlof was het statutaire verlof. Dit verlof bestond uit zes maanden verlof in België. De reis heen en terug werd door de overheid bekostigd. Tijdens dit verlof kon het hele gezin weer op hun positieve komen op vlak van gezondheid. Uiteraard was dit de periode bij uitstek om de familiecontacten aan te halen.

Als de kinderen erbij waren, werd er altijd met het vliegtuig vanuit de kolonie naar huis vertrokken en met de boot weer naar de kolonie gevaren. De boot arriveerde dan in Lobito vanwaar het gezin met de trein verder moest naar Elisabethstad. De uitbouw van infrastructurele mogelijkheden door de overheid in Belgisch - Congo wordt aan de hand van

dit archief zeer duidelijk. Waar men in het begin nog met de vrachtwagen of auto, de prauw en de tipoi ter plaatse werd gebracht, zal men op het einde een binnenlandse vlucht kunnen nemen. De transportevolutie laat zich dus goed blijken. Dat transport belangrijk is voor het werk van RH is evident. Hij en zijn familie zullen de evolutie van het wegtransport duidelijk ondervinden. Dat het in het begin niet altijd even logisch en gemakkelijk is, getuigen de problemen in het regenseizoen en de veelvuldige problemen aan de auto.

Het einde van de koloniale periode komt voor de familie Hermans niet zo hard aan omdat ze het, volgens het archief, al voelden aankomen. Bovendien waren ze tijdens het hoogtepunt (30 juni 1960) op statutair verlof in België. De terugkeer naar Congo van RH geeft ons een goede kijk op het leven in Elisabethstad in het najaar van 1960. Zelf voelde hij er zich in een moeilijke situatie doordat hij werkte voor een rebellenregering en dat de afrikanisatie begon plaats te vinden. Dat de familie Hermans weinig last had van de moeilijke integratie die er zogezegd bij de kolonialen zou plaatsvinden, toont de nieuwe betrekking die RH onmiddellijk kon innemen en de snelle inburgering van de kinderen.

Besluit

In volgend deel wordt de kern van het werk nog eens kort samengebond. De hoofdvraag die men zich hier moet stellen is: ‘Wat zijn de resultaten die ik beoogde en neergeschreven had in de probleemstelling?’ Om deze doelstellingen helder te kunnen overbrengen heb ik mijn besluit opgedeeld. Eerst en vooral gaan we het over de beleving van de leef – en denkwereld hebben. Hoe is hij tot ons gekomen, wat zijn de opvallendste zaken? De tweede titel handelt over de vraag hoe deze leef – en denkwereld tot de familie in het moederland is gekomen en hoe men daarop reageerden. Een derde punt dat een verklaring eiste is de vraag wat de zwaartepunten zijn in het leven van de familie Hermans. Welke topics primeerden? In een laatste deel van dit besluit worden andere, korter geformuleerde, doelstellingen uit de doeken gedaan. Wat is er van geworden, wat zijn hiervan de resultaten?

1. De beleving van hun leef – en denkwereld

De beleving van de leef – en denkwereld van de familie Hermans bestaat uit twee grote luiken. Niet alleen de leefwerelden verschillen in de voornoemde twee luiken grondig, ook de

denkwerelden ondergaan een metamorfose. In het eerste luik bij SOMIBA is RH een onervaren jongeman die in een moeilijk klimaat een hoog productieniveau tegen de klok moet behalen. Deze factoren brengen mee dat de reacties van RH niet altijd gepast waren tegenover zijn omgeving.

Zijn idee over de kolonie evolueert in de eerste fase van een droomplaats naar een vervloekte omgeving waar hij nooit meer wil terugkeren. Deze evolutie is onder andere te wijten aan het feit dat RH in het begin nog verwonderd is over de andere leefwereld en zijn bewoners. Naarmate de tijd verder gaat, ondervindt hij de nadelen van zijn leefomgeving en zijn werk.

Het is dan ook niet verwonderlijk dat RH en zijn vrouw gelukkig zijn dat ze dit moeilijke klimaat en ondoenbare werkomstandigheden kunnen verlaten. Waarom RH dan een job aanneemt bij de koloniale overheid is niet duidelijk. Had de leefomgeving een aantrekkingskracht op hem? Werden zijn ideeën over de leefwereld aangepast door zijn kort verblijf in België? Wist hij zijn vorige omgeving te relativiseren?

Hoe het komt is moeilijk te achterhalen, maar het tweede luik bestaat eruit dat RH opnieuw naar de kolonie zal gaan, nu echter gewapend met meer ervaring over zijn leefomgeving. Dit bewijzen zijn reacties op vreemde situaties. Waar hij ten tijde van het eerste luik van zijn loopbaan impulsievere reacties toonde, zal hij nu rationeler anticiperen en reageren. De opgebouwde ervaring en levenslessen geven RH een bredere en heldere kijk op de situatie. Niet alleen dit zal ervoor zorgen dat hij een carrière van 12 jaar kan afronden, ook zijn stabielere omgeving en nieuw werk beïnvloeden dit. Zijn nieuwe leefwereld wordt grotendeels afgeschilderd als een paradijs. Men moet er wel hard werken, maar de voordelen zijn legio. Op werkvlak werden de prestaties ruimschoots vergoed, wat tevens een verhoging van de levensstandaard met zich meebracht. De ontspanningsmogelijkheden waren uitgebreid, de kansen om op reis te gaan lagen open en er heerste een grote sociale activiteit.

Om het kort en krachtig te formuleren: Belgisch – Congo werd aanzien als hun tweede thuis waar men zich even goed of zelfs beter voelde dan in België. Dit althans na een moeilijk en onzeker begin in Samuda. Er werd na de onafhankelijkheid dan ook met veel nostalgie en verlangen naar terug gekeken. Dit laatste doet zeer duidelijk blijken dat de leefwereld als beter werd ervaren dan deze in België. Tevens toont dit ook aan dat de achtergebleven indrukken over de kolonie over het algemeen positief waren.

2. Hoe en wat van deze beleving werd overgedragen naar het thuisland?

De analyse van het vorige deel vindt logischerwijze zijn weerslag in het corpus van deze scriptie. De corpus van de eindverhandeling is opgebouwd uit de verwerking van het ARDH, dat op zijn beurt uit brieven, films en foto's bestaat. De aangehaalde mediamiddelen zijn een deel van de middelen waarmee met het thuisfront werd gecommuniceerd. De niet opgenomen middelen waren de audiocassettebandjes en de NIR - boodschappen. Deze media werd op twee manieren van het ene continent naar het andere overgedragen: via de lucht en het water. De overbrengers waren ofwel kennissen, ofwel officiële instanties, ofwel private maatschappijen.

Wat werd er nu op of in deze communicatiedragers opgenomen? Deze communicatiedragers werden de afspiegeling van de leef – en denkwereld van de familie. In de brieven werden de gedane zaken uitvoerig besproken, zowel het positieve als het negatieve nieuws. In dit medium werden ook noodzakelijke, ernstige zaken besproken. De brief werd met andere woorden het mediamiddel om allerhande gevoelens te uiten en informatie weer te geven. Omdat het de meest verschillende gevoelens en informatie toont, kan men stellen dat de brief de algemene perceptie van de leef – en denkwereld overdraagt.

Dit in tegenstelling tot de film. Hierin worden niet alle nieuwtjes, gevoelens en uitingen getoond, alleen het vreemde en speciale wordt weergegeven. De film zorgt wel voor het vormen van een realistische leefwereld naar het moederland toe. Toch geven zij nog een vertekening omdat het zeer selectieve omgevingen zijn.

De foto daarentegen heeft een tweeluik. Enerzijds heeft men de foto die aansluit bij de betekenis van de film en zodoende het speciale en nieuwe toont en anderzijds de foto die iets puur beschrijvend, zoals de brief, wil vertellen. Dit laatste kan bijvoorbeeld de hoedanigheid van een geposeerde foto aannemen.

De foto's en filmen tonen een geconstrueerde wereld die beantwoordt aan de idealen die men koestert: namelijk geluk, samenzijn, harmonie, gezondheid, welvaart en avontuur. De brief toont samen met deze idealen de tegenslagen en de hardere realiteit.

Door de uitwisseling van media kreeg de koloniaal in België een aurora van avontuurlijkheid over hem. Zijn doorgestuurde beelden toonden immers iets volledig anders dan dat de Belgen in de eigen dorpen zagen. Namelijk vreemde verhalen en avonturen, een ander volk, wilde dieren, uitgestrekte landschappen, ongerepte natuurbeelden en dat alles in een warm en zonnig klimaat. De beeldvorming over hun leven werd nog eens extra in de verf gezet door de accentuering van hun speciale activiteiten. Activiteiten waarvan men in het moederland alleen maar van kon dromen, omdat ze een vele lagere levensstandaard hadden dan de kolonialen.

3. Zwaartepunten in het leven van de familie

Hermans

Een van de doelstellingen die in de probleemstelling werd aangehaald, was het onderzoek naar de zwaartepunten in het leven van de familie Hermans. Onder de term 'zwaartepunten' verstaan we pijlers die het dagelijkse leven vorm geven. Ze hebben met andere woorden een grote invloed op de leef – en denkwereld. Concreter geformuleerd stippelen de zwaartepunten eigenlijk de leef – en denkwereld uit. Dit doen mensen door zaken die niet stroken met hun levenswijze links te laten liggen of juist op te nemen.

Een van de zaken die duidelijk naar voor komt in het ARDH is de carrière van RH. Zijn diploma, durf en werkmotivatie zorgen er voor dat ze allen een hele periode van hun leven in de kolonie zullen leven; MS en de kinderen volgden hem immers. Ook hun terugkeer naar de kolonie in 1949 is volledig geïnspireerd door de functie van RH. Dat de functie van RH zijn vruchten begint af te werpen in de loop van de jaren, is een groot pluspunt dat de levensomstandigheden sterk zal bepalen.

Een tweede belangrijk punt in het leven van MS en RH is de degelijke opvoeding die ze voor de kinderen willen geven. Dat een groot deel van de opvoeding bepaald werd tijdens de schooluren aan de hand van les en discipline, beseften ze beiden zeer goed. Dit is dan ook de hoofdreden waarom de drie oudste kinderen naar België worden gestuurd. De opvoeding van de kinderen gebeurde tevens in een Vlaamsgezinde context. Ze werden namelijk naar Vlaamse onderwijsinstellingen gestuurd en gingen naar de Vlaamsgezinde scouts.

Bij de bovenstaande paragraaf dient onmiddellijk de godsdienstbeleving vermeld te worden. Dit zwaartepunt wordt duidelijk om verschillende redenen: de broer van MS is pater, RH wordt er op gedrukt de zondagsmissen niet te vergeten tijdens zijn inspectietochten, er komen dilemma's wanneer praktische problemen het naar de mis gaan in de weg staat, er wordt melding gemaakt van het feit wanneer er geen kerk of priester in de buurt aanwezig is... Dit christelijk geloof werd, zoals de opvoeding toen voorschreef, zo goed mogelijk aan de kinderen overgedragen.

4. Andere doelstellingen die onderzocht werden in deze verhandeling

De laatste doelstellingen die gesteld waren en op een verklaring wachten, zijn ten eerste een voorbeeldfunctie te stellen. Ten tweede het aantonen van mythes en foute interpretaties. Ten derde de verschillende relaties tussen de familie Hermans en de Congolezen te onderzoeken.

De eerste doelstelling, namelijk het stellen van een voorbeeldfunctie voor andere oud – kolonialen, hangt volledig af van de openbaarheid van mijn thesis en het ontvangst bij de lezers. Wanneer ze aanslaat in de aanloop van '40 jaar onafhankelijkheid van Congo', kan het mogelijke successen oogsten bij oud – kolonialen. Zij zullen dan misschien eindelijk boven water durven komen met meer dan alleen de mondelinge (oncontroleerbare) bron, zij zullen dan hopelijk zien dat er eveneens op een wetenschappelijke manier kan gewerkt worden met hun brieven, foto's en films.

Het aantonen van mythes en foute interpretaties is helemaal niet zo gemakkelijk als het wel leek. Zaken die volgens mij niet kloppen en fout geïnterpreteerd worden, is bijvoorbeeld het feit dat kolonialeen veel verdienden. Op zich is dit waar, maar de andere kant van de medaille toont ons het dure leven in de grootsteden van de kolonie en in dit specifieke geval Elisabethstad. Een ander feit dat via deze thesis weerlegd kan worden is het idee dat huispersoneel altijd mannelijk is. De familie Hermans had tijdens hun tweede term bij de overheid (1953 – 1956) een koppel in dienst, waarvan de vrouw het huishouden meedeed. Een laatste feit dat naar mijn idee weerlegd kan worden, is het karakter van de Vlaamsgezinde kringen. Dat ze opgezet werden met een ideologisch doel, wil nog niet zeggen dat alle leden dit doel beoogden en navolgden. In dit geval is de V.V.K. Elisabethstad een kring die in de jaren '50 evolueert tot een praatbarak van Vlamingen. Individuen met extreme gedachten zullen er natuurlijk hebben bijgezet. Maar een nuancering van het geheel is wat ik wil nastreven.

Voor de rest kan men moeilijk een mythe of foute interpretatie ontmaskeren omdat RH en zijn gezin kunnen geklasseerd worden onder de noemer 'mainstream Vlaamse kolonialeen'. Ze hadden net als - gemiddeld genomen - andere kolonialeen dezelfde band met hun personeel. Ze gingen net als andere Vlaamsgezinden graag op verlof in Zuid – Afrika en dergelijke zaken meer. Het enige verschil is dat RH terugkeert naar de kolonie in augustus 1960 terwijl vele anderen het land net ontvluchtten. Toch mag men dit niet uit zijn context trekken: in de eerste plaats was de situatie in Katanga in het begin nog zeer rustig en relatief veilig, in de tweede plaats bevonden vele vrienden van RH zich nog in de kolonie, wat aantoont dat hij zeker geen eenzame beslissing had genomen. Daarenboven werden ze door de Belgische overheid gesteund.

Een laatste doelstelling die een verklaring vroeg, was de verhouding tussen de familie Hermans en de Congolezen. Een factor telt al volledig niet mee, namelijk het contact tussen de familie en de plaatselijke bevolking in de vrije tijd van de familie Hermans. Door de officiële en officieuze 'colour bar' die er heerste, was er nauwelijks contact tussen allochtoon en autochtoon buiten het werk.. In de relatie tussen de Congolees als boy of als werknemer en de familie Hermans verandert er doorheen de jaren wel iets. Deze verandering is echter volledig afhankelijk van de tijd en de omstandigheden.

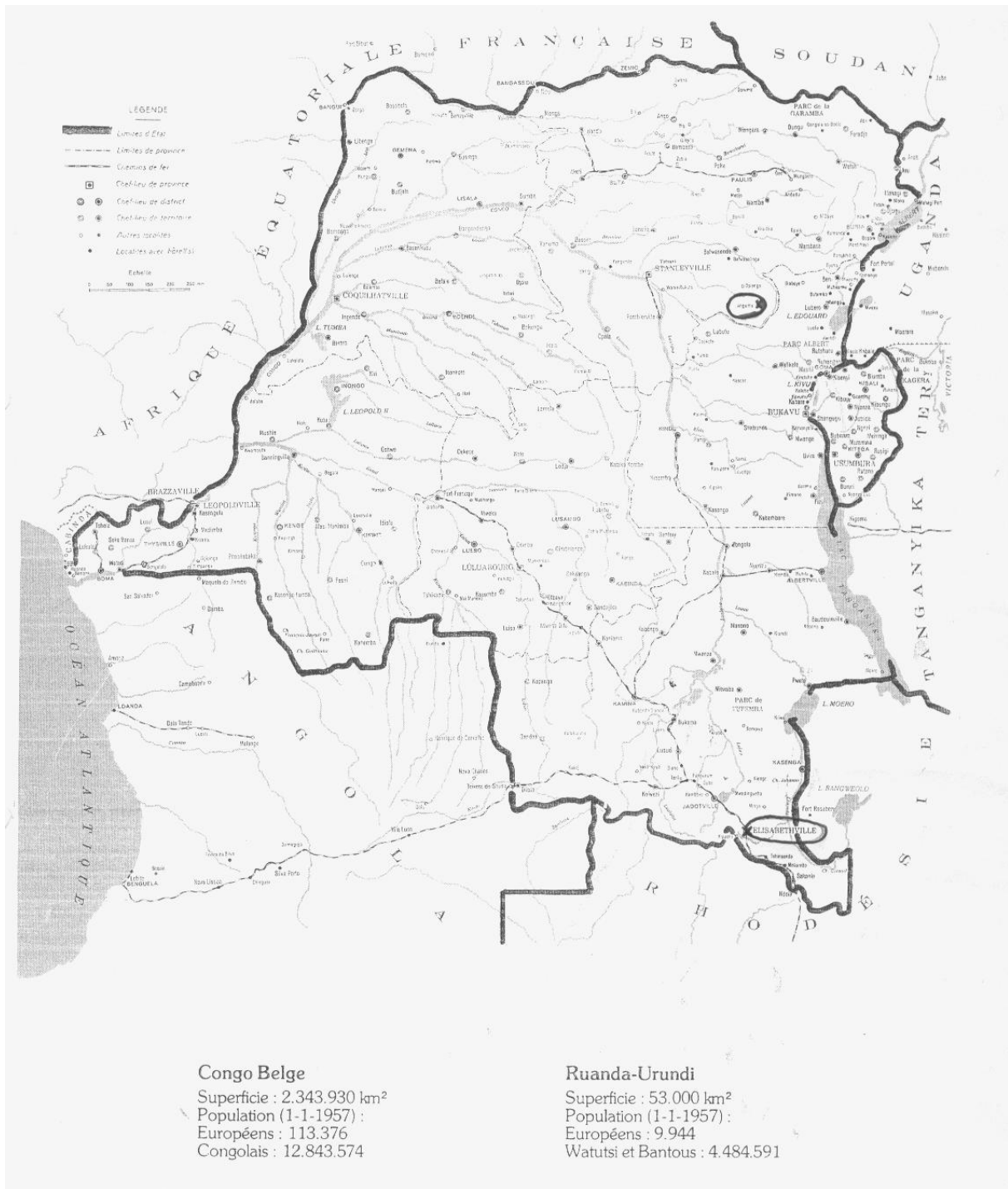

Appendix

1. Belgisch - Congo in kaart³¹²

---

³¹² GILLOT (J-L), La vie des Belges au Congo, Brussel, Daniel van Eeckhoudt, 1983, 229 p.

2. Verduidelijking van begrippen en geografische namen

2.1. Afkortingen

- RH = René Désiré Hermans
- MS = Mia Sandermans
- RS = René Sandermans
- SOMIBA = Société Minière de Bafwaboli

2.2. Naamsveranderingen

- Elisabethstad = Lubumbashi
- Jadotstad = Likasi
- Luluaburg = Kananga
- Leopoldstad = Kinshasa
- Albertstad = Kalemie
- Costermanstad = Bukavu
- Stanleystad = Kisangani
- Katanga (provincie) = Shaba (provincie)
- Kasai (provincie) = uiteengevallen in een Oost- en West - Kasai (provincie)
- Tanganyika = Tanzania
- Noord – Rhodesië = Zambia

3. Familiestructuur

Franciscus (Frans) Petrus Hermans & Joséphina Maria Francisca Janssens
° Herentals 17/04/1899   ° Antwerpen 13/09/1902
† Leuven 16/10/1970   † Kontich 06/05/1981
(x Antwerpen 22/10/1921)

Willy Léon Emile (Willy)   Marcel Pierre Paul (Marcel)   **René Désiré (René)**
° Kessel-Lo 20/10/1936   ° Antwerpen 14/02/1926   ° Antwerpen 01/09/1922
&   &
Jeannine Florentine Maria   Joséphine Clémentine Roskin
(x Leuven 22/06/1963)   (x Leuven 18/09/1948)

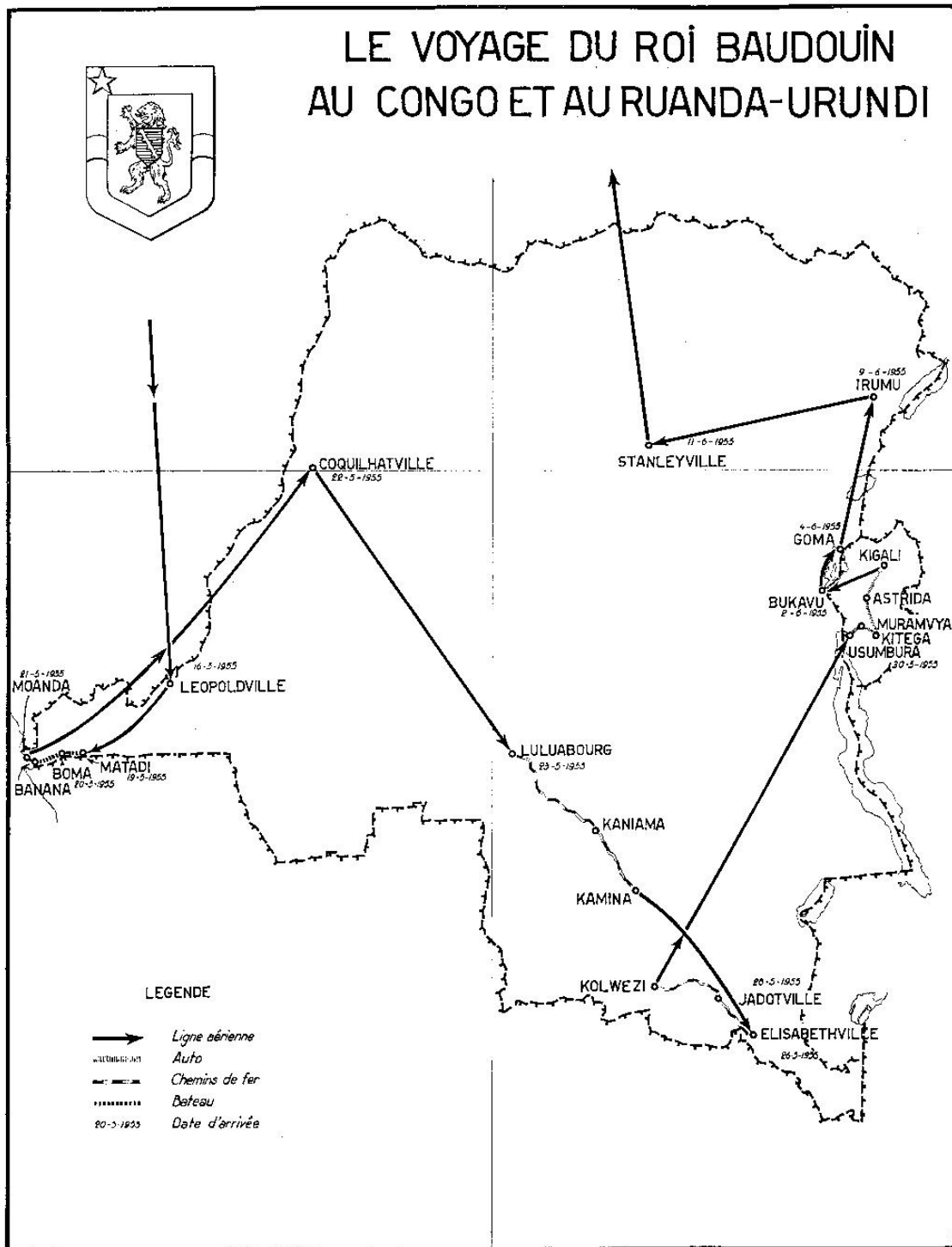
Eduard (Ward) Sandermans & Maria Lodwina (Louise) Smolders   Bertha Smolders   Edouard
° Bunsbeek 22/09/1876   ° Bunsbeek 12/10/1882   ‘zuster Casimira’
† Bunsbeek 24/01/1954   † Bunsbeek 12/11/1955
(x Bunsbeek 09/04/1910)

Victorine   Julia   René Albert (René)   **Maria Theresia (Mia)**
° Bunsbeek 29/09/1912   ° Bunsbeek 02/02/1917   ° Bunsbeek 07/04/1920   ° Bunsbeek 15/11/1922
†   † Bunsbeek 29/08/2002   † Pellenberg 27/01/1991
&   &   Pater van Scheut
Clement Cloots   Jos Cloots
(x Bunsbeek 15/04/1942)   (x Bunsbeek 22/08/1945)

5. De route van koning Boudewijn in 1955 doorheen Belgisch-Congo³¹³

³¹³ Bron: CAUVIN (A), Bwana Kitoko, Parijs-Brussel-Amsterdam-New York-Houston, Elsevier, 1956, 112 p.

6. Lijst van afbeeldingen

Figuur 1 bij ‘Inleiding en probleemstelling’:

1953 – 04 – Musefu - auto en zwarten van bac – XX - III

Figuur 2 bij ‘Algemene context van Belgisch – Congo’:

0000 - 00 - Zuid Afrika - Iets kopen bij bevolking - MS

Figuur 3 bij ‘De analyse: methodologische verwerking van het bronnenmateriaal’:

0000 – 00 - Katanga Lofoi - Helling met mondharmonica - RH

Figuur 4 bij ‘De koloniaal en zijn gezin onder de loep genomen’:

1951 - 12 - Zambia - trein over brug - XX

Figuur 5 bij ‘Besluit’:

1947 - 00 - Samuda - poseren bij boom - RH, L

Figuur 6 bij ‘Appendix’:

1960 - 08 – Duinkerke – RH en MS in zand bij elkaar – RH, MS

Figuur 7 bij ‘De hoofdpersonages aan het woord...’:

2005 – 03 – 12 – Attenrode – Wever – RH en MS poseren voor de camera – RH, MS

7. Naamgeving van districten en gewesten³¹⁴

PROVINCIE LEOPOLDSTAD – hoofdplaats: Leopoldstad

District Leopoldstad	stad en voorsteden
District der Versnellingen	Gewesten: Kasangulu, Madimba, Thysstad en Luozi
District Neder – Congo	Gewesten: Boma, Lukula, Tshela, Seke Banza en Matadi
District Leopold II - meer	Gewesten: Inongo, Kiri, Oshwe, Kutu en Mushie
District Kwango	Gewesten: Kenge, Feshi, Kahemba, Kasongo – Lunda en Popokabaka
District Kwilu	Gewesten: Kikwit, Idioja, Gungu, Masi – Manimba en Banningstad

EVENAARSPROVINCIE – hoofdplaats: Coquilhatstad

Evenaarsdistrict	Gewesten: Coquilhatstad, Bomongo, Bolomba, Basankusu, Ingende en Bikoro
District Tshuapa	Gewesten: Boende, Djolu, Befale, Bokungu, Monkoto en Ikela
District Ubangi	Gewesten: Gemena, Budjala, Kungu, Libenge en Bosobolo
District Mongala	Gewesten: Lisala, Bumba, Banzystad, Businga en Bongandanga

OOSTPROVINCIE – hoofdplaats: Stanleystad

District Stanleystad	Gewesten: Stanleystad, Ponthierstad, Isangi, Yahuma, Opala, Bafwasende, Basoko en Banalia
District Neder - Uele	Gewesten: Buta, Aketi, Bondo, Ango, Poko en Bambesa
District opper – Uele	Gewesten: Paulis, Niangara, Dungu, Faradje, Watsa en Wamba
District Ituri	Gewesten: Bunia, Mambasa, Djugu, Mahagi en Aru

³¹⁴ Bron: DIENST VOOR DE VOORLICHTING EN DE PUBLIEKE RELATIES VAN BELGISCH-CONGO EN RWANDA-URUNDI IIIe DIRECTIE “TOERISME”, Reisgids, Brussel, dienst voor de voorlichting en de publieke relaties van Belgisch-Congo en Rwanda-Urundi IIIe Directie “Toerisme”, 1958, pp. 97-99

PROVINCIE KIVU – hoofdplaats: Bukavu

District Noord - Kivu	Gewesten: Goma, Rutshuru, Lubero, Beni, Masisi en Walikale
District Zuid - Kivu	Gewesten: Bukavu, Kabare, Kalehe, Mwenga, Fizi, Shabunda en Uvira
District Maniema	Gewesten: Kindu, Kibombo, Pangi, Kabambare, Kasongo en Lubutu

PROVINCIE KATANGA – hoofdplaats: Elisabethstad

District Elisabethstad	Stad Elisabethstad
District Luapula - Moëro	Gewesten: Kasenga, Kipushi, Sakania, Pweto en Mitwaba
District Lualaba	Stad Jabotstad en gewesten Kambove, Lubudi, Kolwezi en Dilolo
District Boven - Lomami	Gewesten: Kamina, Kabongo, Malemba, N’Kulu, Bukama, Kaniama, Kapanga en Sandoa
District Tanganika	Gewesten: Albertstad, Boudewijnstad, Manono, Kongolo, Kabalo en Nyunzu

PROVINCIE KASAI – hoofdplaats: Luluaburg

District Kasai	Gewesten: Luebo, Tshikapa, Francquihaven, Mweka en Dekese
District Lulua	Gewesten: Luluaburg, Demba, Kazumba, Dibaya en Luisa
District Sankuru	Gewesten: Lusambo, Dimbelenge, Lomela, Kole, Lodja, Lubefu en Katako - Kombe
District Kabinda	Gewesten: Kabinda, Sentery, Bakwanga, Mwene – Ditu en Gandajika

8. **Projet d’une tournée d’inspection dans les**

provinces du Katanga et du Kasai³¹⁵

Gemaakt te Elisabethstad op 17 maart 1950.

<u>Provinces</u>	<u>Districts</u>	<u>Territoires</u>	<u>Villes et localités</u>	<u>A visiter</u>	<u>Dates approxi- matives</u>
Katanga	Haut - Katanga	Elisabethville	Elisabethville	Départ maison	12 avril 50.
	Lualaba	Mitwaba	Kienge	1 nuit gîte mis.piscic	12-13.4
	Lualaba	Mitwaba	Sampwe	Tuilerie, fours à chaux	13-14.4
	Lualaba	Mitwaba	Mitwaba	A.T.-rapport econom. Week end.	14-17.4
	Haut - Lomami	Mwanza	Passage routes du	territoire	
	Tanganika	Manono	Manono	A.T.-rapp.econ.-Usine barutite Afridex	17-19.4
	Tanganika	Baudouinville	Kapona	Inspection Baudouinvil le-week end	19-24.4
	Tanganika	Albertville	Albertville	District-A.T.-rapp.eco Filtisaf-C.F.L-weeken	24-2.5
	Tanganika	Albertville	Niemba	Cotonco	2-3.5.
	Tanganika	Kongolo	Kongolo	A.T.-rapp.econ.-C.F.L. week end	3-8.5.
Kasai	Kabinda	Tshofa	Kamima	Traitement méc.café	8-9.5.
	Kabinda	Tshofa	Sentery	Cotonco	9-10.5
	Kabinda	Tshofa	Tshofa	A.T.-rapp.econ.-Cotonc	10-11.5
	Sankuru	Lubefu	Lubefu	A.T.-rap.econ.-Cotonco	11.12.5
	Sankuru	Lubefu	Samangwa	Enquête Catharino	L2-13.5
	Sankuru	Lubefu	Lubefu	week end	13-15.5
	Kabinda	Kabinda	Kabinda	Contrôle inspec;antér.	15-16.5
	Kabinda	Kabinda	Kalonda	1 nuit	16.5-17.5
Katanga	Haut - Lomami	Kabongo	Kabongo	Égrenage coton Bunge	17-19.5
	Haut - Lomami	Kamina	Kamina	Contrôle insp.antér. week end	19-22.5
	Lualaba	Kolwezi	Kanzenze	Contrôle insp.antér	22-23.5
	Lualaba	Kolwezi	Kolwezi	idem	23-24.5
	Lualaba	Jadotville	Jadotville	idem	24.5-27.5
	Haut - Katanga	Elisabethville	Elisabethville	Arrivée maison	27 mai 1950.

9. Project reiswijzer 19 juli 1958

³¹⁵ Om de authenticiteit van het oorspronkelijke document te bewaren, is het zo waarheidsgetrouw mogelijk overgenomen. Mogelijke fouten zijn eveneens overgenomen.

19 Juli 1958

Totaal		Localiteiten
Fershil	Kms	
0	0	Elisabethstad
220	220	Sakania (benzine)
30	250	Ndola (hotels-winkels-garages-benzine=
136	386	Kapiri Mposhi (benzine=
64	450	Broken Hill (hotel-Garage-Winkels- benzine=
136	586	Lusaka (hotels-winkels-garages-benzine = camping site langs de Great North Road ongeveer 1 mile uit het centrum van de stad)
58	644	Kafue River bridge (camping site op elke rivieroever)
72	716	Mazabuka (hotel-benzine=
60	776	Monze (hotel-benzine=
24	800	Penba (benzine=
64	864	Choma (hotel-benzine=
65	929	Kaloma (hotel-benzine=) camping site Kalomo Boma 1/2 mile buiten Kaloma
1	986	Zimba (tea rooms-benzine=
77	1063	Livingstone (hotels-winkels-garages-benzine=
12	1075	Victoria Falls (hotel-garage-benzine= camping sites op verschillende plaatsen bij Zambezi
55	1130	Matetsi (grote baan verlaten voor Wankie game reserve)
72	1202	Robins Camp (benzine-winkel- ingang wankie game reserve)
170	1372	Main Camp (winkel - benzine=
60	1432	Halfway House (hotel-benzine= camping site)
52	1484	Lupani
177	1661	Bulawayo (hotels-garages,winkels -benzine=
39	1700	Matopos (camping site)
17	1717	Tomb of Cecil Rhodes
18	1735	Fort Usher
64	1799	Gwanda (hotel-benzine=
48	1847	West Nicholson (hotel -benzine=
97	1944	Mazunga
61	2005	Beitbridge (doeane-hotel-benzine= camping site
15	2020	Messina (hotel-garage-benzine=
92	2112	Louis Trichardt (hotel-garage-benzine= camping site
16	2276	Punda Maria (camp-winkel-benzine=) ingang van het Kruger Park
73	2349	Shingwedzi (idem
112	2461	Letaba (idem
82	2543	Satara (idem
120	2663	Komatipoort (idem
80	2743	Balegane
80	2823	Bremersdorp
50	2873	Mankawana
56	2929	Piet Retief
15	3044	Volkstrust (hotels-garage-benzine=
60	3104	Newcastle (idem
106	3210	Ladysmith (idem camping site:Black Rock)
56	3266	Bergville
51	3317	Cathedral Peak (hotel Voet Drakensbergen)
65	3382	Loskop
33	3415	Estcourt (hotels-garage-winkels-benzine=
01	3516	Pietermaritzburg (idem camping site
90	3606	Durban
48	3654	Tongaat (Genazano Priory)

10. Transport met de boten

10.1. Vaartijden van Baudouinville

Anvers	19.09.50	07.11.50	26.12.50	13.02.51	03.04.51	22.05.51	10.07.51
Matadi	04.10.50	22.11.50	10.01.51	28.02.51	18.04.51	06.06.51	25.07.51
Matadi	15.10.50	03.12.50	12.01.51	08.03.51	27.04.51	17.06.51	
Boma	-- -- --	-- -- --	21.01.51	11.03.51	29.04.51	-- -- --	04.08.51
Anvers	30.10.50	18.12.50	05.02.51	26.03.51	14.05.51	02.07.51	20.08.51

Anvers	28.08.51	16.10.51	04.12.51	22.01.52	11.03.52	29.04.52	17.06.52
Matadi	12.09.51	31.10.51	19.12.51	06.02.52	26.03.52	14.05.52	02.07.52
Matadi	23.09.51	11.11.51	30.12.51	17.02.52	06.04.52	25.05.52	13.07.52
Anvers	09.10.51	26.11.51	14.01.52	03.03.52	21.04.52	09.06.52	28.07.52

Anvers	05.08.52	23.09.52	11.11.52	30.12.52	17.02.53	07.04.53	26.05.53
Matadi	20.08.52	08.10.52	26.11.52	15.01.53	04.03.53	23.04.53	11.06.53
Matadi	31.08.52	19.10.52	07.12.52	25.01.53	15.03.53	03.05.53	21.06.53
Anvers	15.09.52	03.11.52	22.12.52	10.02.53	30.03.53	18.05.53	06.07.53

Anvers	14.07.53	01.09.53	20.10.53	08.12.53	26.01.54	16.03.54	04.05.54
Matadi	30.07.53	17.09.53	05.11.53	24.12.53	11.02.54	01.04.54	20.05.54
Matadi	09.08.53	27.09.53	15.11.53	03.01.54	21.02.54	11.04.54	30.05.54
Anvers	24.08.53	12.10.53	30.11.53	18.01.54	08.03.54	26.04.54	14.06.54

Anvers	22.06.54	10.08.54	28.09.54	16.11.54	04.01.55	19.02.55	09.04.55
Matadi	08.07.54	26.08.54	14.10.54	02.12.54	20.01.55	07.03.55	25.04.55
Matadi	18.07.54	05.09.54	24.10.54	12.12.54	30.01.55	17.03.55	05.05.55
Anvers	02.08.54	20.09.54	08.11.54	27.12.54	14.02.55	01.04.55	20.05.55

Zeebrugge	-- -- --	19.07.55	-- -- --	-- -- --	-- -- --	-- -- --	-- -- --
Anvers	28.05.55	-- -- --	03.09.55	22.10.55	10.12.55	28.01.56	17.03.56
Matadi	13.06.55	01.08.55	19.09.55	07.11.55	29.12.55	13.02.56	02.04.56
Matadi	23.06.55	11.08.55	29.09.55	17.11.55	05.01.56	23.02.56	12.04.56
Anvers	08.07.55	26.08.55	14.10.55	02.12.55	20.01.56	09.03.56	27.04.56

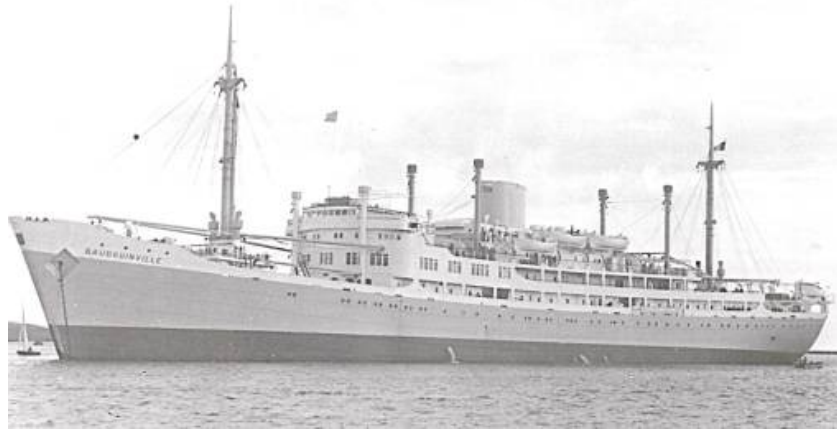
Anvers	05.05.56	23.06.56	11.08.56	29.09.56	17.11.56	05.01.57	23.02.57	13.04.57
Matadi	21.05.56	09.07.56	27.08.56	15.10.56	03.12.56	21.01.57	11.03.57	29.04.57
Matadi	31.05.56	19.07.56	06.09.56	25.10.56	13.12.56	31.01.57	21.03.57	09.05.57
Anvers	15.06.56	03.08.56	21.09.56	09.11.56	28.12.56	15.02.57	05.04.57	24.05.57

10.2. Baudouinville en Copacabana en Elisabethville

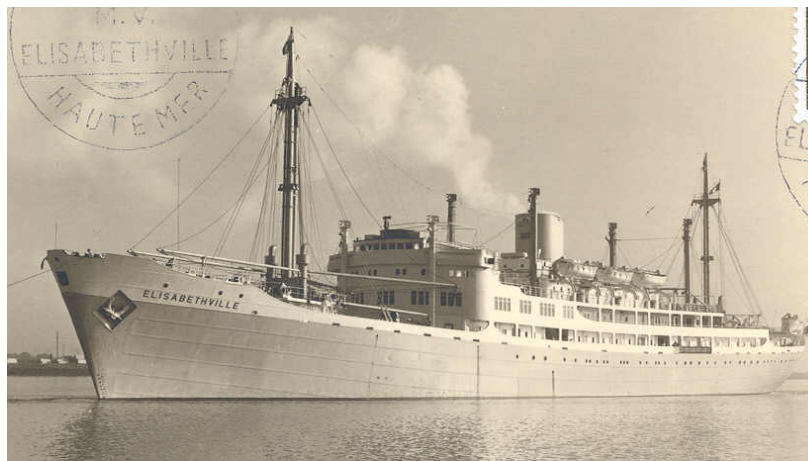

‘ms. Copacabana’

‘ms. Baudouinville’

‘mv. Elisabethville’

11. Bibliografie

11.1. Bronnenmateriaal

11.1.1. Brievenbestand van ARDH

<u>Jaar</u>	<u>Aantal brieven</u>
1946	1
1947	141
1948	117
1949	96
1950	108
1951	110
1952	95
1953	123

1954	112
1955	123
1956	89
1957	78
1958	114
1959	102
1960	143
datumloos	31
TOTAAL	1583

11.1.2. Fotobestand van ARDH

<u>Jaar</u>	<u>Aantal foto's</u>
1946	6
1947	76
1948	31
1949	76
1950	82
1951	129
1952	34
1953	83
1954	49

1955	44
1956	154
1957	32
1958	22
1959	41
1960	20
1961	3
1987	2
datumloos	296
TOTAAL:	1180

11.1.3. Filmbestand van ARDH

<u>Nr</u>	<u>Nr doos</u>	<u>Datum</u>	<u>Inhoud</u>	<u>Duur in minuten</u>
1	29	1953	'53/'56/'58 Elisabethstad, straten en gebouwen, werken, kinderen en kennissen	30
2	32	1954	Huis en tuin, boys aan het werk, familietaferelen in Belgisch - Congo	60
3	36	1954	Inspectiereis doorheen Jabotville, Kolwezi, ...	60
4	38	1954	Reis naar Zuid - Afrika deel 1	60
5	39	1954	Reis naar Zuid - Afrika deel 2	60
6	1	1955	Inspectiereis	30
7	3	1955	Kinderen met DC6 naar België, inspectiereis en verlof in Belgisch - Congo	60
8	13	1955	Onderweg in Belgisch - Congo	30
9	15	1955	Koning Boudewijn in Elisabethstad	30
10	16	1955	Op kamp naar Luapula in Kasenga, boys aan het werk, inspectiereis	30
11	22	1955	Naar zoo met auto en zoo zelf in Elisabethstad, parademonstratie	60
12	30	1955	Met VAB op bootreis, jachtpartij, zoo	15
13	35	1955	Doop kind, familietaferelen, bouw zwembad	60
14	37	1955	Jachttafereel, boys aan het werk, inspectiereis	60
15	40	1955	Communie van kind in Elisabethstad, tuintaferelen	30
16	5	1956	Reis naar Zwitserland	60
17	6	1956	Kostschool in Landen, communie van kind in Boechout	30
18	12	1956	Bunsbeek: Processie, oogst en boerenleven	30
19	17	1956	Verblijf aan zee en Lourdes	30
20	24	1956	Bootreis terug naar Belgisch - Congo	30
21	33	1956	Vliegreis van Belgisch - Congo naar Brussel met tussenstops	60
22	34	1956	Naar Lourdes	60
23	20	1958	Reis in Kivu, familietaferelen, kamperen in de brousse	60
24	26	1958	Familietaferelen in Belgisch - Congo en beelden van reizen	30
25	2	1959	Inpak en vertrek naar België, trouw en familietaferelen	30
26	21	1959	Belgisch - Congo, familietaferelen	60
27	7	1960	Verlof in België, Heverlee, vertrek naar Belgisch -Congo van RH	30
28	19	1960	Processie in België, huis gekocht in Kontich	15
29	19	19??	Elisabethstad	15
30	25	1960	Zwitserland, Bunsbeek, Heverlee...	30

11.1.4. Mémoires

HERMANS (D. R.), Geschiedenis Hermans – Deel geschiedenis René Hermans, Kontich, eigen mémoires, s.d., 154 p.

HERMANS (W.), Donkere wolken aan de horizon, s.l., eigen mémoires in boekvorm, s.d., 232 p.

PEETERMANS (G.), Ik was een territoriaal, La Manga del Mar Menor (Spanje), eigen mémoires, s.d., 18 + 3 p.

11.1.5. Archief van het Ministerie van Buitenlandse Zaken

Dossiernummer D36321 SPA (6184):

GG Service du Personnel N° Matricule: 94140

Dossier personnel : M. Hermans René Desiré

11.2. Literatuur

ADRIAENSENS (R.), Pan zonder fluit, Antwerpen/Amsterdam, Standaard Uitgeverij, 1979, 141 p.

AERTS (B.), LESAFFER (P.), SUAREZ (S.), “Vraag van de week: Heeft het zin in het verleden te blijven graven?”, In: De Standaard, 09.06.2001, <http://www.destandaard.be/archief>

AERTS (M.), De zusters van liefde en Maria in Congo: een studie van hun leef- en denkwereld aan de hand van hun briefwisseling (1891-1900), Gent, RUG (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), 2000, 349 p.

BAELDE (B.), De kongolese vrouw tijdens de kolonisatie. Beelden over de zwarte vrouw (1920-1960), Gent, RUG (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), 1999, 213 p.

BAETS, DE (A.), De figuranten van de geschiedenis: hoe het verleden van andere culturen wordt verbeeld en in herinnering gebracht, Berchem, EPO, 1994, 254 p.

BAL (G.), Non-fiction film als historische bron. Theoretische en praktische analyse aan de hand van een repertorium van filmarchieven in Vlaanderen, Gent, RUG (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), 1987, 213 p.

B.C.K., Compagnie du chemin de fer du Bas-Congo au Katanga: 1906-1956, Bruxelles, M. Weissenbruch S.A. Imprimeur du Roi, 1956, 200 p.

BEGHIN (P.), “De “inheemse politiek” in Belgisch Kongo”, In: Politica, XXI, 1971, pp. 202 – 12.

BEIRLANT (B.), “Peter Verlinden over de dekolonisatie”, De Standaard, 14.02.2002, <http://www.destandaard.be/archief>

BELLE, VAN (G.), De beeldvorming van de Belgische koloniaal over Zichzelf, Afrika en de Afrikaan. Studie en bespreking van een aantal rapporten van expedities in Congo Vrijstaat tussen 1887 en 1903, Gent, UGent (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), 2002, 95 p.

BENDEGEM, VAN (J.-P.), “Hoe neutraal is mijn wetenschap als het op samenleven aankomt?”, In: Samenleving en politiek, VIII, 2001, 3, pp. 52-56

BILSEN, VAN (J.), Kongo 1945 – 1965: Het einde van een kolonie, Leuven, Davidsfonds, 1993, 283 p.

BILTEREYST (D.), VAN DE WINKEL (R.), Bewegend geheugen: een gids naar audiovisuele bronnen over Vlaanderen, Gent, Academia Press, 2004, VI + 363 p.

BLONDEEL (W.), De jongste Congo-opstoot: mag het ietsje meer zijn?, A.V.R.U.G, <http://www.avrug.be>

BOM VAN DRIESSCHE-DELANNOY, DE (P.), Mwadi Kayembe, s.l., editions C & C, 2004, 156 p.

BOONE (M.), HOWELL (M.), PREVENIER (W.), Uit goede bron: Introductie tot de historische kritiek, Leuven/Apeldoorn, Garant, 2000, 205 p.

CASTRYCK (G.), VANHEE (H.), “Inleiding: Belgische historiografie en verbeelding over het koloniale verleden”, In: BTNG/RBHC, XXXII, Gent, 2002, 3-4, pp. 1-16.

CAUVIN (A.), Bwana Kitoko, Parijs-Brussel-Amsterdam-New York-Houston, Elsevier, 1956, 112 p.

CEUPPENS (B.), Congo made in Flanders? Koloniale Vlaamse visies op “blank” en “zwart” in Belgisch Congo, Leuven, Davidsfonds, 2003, LXXII + 856 p.

CEUPPENS (B.), Onze Congo? Congolezen over de kolonisatie, Leuven, Davidsfonds, 2003, 112 p.

CLAES (G.), Vergeten levens onder de tropenzon. De blanke vrouw in Kongo, 1885 – 1940, Leuven, KUL (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), 1980, 173 p.

CLAES (S. J.), (red.), Verschueren, Groot Geïllustreerd Woordenboek, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 1991, 2287 p.

CLEYS (B.), Dequae A.: De zelfgenoegzaamheid van een koloniaal bestuur (1950-1954), Gent, UGent (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), 2002, s.p., <http://www.thesis.net/dequae/dequae.htm>

COLMAN (G.), Naar een elite voor de gewestdienst van Belgisch-Kongo en Rwanda-Urundi. De studenten van de Koloniale Hogeschool te Antwerpen (1920-1962), Gent, RUG (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), 1987, 169 p.

COMAROFF (J.), “The End of History, Again? Pursuing the Past in the Postcolony”, In: Postcolonial Studies and Beyond, Durham, Duke University Press, 2004, s.p.

COOLSAET (R.), België en zijn buitenlandse politiek, 1830-2000, Leuven, Van Halewijck, 2001, 725 p.

CORBEY (R.), Wildheid en beschaving: de Europese verbeelding van Afrika, Baarn, Ambo, 1989, 182 p. + ill.

CORNELIS (W.A.S.), “De verloedering van de Derde Wereld”, In: A. Roes & E. Vanhaute (eds.), Reader: Inleiding tot het wereld – systeem perspectief, pp. 333 – 347

CORNELIS (W.A.S.), “De verwestering van het wereld – systeem: een benadering vanuit de Derde Wereldrealiteiten”, In: A. Roes & E. Vanhaute (eds.), Reader: Inleiding tot het wereld – systeem perspectief, pp. 348 - 367

CORNET (J.-A.), TURCONI (A.), Zaire: Volken/kunsten/cultuur, Antwerpen, Mercatorfonds, 1989, 405 p.

DEBLOCK, (E.), ‘Alles gaat over sex tegenwoordig’. Lezersbrieven als kleurrijke facetten van het verleden. Een mentaliteitshistorische mozaïek van het denken over seksualiteit en sekse in Humo’s Open Venster na 1960, Gent, UGent (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), 2004, 300 p.

DEBROEY (K.), Opgroeien als blank kind in Kongo, 1945 – 1960, Leuven, KUL (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), 1985, 230 p.

DELVAL (N.), Schuld in Kongo?, Leuven, Davidsfonds, 1966, 64 p.

DELVAUX, (R.), L'organisation administrative du Congo Belge, Antwerpen, V. Van Dieren & Co, s.d., s.p.

DEMBOUR (M.-B.), Recalling the Belgian Congo: Conversations and Introspection, New York/Oxford, Berghahn Books, 2000, 235 p.

DEPAEPE (M.), De pedagogisering achterna: Aanzet tot een genealogie van de pedagogische mentaliteit in de voorbije 250 jaar, Leuven/Leusden, Acco, 2003, 288 p.

DEWOLF (E.), Beeldvorming over zwarten in het Missietijdschrift 'Missiën van Scheut', Gent, RUG (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), 1999, 147 + 48 p.

DIENST VOOR DE VOORLICHTING EN DE PUBLIEKE RELATIES VAN BELGISCH-CONGO EN RWANDA-URUNDI IIIe DIRECTIE "TOERISME", Reisgids, Brussel, dienst voor de voorlichting en de publieke relaties van Belgisch-Congo en Rwanda-Urundi IIIe Directie "Toerisme", 1958, 792 p.

DOOM (R.), "Op naar Congo", In: Samenleving en politiek, V, 1998, 7, pp. 28-33

DOOM (R.), "We hoeven Congo niet te redden", In: De Standaard, 01.07.2000, <http://www.destandaard.be/archief>

DOORSLAER, VAN (R.), "De ondergang van de kolonialen. Over Peter Verlindens *Weg uit Congo*, de sociale herinneringen van de kolonialen en de wetenschappelijke geschiedschrijving", In: Bijdragen tot de eigentijdse geschiedenis, XI, 2003, pp. 161 – 75.

DUNK, VON DER (H.W.), "Over de betekenis van egodocumenten. Een paar aantekeningen als in – en uitleiding", In: Tijdschrift voor geschiedenis, LXXXIII, 1970, pp. 147 – 61.

DURIEUX (A.), Institutions politiques, administratives et judiciaires du Congo Belge et du Ruanda – Urundi, Brussel, 1956, 108 p.

EEGHEM, VAN (J.), Getuigenissen van een koloniaal, Oostende, Marc Schelfhout, 1993, 286 p.

Encarta Winkler Prins Encyclopedie CD – ROM, 2000

ETAMBALA, (Z. A.), Congo '55 – '65 – Van koning Boudewijn tot president Mobutu, Tielt, Lannoo, 1999, 319 p.

EYNIKEL (H.), Onze Kongo. Portret van een koloniale samenleving, Antwerpen, Weesp, Standaard Uitgeverij, 1983, 252 p.

FANON (F.), De verworpenen der aarde, Utrecht, Bruna, 1973, 249 p.

FETTER (B.), Colonial Rule and Regional Imbalance in Central Africa, Boulder/Colorado, Westview Press, 1983, pp. 125 – 201.

FRANÇOIS (L.), Cursus: politieke en institutionele geschiedenis van Afrika (geschiedenis van Afrika I), Academia Press, 2001, 120 p.

FRANÇOIS (L.), Inleiding tot de geschiedbeoefening I, Gent, Academia Press, 2001.

FRANSSSENS (K.), “Vlamingen in Kongo”, In: Ons Erfdeel, XVIII, 1975, 11-12, pp. 689 - 701

GAUS (H.), “Verwachtingen en problemen van de mentaliteitsgeschiedenis”, In: BTNG, VI, 1975, 3-4, pp. 403-430.

GILLOT (J-L), La vie des Belges au Congo, Brussel, Daniel van Eeckhoudt, 1983, 229 p.

GOBYN (R.) Beelden als bron en illustratie na 1800, In: ART (J.), (red.), Hoe schrijf ik de geschiedenis van mijn gemeente?, deel 3b: hulpwetenschappen, Gent, Stichting Mens en Cultuur, 1996, p. 201 - 217

GOEMAN (L.), Topambtenaren in Belgisch-Kongo. Een studie naar beeldvorming bij ambtenaren in gewestdienst. 1958-1960, Gent, UGent (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), 1997, s.p. <http://home.planetinternet.be/~ld907264/topambtenaren/bc>

GOETHEM, VAN (S.), Jeugdwerking in Kongo, 1945-1960. KSA en VVKSM aan de vooravond van de onafhankelijkheid, Gent, UGent, (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), 2003, 165 p.

HOBBSAWM (E.), Een eeuw van uitersten: De twintigste eeuw 1914 – 1991, Söderström (Finland), Het Spectrum, 2000, pp. 237 – 262.

JUCHTMANS (E.), Kongo na de dekolonisatie 1960-1963, Gent, RUG (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), 1999, 184 p.

KERSTENS (P.), “Een brug naar Congo: bouwen of opblazen?”

http://cas1.elis.rug.ac.be/avrug/pdf02/verli_04.pdf

KREDIETBANK N.V., Economische toestand van België en Belgisch – Kongo, Kortrijk, Drukkerij Jos/Vermaut, 1958, 104 p.

LORENZ (C.), De constructie van het verleden. Een inleiding in de theorie van de geschiedenis, Amsterdam, Boom, 2002, 400 p.

MARCOS (E.), Les petit bateaux, In : Isugulu (Bruxelles), 2003, 2, p. 20

MATHYS (G.), De ster in het land der afgoden: Een interpretatie van de beeldvorming in de koloniale cinema (1947 – 1957): films met als thema het (koloniale) onderwijs, Gent, RUG (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), 2003, 246 p. + bijlagen.

MEYER, DE (R.), Introduction au Congo Belge, Bruxelles, office de publicité, 1958, 129 p.

MINISTERIE VAN BELGISCH – CONGO EN RUANDA – URUNDI: ALGEMENE INSPECTIE VAN DE HYGIËNE, Volksgezondheid in Belgisch Afrika, Brussel, InforCongo, 1958, 77 p.

MONHEIM, (C.), Belgische kolonisatieplannen naar wijd en zijd, Antwerpen, Van Dieren & Co, 1943, 127 p.

NEDERVEEN PIETERSE (J.), Wit over Zwart: Beelden van Afrika en zwarten in de westerse populaire cultuur, Amsterdam, Koninklijk instituut voor de tropen, 1991, 257 p.

NEIRYNCK (K.), Biografie Jean Schramme: Realpolitiek in Kongo, Gent, RUG (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), 1998, 2 v.

NDAYWEL È NZIEM (I.), Histoire générale du Congo. De l'héritage ancien à la République Démocratique, Brussel/Parijs, Deboeck & Lancier S.A., 1998, 956 p.

PAULI (W.), "De kolonisatie van het geheugen", In: De Morgen Bis, 29.01.2005/2, E.

PEELE (R.) (eds.), Mining engineers handbook, NY, John Wiley & Sons, Inc., 1944, 2 v.

PERRE, VAN DE (M.), De Congo – film: beschavingsfactor en bron voor mentaliteitsgeschiedenis, Gent, RUG (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), 1990, 2v.

RUYS (M.), "Kongo Vrij: Tussen verleden en toekomst", In: De Standaard, 01.07.2000, <http://www.destandaard.be/archief>

RYON (F.), De laatste kolonialen: Vlamingen in de Congo 1950- 1960, Leuven, Uitgeverij Van Halewyck, 2005, 374 p.

SABENA, "Een blik in't verleden (11): de DC-3 bij Sobelair", In: Onze Sabena, Brussel, Sabena-Brussel, n° 469, december 1985, p. 17.

SABENA, "Een blik in't verleden (15): de viermotorige Douglas DC-6 in België", In: Onze Sabena, Brussel, Sabena-Brussel, n° 473, april 1986, p. 16.

SAID (E. W.), Oriëntalism, London, Penguin books, 2003, 396 p.

SAID (E. W.) (vert. L. Dorresteyn), Cultuur en Imperialisme, Amsterdam, Atlas, 1994, 439 p.

SCHAEF (A. W.), Woorden op de tong geschreven 365 traditionele wijsheden voor de westerse mens, Haarlem (NL)/Bloemendaal, Becht, 1997, 400 p.

SCHALBROECK (I.), Retrospectief Belgisch – Kongo. De dekolonisatie van een kolonie, Tielt, Lannoo, 1986, 175 p.

SCHÖLLER (A.), Congo 1959-1960: Mission au Katanga, Intérim à Léopoldville, Bruxelles, eds. Duculot, 1982, 263 p.

S.n., 1895-1970: Compagnie Maritime Belge: Antwerpen, Antwerpen, C. Govaerts Deurne, s.d., 51 p.

S.n., “Chronologie van een koloniaal tijdperk”, In: De Morgen Bis, 29.01.2005/2, A.

S.n.,” reportage, Het Congo van koning Leopold: 100 jaar conrtoverse”, In: De Standaard, 14.02.2004, <http://www.destandaard.be/archief>

S.n., “weg uit Congo-juli 1960”, In: Knack, 21.01.2002, <http://www.Knack.be>

SPEETEN, VAN DER (G.), “De grote museumtest. Koninklijk Museum voor Midden-Afrika, Het sorrymuseum”, In: De Standaard, 06.08.2002, <http://www.destandaard.be/archief>

STRAETEN, VAN DER (L.), Katanga in wereld - systeemperspectief, Gent, UGent (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), 2001, 105 p.

TAGGART (A. F.), Handbook of mineral dressing: ores and industrial minerals, New York/London, John Wiley & Sons, Inc.; Chapman & Hall, Limited, 1947, s.p.

U.M.H.K., Union Minière du Haut Katanga : 1906-1956, Bruxelles, éditions L. Cuypers, 1956, 278 p.

VELLUT (J.-L.), “La politique africaine du Congo“, In: Cahiers Economiques et Sociaux, vol. III, n°3 , Leopoldstad, oktober 1965, pp. 339-54.

VERHOEVEN (N.), De Zusters van Liefde van Jezus en Maria in Kongo: een studie van hun ervaringen tijdens de woelige jaren van de onafhankelijkheid (1955-1965), Gent, UGent (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), 2003, 203 p.

VERLINDEN (P.), Weg uit Congo: Het drama van de kolonialen, Leuven, Davidsfonds, 2002, 232 p.

VERTHE (A.); c.i.c.m., Vlamingen in Kongo, Leuven, Davidsfonds, 1959, 228 p.

VVK VAN ELISABETHSTAD, Sprokkelingen: blad van de Vlaamse vriendenkring te Elisabethstad, VVK van Elisabethstad, Elisabethstad, III, IV, V, VI, VII/1958

WOESTYNE, VAN DE (M.), “Boudewijn was welgekomen gast in onze kolonie: Mooie blanke man in Congo”, In: De Standaard, 30.06.2000, <http://www.destandaard.be/archief>

ZINZEN (W.), “Congolezen over Belgisch-Congo: De slaven van België”, In: De Standaard, 06.03.2003, <http://www.destandaard.be/archief>

‘De
hoofdpersonages
aan het
woord...’

1. Een reflectie van RH...

Tijdens mijn kort verblijf in Leopoldstad in maart 1947, voelde ik me er als een soort bezetter. De Congolezen dienden ons overal, deden al het werk. Ze groetten ons zeer onderdanig en wij blanken, bekeken ze min of meer vanuit de hoogte! Praktisch alle blanken waren paternalisten!

De zwarten hadden een eindeloos geduld en vroegen zich niet af wanneer een bepaald werk zal gedaan zijn zoals de blanken doen als ze van rendement spreken! De prospectie van o.a. goud en tinerts en de exploitatie ervan interesseerde hen niet, met alle gevolgen van dien. Ze werden gedwongen werk te leveren dat hen niet beviel en waar zij meestal weinig of geen profijt uithaalden! Ze werden dan ook dikwijls uitgekafferd en gestraft! Voor een blanke die voor zijn werk in zeer primitieve omstandigheden in de brousse leefde, was het gezinsleven zeer zwaar.

Het leven in een stad zoals Elisabethstad was niet verschillend van wat we in België kenden en dat op alle gebied: bureelwerk volgens een vast tijdschema, verlof ter plaatse, een regelmatig gezinsleven, scholen voor de kinderen en mogelijkheid tot ontspanning in de meest brede zin, goedkope huiselijke hulp en werkkrachten voor het onderhoud van de tuin, etc. Het contact met de Congolezen was echter zeer oppervlakkig...

Ik ben 3 maanden teruggegaan tijdens het regime van Moïse Tshombe. Ik ben daar begonnen aan de opleiding van drie Congolezen, aangeduid door minister Muhona, verantwoordelijk voor de arbeidsinspectie. Ik ben samen met deze stagiairs naar België vertrokken en heb ze daar gedurende een maand begeleid tijdens hun stage.

René D. Hermans
2005

26 april

2. Een reflectie van MS...

Het vertrek vanuit Antwerpen met de Copacabana van de C.M.B., na vijf lange maanden alleen, met mijn eerste kindje van 3 maanden, was voor mij al een heel avontuur!

De armoede, maar ook het eenvoudig leven van de zwarte vrouwen die gezeten langs de kant van de weg hun kindje de borst gaven, trof me zeer bij mijn aankomst in Leopoldstad.

Aangekomen in het mijngebied van de SOMIBA werd ik per draagstoel door vier zwarten 40 km door het oerwoud gedragen om onze post te bereiken. Toen was ik verlegen om in de draagstoel te stappen! De brousse en het leven aldaar was zeer primitief, soms gevaarlijk, maar ik vond het zeer romantisch.

Vanaf 1949 in Elisabethstad had ik een prachtig leven en voldoende hulp, zelfs met acht kinderen. De kinderen heb ik volledig zelf opgevoed en niet aan de zwarten toevertrouwd, zoals veel andere blanken deden. Verder waren er goede scholen en hadden we alle comfort en ontspanning: uitstappen, reizen in binnen en buitenland en op jacht gaan met mijn man vond ik formidabel!

Maria T. Sandermans
mei 2005

16

Inhoudstabel

Dankwoord	2
Wat komt ...	4

Deel I: Inleiding en probleemstelling

3. Voorwoord	7
4. Situering van mezelf ten opzichte van het onderwerp	9
2.1. Mijn positie en subjectivisme	10
2.2. Het postkolonialisme: betekenis en gevolgen	13
2.1.1. Het Noorden	19
2.1.2. Het Zuiden	20
3. Probleemstelling	21

Deel II: Algemene context van Belgisch – Congo

5. Korte geschiedenis	25
6. Demografie	26
7. Fysische geografie	28
3.4 Klimaat	28
3.5 Fauna en Flora	30
3.6 Geografische en geologische informatie	32
8. Maatschappelijke context	35
4.1. Politieke situatie van 1940 tot 1961	35
4.2. Economische situatie van 1940 tot 1961	39
4.3. Sociaal – culturele situatie na wereldoorlog II	42
4.4. De administratie in Belgisch – Congo	44

4.4.1. Het algemene ambtenarenapparaat	45
4.4.2. Arbeidsingenieurs – Inspecteurs	48

Deel III: De analyse: Methodologische verwerking van het bronnenmateriaal

3. Inleiding	53
4. Brieven	55
2.1. Inleiding	56
2.2. Begripsbepaling en aanvankelijk onderzoek	57
2.3. De concrete analyse van het briefmateriaal	58
2.4. Een kwantitatieve benadering en bijhorende verklaringen	60
3. Film	64
4. Foto	67
5. Niet onderzocht bronnenmateriaal	69
6. Het nut en de waarde van het archief voor derden	71
7. Besluit	72

Deel IV: De koloniaal en zijn gezin onder de loep genomen

1. Een biografische schets tussen 1947 – 1961	75
2. Hun leefwereld in de kolonie	78
2.1. René Hermans zijn werkfunctie in Belgisch – Congo	79
2.1.1. De eerste periode: privé - bedrijf SOMIBA (1947-1948)	79
2.1.1.1. Een algemene schets	79
2.1.1.2. Het werken in de ‘brousse’	80
2.1.1.3. Het einde van de privé-carrière	83
2.1.2. De tweede periode: arbeidsingenieur - inspecteur van het Gouvernement – Generaal van Belgisch – Congo (1948-1960)	84
2.1.2.1. Inleiding	84
2.1.2.2. De inspectiereizen: een archetype als voorbeeld	85

2.2.	Zijn vrouw...	89
2.2.1.	De verveling	90
2.2.2.	De opvoeding van de kinderen en het huishouden	91
2.3.	... en hun kinderen	92
2.3.1.	Algemeen	92
2.3.2.	Onderwijs en opvang voor de kinderen	93
2.4.	Wonen	95
2.4.1.	In de brousse	96
2.4.2.	In Elisabethstad	97
2.5.	Gezondheid	101
2.5.1.	Medische problemen het gezin Hermans	101
2.5.2.	Medische instellingen	104
2.6.	Netwerken	105
2.6.1.	Met Belgen	106
2.6.1.1.	René Sandermans	106
2.6.1.2.	Andere kennissen in de kolonie	109
2.6.1.3.	Materialen uit België	111
2.6.1.4.	Vlaamsgezindheid?	114
2.6.1.4.1.	V.A.B.	115
2.6.1.4.2.	V.V.K. – Elisabethstad	116
2.6.1.5.	Koning Boudewijn op bezoek	118
2.6.2.	Met Congolezen	120
2.6.2.1.	Boys	122
2.6.2.1.	Andere situaties	125
2.7.	Religie	128
2.8.	Dieren	130
2.9.	Voeding	132
2.10.	Kleding	135
2.11.	Economische aspecten en grondspeculaties	136
2.12.	Ontspanning	139
2.12.1.	Speciale gelegenheden	142
2.12.2.	Verlofperiodes	142
2.12.2.1.	Jaarlijks verlof	143
2.12.2.2.	Statutair verlof	146

2.13.	Transport	150
2.13.1.	Het vertrek en de reis naar Belgisch - Congo/België	151
2.13.1.1.	Algemeen	151
2.13.1.2.	Het vliegtuig	152
2.13.1.3.	De boottochten	155
2.13.2.	Transport in de kolonie	158
2.14.	Het einde van het koloniale avontuur door de onafhankelijkheid	163
2.14.1.	De sfeer in de eerste helft van 1960 gezien door de bril van de familie Hermans	167
2.14.2.	Dipenda! Dipenda! ...Maar wat erna?	168
2.14.3.	De terugkeer van René Hermans naar Congo	170
2.14.4.	Een nieuwe carrière en een nieuw leven in het Antwerpse	176
3.	Wat het thuisfront naar René Hermans en Mia Sandermans schreef	177
4.	Besluit	178

Deel V: Besluit

1.	De beleving van hun leef – en denkwereld	183
2.	Hoe en wat van deze beleving werd overgedragen naar het thuisland	184
3.	Zwaartepunten in het leven van de familie Hermans	186
4.	Andere doelstellingen die onderzocht werden in deze verhandeling	187

Deel VI: Appendix

1.	Belgisch - Congo in kaart	190
2.	Verduidelijking van begrippen en geografische namen	191
2.1.	Afkortingen	191
2.2.	Naamsveranderingen	191
3.	Familiestructuur	192
4.	Familie Hermans – Sandermans	193
5.	De route van koning Boudewijn in 1955 doorheen Belgisch – Congo	194

6.	Lijst van afbeeldingen	195
7.	Naamgeving van districten en gewesten	196
8.	Projet d'une tournée d'inspection dans les provinces du Katanga et du Kasai	198
9.	Project reiswijzer 19 juli 1958	199
10.	Transport met de boten	200
	10.1. Vaartijden van Baudouinville	200
	10.2. Baudouinville en Copacabana en Elisabethville	201
11.	Bibliografie	202
	11.1. Bronnenmateriaal	202
	11.1.1. Brievenbestand van ARDH	202
	11.1.2. Fotobestand van ARDH	202
	11.1.3. Filmbestand van ARDH	203
	11.1.4. Mémoires	204
	11.1.5. Archief van het Ministerie van Buitenlandse Zaken	204
	11.2. Literatuur	204

Deel VII: 'De hoofdpersonages aan het woord...'

1.	Een reflectie van RH...	215
2.	Een reflectie van MS...	216